

॥ श्रीः ॥

काव्यमाला

नाम

नानाविधप्राचीनकाव्यनाटकचम्पूभाणप्रहसन-
च्छन्दोलंकारादिसाहित्यग्रन्थानां
संग्रहः ।

चतुर्थो गुच्छकः ।

ययपुरमहाराजाश्रितेन पण्डितब्रजलालसूनुना पण्डित-
दुर्गाप्रसादेन, मुम्बापुरवासिना परबोपाह-
पाण्डुरङ्गात्मजकाशिनाथशर्मणा च
संशोधितः ।

स च

मुम्बय्यां निर्णयसागरालययन्त्रालये तदधिपतिना मुद्राक्षरैरङ्कयित्वा
प्राकाश्यं नीतः ।

१८८७

(अस्य ग्रन्थस्य पुनर्मुद्रणादिविषये सर्वथा जावर्जी दत्तदाजी इत्यस्यैवाधिकारः ।)

मूल्यमेको रूप्यकः ।

अनुक्रमणिका ।

				पृष्ठम् ।
१.	बाणभट्टकृतं चण्डीशतकम् (सटिप्पणम्)			१
२.	नागराजकविप्रणीतं भावशतकम्.....			३७
३.	नारायणभट्टपादकृतं स्वाहासुधाकरम्			५२
४.	श्रीकृष्णकविप्रणीतं ताराशशाङ्कम्			५८
५.	रामचन्द्रकविकृतं रसिकरञ्जनम्.....			८०
६.	क्षेमेन्द्रकृतं कविकण्ठाभरणम्			१२२
७.	भल्लटकृतं भल्लटशतकम्.....			१४०
८.	नीलकण्ठदीक्षितप्रणीतं सभारञ्जनशतकम्			१५६
९.	कालिदासकृता नवरत्नमाला			१६५

काव्यमाला ।

महाकविश्रीवाणभट्टविरचितं

चण्डीशतकम् ।

टिप्पणसमेतम् ।

मा भाङ्गीविभ्रमं भ्रूरधर विधुरता केयमास्यास्य रागं
पाणे प्राण्येव नायं कलयसि कलहश्रद्धया किं त्रिशूलम् ।
इत्युद्यत्कोपकेतून्प्रकृतिमवयवान्प्रापयन्त्येव देव्या
न्यस्तो वो मूर्ध्नि मुष्यान्मरुदसुहृदसून्संहरन्नङ्गिरंहः ॥ १ ॥

देव्या अङ्घ्रिशरणो वो युष्माकमहः पाप मुष्याद्भरतु । किं कुर्वन् । मरुदसुहृदसू-

१. वात्स्यायनवशोद्भवो महाकवि श्रीवाणभट्टः कान्यकुब्जाधिपतेर्हर्षवर्धनस्य सभा-
यामासीदिति हर्षचरितात्प्रतीयत एव. ख्रिस्तसवत्सरीयसप्तमशतकपूर्वार्धे 'हुएन् त्सङ्ग'-
(Hiouen-Thsang) नामा कश्चन बौद्धश्रीनेदेशाद्भारतवर्षे समागतः. वभ्राम च
बहूनि वर्षाणि भारते वर्षे. स च प्रत्यह स्ववृत्त लिखितवान्. तस्मिन्समये हर्षवर्धनो
राज्यं कुर्वन्नासीदिति तद्वृत्तान्तपुस्तकादाधुनिकैर्महापण्डितैरधिगतम्. तस्माद्वाण-
भट्टोऽपि सप्तमशतकपूर्वार्धे एवासीदिति निश्चितमेव. सांप्रत वाणभट्टकृतिषु (१) काद-
म्बरीपूर्वभाग, (२) हर्षचरितम्, (३) चण्डीशतकम्, (४) पार्वतीपरिणयनाटकम्,
एतच्चतुष्टयमुपलभ्यते. तत्र पार्वतीपरिणयकर्ता कश्चिदन्यो वाणकविरयमेव वेति सदेहः.
विद्यारण्यशिष्योऽपि कश्चन शब्दचन्द्रिकाकर्ता वाण आसीत्. विस्तरेण वाणभट्टवर्णनं तु
हर्षचरिते डॉक्टरपीटर्सनमुद्रितकादम्बर्युपोद्धाते च द्रष्टव्यम् श्लोकबद्धा कादम्बरी
मुकुटताडितकनाटकं च वाणभट्टेन प्रणीतमित्यपि ज्ञातम्, किं त्वेतद्व्यत्ययं नाद्याप्युपल-
ब्धम्. २. अस्य शतकस्य सोमेश्वरसूनुधनेश्वरप्रणीतैका, कर्त्तनामरहिता चापरा, एव
टीकाद्वयमुपलब्धमस्माभिः. किं तु टीकाद्वयमप्यतीव तुच्छं वृथा समासादिभिः पल-
वितमस्ति. अस्मल्लब्धं तत्पुस्तकद्वयं चातीवाशुद्धं मध्ये मध्ये जुटिति चेति सपूर्णटीका-
मुद्रणमुपेक्ष्य टीकाद्वयोद्धृतं स्वल्पं टिप्पणमेवात्र गृहीतम्. वाणभट्टस्य चण्डीशतकनिर्माणे
कारणं मानतुद्गप्रणीतमक्तामराख्यजिनस्तुतिटीकाकर्त्तृभिर्गुणाररत्नचन्द्रादिभि स्वस्व-
टीकारम्भे लिखितमस्ति, तच्च कपोलकल्पितमिति नात्रास्माभिरुद्धृतम्. शतकस्यास्य
शार्ङ्गधरपद्धति-सरस्वतीकण्ठाभरण-वाणभट्टप्रणीतकाव्यानुशासन-अर्जुनवर्मदेवप्रणीतामरु-
शतकटीकादिग्रन्थेषु श्लोकाः समुपलभ्यन्ते. ३. 'स्थापयन्त्येव'.

न्देववैरिप्राणान्सहरन् । कीदृशोऽङ्घ्रिः । मूर्ध्नि न्यस्तः । अर्यान्मरुदसुहृदो महिपासुर-
स्यैव । किंभूतया देव्या । इत्यमुना प्रकारेण उद्यत्कोपकेतूनाविर्भवक्रोधचिह्नानवयवान्नि-
जाह्वान्प्रकृतिं पूर्वावस्थां प्रापयन्त्या इव । इति कथम् । हे भ्रू, विभ्रम विलासं मा
भाह्वीः मा आमर्दयेः । हे अधर ओष्ठ, केय विधुरता किमिदं वैकल्यम् । हे आस्य मुख,
रागं लौहित्यमस्य क्षिप । 'असु क्षेपणे' । हे पाणे हस्त, अयं महिपः प्राण्येव चेतनावान-
नेव न । कलहश्रद्धया सङ्ग्रामवाञ्छया त्रिशूलं किं कलयसि । यद्वाय ना पुरुषः प्राण्येव
जन्तुमात्रोऽयमस्मत्पादतलाघातमात्रसाध्यः, तत्किं युष्माभिरसमय एव वृथा कोपाद्विकृ-
तिरास्थीयते, स्वस्था भवन्तु भवन्तः ॥ उत्प्रेक्षालंकारः ॥

हुंकारे न्यकृतोदन्वति महति जिते शिञ्जितैर्नूपुरस्य

श्लिष्यच्छृङ्गक्षतेऽपि क्षरदसृजि निजालक्तकभ्रान्तिभाजि ।

स्कन्धे विन्ध्याद्रिवुद्ध्या निकषति महिपस्याहितोऽसूनहार्पी-

दज्ञानादेव यस्याश्चरण इति शिवं सा शिवा वः करोतु ॥ २ ॥

सा शिवा भगवती वः शिव कल्याण करोतु । सा का । इत्यज्ञानादेव यस्याश्चरणो
महिपस्यासूनप्राणानहार्पात् । किंभूतश्चरणः । विन्ध्याद्रिवुद्ध्या अस्मन्निवासोऽयं विन्ध्य-
पर्वत इति धिया स्कन्धे अर्यान्महिपस्य आहितो न्यस्तः । किंभूते च स्कन्धे । वि-
न्ध्याद्रिवुद्ध्या निकषति कण्डूत्यपनयनार्थं निकषण कुर्वति । श्यामत्वाद्देवीचरणस्य तस्मि-
न्महिपस्कन्धस्यापि विन्ध्याद्रिभ्रमो जातः । अत एव घर्षणं करोति । इति किम् ।
महति न्यकृतोदन्वति तिरस्कृतसमुद्रघोषे हुंकारे अर्यान्महिपस्य नूपुरस्य शिञ्जितैर्जिते
सति । स्कन्धनिकषणेनैव नूपुरध्वनिः समुत्पन्नः । हुंकारेण महिपोऽयमिति ज्ञातुं न
शक्यः । हुंकारस्य नूपुरशिञ्जिततिरस्कृतत्वात् । अन्यच्च श्लिष्यच्छृङ्गक्षतेऽपि क्षरदसृजि
गलद्रुधिरे [अर्थाद्देव्याश्चरणे] निजालक्तकभ्रान्तिभाजिं स्वकीययावकरसभ्रमयुक्ते सति ।
एवमुपन्यस्तहेतुत्रयान्भ्रान्तिः समुत्पन्ना ॥

जाह्वव्याः या न जातानुनयपरहरक्षिप्तया क्षालयन्त्या

नूनं नो नूपुरेण ग्लपितशशिरुचा ज्योत्स्नया वा नखानाम् ।

तां शोभामादधाना जयति नवमिवालक्तकं पीडयित्वा

पादेनैव क्षिपन्ती महिपमसुरसादाननिष्कार्यमार्या ॥ ३ ॥

आर्या देवी जयत्युत्कर्षेण वर्तते । कथंभूता । नवमलक्तकमिव पादेनैव पीडयित्वा
महिप क्षिपन्ती । पादेनैवेति नियमेनान्ययोगव्यवच्छेदः । पुनः कथंभूता । तां शोभामा-
दधाना धारयन्ती । [अर्थाच्चरणे] तां काम् । यानुनयपरहरक्षिप्तया प्रसादनतत्परमहा-
देवप्रेरितया अत एव क्षालयन्त्या । [अर्थाच्चरणम्] । जाह्वव्या गद्गया न जाता । नूनं

नूपुरेण या शोभा नो जाता । नखानां ज्योत्स्नया कान्त्या वा नो जाता । ग्लपितशशि-
रुचा इति जाह्नवीनूपुरज्योत्स्नाना विशेषणम् । कथंभूत महिषम् । असुरसादाननि-
ष्कार्यम् । असवः प्राणा एव रसस्तस्यादान ग्रहण तेन निष्कार्यं निष्प्रयोजनम् । यथा-
लक्तक पादेन निष्पीड्य तदीय रसमादाय नि सारभाग क्षिपति कश्चित्, एव देवी
रसभूतान्प्राणानादाय महिषं क्षिप्तवतीति भावः । ता शोभामिति अलक्तकरसादाने या
रक्तत्वलक्षणा भवति । किं त्वलक्तकेन कृत्रिमा शोभा, इयं तु स्वाभाविकी ॥

मृत्योस्तुल्यं त्रिलोकीं असितुमतिरसान्निःसृताः किं नु जिह्वाः

किं वा कृष्णाङ्घ्रिपद्मद्युतिभिररुणिता विष्णुपद्याः पदव्यः ।

प्राप्ताः संध्याः स्मरारेः स्वयमुत नुतिभिस्तिस्त्र इत्यूह्यमाना

देवैर्देवीत्रिशूलाहतमहिषजुषो रक्तधारा जयन्ति ॥ ४ ॥

देवीत्रिशूलाहतमहिषजुषो देवीत्रिशूलकृतच्छिद्रमहिषशरीरादुद्गतास्तिष्ठो रक्तधारा
जयन्ति । किंभूता । देवैरित्यमुना प्रकारेणोह्यमाना उत्प्रेक्ष्यमाणा । इतीति किम् । अ-
तिरसादतिगार्ध्यांचुल्यं युगपदेव त्रिलोकीं असितु मृत्यो किं नु जिह्वा नि सृता । अ-
र्थान्मुखकुहरात् । किं वा कृष्णाङ्घ्रिपद्मद्युतिभिर्विष्णुचरणपङ्कजकान्तिभिररुणिता रक्तता
नोता विष्णुपद्या गङ्गायाः पदव्यः प्रवाहाः । उत अथवा स्मरारेः शिवस्य नुतिभिः प्रा-
र्थनाभिस्तिस्त्र सध्या स्वय प्राप्ताः । सध्या अपि रक्तवर्णा भवन्ति ॥

दत्ते दर्पात्प्रहारे सपदि पदभरोत्पिष्टदेहावशिष्टां

श्लिष्टां शृङ्गस्य कोटिं महिषसुररिपोर्नूपुरग्रन्थिसीन्नि ।

मुप्याद्भः कल्मषाणि व्यतिकरविरतावाद्दानः कुमारो

मातुः प्रभ्रष्टलीलाकुवलयकलिकाकर्णपूरादरेण ॥ ५ ॥

अस्मिन्श्लोके कुमारो वः कल्मषाणि मुष्यादित्यन्वयो यदि विधीयन्ते तदा कुमार-
स्याप्राकरणिकत्वादप्रस्तुतान्वयता स्यात् । तस्मादेवमध्याहृत्य व्याख्येयम्—सा माता
वः कल्मषाणि मुष्यात् । यस्या मातुः कुमारो व्यतिकरविरतौ महिषेण सह युद्धसमाप्तौ
प्रभ्रष्टलीलाकुवलयकलिकाकर्णपूरादरेण शृङ्गस्य कोटिमग्रमाददानो वर्तते । नेयं महिष-
शृङ्गकोटिः, किंतु मम मातुः कर्णाञ्जुतो नीलोत्पलकलिकारूपः कर्णपूर एवायमिति श्र-
द्धयेति भावः । कीदृशीम् । दर्पान्मदात्प्रहारे दत्ते सति सपदि तत्क्षण पदभरेण चरणगु-
रुत्वेनोत्पिष्टशूर्णितः स चासौ देहश्च तस्मादवशिष्टम् । अथ च नूपुरग्रन्थिसीन्नि श्लिष्टा
लज्जाम् । कस्य देहावशिष्टम् । महिषसुररिपोर्महिषरूपः सुररिपुस्तस्य । महिषशृङ्गाणि
प्रायेण कठिनानि भवन्तीति शृङ्गकोटेरवशिष्टत्वकारणम् ॥

शश्वद्विश्वोपकारप्रकृतिरविकृतिः सास्तु शान्त्यै शिवा वो
यस्याः पादोपशल्ये त्रिदशपतिरिपुर्दूरदुष्टाशयोऽपि ।

नाके प्रापत्प्रतिष्ठामसकृदभिमुखो वादयञ्शङ्खकोट्या

हत्वा कोणेन वीणामिव रणितमार्णे मण्डलीं नूपुरस्य ॥ ६ ॥

सा शिवा वः शान्त्यै सुखायास्तु । किंभूता । विश्वोपकारप्रकृतिः सर्वोपकृतिस्व-
भावा जगदुपकारशीला वा । शश्वन्निरन्तरम् । पुनः कीदृशी । अविकृतिर्विकारर-
हिता । यस्याः पादोपशल्ये चरणप्रान्ते त्रिदशपतिरिपुरिन्द्रवैरी महिषो नाके स्वर्गे प्र-
तिष्ठां स्थितिं प्रापत् । चरणससर्गजनितपुण्यातिशयेन स्वर्गनिवासी जात इति भावः ।
कीदृशः । दूरदुष्टाशयोऽपि नितरां नीचस्वभावोऽपि । किं कुर्वन् । रणितमार्णे नूपुरमण्ड-
लीमसकृद्द्वारंवारमभिमुखः समुखः सञ्शङ्खाग्रकोट्या हत्वा कोणेन वादनदण्डेन वीणा-
मिव वादयन् । यः किल देवीपादमूले वीणां वादयति स मृतः स्वर्गमाप्नोति ॥

निष्ठचूतोऽङ्गुष्ठकोट्या नखशिखरहतः पार्ष्णिनिर्यातसारो

गर्भे दर्भाग्रसूचीलघुरिव गणितो नोपसर्पन्समीपम् ।

नाभौ वक्रं प्रविष्टाकृतिविकृतिं यथा पादपातेन कृत्वा

दैत्याधीशो विनाशं रणभुवि गमितः सास्तु देवी श्रिये वः ॥ ७ ॥

सा देवी वः श्रियेऽस्तु । यथा दैत्याधीशो महिषो रणभुवि विनाशं गमितः प्रापितः ।
कथंभूतः । अङ्गुष्ठकोट्या निष्ठचूतो निरस्तः । पुनः । नखशिखरेणाङ्गुष्ठनखाग्रेण हत-
स्ताडितः । पुनः । पाष्ण्यां गुल्फाधोभागेन निर्यातः सारो यस्य सः । पादपश्चिमाधो-
भागनिष्पीडित इति यावत् । पुनः । गर्भे पादमध्ये दर्भाग्रसूचीलघुरिव न गणितः । अ-
तितुच्छो दृष्टः । किं कृत्वा । प्रविष्टाकृतिविकृतिं यथा स्यात्तथा पादपातेन नाभौ वक्रं
कृत्वा । आदौ पादघातेन तर्द्धक तदीयनाभौ प्रवेशितम्, तदनन्तरं व्यापादितः । यद्वा
प्रविष्टाकृतेः स्वरूपस्य विकृतिर्विकारो यस्मिस्तादृशं महिषस्य वक्रं पादपातेन तदीय-
नाभौ प्रवेशयित्वा ॥

अस्ताश्वः शम्पलोभादिव हरितहरेरप्रसोढानलोष्मा

स्थाणौ कण्डूं विनीय प्रतिमहिषरूपेवान्तकोपान्तवर्ती ।

कृष्णं पङ्कं यथेच्छन्वरुणमुपगतो मज्जनायेव यस्याः

स्वस्थोऽभूत्पादमाप्त्वा हृदमिव महिषः सास्तु दुर्गा श्रिये वः ॥ ८ ॥

सा दुर्गा वः श्रियेऽस्तु । यस्याः पादं हृदं सरोवरमिव प्राप्य महिषः स्वस्थो निर्वृतः ।

१. 'महिषसुररिपुः'. २. 'निष्णातसारः'. ३. 'प्रतिष्ठाकृति'. ४. 'शान्त्यै शिवा वः'.
५. 'देवी मुदे वः'.

स्वर्गस्थश्चाभूत् । किंभूतः । हरितहरेः सूर्यस्य शष्पलोभाद्वालतृणगार्ध्यादिव अस्ताश्वः । सूर्यस्याश्वा हरिद्वर्णाः । सन्तीति महिषेण हरितकोमलतृणबुद्ध्या कवलीकृता । पुनः । अप्रसोढानलोष्मा असोढान्निजेज्जा । देवपक्षतयाग्नेस्तस्य दर्पे न सहते । स्थाणौ महादेवे कण्डू विनीय शिवेन सह समरं कृत्वा मदकण्डूतिमपनीय । महिषो हि स्थाणौ कीलके कण्डूत्यपनयनं करोति । पुनः । प्रतिमहिषरुषा महिषान्तरकोपेनेवान्तकोपान्तवर्ती यमसमीपगन्ता जात । पुनः । कृष्ण विष्णु कृष्णवर्णत्वात्पङ्कमिवेच्छन्मज्जनाय जलावगाहायेव वरुणं जलाधीशमुपगतः । एवं बहुध्वपि हरिदश्वप्रभृतिस्थानेषु भ्राम्यन्स्वस्थो यो न बभूव, स महिषश्चण्डीपादमूले स्वस्थता प्राप । अन्योऽपि महिषो हरिततृणलोलुपो भवति, अनलोष्माणं न सहते, स्थाणौ कण्डूतिमपनयति, द्वितीय महिष विलोक्य कोपाविष्टो भवति, कृष्णवर्णकर्दमे लुठनेच्छया जलाशय गच्छति, ह्रदं प्राप्य च स्वस्थो भवति ॥

त्रैलोक्यातङ्कशान्त्यै प्रविशति विवशे धातरि ध्यानतन्द्री-

मिन्द्राद्येषु द्रवत्सु द्रविणपतिपयःपालकालानलेषु ।

ये स्पर्शनैव पिष्ट्वा महिषमतिरुषं त्रातवन्तस्त्रिलोकीं

पान्तु त्वां पञ्च चण्ड्याश्चरणनखनिभेनापरे लोकपालाः ॥ ९ ॥

चण्ड्याश्चरणनखनिभेनापरे पञ्च लोकपालास्त्वां पान्तु । किंभूताः । स्पर्शनैवातिरुष महिषं पिष्ट्वा चूर्णयित्वा ये त्रिलोकीं त्रातवन्तो रक्षमाणाः । ननु ब्रह्मादयः क्व गता, येन चण्डीपादनखा महिष पिष्ट्वा लोकपालाः सवृत्तास्तत्राह—विवशे विह्वले धातरि ब्रह्मणि त्रैलोक्यातङ्कशान्त्यै त्रैलोक्योपद्रवनिवृत्तये ध्यानतन्द्रीं चिन्तारूपा प्रमीला प्रविशति सति । यो हि तन्द्रीग्रस्तो भवति स विवशो भवत्येव । कथं लोकरक्षा भविष्यतीति चिन्ताकारणम् । किं च इन्द्राद्येष्विन्द्रप्रधानेषु द्रविणपतिपय पालकालानलेषु कुबेरवरुणयमाग्निषु द्रवत्सु सङ्ग्रामान्निवर्तमानेषु सत्सु । इन्द्राद्याः पञ्च पलायिता इति देवोपादनखा लोकपाला जाताः ॥

त्रैलियोत्पीडपीत्रां नखरजनिकृतामातपेनातिपाण्डुः

पार्वत्याः पातु युष्मान्पितुरिव तुलिताद्रीन्द्रसारः स पादः ।

यो धैर्यान्मुक्तलीलासमुचितपतनापातपीतासुरासी-

न्नो देव्या एव वामश्छलमहिपतनोर्नाकलोकद्विपोऽपि ॥ १० ॥

नखरजनिकृतां नखचन्द्राणामातपेन प्रकाशेनातिपाण्डुरतिशुभ्र पार्वत्या स पादो युष्मान्पातु । कथंभूताना नखरजनिकृताम् । प्रालेयोत्पीडपीत्राम् । प्रालेय हिम तच्च

१. 'त्रातवन्तो जगन्ति'. २. 'नखमिषेण'. ३. 'प्रालेयोत्पीडपीत्राम्'; 'प्रालेयोत्पीडपीत्रम्'.

धवलं भवति । तदुत्पीडनेन धवलिभ्रः पुष्टता भवति । भगवती च प्रायेण प्रालेयशैल-
सचारिणी । कस्येव पादः । पितुरिव हिमाचलस्येव पादः प्रत्यन्तपर्वतः । पादशब्दो
द्विरावर्तनीयः । अथवा स्वपितृचरणसदृशश्चरणः । पितृसदृशी कन्या धन्येति प्रशस्त-
त्वकथनम् । कीदृशः पादः । तुलिताद्रीन्द्रसारः । अतिगुरुरिति यावत् । स कः । यः
पादो देव्या एव नो वामः सव्यः, अपि तु छलमहिपतनोः कपटमहिपस्य नाकलोक-
द्विपो देवशत्रोरपि वामो वैरो प्रतिकूलो वा । कुतः । धैर्यात्सत्त्वाधिक्यान्मुक्ता या
लीला तस्याः समुचित यत्पतनं पातस्तस्यापाते आरम्भे यद्वा समुचितपतनेन आपाततः
पीता गिलिता असवः प्राणा येन [अर्थान्महिपस्य] । यत्र वीररसविभावका धैर्यशौर्या-
दयो भवन्ति तत्र शृङ्गारव्यञ्जिका लीला न भवति । अत एव लीलामुक्तत्वमुक्तम् ।
ततो वैरिव्यापादनमुचितम् । तत आपाततोऽविभावितविचार पीतासुत्वम् ॥

वक्षो व्याजैणराजः स दशभिरभिनत्पाणिजैः प्राक्सुरारैः

पञ्चैवास्तं नयामो युवतिचरणजाः शत्रुमेते वयं तु ।

इत्युत्पन्नाभिमानैर्नैर्नखशशिमणिभिर्ज्योत्स्नया स्वांशुमय्या

यस्याः पादे हतारौ हसित इव हरिः सास्तु काली श्रिये वः ११

सा काली वः श्रियेऽस्तु । सा का । यस्याः पादे हतारौ घातितशत्रौ सति स्वांशु-
मय्या ज्योत्स्नया नखशशिमणिभिर्नखचन्द्रकान्तैर्हरिरिति हसित इव बभूव । इतीति
किम् । प्राक्पूर्वं सुरारोर्हरण्यकशिपोर्वक्ष उरःस्थल व्याजैणराजः कपटसिंहो नरहरिर्द-
शभिः पाणिजैर्नखैरभिनत् । एते वयं तु युवतिचरणजाः पञ्चैव शत्रुमस्तं नयाम इत्यु-
त्पन्नाभिमानैर्जातगर्वैः । हरेर्नखाः करजाः वयं युवतिचरणजाः, ते दश वयं पत्न, तैर्व-
क्षोमात्रं विदारितमस्माभिस्तु शत्रुरस्तं नीतः, इत्यभिमानकारणम् ॥

रक्ताक्तेऽलक्तकश्रीर्विजयिनि विजये नो विराजत्यमुष्मि-

न्हासो हस्ताग्रसंवाहनमपि दलित्ताद्रीन्द्रसारद्विपोऽस्य ।

त्रासेनैवाद्य सर्वः प्रणमति कदनेनामुनेति क्षतारिः

पादोऽव्याञ्चुम्बितो वो रहसि विहसता त्र्यम्बकेनाम्बिकायाः १२

इति विहसता त्र्यम्बकेण रहस्येकान्तेऽन्य विनयप्रकारमपश्यता चुम्बितः क्षतारि-
व्यापादितशत्रुरम्बिकायाः पादो वो युष्मानव्याद्रक्षतु । इतीति किम् । हे विजये पार्व-
तिसखि, अथवा विजये सति अमुष्मिन्विजयिनि विजयशालिनि रक्ताक्ते महिपरु-
धिराद्रीभूते ते पादेऽलक्तकश्रीर्नै विराजति । अयं च दलित्ताद्रीन्द्रसारद्विपो नाशितः
पर्वतेन्द्रसमानगरिमा शत्रुयेन तस्यास्य तव पादस्य हस्ताग्रेण संवाहनमपि हासः । किं
चावाधुनामुना कदनेन महिप्रवधेन सर्वो जनस्त्रासेनैव प्रणमतीति । चरणे यावकरसर-

ज्जन हस्ताग्रेण सवाहन प्रणामश्चेति त्रयमुचितम् । किं त्वत्र त्रयमपि न घटत इति
महादेवेन तन्नुम्बनमेव कृतम् ॥

भङ्गो न भ्रूलतायास्तुलितवलतयानास्थमस्त्रां तु चक्रे
न क्रोधात्पादपद्मं महदमृतभुजामुद्धृतं शल्यमन्तः ।

वाचालं नूपुरं नो जगदजनि जयं शंसदंशेन पाष्णे-

र्मुष्णन्त्यासून्सुरारैः समरभुवि यया पार्वती पातु सा वः ॥ १३ ॥

सा पार्वती व पातु । यया पाष्णेशेन पादतल्पश्चाद्भागैकदेशेन समरभुवि सुरा-
रैर्महिषस्यासून्मुष्णन्त्या न केवलं भ्रूलताया एव भङ्गः कृतः, अपि तु तुलितवलतया अ-
नास्थं यथा स्यात्तथा अस्त्रां कीकसानामपि अर्थान्महिषस्य भङ्गश्चूर्णन चक्रे । यस्य बल
तुलितं भवति तस्य पराजयेऽनास्था क्रियते । भ्रूलताभङ्गो भ्रुकुटिलत्व क्रोधेन । किं च
क्रोधात्पादपद्ममेव नोद्धृतम्, अपि तु अमृतभुजा देवाना महदन्तः शल्यमप्युद्धृतम् ।
देवा हि महिष शल्यभूतमन्तश्चिन्तयन्ति स्म । अन्यच्च नूपुरमेव वाचाल मुखर नो जातम्,
अपि तु जय शसत्कथयज्जगदपि वाचालमजनि ॥

निर्यन्तानास्त्रशस्त्रावलि वलति बलं केवलं दानवानां

द्राङ् नीते दीर्घनिद्रां द्विपति न महिषीत्युच्यसे प्रायशोऽद्य ।

अस्त्रीसंभाव्यवीर्या त्वमसि खलु मया नैवमाकारणीया

कात्यायन्यात्तकेलाविति हसति हरे ह्रीमती हन्त्वरीन्वः ॥ १४ ॥

हरे आत्केलौ गृहीतक्रीडे इति हसति सति ह्रीमती लज्जाकुला कात्यायनी वो
युष्माकमरीञ्चशत्रून्हन्तु । इतीति किम् । अद्य त्वं महिषीति मया नोच्यसे । यतः,
अस्त्रीसंभाव्यवीर्या । स्त्रीष्वेतादृश वीर्यं न सभाव्यते । द्रागञ्जटिति द्विपति शत्रौ महिषे
दीर्घनिद्रां मृत्युं नीते सति, त्वयेत्यर्थात्, निर्यन्तानास्त्रशस्त्रावलि दानवानां बल सैन्य
केवल स्वामिशून्यमद्य वलति चलति यथागतं याति । महिषी कृताभिषेका राज्ञी सै-
रभी च । या महिषवध करोति सा कथं महिषीशब्दाभिधेया । महिषी महिषाद्धीन-
वला भवति, त्वं तु महिषात्कोटिगुणाधिकबला । प्रायशो बाहुल्येन । एव मया त्वं
नाकारणीया । स्त्रीरूपाया एव भार्याया आकारणमाह्वानं युक्तम् । त्वं तु पुरुषचेष्टि-
तेति हासः ॥

जाता किं ते हरे भीर्भवति महिषतो भीरवश्यं हरीणा-

मद्येन्दोर्द्रौ कलङ्कौ त्यजति पतिरपां धैर्यमालोक्य चन्द्रम् ।

त्रायो कम्प्यस्त्वयान्यो नय यम महिषादात्मयुग्मं ययारौ

पिष्टे नष्टं जहास द्युजनमिति जया सास्तु देवी श्रिये वः ॥ १५ ॥

पक्षपाती पक्षैः पत्रैः पतनशीलः, अथ च महिपस्य पक्षपाती सहायभूतः । शूलेन ईशः शिवो यशोभाक्शिव एव शूली नान्यः । यदि महिप प्रति शूल प्रेष्यते तदायमपि शूली स्यात् । वधाहं दण्डोऽपि परिलघुः शीघ्र भव्यः स्यात् । उत्तिष्ठमानः परो नोपेक्ष्य इति । इतीव हेतीरायुधानि हित्वा पाष्ण्यैव महिप व्यापादितवती ॥

कृत्वेदकर्म लज्जाजननमनशने शक्र मासून्विहासी-
वित्तेश्च स्थाणुकण्ठे जहि गदमगदस्यायमेवोपयोगः ।

जातश्चक्रिन्विचक्रो दितिज इति सुरांस्त्यक्तहेतीन्द्रवन्त्या
व्रीडां व्यापादितारिर्जयति विजयया नीयमाना भवानी ॥ २१ ॥

विजयया देव्याः सख्या व्यापादितारिर्भवानी व्रीडा नीयमाना जयति । किंभूतया । त्यक्तहेतीन्द्रुरानिति श्रुवन्त्या । इतीति किम् । हे शक्र, ईदृगलज्जाजनन कर्म युद्धात्पलायनं कृत्वा अनशनेऽभोजनविषयेऽसून्प्राणाण्मा विहासीर्मा त्यज । अथ च अशननिर्वज्रं तद्रहितोऽनशनिस्तत्सबोधन हे अनशने त्यक्तवज्र । युद्धात्पलायन लज्जाजननम् । यो हि लज्जाजनन कर्म करोति सोऽनशनेन प्राणांस्त्यजतीति भावः । हे वित्तेश कुवेर, स्थाणुकण्ठे गद रोगं जहि । यतो भवानगदो गदारहित औपधरूपश्च । भवानौपधरूपः । सवृत्तोऽतो भवन्मित्रस्य शिवस्य कण्ठरोगं दूरी कुर्विति भावः । हे चक्रिन् विष्णो, दितिजो महिषो विचक्रः सैन्यरहितो जातः । यथा भवांश्चक्रीभूत्वापि त्यक्तचक्रस्तथा महिषोऽपि विचक्र इति भावः ॥

देयाद्रो वाञ्छितानि च्छलमयमहिपेत्पेपरोपानुपङ्गा-

नीतः पातालकुक्षिं हृतभुवनभयो भद्रकाल्याः स पादः ।

यः प्रादक्षिण्यकाङ्क्षावलयितवपुषा वन्द्यमानो मुहूर्तं

शेषेणवेन्दुकान्तोपलरचितमहानूपुराभोगलक्ष्मीः ॥ २२ ॥

छलमयस्य महिपस्योत्पेष उत्पेषण तेन यो रोपानुपङ्गः क्रोधसयन्धस्तस्मात्पाताल-कुक्षि नीतो हृतभुवनभयो भद्रकाल्याः स पादो वो वाञ्छितानि देयात् । यः पाद इन्द्रुकान्तोपलरचितमहानूपुराभोगलक्ष्मीश्चन्द्रकान्तमणिघटितनूपुरशोभमानो यः पादः प्रादक्षिण्यवाञ्छया वलयीकृतशरीरेण शेषेण मुहूर्तं वन्द्यमान इव भाति । देवीपादस्य क्षणं पाताले स्थितस्य चन्द्रकान्तनूपुरे शेषकायोत्प्रेक्षणम् ॥

शूलं तूलं नु गाढं प्रहर हर हृषीकेश केशोऽपि वक्र-

श्रक्रेणाकारि किं मे पविरवति नहि त्वाष्ट्रशत्रो दुराष्ट्रम् ।

पाशाः केशाब्जनालान्यनल न लभसे भातुमित्यात्तदर्पं

जल्पन्देवान्दिवौकोरिपुरवधि यया सांस्तु शान्त्यै शिवा वः ॥२३॥

आत्तदर्पं गृहीतमद यथा स्यात्तथा इति देवाञ्जल्पन्दिवौकोरिपुर्देवशत्रुर्महिषो यया अवधि हतः सा शिवा वः शान्त्यै अस्तु । इतीति किम् । हे हर, शूलं अर्थात्तव तूलं नु कर्पासतुल्यं किमु, अतस्त्व गाढं प्रहर । हे हृषीकेश, तव चक्रेण किं मम केशोऽपि वक्रीकृतः । अपि तु न । हे त्वाष्ट्रशत्रो इन्द्र, तव पविर्वज्र द्युराष्ट्रं स्वर्गदेशं नावति न रक्षति । हे केश जलेश वरुण, तव पाशा अब्जनालानि कमलनालवदतिमृदवः । हे अनल, भातुं न लभसे । मत्प्रभया हतस्त्वमित्यर्थः ॥

शार्ङ्गिन्वाणं विमुञ्च भ्रमसि बलिरसौ संयतः केन बाणो

गोत्रारे हन्म्यहं ते रिपुर्मररिपुस्त्वेष गोत्रस्य शत्रुः ।

दैत्या व्यापाद्यतां द्रागज इव महिषो हन्यते मन्महेऽद्ये-

त्युत्प्रास्योमा पुरस्तादनु दनुजतनुं मृद्वती त्रायतां वः ॥ २४ ॥

पुरस्तात्पूर्वमित्युत्प्रास्योपहस्य । अर्थाद्देवान् । अनु पश्चाद्दनुजतनुं महिषदेहं मृद्वती चूर्णयन्ती उमा वज्रायताम् । इतीति किम् । हे शार्ङ्गिन् विष्णो, बाण विमुञ्च । बाण तन्नामानं दैत्यं शरं च । असौ बलिरिति भ्रमसि भ्रान्तिं करोषि । बाण केन संयतः । त्वं बलिबन्धनकर्ता अतस्त्व बाणमोक्षो युक्त इति भावः । हे गोत्रारे इन्द्र, ते रिपुमहं हन्मि । एषोऽमररिपुर्महिषो गोत्रस्य स्वकुलस्य शत्रुः । यतो देवा दैत्याश्च काश्यपेयाः । अतोऽयमपि गोत्रारिः, तस्मान्नोत्रारिद्वयं नोचितमित्येन तव रिपुं हन्मीति भावः । अत एव दैत्या अपि शास्यन्ते—हे दैत्याः, मन्महे मदीयोस्त्वेषज इव च्छाग इव महिषो हन्यते, अतोऽयं महिषो द्राक्शीघ्रं व्यापाद्यतामद्य । देवीपर्वणि च्छागो हन्यत एव ॥

स्पर्धावर्धितविन्ध्यदुर्भरभरव्यस्ताद्विहायस्तलं

हस्ताद्दुत्पतिता प्रसादयतु वः कृत्यानि कात्यायनी ।

यां शूलामिव देवदारुघटितां स्कन्धेन मोहान्धधी-

र्वध्योद्देशमशेषवान्धवकुलध्वंसाय कंसोऽनयत् ॥ २५ ॥

स्पर्धया परामवेच्छया वर्धितो यो विन्ध्यस्तद्दुर्भरो यो भरस्तेन व्यस्ताद्विकलाद्ध-
स्तात् । अर्थात्कसस्य । विहायस्तलं गगनतलमुत्पतिता कात्यायनी वः कृत्यानि का-
र्याणि प्रसादयतु प्रसन्नानि निर्विघ्नानि करोतु । या कात्यायनीमशेषवान्धवकुलध्वंसाय मो-
हान्धधीः कसो देवदारुघटिता शूलामिव स्कन्धेन वध्योद्देशं वध्यप्रदेशमनयत् ॥

पठतोऽसुभिः प्राणैः सममिति गीर्वाङ् निःसृता सा अद्रिजा पार्वती वोऽव्यात् । इतीति किम् । हे स्कन्द, त्वं विह्वलः सन् षण्णा वक्राणा रुच कान्ति विषण्णां वत खेदे किं वहसि यतोऽन्या कृत्तिकारूपाः षट् मातरस्ते तव सन्ति । पार्वत्यां तव मातरि हतायां तास्वेव मातृलेह वधान विधादं मा कृथा इति भावः । अन्यच्च हे भव शिव, त्व शरीरार्धलब्ध्या सकल समग्रो भव । पार्वत्या भवच्छरीरार्धं हृतमस्ति, अधुना तन्नाशात्पुनरपि भवतः संपूर्णशरीरलाभः स्यात् । अद्याहं जिह्वां दुग्धशया कालीं हन्मि । इय कुटिला काली च, त्व पुनः सरलो गौरश्चेति न युवयोर्योग साधीयान्, अतो घातयाम्येतामिति भावः ॥

गाहस्व व्योममार्गं गतमहिषभयैर्ब्रध विश्रब्धमश्वैः

शृङ्गाभ्यां विश्वकर्मन्घटयसि न नवं शार्ङ्गिणः शार्ङ्गमन्यत् ।

ऐभी त्वङ्घ्रिधुरेयं विभृहि मृदुमिमामीश्वरेत्यात्तहासा

गौरी वोऽव्यात्क्षतारिः स्वचरणगरिमग्रस्तगीर्वाणगर्वा ॥ २९ ॥

क्षतारिर्नाशितशत्रुः, स्वचरणगरिमग्रस्तगीर्वाणगर्वा स्वपादगौरवनाशितदेवाहंकारा । यत्कर्म देवैः शस्त्रास्त्रशक्तिमद्भिर्न कृत तद्देव्या स्वचरणव्यापारमात्रेणैव कृतमिति भावः । अथ च इत्यात्तहासा इत्यमुना प्रकारेण कृतपरिहासा गौरी वोऽव्यात् । इतीति किम् । हे ब्रध सूर्य, त्वं गतमहिषभयैरश्वैर्विश्रब्ध यथा स्यात्तथा व्योममार्गमाकाशपथं गाहस्व । हे विश्वकर्मन् देवशिल्पिन्, एताभ्यां महिषस्य शृङ्गाभ्यां शार्ङ्गिणो विष्णोर्नवमन्यच्छार्ङ्गं धनुर्न घटयसि । किमनेन पुराणधनुषेति काकुः । हे ईश्वर, इयमैभी त्वग्गजचर्म निष्ठुरा कठोरा इमां अर्थान्माहिर्षीं त्वचं विभृहि धारय ॥

क्षिप्तो वाणः कृतस्ते त्रिकविनतिततो निर्वलिर्मध्यदेशः

प्रह्लादो नूपुरस्य क्षतरिपुशिरसः पादपातौर्दिशोऽगात् ।

सङ्ग्रामे संनताङ्गि व्यथयसि महिषं नैकमन्यानपि त्वं

ये युध्यन्तेऽत्र नैवेत्यवतु पतिपरीहासहृष्टा शिवा वः ॥ ३० ॥

इति पतिपरीहासहृष्टा शिवा वः पाठ । इतीति किम् । हे सनताङ्गि, त्वं सङ्ग्रामे एकं महिषमेव व्यथयसीति न, अन्यानपि येऽत्र न युध्यन्ते तानपि व्यथयसि । कथम् । वाणः शरः क्षिप्त कृतः, पक्षे वाणोऽसुरविशेषः क्षिप्तो गलहस्तितः । ते त्रिकविनतिततो मध्यदेशो निर्वलिखिलरहितः कृत । वाणक्षेपणसमये हि शरीरस्योर्ध्वोत्तम्भनान्मध्यदेशो निर्वलिर्जात इति भावः । पक्षे बलिर्दानवविशेषः । क्षतरिपुशिरसो नूपुरस्य पादपातैः प्रह्लादो ध्वनिर्दिशोऽगात् । नूपुरशब्दो दिगन्तगामी जात इत्यर्थः । पक्षे प्रह्लादोऽसुरविशेषः । अत्र युद्धे वाणबलिप्रह्लादा न सन्ति भवन्ती तानपि व्यथयतीति परीहासः ॥

मेरौ मे रौद्रशृङ्गक्षतवपुषि रुषो नैव नीता नदीनां

भर्तारो रिक्ततां यत्तदपि हितमभून्निःसपत्नोऽत्र कोऽपि ।

एतन्नो मृष्यते यन्महिष कलुषिता स्वर्धुनी मूर्ध्नि मान्या

शंभोर्भिन्द्याद्धसन्ती पतिमिति शमितारातिरीतीरुमा वः ॥ ३१ ॥

शमितारातिः पार्वती / पतिमिति हसन्ती वः ईतीरुपद्रवान्भिन्द्यात् । इतीति किम् । हे महिष, मेरौ रौद्रशृङ्गक्षतवपुषि सति मे रुषो नैव । त्वया शृङ्गाभ्यां मेरुपर्वते क्षते मम क्रोधो नास्ति । अन्यच्च यन्नदीनां भर्तारः समुद्रा रिक्ततां नीतास्तदपि हितमभूत् । तत्रापि मे रुषो नैव । अत्र कोऽपि निःसपत्नो जातः । समुद्रो महादेवश्च गङ्गापति । समुद्ररिक्तीकरणे तु महादेवस्य निःसपत्न गङ्गापतित्व जातमिति भावः । एतत्तु नो मृष्यते इदं न क्षम्यते यच्छंभोर्मूर्ध्नि मान्या अर्थाच्छंभोरेव स्वर्धुनी गङ्गा कलुषिता कलुषीकृता । सेयं परपुरुषसङ्घात्कलुषा जातेति भावः ॥

सद्यः साधितसाध्यमुद्धृतवती शूलं शिवा पातु वः ।

पादप्रान्तविषक्त एव महिषाकारे सुरद्वेषिणि ।

दिष्ट्या देव वृषध्वजो यदि भवानेषापि नः स्वामिनी

संजाता महिषध्वजेति जयया केलौ कृतेऽर्धस्मिता ॥ ३२ ॥

पादप्रान्ते महिषाकारे सुरद्वेषिणि विषक्ते एव साधितसाध्य कृतकार्यं शूलमुद्धृतवती, अथ च जयया इति केलौ परीहासे कृते सति अर्धस्मिता शिवा वः पातु । इतीति किम् । हे देव, यदि भवान्वृषध्वजः, एषापि नः स्वामिनी पार्वती महिषध्वजा दिष्ट्या संजाता । साधु युवयोर्योगो यद्वावपि पशुध्वजौ । त्वं वृषारूढः, इयं पुनर्महिषारूढेति हास्यम् ॥

विद्राणेन्द्राणि किं त्वं द्रविणददयिते पश्य संख्यं स्वसख्याः

स्वाहे स्वस्था स्वभर्तार्यमृतभुजि मुधा रोहिणी रोदिति ।

लक्ष्मि श्रीवत्सलक्ष्मोरसि वससि पुरेत्यार्तमाश्वासयन्त्यां

स्वर्गस्त्रैणं जयायां जयति हतरिपोर्हेपितं हैमवत्या ॥ ३३ ॥

स्वर्गस्त्रैण स्वर्गस्त्रीसमूहं जयायामित्याश्वासयन्त्यां सत्या हैमवत्या हेपितं लज्जितं जयति । कथंभूतं स्वर्गस्त्रैणम् । आर्तम् । कथंभूताया हैमवत्या । हतरिपोः । इतीति किम् । हे इन्द्राणि, त्वं किं विद्राणा । हे द्रविणददयिते कुबेरपत्नि, स्वसख्याः पार्वत्याः संख्यं युद्धं पश्य । हे स्वाहे अग्निदयिते, त्वं स्वभर्तार्यमौ अमृतभुजि सति स्वस्था भव । महिषे हतेऽधुना सुखेन ब्राह्मणेर्ह्वयेते इति भावः । रोहिणी चन्द्रपत्नी मुधा वृथा रोदि-

तीव । असजातक्षतिरिति भावः । हे लक्ष्मि श्रीवत्सलक्ष्मोरसि विष्णुवक्षःस्थले पुरा व-
ससिं वत्स्यसि । इति सर्वे देवस्त्रीणामाश्वासनमाकर्ण्य देवी लज्जितेति भावः ॥

निर्वाणः किं त्वमेको रणशिरसि शिखिन्शार्ङ्गधन्वापि विध्यं-

स्तत्ते धैर्यं क्व यातं जहिहि जलपते दीनतां त्वं नदीनः ।

शक्तो नो शत्रुभङ्गे भयपिशुन सुनासीर नासीरधूलि-

धिग्यासि केति जल्पन्तिपुरवधि यया पार्वती पातु सा वः ॥३४॥

इति जल्पन्तिपुर्महिषो ययावधि हतः सा पार्वती वः पातु । इतीति किम् । हे शि-
खिन् वहे, किं त्वमेको रणशिरसि निर्वाणः शान्तः किं तु शार्ङ्गधन्वा विष्णुरपि विध्य-
न्शरान्मुञ्चन्निर्वाणो घाणरहितो जातः । श्लेषे वषयोरभेदः । हे जलपते वरुण, तत्ते धैर्यं
क्व यात क्व गतम् । दीनतां जहिहि त्यज, यतस्त्व न दीनः दीनो न भवसि, अयं च
नदीनामिनः प्रभुर्नदीनः । हे भयपिशुन भयसूचक सुनासीर इन्द्र, नासीरधूलिः सेना-
मुखोत्थधूलिः शत्रुभङ्गे नो शक्तः, धिक् त्वं क्व यासि । यथा पूर्वं तव सेनामुखोत्थधूलि-
मात्रमेव विलोक्य गत्रवः पलायन्ते स्म न तथाधुनेति भावः । यत्र यास्यसि तत्रैव
हन्यसे ॥

नन्दिन्नानन्ददो मे तव मुरजमृदुः संप्रहारे प्रहारः

किं दन्ते रोम्णि रुग्णे ब्रजसि गजमुख त्वं वशीभूत एव ।

निघ्नन्निघ्ननिदानीं द्युजनमिह महाकाल एकोऽस्मि नान्यः

कन्याद्रेदैत्यमित्थं प्रमथपरिभवे मृद्वती त्रायतां वः ॥ ३५ ॥

इत्थं प्रमथानां पार्षदानां परिभवे सति दैत्य मृद्वती मर्दयन्ती अद्रेः कन्या पार्वती
वस्त्रायताम् । इत्थं कथम् । हे नन्दिन्, संप्रहारे युद्धे तव प्रहारो मे आनन्ददः सुख-
प्रदः । यतो मुरजमृदुमृदङ्गध्वनिकोमलः । हे गजमुख गणेश, रोम्णि रोमतुल्ये दन्ते
रुग्णे भग्ने सति किं ब्रजसि । यतस्त्व पलायितोऽपि वशीभूत एव । लम्बोदरत्वाहूरं
पलायनं कर्तुमशक्त इति भावः । द्युजनमिन्द्राद्यं निघ्नन्निघ्नन्नितरा मारयन्नहमेवैको महा-
कालः । अन्यो नास्ति ॥

वज्रं मज्ञो मरुत्वानरि हरिरुरसः शूलमीशः शिरस्तो

दण्डं तुण्डात्कृतान्तस्त्वरितगतिगदामस्थितोऽर्थाधिनायः ।

प्रापन्यत्पादपिष्टे द्विषि महिषवपुण्यङ्गलग्नानि भूयो-

ऽप्यायूंषीवायुधानि द्युवसतय इति स्तादुमा सा श्रिये वः ॥३६॥

महिषवपुषि द्विषि यत्पादपिष्टे सति द्युवसतय इन्द्रादयोऽङ्गलग्नान्यायुधान्यायूंषीव
भूयोऽपीति प्रापन्प्राप्तवन्तः सा उमा वः श्रियेऽस्तु । पूर्वं महिषयुद्धे सर्वदेवायुधानि

तच्छरीरे मग्नान्यासन्, अधुना देव्या महिषे पिष्टे पुनरपि तैः स्वायुधानि प्राप्तानि तद्वन्महिषविनाशादायूष्यपि लब्धानि, अन्यथा तु जीवनं सद्विधमेवासीदिति भावः । इति कथम् । मङ्गः मज्जघातोः सकाशादिन्द्रो वज्रं प्रापत् । अरिचक्रं हरिस्तस्यो-
रसः प्रापत् । ईशः शिवः शिरस्तः शूलमापत् । कृतान्तो यमस्तुण्डान्मुखाद्दण्डं प्रापत् ।
अर्थाधिनाथः कुबेरोऽस्थितस्त्वरितगतिशालिनीं गदां प्रापत् ॥

दृष्टावासक्तदृष्टिः प्रथममिव तथा संमुखीनाभिमुख्ये

स्मेरा हासप्रगल्भे प्रियवचसि कृतश्रोत्रपेयाधिकोक्तिः ।

उद्युक्ता नर्मकर्मण्यवतु पशुपतौ पूर्ववत्पार्वती वः

कुर्वाणा सर्वमीषद्विनिहितचरणालक्तकेव क्षतारिः ॥ ३७ ॥

पशुपतौ महिषे सर्वमीषदाभासमात्रं कुर्वाणा पार्वती वोऽवतु रक्षतु । कथभूता । न-
र्मकर्मणि सङ्ग्रामाख्ये उद्युक्ता । यथा पशुपतौ शिवे सर्वं नर्मकर्मकारोन्न तथा महिषे किं
तु ईषत् । दृष्टौ अर्थान्महिषस्यासक्तदृष्टिः । तथा आभिमुख्ये प्रथममिव समुखीना ।
हासप्रगल्भे स्मेरा । प्रियवचसि कृतश्रोत्रपेयाधिकोक्तिः । कथभूता । क्षतारिः अत एव
विनिहितचरणालक्तकेव । पूर्ववद्यथा शिवे नर्मकर्मकारोत्तद्वदित्यर्थः ॥

दैत्यो दोर्दर्पशाली नहि महिषवपुः कल्पनीयाभ्युपायो

वायो वारीश विष्णो वृषगमन वृषान्क विषादो वृथैव ।

बध्नीत ब्रध्नमिश्राः कवचमचकिताश्चित्रभानो दहारी-

नेवं देवाञ्जयोक्ते जयति हतरिपोर्हेपितं हैमवत्याः ॥ ३८ ॥

देवान्प्रति जयया एवमुक्ते सति हतरिपोर्हेमवत्याः पार्वत्या हेपितं लज्जितं जयति ।
एवं कथम् । हे वायो, हे वारीश वरुण, हे विष्णो, हे वृषगमन शिव, हे वृषन् इन्द्र,
महिषवपुर्दैत्यो दोर्दर्पशाली अतो न कल्पनीयाभ्युपायः सामादिप्रयोगसाध्यः । किं वृथैव
विषादः क्रियते । तस्माद्ब्रध्नमिश्राः सूर्यसहिता यूयमचकिताः सन्तः कवचं बध्नीत सनद्धा
भवत । हे चित्रभानो वहे, अरीन्दह भस्मीकुरु ॥

आ व्योमव्यापि सीमां वनमतिगहनं गाहमानो भुजाना-

मर्चिमोक्षेण मूर्च्छन्द्वदहनरुचां लोचनानां त्रैयस्य ।

यस्या निर्मज्जमज्जच्चरणभरनतो गां विभिद्य प्रविष्टः

पातालं पङ्कपातोन्मुख इव महिषः स्तादुमा सा श्रिये वः ॥ ३९ ॥

यस्या निर्मज्जमज्जच्चरणभरनतो महिषो गां भुव विभिद्य पङ्कपातोन्मुख इव पातालं

१. 'कृतमुखविकृतिः'. २. 'पशुपतेः'. ३. 'वृहत्'. ४. 'हतरिपुर्हेपितस्वर्निकाया'.
५. 'त्रयेण'. ६. 'सा शिवास्तु'.

प्रविष्टः सा उमा वः श्रिये स्तात् । निर्गता मज्जा यस्मादसौ निर्मज्जः स चासौ चर-
णभरनतश्चेति । कथभूत । आ व्योम व्यापिसीघ्रां भुजानामर्थाद्देव्या अतिगहनं वने
गाहमानः । पुनः कथभूतः । दवदहनरुचां लोचनानां त्रयस्यार्चिर्भोक्षेण मूर्च्छन् । यथा
वने भ्राम्यन्दावाभितप्तोऽन्यो महिषः कर्दमपातोन्मुखो गर्ते प्रविशति तथायमपि देवी-
लोचनार्चिर्भिर्दन्दद्वयमानः पाताल प्रविष्टः ॥

नीतिं निर्व्याजदीर्घामघवति मघवद्वज्जलज्जानिदाने

निद्रां द्रागेव देवद्विषि मुषितरुषः संस्मरन्त्याः स्वभावम् ।

देव्या दृग्भ्यस्ति सृग्भ्यस्त्रय इव गलिता राशयो रक्तताया-

स्त्रायन्तां वस्त्रिशूलक्षतकुहरभुवो लोहिताम्भःसमुद्राः ॥ ४० ॥

त्रिशूलक्षतकुहरभुवो लोहिताम्भःसमुद्रा रुधिररूपजलसमुद्रा वस्त्रायन्ताम् । उत्प्रे-
क्षते—मघवद्वज्जलज्जानिदाने अघवति पापिनि । देवद्विषि महिषे द्रागेव निर्व्याजदीर्घां
निद्रां मरणं नीतिं सति मुषितरुषो निवृत्तकोपाया अत एव स्वभावः संस्मरन्त्या देव्या-
स्ति सृग्भ्यो दृग्भ्यो नैत्रेभ्यस्त्रयो रक्तताया आरुण्यस्य राशय इव गलिताः । क्रोधाभावा-
द्देव्या नैत्राणां रक्तत्वं निवृत्तं तदेव रुधिरसमुद्रत्वेन संभावितम् ॥

काली कल्पान्तकालाकुलमिव सकलं लोकमालोक्य पूर्वं

पश्चाच्छ्लेष्टे विषाणे विदितदितिमुता लोहिता मत्सरेण ।

पादोत्पिष्टे परासौ निपतति महिषे प्राक्स्वभावेन गौरी

गौरी वः पातु पत्युः प्रतिनयनमिवाविष्कृतान्योन्यरूपा ॥ ४१ ॥

पत्युः शिवस्य प्रतिनयनं लोचनान्तरमिव आविष्कृतान्योन्यरूपा गौरी वः पातु ।
आविष्कृतमन्योन्यस्य रूपं यया । स्वस्य रूपं भर्तृलोचनस्य, भर्तृलोचनरूपमात्मन इति
भावः । किंभूता । महिषोपप्लवेन कल्पान्तकालाकुलमिव सकलं लोकमालोक्य पूर्वं काली
कृष्णा जाता । पश्चादनन्तरं विदितदितिमुता ज्ञातदैत्या मत्सरेणामर्षेण लोहिता रक्ता
जाता । क्व सति । विषाणे श्रेष्ठे अर्थान्महिषस्य श्लेष्टे लभे सति । पुनः । महिषे पादो-
त्पिष्टे अत एव परासौ गतप्राणे निपतति सति प्राक्स्वभावेन पूर्वप्रकृत्या गौरी अवदाता
जाता । एवं त्रिरूपा देवी त्रिभिर्महादेवनयनैस्तुल्येति भावः ॥

गम्यं नौत्रेर्न चेन्दोः सपदि दिनकृतां द्वादशानामसहं

शक्रस्याक्षणां सहस्रं सह सुरसदसा सादयन्तं प्रसह्य ।

१. 'मुषितभियः'. २. 'शोणितस्य'. ३. 'रक्षन्तु त्वाम्'. ४. 'प्रतिनयन इवाविष्कृ-
तान्योन्यभावा'. ५. 'जितेन्दुम्'. ६. 'अशक्यम्'.

उत्पातोग्रान्धकारागममिव महिषं निघ्नती शर्म दिश्या-

देवी वो वामपादाम्बुरुहनखमयैः पञ्चभिश्चन्द्रमोभिः ॥ ४२ ॥

वामपादकमलनखरूपैः पञ्चभिश्चन्द्रैरुत्पातोग्रान्धकारागममिव महिषं निघ्नती देवी वः शर्म दिश्यात् । कथभूतम् । अग्नेर्न गम्य न तिरस्करणीयम् । इन्दोश्चन्द्रस्य च न गम्यम् । सपदि द्वादशानां दिनकृतामादित्यानामसह्यम् । सुरसदसा देवसभया सह शक्रस्याक्षणां सहस्रं प्रसह्य सादयन्तं म्लानयन्तम् ॥

दृत्वा स्थूलान्त्रमालावलि विघसहसद्वस्मरप्रेतकान्तं

कात्यायन्यात्मनैव त्रिदशरिपुमहादैत्यदेहोपहारम् ।

विश्रान्त्यै पातु युष्मान्क्षणमुपरि धृतं केसरिस्कन्धमित्ते-

र्विभ्रत्तत्केसरालीमलिमुखररणन्नूपुरं पादपद्मम् ॥ ४३ ॥

कात्यायन्या केसरिस्कन्धमित्तेरुपरि विश्रान्त्यै क्षणं धृतं पादपद्मं युष्मान्पातु । कथं-भूतं पादपद्मम् । तत्केसरालीः सिंहस्कन्धसटा विभ्रत् । पुनः । अलिवन्मुखरो वा-चालो रणन्नूपुरो यत्र तत् । पद्मे हि केसरैर्भ्रमरैश्च भाव्यम् । किं कृत्वा । आत्मनैव त्रिदशरिपुमहादैत्यदेहोपहारं दत्त्वा । कथंभूतमुपहारम् । स्थूलान्त्रमालावलिः स एव विघसो भोजनशेषस्तेन हसन्त्यो घस्मराः प्रेतकान्ता यत्र । निःसारा आन्त्रावलिरिवा-स्मदर्धमवशेषिता देव्येति प्रेतकान्तानां हासकारणम् ॥

कोपेनेवारुणत्वं दधर्दधिकतरालक्ष्यलाक्षारसश्रीः

श्लिष्यच्छृङ्गाग्रकोणक्वणितमणितुलाकोटिहंकारगर्भः ।

प्रत्यासन्नात्ममृत्युप्रतिभयमसुरैरीक्षितो हन्त्वरीन्वः

पादो देव्याः कृतान्तोऽपर इव महिषस्योपरिष्टान्निविष्टः ॥ ४४ ॥

महिषस्योपरिष्टान्निविष्टोऽपरः कृतान्तो यम इव देव्याः पादो वोऽरीन्हन्तु । कथंभूतः पादः । कोपेनेवारुणत्वं दधत् । अत एवाधिकतरालक्ष्यलाक्षारसश्रीः । पुनः कीदृशः । श्लिष्यच्छृङ्गाग्रमेव कोणो वीणादिवादनकीलस्तेन क्वणितया मणितुलाकोटिर्मणिनूपुरं स एव हुकारो गर्भं यस्य । पुनः । प्रत्यासन्नात्ममृत्युप्रतिभयं यथा स्यादेवमसुरैर्वीक्षितः । यमोऽपि कोपारुणो हुंकारं कुर्वन्महिषोपरिस्थित आसन्नमृत्युभीतैः पुरुषैर्वीक्ष्यते ॥

आहन्तुं नीयमाना भरविधुरभुजस्त्रंसमानोभयांसं

कंसेनैनांसि सा वो हरतु हरियशोरक्षणाय क्षमापि ।

प्राक्प्राणानस्य नास्यद्गगनमुदपतद्गोचरं या शिलायाः

संप्राप्यागामिविन्ध्याचलशिखरशिलावासयोगोद्यतेव ॥ ४५ ॥

भरविधुरभुजसंसमानोभयांसं यथा स्यादेव कंसेनाहन्तुं नीयमाना क्षमापि समर्थापि हरियशोरक्षणायास्य कसस्य प्राणान्प्राक्पूर्वं नास्यन्नाहरत्, किं तु शिलाया गोचरं विषयं प्राप्य आगामिविन्ध्याचलशिखरशिलावासयोगोद्यतेव गगनमुदपतत्, सा व एनांसि पापानि हरतु ॥

साम्ना नाम्नाययोनेर्धृतिमकृत हरेर्नापि चक्रेण भेदा-

त्सेन्द्रस्यैरावणस्याप्युपरि कैलुषितः केवलं दानवृष्ट्या ।

दान्तो दण्डेन मृत्योर्न च विफल्यथोक्ताभ्युपायो हतोऽरि-

येनोपायः स पादः सुखयतु भवतः पञ्चमश्चण्डिकायाः ॥ ४६ ॥

येन पादेनारिः शत्रुर्महिषो हतः स पञ्चम उपायश्चण्डिकायाः पादो वः सुखयतु । यो महिष आम्नाययोनेर्ब्रह्मणः साम्ना । वेदविशेषेण प्रथमोपायेन च धृतिं नाकृत न कृतवान् । हरेश्चक्रेण भेदाद्विदारणाद्वितीयोपायाच्चापि धृतिं परितोषं न कृतवान् । सेन्द्र-स्यैरावतस्य दानवृष्ट्या मदवर्षेण तृतीयोपायेन च केवलमुपरिकलुषितो मलिनत्व गतः, अथवा क्रोधं गतो न तु वृष्टः । न च मृत्योर्यमस्य दण्डेनायुधेन चतुर्योपायेन च दान्तो दमितः । अत एव विफल्यथोक्ताभ्युपायः । निष्फलीकृतसाम्नायुपायः ॥

भर्ता कर्ता त्रिलोक्यास्त्रिपुरवधकृती पश्यति त्र्यक्ष एष

क्व स्त्री कायोधनेच्छा न तु सदृशमिदं प्रस्तुतं किं मयेति ।

मत्वा सव्याजसव्येतरचरणचलाङ्गुष्ठकोणाभिमृष्टं

सद्यो या लज्जितेवासुरपतिमवधीत्पार्वती पातु सा वः ॥ ४७ ॥

सव्याजं यथा स्यादेवं सव्येतरचरणस्य वामपादस्य चलाङ्गुष्ठकोणेनाभिमृष्टमसुरपतिं सद्यो यावधीत्सा पार्वती वः पातु । या इति मत्वा लज्जितेव । इतीति किम् । त्रिलोक्याः कर्ता त्रिपुरवधकृती एष त्र्यक्षः । शिवो मम भर्ता पश्यति । स्त्री क्व, आयोधनेच्छा क्व । न त्विदं सदृशमुचितम् । मया किं प्रस्तुतमारब्धम् ॥

वृद्धोक्षो न क्षमस्ते भवतु भव भवद्वाह एषोऽधुनेति

क्षिप्तः पादेन देवं प्रति झटिति यथा केलिकान्तं विहस्य ।

दन्तज्योत्स्नावितानैरैतनुभिरतनुर्न्यकृतार्धेन्दुभाभि-

गौरो गौरेव जातः क्षणमिव महिषः सावतादम्बिका वः ॥ ४८ ॥

हे भव शिव, ते वृद्धोक्षो वृद्धवृषो न क्षमः, अधुना एष महिषो भवद्वाहो भव-विति केलिकान्तं यथा स्यादेव विहस्य देवं शिवं प्रति झटिति यथा महिष पादेन

१. 'पुलकितः'. २. 'नुदतु भवदघम्'. ३. 'चरणनखाङ्गुष्ठकोणेन पिष्टा'. ४. 'अल-मत तनुभिः'.

क्षिप्तः सा अम्बिका वोऽवतात् । कथंभूतो महिषः । अतनुभिर्न्यकृतार्धेन्दुमभिर्दन्त-
ज्योत्स्नावितानैर्गौरैः शुभ्रः, अतः क्षणमिव क्षणमात्रं गौरैव वृष एव जातः ॥

प्राक्कामं दहता कृतः परिभवो येन त्रिसंध्यानतैः

सेष्या वोऽवतु चण्डिका चरणयोः स्वं पातयन्ती पतिम् ।

कुर्वत्याभ्यधिकं कृते प्रतिकृतं मुक्तेन मौलौ मुहु-

र्वाष्पेणाहितकज्जलेन लिखितं स्वं नाम चन्द्रे यया ॥ ४९ ॥

त्रिसंध्यानतैस्त्रिसंध्यानमनैः स्व पतिं चरणयोः पातयन्ती चण्डिका वोऽवतु । येन
पत्या प्राक्पूर्वं कामं दहता परिभवः कृतः । अत एव सेष्या । यया चण्डिकया कृते-
ऽभ्यधिकं प्रतिकृतं कुर्वत्या आहितकज्जलेन मुहुर्मौलौ मुक्तेन वाष्पेण स्वं नाम चन्द्रे
लिखितम् । हरेण गौरीसमक्षं कामो दग्धः, तथा च काममुत्पादयन्त्या हरश्चरणयोः
पातित इति कृताभ्यधिकं प्रतिकृतम् ॥

तुङ्गां शृङ्गाग्रभूमिं श्रितवति मरुतां प्रेतकाये निकाये

कुञ्जौत्सुक्याद्विशत्सु श्रुतिकुहरपुटं द्राक्कुक्कुजरेषु ।

स्मित्वा वः संहतासोर्दशनरुचिकृताकाण्डकैलासभासः

पायात्पृष्ठाधिरूढे स्मरमुषि महिषस्योच्चहासेव देवी ॥ ५० ॥

स्मित्वा सहतासोर्दशनरुचिकृताकाण्डकैलासभासो महिषस्यं प्रेतकाये मरुतां निकाये
देवसमूहे शृङ्गाग्रभूमिं श्रितवति सति । ककुक्कुजरेषु दिग्गजेषु कुञ्जौत्सुक्याच्छ्रुतिकुहर-
पुटं द्राक् विशत्सु सत्सु । स्मरमुषि शिवे पृष्ठाधिरूढे सति उच्चहासेव देवी वः पायात् ॥

कृत्वा पातालपङ्के क्षयरयमिलितैर्कार्णवेच्छावगाहं

दाहान्नेत्रत्रयाग्नेर्विलयनविर्गलच्छृङ्गशून्योत्तमाङ्गः ।

क्रीडाक्रोडाभिश्चाङ्गां विदधदपिहितव्योमसीमा महिम्ना

वीक्ष्य क्षुण्णो ययारिस्तृणमिव महिषः सावतादम्बिका वः ॥ ५१ ॥

यया महिषोऽरिर्वीक्ष्य तृणमिव, क्षुण्णश्रुणीकृतः साम्बिका वोऽवतात् । किं कृत्वा ।
क्षयरयेण प्रलयवेगेन मिलितः स चासावेकार्णवश्च तत्रेच्छयावगाहंस्त पातालपङ्के कृत्वा ।
यथादिवराहः प्रलयैकार्णवेऽवगाहं कृतवान्, तथानेन पातालपङ्के कृतमिति भावः । कथं-
भूतः । नेत्रत्रयाग्नेर्दाहद्विलयनं तेन विगलन्ती ये शृङ्गे ताभ्यां शून्यमुत्तमाङ्गं शिरो
यस्य । पुनः कथंभूतः । महिम्ना महत्त्वेनापिहितव्योमसीमाच्छादितगगनप्रान्तः । अत
एव क्रीडाक्रोडाभिश्चाङ्गां लीलावराहभ्रान्तिं विदधत्कुर्वाणः ॥

१. 'त्रिसंध्यानतैः'. २. 'नामेव'. ३. 'तुङ्गा. शृङ्गाग्रभूमीः'. ४. 'प्रेतकाये'.
५. 'पातालपङ्केः क्षयरयमिलितैर्णवेच्छा-'. ६. 'विलसत्'. ७. 'कालिका वः'.

शूले शैलाविकम्पं न निमिषितमिषौ पट्टिशे साष्टहासं
प्रासे सोत्प्रासमव्याकुलमपि कुलिशे जातशङ्कं न शङ्कौ ।

चक्रेऽवक्रं कृपाणे न कृपणमसुरारातिभिः पात्यमाने

दैत्यं पादेन देवी महिषितवपुषं पिषती वः पुनातु ॥ ५२ ॥

महिषितवपुषं दैत्यं पादेन पिषती चूर्णयन्ती देवी वः पुनातु । किभूतम् । असुरारा-
तिभिर्दैवैः पात्यमाने शूले शैलवदविकम्पम् । इषौ शरे न निमिषितं निर्निमेषलोचनम् ।
पट्टिशे साष्टहासम् । प्रासे कुन्ते सोत्प्रासं समनाक्स्मितम् । कुलिशे वज्रेऽपि अव्याकु-
लम् । शङ्कौ आयुधविशेषे न जातशङ्कम् । चक्रेऽवक्रं सरलमेव स्थितम् । कृपाणे खड्गे
न कृपणं न दीनम् । असुरारातिभिः पात्यमाने इति सर्वत्र योज्यम् ॥

चक्रे चक्रस्य नास्या न च खलु परशोर्न क्षुरप्रस्य नासे-

र्यद्रक्तं कैतवाविष्कृतमहिषतनौ विद्विषत्याजिभाजि ।

प्रोतात्प्रासेन मूर्ध्नः सघृणमभिमुखायातया कालरात्र्या

कल्याणान्याननाब्जं सृजतु तदसृजो धारया वक्रितं वः ॥ ५३ ॥

यच्चक्रस्य । अर्थान्महिषक्षिप्तस्य । अस्या धारया वक्रं न चक्रे । न च खलु परशोः
कुठारस्य, अस्या । न क्षुरप्रस्य बाणविशेषस्य । न चासेः खड्गस्य । कस्मिन्सति कैत-
वाविष्कृतमहिषतनौ कपटमहिषे विद्विषति शत्रौ आजिभाजि युद्धं कुर्वति सति । किं तु
प्रासेन कुन्तेन प्रोतान्मूर्ध्नो महिषमस्तकादभिमुखायातया । संमुखागतया असृजो रधिरस्य
धारया सघृणं यथा स्यादेवं वक्रितं तत्कालरात्र्या भगवत्या आननाब्जं मुखकमलं वः
कल्याणानि सृजतु करोतु । सङ्ग्रामे नानायुधपातेऽपि भगवत्या मुखं न कूणितम् । किं
तु संमुखमापतन्त्या महिषमस्तकोद्भूतरधिरधारया घृणया कूणितमिति भावः ॥

हस्तादुत्पत्य यान्त्या गगनमगणिताधैर्यवीर्यावलेपं

वैलक्ष्येणेव पाण्डुद्युतिमदिति सुतारातिमापादयन्त्याः ।

दर्पानल्पाष्टहासद्विगुणतरसिताः सप्तलोकीजनन्या-

स्तर्जन्या जन्यदूतो नखरुचिततयस्तर्जयन्त्या जयन्ति ॥ ५४ ॥

तर्जयन्त्या भर्त्सयन्त्या । अर्थाद्वैत्यान् । सप्तलोकीजनन्या जगदम्बायास्तर्जन्याः प्रदे-
शिन्या नखरुचिततयो जयन्ति । कथंभूताः । जन्यस्य सङ्ग्रामस्य दूत्यं सङ्ग्रामसू-
चिकाः । कथंभूताः । दर्पेणानल्पो योऽष्टहासस्तेन द्विगुणतरं सिता अधिकशुद्धीभूता ।
कथंभूतायाः । हस्तात् । अर्थात्कसस्य । उत्पत्य गगनं यान्त्याः । पुनः कथंभूतायाः ।

१. 'इव'. २. 'वक्रं कृपाण'. ३. 'दर्पानल्पाष्टहासाद्विगुणितरसिताः'. ४. 'नखरु-
चिररुचः'.

अगणितोऽधैयेण कातरत्वेन वीर्यावलेपो येन तमदिति सुताराति देवशत्रु कस वैलक्ष्येणैव पाण्डुद्युतिं धवलमापादयन्त्याः ॥

प्रालेयाचलपल्वलैकविसिनी सार्यास्तु वः श्रेयसे

यस्याः पादसरोजसीम्नि महिषक्षोभात्क्षणं विद्रुताः ।

निष्पिष्टे पतितास्त्रिविष्टपरिपौ गीत्युत्सवोच्छासिनो

लोकाः सप्त सपक्षपातमरुतो भान्ति स्म भृङ्गा इव ॥ ९९ ॥

प्रालेयाचलो हिमालयः स एव पल्वल सरस्तत्रैका मुख्या विसिनी पद्मिनी आर्या गौरी वः श्रेयसेऽस्तु । यस्याः पादसरोजसीम्नि चरणकमलपर्यन्ते सप्तलोका भृङ्गा इव भान्ति स्म । कथंभूताः । महिषक्षोभात्क्षणं विद्रुताः, त्रिविष्टपरिपौ महिषे निष्पिष्टे सति पतिताः पुनर्मलिताः । पुनः कथंभूताः । गीत्युत्सवोच्छासिनः । पुनः । सपक्षपाताः पक्षपातसहिता मरुतो देवा येषां ते । पद्मस्थिता भ्रमरा अपि महिषादिक्षोभे सति क्षणं विद्रवन्ते क्षोभे निवृत्ते पुनरागच्छन्ति गीत्युत्सवोच्छासिनः पक्षपातसमुत्पन्नेन मरुता सहिताश्च भवन्ति ॥

आप्राप्येषुरुदासितासिरशनेरारात्कुतः शङ्कुत-

श्चक्रव्युक्रमकृत्परोक्षपरशुः शूलेन शून्यो यया ।

मृत्युदैत्यपतेः कृतः सुसदृशः पादाङ्गुलीपर्वतः

पार्वत्या प्रतिपाल्यतां त्रिभुवनं निःशल्यकल्यं तया ॥ १०० ॥

तया पार्वत्या त्रिभुवनं परिपाल्यताम् । कथंभूतम् । निःशल्यकल्यं निर्गतेन महिषरूपशब्देन निरातुरम् । यया पार्वत्या दैत्यपतेर्महिषस्य पादाङ्गुलीपर्वतः सुसदृशो मृत्युः कृतः । कथंभूतो मृत्युः । अप्राप्येषुर्वाणागोचरः । उदासितासिर्निर्व्यापारः खड्गो यत्र तादृशः । अशनेर्वज्रस्याराहूरे वर्तमानः । कुतः । शङ्कुतः । यो 'वज्रादीनामप्यसाध्यः स शङ्कुतः कुतः साध्य इति भावः । चक्रव्युक्रमकृदतिक्रान्तचक्रः । परोक्षः परशुर्यत्र सः । शूलेन शून्यः ॥

नष्टानष्टौ गजेन्द्रानवत न वसवः किं दिशो द्वाग्गृहीताः

शार्ङ्गिन्सङ्ग्रामयुक्त्या लघुरसि गमितः साधु ताक्ष्येण तैक्ष्ण्यम् ।

उत्खाता नेत्रपङ्क्तिर्न तव सैमरतः पश्य नश्यद्वलं स्वं

स्वर्नाथेत्यात्तदर्पं व्यसुमसुरमुमा कुर्वती त्रायतां वः ॥ १०१ ॥

इत्यमुना प्रकारेणात्तदर्पं गृहीतगर्भमसुर महिष व्यसुं गतप्राण कुर्वती उमा वस्त्राययताम् । इतीति कथम् । हे वसवः, नष्टान्पलायितानष्टौ गजेन्द्रान्दिग्गजान् अवत, किं

दिशो द्राक् गृहीताः कुतो यूयमपि पलायिताः । हे शाङ्गिन् विष्णो, ताक्ष्येण गरुडेन तैक्ष्ण्यं शीघ्रतां गमितः सङ्ग्रामयुक्त्या लघुरसि इति साधु युक्तम् । हे स्वर्नाथ इन्द्र, तव नेत्र-पङ्क्तिर्नोत्खाता केनापि नोत्पाटिता, अतस्त्वं समरत सङ्ग्रामान्नश्यस्त्वं बल सेनां पश्य ॥

श्रुत्वा शत्रुं दुहित्रा निहतमतिजडोऽप्यागतोऽह्वाय हर्षा-

दाश्लिष्यञ्छैलकल्पं महिषमवनिभृद्बान्धवो विन्ध्यबुद्ध्या ।

यस्याः श्वेतीकृतेऽस्मिन्स्मितदशनरुचा तुल्यरूपो हिमाद्रि-

र्द्राङ्ग्राधीयानिवासीद्वतमसनिरासाय सा स्तादुमा वः ॥ ५८ ॥

सा उमा वोऽवतमसनिरासाय अज्ञानान्धकारदूरीकरणाय स्ताद्भवतु । सा का । यस्याः स्मिते या दशनरुक् तथा श्वेतीकृतेऽस्मिन्महिषे तुल्यरूपो हिमाद्रिर्द्राङ्ग्राधीयानि-वासीत् । कथंभूतः । दुहित्रा पार्वत्या निहत शत्रु महिषं श्रुत्वातिजडोऽप्यह्वाय शीघ्रं हर्षादागतो विन्ध्यबुद्ध्या शैलकल्पं महिषमाश्लिष्यन् । कीदृशः । अवनिभृतः पर्वता बा-न्धवा यस्य तादृशः ॥

क्षिप्तोऽयं मन्दराद्रिः पुनरपि भवता वेष्टयतां वासुकेऽर्धौ

प्रीत्यैस्वानेन किं ते विसतनुतनुभिर्भक्षितैस्ताक्ष्यं नागैः ।

अष्टाभिर्दिग्गजेन्द्रैः सह न हरिकरी कर्षतीमं हते वो

हीमत्या हैमवत्यास्त्रिदशरिपुपतौ पान्त्वति व्याहृतानि ॥ ५९ ॥

त्रिदशरिपुपतौ महिषे हते हीमत्या लज्जिताया हैमवत्या. पार्वत्या इति व्याहृतानि वः पान्तु । हे वासुके, अयं मन्दराद्रिर्मन्दराद्रितुल्यो महिषोऽर्धौ समुद्रे क्षिप्तो भवता पु-नरपि वेष्टयताम् । हे ताक्ष्यं गरुत्मन्, अनेन महिषेण प्रीयस्व तप्तो भव । विसतनुतनु-भिर्मृणालकोमलैर्नागैर्भक्षितैस्ते किम् । इम महिषमष्टाभिर्दिग्गजेन्द्रै सह हरिकरी ऐरा-वतो न कर्षति ॥

एष षोष्ठा पुराणां त्रयमसुहृदुरःपाटनोऽयं नृसिंहो

हन्ता त्वाष्ट्रं द्युराष्ट्राधिप इति विविधान्युत्सवेच्छाहतानाम् ।

विद्राणानां विमर्दे दितितनयमये नाकलोकेश्वराणा-

मश्रद्धेयानि कर्माण्यवतु विदधती पार्वती वो हतारिः ॥ ६० ॥

दितितनयमये विमर्दे दैत्यसङ्ग्रामे विद्राणाना पलायिताना पुनर्भक्षिष्वधानन्तरमुत्स-वेच्छयाहतानामेकीभूतानां नाकलोकेश्वराणामिन्द्रादीनामश्रद्धेयान्यसभावनीयानि विवि-धानि कर्माणि विदधती कुर्वती हतारिः पार्वती वोऽवतु रक्षतु । एष पुराणां त्रय षोष्ठा । यद्यनेन त्रिपुरदाहः कृत. किमिति महिषसङ्ग्रामे पलायित इति भावः । एव-

मग्नेऽपि योज्यम् । असुहृदुरःपाटनोऽयं नृसिंहः । अयं त्वाङ्गं वृत्रं हन्ता दुराष्ट्राधिप इन्द्रः ॥
शत्रौ शातत्रिशूलक्षतवपुषि रुषा प्रेषिते प्रेतकाष्ठां

काली कीलालकुल्यात्रयमधिकरयं वीक्ष्य विश्वासितद्यौः ।

त्रिस्रोतारुयम्बकेयं वहति तव भृशं पश्य रक्ता विशेषा-

न्नो मूर्धा धार्यते किं हसितपतिरिति प्रीतये कल्पतां वः ॥ ६१ ॥

शातत्रिशूलक्षतवपुषि शत्रौ रुषा प्रेतकाष्ठां यमदिशं प्रेषिते सति अधिकरयमधिकवे-
गयुक्त कीलालकुल्यात्रयं रुधिरधारात्रयं वीक्ष्य इतिहसितपतिः काली वः प्रीतये कल्प-
ताम् । इतीति किम् । हे त्र्यम्बक, इयं विश्वासितद्यौः परिचितद्यौ रक्ता रक्तवर्णानुरक्ता-
च त्रिस्रोता वहति पश्य । इयं तव मूर्धा भृशं किं भो धार्यते ॥

शृङ्गे पँश्योर्ध्वदृष्ट्याधिकतरमतनुः सन्न पुष्पायुधोऽस्मि

व्यालासङ्गेऽपि नित्यं न भवति भवतो भीर्न यज्ञोऽस्मि येन ।

त्वं मुञ्चोच्चैः पिनाकिन्पुनरपि विशिखं दानवानां पुरोऽहं

पायात्सोत्प्रासमेवं हसितहरमुमा मृद्वती दानवं वः ॥ ६२ ॥

एवं सोत्प्रासं समनाक्स्मितं यथा स्यात्तथा हसितहरं दानवं महिष मृद्वती उमा वः
पायात् । एवं कथम् । हे पिनाकिन्, ऊर्ध्वदृष्ट्या तृतीयलोचनेन मम शृङ्गे विषाणद्वयम-
धिकतरं पश्य । किं त्वहमतनुः सन्न पुष्पायुधः कामोऽस्मि । कामोऽप्यतनुरनङ्गः, अहं
चातनुरकृशः । यथा त्वयोर्ध्वदृष्ट्या कामो दग्धस्तथाहं दग्धुं न शक्यः । अथ च व्या-
लस्य बाणस्यासङ्गेऽपि भवतो नित्यं भीर्न भवति । यतोऽहं यज्ञो नास्मि । यथा तव
बाणपातभीत्या यज्ञः पलायितस्तथा नाहम् । व्यालाः सर्पाश्च तेषामासङ्गेऽपि मम भीर्न,
यतोऽहं नयज्ञो गारुडशास्त्रज्ञोऽस्मि । अहं दानवानां पुरः पुरत्रयमस्मि त्वं पुनरपि वि-
शिखं बाणमुच्चैर्मुञ्च । पक्षे दानवाना पुरोऽग्रे अस्मि । दानवाग्रेसरोऽहमिति भावः ।
'व्याल. स्याद्बाणसर्पयोः' ॥

नन्दीशोत्सार्यमाणापसृतिसमनमङ्गाकिलोकं नुवत्या

नमुर्हस्तेन हस्तं तदनुगतगतेः घण्मुखस्यावलम्ब्य ।

जामातुर्मातृमध्योपगमपरिहृते दर्शने शर्म दिश्या-

न्नेदैयिञ्चुम्ब्यमाना महिषवधमहे मेनया मूर्ध्निमा वः ॥ ६३ ॥

महिषवधमहे मेनया हिमवद्भार्यया मूर्ध्नि चुम्ब्यमाना उमा वः शर्म दिश्यात् । किंभू-
तया मेनया । नन्दीशेन उत्सार्यमाणं अपसृतिसम अपसरणकालतुल्यं नाकिलोकं नुवत्या
स्तुवत्या । किं कृत्वा । तदनुगतगतेः घण्मुखस्य हस्तं हस्तेनालम्ब्य । कस्मिन्सति ।

१. 'प्रेषिते'. २. 'अधिकतरम्'. ३. 'यस्य'. ४. 'नाकिनृत्यम्'. ५. 'देवी सतुष्यमाणा'.

जामातुर्दर्शने मातृमध्योपगमपरिहृते सति । नेदीयः समीपम्, अर्थाज्जामातुः, गौरी मे-
नया चुम्बिता ॥

भक्त्या भृग्वत्रिमुख्यैर्मुनिभिरभिनुता विभ्रती नैव गर्व

शर्वाणी शर्मणे वः प्रशमितसकलोपप्लवा सा सदास्तु ।

या पार्ष्णिक्षुष्णशत्रुर्विगलितकुलिशप्रासपाशत्रिशूलं

नाकौकोलोकमेवै स्वमपि भुजवनं संयुगेऽवस्त्वमंस्त ॥ ६४ ॥

भक्त्या भृग्वत्रिमुख्यैर्मुनिभिरभिनुता, तथा गर्वं नैव विभ्रती प्रशमितसकलोपप्लवा
सा शर्वाणी वः शर्मणे सदास्तु । या पार्ष्णिक्षुष्णशत्रुर्नाकौकोलोक देवलोक स्व भुज-
वनमप्यवस्त्वपदार्थममस्त । कथभूतम् । संयुगे विगलितकुलिशप्रासपाशत्रिशूलम् । देव-
हस्तेभ्यो भयेन भवानीभुजेभ्यश्च प्रहारार्थं कुलिशादीनि गलितानि ॥

चक्रं शौरैः प्रतीपं प्रतिहतमैगमत्प्राग्दुधाम्नां तु पश्चा-

दापञ्चापं बलारेर्न परमगुणतां पूस्त्रयष्टोषिणोऽपि ।

शक्त्यालं मां विजेतुं न जगदपि शिशौ षण्मुखे का कथेति

न्यक्कुर्वन्नाकिलोकं रिपुरवाधि यया सावतात्पार्वती वः ॥ ६५ ॥

इत्यमुना प्रकारेण नाकिलोकं न्यक्कुर्वन्त्यया रिपुरवाधि शत्रुहंतः सा पार्वती वोऽवता-
त् । इतीति किम् । शौरैर्विष्णोश्चक्रं सुदर्शनं प्रतिहतं सत्प्राक्प्रथमं प्रतीपमगमत्,
दुधाम्ना देवानां तु चक्रं सैन्यं पश्चात् । बलारेरिन्द्रस्य चापं परं केवलमगुणतां नापत्,
पूस्त्रयष्टोषिणः शिवस्यापि । शक्त्या सामर्थ्येन मां जेतुं जगदपि नालं न समर्थम्, शिशौ
बाले षण्मुखे का कथा । षण्मुखः शक्त्यायुधविशेषेण मां जेष्यतीति दूरापास्तमिति
भावः ॥

विद्राणे रुद्रवृन्दे सवितरि तरले वज्रिणि ध्वस्तवज्रे

जाताशङ्के शशाङ्के विरमति मरुति त्यक्तवैरे कुबेरे ।

वैकुण्ठे कुण्ठितास्त्रे महिषमतिरुषं पौरुषोपघ्ननिघ्नं

निर्विघ्नं निघ्नती वः शमयतु दुरितं भूरिभावा भवानी ॥ ६६ ॥

रुद्रवृन्दे विद्राणे पलायिते सति, सवितरि सूर्ये तरले सति, वज्रिणीन्द्रे ध्वस्तवज्रे
सति, शशाङ्के जाताशङ्के सति, मरुति वायौ विरमति सति, कुबेरे त्यक्तवैरे सति, वैकुण्ठे

१. 'विगलितकुलिशापास्तशस्त्रीपिनाकम्'; 'नगणितकुलिशप्रासशस्त्रीपिनाकम्'.
२. 'एवं स्वमपि भुजवनं संयुगे'; 'आर्ते द्रुतमिति रभसा संयुगे'. ३. 'अपतत्'.
४. अयं श्लोकः सरस्वतीकण्ठाभरणे शार्ङ्गधरपद्धतौ च वर्तते.

विष्णौ कुण्ठितास्त्रे सति, अतिरुष पौरुषोपपन्ननिघ्न पौरुषाश्रयाधीनं महिष निर्विघ्नं यथा स्यादेव निघ्नती भूरिभावा भवानी वो दुरित शमयतु ॥

भूषां भूयस्तवाद्य द्विगुणतरमहं दातुमेवैष लग्नो

भग्ने दैत्येन दर्पान्महिषितवपुषा किं विषाणे विपण्णः ।

इत्युक्त्वा पातु मातुर्महिषवधमहे कुञ्जरेन्द्राननस्य

न्यस्यन्नास्ये गुहो वः स्मितसितरुचिनी द्वेषिणो द्वे विषाणे ॥६७॥

मातुर्महिषवधमहे महिषवधोत्सवे इत्युक्त्वा द्वेषिणो महिषस्य द्वे विषाणे शृङ्गद्वयं कुञ्जरेन्द्राननस्य गणपतेरास्ये मुखे न्यस्यञ्छिपनगुहो वः पातु । कथभूते विषाणे । स्मितसितरुचिनी स्मितेन धवलकान्ती । इतीति किम् । हे गजानन, महिषितवपुषा दैत्येन विषाणे दन्ते भग्ने सति त्वं किं विपण्णः खिन्नः, अहमेव द्विगुणतर यथा स्यादेवं भूय. पुनरपि तवाद्य भूषां दातुं लग्न एव ॥

विश्राम्यन्ति श्रमार्ता इव तपनभृतः सप्तयः सप्त यस्मि-

न्सुप्ताः सप्तापि लोकाः स्थितिमुपि महिषे यामिनीधाम्नि यत्र ।

धाराणां रौधिरीणामरुणिमनि नभःसान्द्रसंध्यां दधान-

स्तस्य ध्वंसात्सुताद्वेरपरदिनपतिः पातु वः पादपातैः ॥ ६८ ॥

अपरदिनपतिर्द्वितीयः सूर्योऽद्रेः सुता पार्वती वः पातु । कथभूतोऽपरदिनपतिः । यामिनीधाम्नि रात्रितुल्यवर्णे । कृष्णवर्ण इति यावत् । स्थितिमुपि लोकव्यवहारनाशके महिषे सति यस्मिन्श्रमार्ता इव तपनभृतः सूर्यस्य सप्त सप्तयोऽश्वा विश्राम्यन्ती । किं च यत्र सप्तापि लोकाः सुप्ता इव सन्ति, तस्य महिषस्य पादपातैश्चरणप्रहारैर्ध्वंसा-न्नाशान्तौधिरीणां रुधिरसवन्धिनीनां धाराणामरुणिमनि रक्तत्वे नभःसान्द्रसंध्यां नभसि या सान्द्रा निविडा संध्या तां दधानः । सूर्योऽपि निखिललोकस्थितिहारिणीं विश्रामकारिणीं रात्रिं पादपातैः किरणपतनैर्नाशयति । रक्तवर्णां संध्यां च धारयति ॥

देवारेर्दानवारेर्द्वुतमिह महिषच्छन्नः पद्मसद्मा

विद्रातीत्यत्र चित्रं तव किमिति भवन्नाभिजातो यतः सः ।

नाभीतोऽभूत्स्वयंभूरिव समरभुवि त्वं तु यद्विस्मितास्मी-

त्युक्त्वा तद्विस्मितं वः स्मररिपुमहिषीविक्रमेऽव्याज्जयायाः ॥६९॥

स्मररिपोः शिवस्य महिष्याः पार्वत्यां विक्रमे जयाया इत्युक्त्वा तद्विस्मितं विस्मयो वः पातु । इतीति किम् । महिषच्छन्नो देवारेः सकाशात्पद्मसद्मा ब्रह्मा द्रुतं विद्राति पलायत इत्यत्र तव किं चित्रम् । यतः स दानवारेर्विष्णोर्नाभिजातो विष्णुनाभिसमुत्पन्नो

भवन्वर्तते । अथ च अभिजातः कुलीनो न । कुलीनस्य पलायनमनुचितम् । अत्र हे शिव इति संबोधनपदमध्याहार्यम् । यत्समरमुवि त्वं तु त्वमपि स्वयमूरिव ब्रह्मेव नामीतो-
नाभिसकाशात्, अथ च अभीतो निर्भयो नाभूत्, तद्विस्मितास्मि ॥

निर्लिशेनोचितं ते विशसनमुरसश्चण्डि कर्मास्य घोरं

ब्रीडामस्योपरि त्वं कुरु दृढहृदये मुञ्च शस्त्राण्यमूनि ।

इत्थं दैत्यैः सदैन्यं समदमपि सुरैस्तुल्यमेवोच्यमाना

रुद्राणी दारुणं वो द्रवयतु दुरितं दानवं दारयन्ती ॥ ७० ॥

इत्थममुना प्रकारेण सदैन्यं दैत्यैः समद सहर्षं च सुरैस्तुल्यमेवोच्यमाना दानव महिषं दारयन्ती रुद्राणी वो दारुणं दुरितं द्रवयतु । इत्थं कथम् । हे निर्लिशे निर्दये, उरसः, अर्यान्महिषस्य, विशसन ते नोचितम् । हे चण्डि, घोरं कर्म महिषवधरूपमस्य क्षिप । 'असु क्षेपणे' । अस्योपरि त्वं ब्रीडा कुरु । पशुवधेन लज्जा भवति । हे दृढहृदये । दृढमपराधसहिष्णु हृदयं यस्यास्तत्संबुद्धौ । अमूनि शस्त्राणि मुञ्च दूरे परिहर । इत्थं दैत्यैरुच्यमाना । दैवैस्तु—हे चण्डि, निर्लिशेन खड्गेनोरसः, अर्यान्महिषस्य वक्षसः, ते विशसनमुचितम् । यतोऽस्य कर्म घोरं वर्तते । ब्रीडामस्योपरि त्वं कुरु । यदि महिषवधो न क्रियते तदा महती ब्रीडा तव भविष्यतीति भावः । हे दृढहृदये कठिनहृदये, अमूनि शस्त्राण्यस्योपरि मुञ्च । सर्वैः शस्त्रैर्युगपदेव प्रहर ॥

चक्षुर्दिक्षु क्षिपन्त्याश्चलितकमलिनीचारुकोषाभिताम्रं

मन्द्रध्वानानुयातं झटिति वलयिनो मुक्तवाणस्य पाणेः ।

चण्ड्याः सव्यापसव्यं सुररिपुषु शरान्प्रेरयन्त्या जयन्ति

त्रुट्यन्तः पीनभागे स्तनवलनभरात्संधयः कञ्चुकस्य ॥ ७१ ॥

स्तनवलनभरात्पीनभाग उपचितप्रदेशे त्रुट्यन्तश्चण्ड्याः कञ्चुकस्य संधयो जयन्ति । कथभूतायाः । चलितकमलिनीचारुकोषाभिताम्रम्, अथ च वलयिनो झटिति मुक्त-
वाणस्य पाणेर्हस्तस्य मन्द्रध्वानेनानुयातं चक्षुर्दिक्षु क्षिपन्त्याः । पुनः कथभूतायाः । स-
व्यापसव्यं सुररिपुषु शरान्प्रेरयन्त्याः ॥

बाहूक्षेपसमुल्लसत्कुचतटं प्रान्तस्फुटत्कञ्चुकं

गम्भीरोदरनाभिमण्डलगलत्काञ्चीधृतार्धाशुकम् ।

पौर्वत्या महिषासुरव्यतिकरे ऎयायामरम्यं वपुः

पर्यस्तावधिवन्धवन्धुरलसत्केशोच्चयं पातु वः ॥ ७२ ॥

महिषासुरव्यतिकरे बाहूक्षेपसमुल्लसत्कुचतटम्, प्रान्तस्फुटत्कञ्चुकम्, गम्भीरोदरना-

भिमण्डलगलत्काञ्चीधृतार्धाशुकम्, व्यायामरम्यम्, पर्यस्तावधिवन्धवन्धुरलसत्केशोच्चयं
पार्वत्या वपुर्वः पातु ॥

चक्रं चक्रायुधस्य क्वणति निपतितं रोमणि त्रावणीव
स्थाणोर्वाणश्च लेभे प्रतिहतिमुरुणा चर्मणा वर्मणेव ।
यस्येति क्रोधगर्भं हसितहरिहरा तस्य गीर्वाणशत्रोः
पायात्पादेन मृत्युं महिषतनुभृतः कुर्वती पार्वती वः ॥ ७३ ॥

क्रोधगर्भं इति हसितहरिहरा महिषतनुभृतस्तस्य गीर्वाणशत्रोर्मृत्यु पादेन कुर्वती
पार्वती वः पायात् । इतीति किम् । त्रावणि पाषाणे इव यस्य रोमणि, अर्थान्महिषस्य
निपतितं चक्रायुधस्य चक्र क्वणति । स्थाणोः शिवस्य बाणश्च उरुणा चर्मणा वर्मणा
कवचेनेव प्रतिहतिं प्रतिघात लेभे । विष्णोश्चक्रमस्य रोममपि नाच्छिनत् । शिवस्य
बाणश्चास्य चर्ममात्रमपि नाभिनदिति भावः ॥

कृत्वा वक्त्रेन्दुबिम्बं चलदलकलसङ्गूलताचापभङ्गं
क्षोभव्यालोलतारं स्फुरदरुणरुचिस्फारपर्यन्तचक्षुः ।
संध्यासेवापराद्धं भवमिव पुरतो वामपादाम्बुजेन
क्षिप्तं दैत्यं क्षिपन्ती महिषितवपुषं पार्वती वः पुनातु ॥ ७४ ॥

संध्यायाः सेवा तथापराद्धं कृतापराध भव शिवमिव वामपादाम्बुजेन महिषितवपुष
दैत्यं पुरतः क्षिप्तं क्षिपन्ती पार्वती वः पुनातु । किं कृत्वा । चलदलकलसङ्गूलताचाप-
भङ्गं क्षोभव्यालोलतारं स्फुरदरुणरुचिस्फारपर्यन्तचक्षुर्वक्त्रेन्दुबिम्ब कृत्वा ॥

गङ्गासंपर्कदुष्यत्कमलवनसमुद्भूतधूलीविचित्रो
वाञ्छासंपूर्णभावादधिकतररसं तूर्णमायान्समीपम् ।
क्षिप्तः पादेन दूरं वृषग इव यथा वामपादाभिलाषी
देवारिः कैतवाविष्कृतमहिषवपुः सावतादम्बिका वः ॥ ७५ ॥

कैतवाविष्कृतमहिषवपुर्देवारिर्यथा वृषगः शिव इव पादेन दूरं क्षिप्तः साम्बिका वो-
ऽवतात् । कथंभूतो देवारिवृषगश्च । गङ्गासंपर्कदुष्यत्कमलवनसमुद्भूतधूलीविचित्रः । पुनः
कथंभूतः । वाञ्छासंपूर्णभावादधिकतररस यथा स्यादेवं तूर्णं समीपमायानागच्छन् ।
कथंभूतः । वामपादाभिलाषी । प्रसादयितुमपकर्तुं च वामपादे लगितुकामः ॥

भद्रे भ्रूचापमेतन्नमयासि नु वृथा विस्फुरन्नेत्रबाणं
नाहं केलौ रहस्ये प्रतियुवतिकृतख्यातिदोषः पिनाकी ।

देवी सोत्प्रासमेवं धृतमहिषतनुं दत्तमन्तःसकोपं

देवारिं पातु युष्मानतिपरुषपदा निघ्नती भद्रकाली ॥ ७६ ॥

एवं सोत्प्रासं दत्तमन्तःसकोप धृतमहिषतनु देवारिमतिपरुषपदात्यन्तकठोरचरणेन निघ्नती भद्रकाली देवी युष्मानपातु । एव कथम् । हे भद्रे, विस्फुरन्नेत्रवाणमेतद्गुचाप वृथा नमयसि नु । रहस्ये केलौ प्रतियुवत्याः सपत्न्या. कृतः ख्यातिदोषो येन तादृशः पिनाकी नाहम् । नाह कृतगोत्रस्खलनः शिव इति भावः ॥

अन्योन्यासङ्गगाढव्यतिकरदलितभ्रष्टकौपालमालां

स्वां भोः संत्यज्य शंभौ खुरपुटदलितप्रोच्छसद्गुलिपाण्डुः ।

भद्रे क्रीडाभिमर्दी तव सविधमहं कामतः प्राप्त ईशो-

ऽत्रैवं सोत्प्रासमव्यान्महिषसुररिपुं निघ्नती पार्वती वः ॥ ७७ ॥

एवं सोत्प्रासं महिषसुररिपुं निघ्नती पार्वती वोऽव्यात् । एव कथम् । भो भद्रे, अन्योन्यासङ्गेन यो गाढव्यतिकरस्तस्मिन्दलिता अत एव भ्रष्टा या कपालसंबन्धिनी माला तां स्वां मालां शंभौ संत्यज्य खुरपुटदलितप्रोच्छसद्गुलिपाण्डुः क्रीडयाभिमर्दो गाढालिङ्गनम्, पक्षे सङ्गामः स यस्य सोऽहमीशस्तव सविधं कामतोऽत्र प्राप्त ॥

ज्वालाधाराकरालं ध्वनितकृतभयं थं प्रभेतुं न शक्तं

चक्रं विष्णोर्दृढास्त्रि प्रतिविहतरयं दैत्यमालाविनाशि ।

क्षुण्णस्तस्यास्थिसारो विबुधरिपुपतेः पादपातेन यस्या

रुद्राणी पातु सा वः प्रशमितसकलोपपद्वा निर्विघातम् ॥ ७८ ॥

सा प्रशमितसकलोपपद्वा रुद्राणी निर्विघात वः पातु । सा का । यस्या. पादपातेन तस्य विबुधरिपुपतेर्महिषस्यास्थिसार. क्षुण्णः पिष्टः । तस्य कस्य । ज्वालाधाराकराल ध्वनितकृतभयं दृढास्त्रि दैत्यमालाविनाशि विष्णोश्चक्र प्रतिविहतरय सत् य प्रभेतुं न शक्तम् ॥

गाढावष्टम्भपादप्रैवलभरनमत्पूर्वकायोर्ध्वभागं

दैत्यं सर्जातशिक्षं जनमहिषमिव न्यैकृताश्याङ्गभागम् ।

१. 'महिषितवपुषम्'. २. 'कापालमालं स्वाङ्गं विन्यस्य'. ३. 'शंभो' ४. 'क्रीडाभिमर्दी'. ५. 'अत्र' इति पुस्तकान्तरे नास्ति. ६. 'स्वनित'. ७. 'यत्र कर्तुम्'. ८. 'दृढास्त्रि'. ९. 'स्रतिविहतरयम्'. १०. 'दैत्यमायाविलावि'. ११. 'रिपुविमो.'. १२. 'भुवनोपद्रवा'. १३. 'प्रचुर'. १४. 'निज्ञातशिक्षम्'; 'निर्ज्ञातशिष्यम्'; 'निर्यातसारम्'; 'निर्जातशिष्टम्'. १५. 'प्राकृताश्याङ्गभागम्'.

आरूढा शूलपाणिः कृतविबुधभयं हन्तुकामं सगर्वं

देयाद्वाश्चिन्तितानि द्रुतमहिषवधावाप्ततुष्टिर्भवानी ॥ ७९ ॥

गाढावष्टम्भपादस्य प्रबलभरेण नमत्पूर्वकायोर्ध्वभागं न्यकृताभ्याङ्गभागम्, अत एव संजातशिक्षं शिक्षितं जनमहिषमिव लौकिकं महिषमिव आरूढा, शूलपाणिः, द्रुतम-
हिषवधावाप्ततुष्टिर्भवानी वश्चिन्तितानि देयात् । कथभूतम् । कृतविबुधभयम्, हन्तु-
कामम्, सगर्वम् ॥

ब्रह्मा योगैकतानो विरहभवमयाद्भूर्जटिः स्त्रीकृतात्मा

वक्षः शौरेर्विशालं प्रणयकृतपदा पद्मवासाधिरोते ।

युद्धक्षामेवमेते विजहतु धिगिमं^१ यस्त्यजत्येष शक्रो

दृप्तं दैत्येन्द्रमेवं सुखयतु समदा निघ्नती पार्वती वः ॥ ८० ॥

ब्रह्मा योगैकतानो योगनिष्ठः । विरहभवमयाद्भूर्जटिः शिवः स्त्रीकृतात्मा । शौरेर्वि-
ष्णोर्विशालं वक्षः पद्मवासा लक्ष्मीरधिरोते । एवमेते युद्धक्षामं सङ्ग्रामभूमिं विजहतु नाम ।
किं तु य एष शक्रो युद्धभूमिं त्यजति इमं धिक् । एवं दृप्तं सगर्वं दैत्येन्द्रं निघ्नती समदा
पार्वती वः सुखयतु ॥

एवं मुग्धे किलासीः करकमलरुचा मा मुहुः केशपाशं

सोऽन्यस्त्रीणां रतादौ कलहसमुचितो यः प्रिये दोषलब्धे ।

वैदग्ध्यादेवमन्तःकलुषितवचनं दुष्टदेवारिनाथं

देवी वः पातु पाण्ड्या दृढतनुमसुभिर्मोचयन्ती भवानी ॥ ८१ ॥

हे मुग्धे, एव करकमलरुचा किल केशपाशं मुहुः मा आसीः मा क्षिप । यः दोष-
लब्धे प्रिये अन्यस्त्रीणां रतादौ कलहसमुचितः । एवं वैदग्ध्यादन्तःकलुषितवचन
दुष्टाश्च ते देवारयो दैत्यास्तेषां नाथं महिषं दृढतनु पाण्ड्या असुभिर्मोचयन्ती भवानी
देवी वः पातु ॥

वालोऽद्यापीशजन्मा समरमुडुपभृत्पांसुलीलाविलासी

नागास्यः शातदन्तः स्वतनुकरमदाद्विह्वलः सोऽपि शान्तः ।

धिग्यासि क्वेति दुष्टं^२ मृदिततनुमुदं दानवं सस्फुरोक्तं

पायाद्वाः शैलपुत्री महिषतनुभृतं निघ्नती वामपाण्ड्या ॥ ८२ ॥

१. 'विबुधरुषम्'. २. 'ब्रह्मन्'. ३. 'भवविरह'. ४. 'स्त्रीकृतात्मा'. ५. 'धिगिमा-
न्यत्यजत्येष शत्रुः'; 'विदिशं द्राक्त्यजत्येष शक्रः'. ६. 'दृष्टम्'. ७. 'करकमलतया'.
८. 'कोपलब्धे'. ९. 'समरसुरपतिर्भस्मलीलाविलासी'. १०. 'लीलाभियोग्यः'.
११. 'दृष्टम्'. १२. 'मृदिततनुमुदम्'. १३. 'सस्फुटोक्तम्'.

इति सस्फुरोक्त मुदिततनुमुद महिषतनुभृतं दानव वामपाष्ण्यां निघ्नती शैलपुत्री वः
पायात् । सस्फुर स्फुरणयुक्तमुक्त यस्य तम् । मुदितायां रोमाञ्चितायाः तनौ मुद् यस्य
तम् । इति किम् । समर सङ्ग्राम प्रति ईशजन्मा कार्तिकेयोऽद्यापि बालः । उदुपभृच्च-
न्द्रशेखरः शिवः पांसुलीलाविलासी भस्मोद्भूलनासक्तः । नागास्यो गणपतिः शातदन्तः,
अथ च स्वतनुकरमदाद्विह्वलः अत एव सोऽपि शान्तः । अधुना त्वं क्व यासि
धिक् ॥

मूर्धः शूलं ममैतद्विफलमभिमुखं शंकरोत्खातशूलं

सङ्ग्रामाहूरमेतद्धृतमरि हरिणा मन्मनः कर्षतीव ।

गर्वादेवं क्षिपन्तं विबुधजनविभून्दैत्यसेनाधिनाथं

शर्वाणी पातु युष्मान्पदभरदलनात्प्राणतो दूरयन्ती ॥ ८३ ॥

विबुधजनविभून्देवाधिनायाञ्जिवादीन्, एव गर्वाक्षिपन्तं तिरस्कृर्वाणं दैत्यसेना-
धिनाथ महिषं पदभरदलनात्प्राणतो दूरयन्ती गतप्राण कुर्वाणा शर्वाणी युष्मान्पातु । एव
कथम् । शकरोत्खात प्रहारार्थमुत्तम्भितं शूलमभिमुख सद्विफल जातम्, एतन्मम मूर्धः
शूल शिरोपीडाजनकम् । अतीव दुःखमिति यावत् । हरिणा एतत् अरि सुदर्शन चक्रं
सङ्ग्रामाहूरं धृत सत् सन्मनः कर्षतीव ॥

भ्राम्यद्दामौर्वदाहक्षुभितजलचरव्यस्तवीचीन्सकम्पा-

न्कैत्वैवाशु प्रसन्नान्पुनरपि जलधीन्मन्दरक्षोभभाजः ।

दर्पादायान्तमेव श्रुतिपुटपरुषं नादमभ्युद्गिरन्तं

कन्याद्रेः पातु युष्मांश्चरणभरन्तं पिषती दैत्यनाथम् ॥ ८४ ॥

भ्राम्यद्दामौर्वदाहेन क्षुभितैर्जलचरैर्व्यस्ता वीचयो येषां तान्प्रसन्नान्निर्मलाञ्जलधीन्पुनर-
पि मन्दरक्षोभभाजः, अर्थादाविलान्, आशु कृत्वा दर्पादायान्तमेव, अथ च श्रुतिपुटपरुषं
कर्णकठोर नादमभ्युद्गिरन्त दैत्यनाथ चरणभरेण नत पिषती अद्रेः कन्या युष्मान्पातु ॥

मैनामिन्दोऽभिनैषीः श्रितप्रथुशिखरां शृङ्गयुग्मस्य पार्श्वं

युद्धक्षमायां तनुं स्वां रतिमदविलसत्स्त्रीकटाक्षक्षमेयम् ।

भानो किं वीक्षितेन क्षितिमहिषतनौ त्व हि संन्यस्तपादो

दर्पादेवं हसन्तं व्यसुमसुरमुमा कुर्वती त्रायतां वः ॥ ८५ ॥

हे इन्दो, श्रितप्रथुशिखरां पर्वतशिखराश्रया स्वां तनु शृङ्गयुग्मस्य, अर्थान्मम, पार्श्वं
माभिनैषी. अभिमुख मा नय । यतस्तवेय तनु. रतिमदविलसत्स्त्रीकटाक्षक्षमा । हे भानो,

१. 'दूरमस्मत्स्थितमरि'. २. 'भ्राम्यद्दामौर्वदाहक्षुभितचलजल-'. ३. 'कृत्वा द्राग-
प्रसन्नान्'. ४. 'मैनां मुग्धे'. ५. 'पात्र्यम्'.

वीक्षितेन किम् । त्वं क्षितिमहिषेषु प्राकृतमहिषेषु सन्यस्तपादः । अहं तादृशो महिषो न भवामि । यत्र त्व पादन्यास कर्तुमिच्छसीति भावः । एवं दर्पाद्धसन्तमसुर व्यसु गतप्राण कुर्वती उमा वस्त्रायताम् ॥

सङ्ग्रामात्रस्तमेतं त्यज निजमहिषं लोकजीवेश मृत्यो

स्थातुं शूलाग्रभूमौ गतभयमजयं मत्तमेतं गृहाण ।

दैत्ये पादेन यस्याच्छलमहिषतनौ शायिते दीर्घनिद्रां

भावोत्पत्तौ जयैवं हँसति पितृपतिं साम्बिका वः पुनातु ॥ ८६ ॥

यस्याः पादेन च्छलमहिषतनौ दैत्ये दीर्घनिद्रां शायिते सति जया भावोत्पत्तौ सत्यां पितृपतिं यममेव हसति साम्बिका वः पुनातु । एव कथम् । हे लोकजीवेश मृत्यो, सङ्ग्रामात्रस्तं भीतमेतं निजमहिषं त्यज शूलाग्रभूमौ स्थातु गतभयमजयमेतं मत्तं गृहाण ॥

श्रुत्वैतैत्कर्म भावादानिभृतरभसं स्थाणुनाभ्येत्य दूरा-

च्छ्लिष्टा बाहूपसारं श्वसितभरचलत्तारका धूतहस्ता ।

दैत्ये गीर्वाणशत्रौ भुवनसुखमुषि प्रेषिते प्रेतकाष्ठां

गौरी वोऽव्यान्मिलत्सु त्रिदिविषु तमलं लज्जया वारयन्ती ॥ ८७ ॥

भुवनसुखमुषि गीर्वाणशत्रौ दैत्ये प्रेतकाष्ठां प्रेषिते सति एतत्कर्म महिषवधरूपं श्रुत्वा भावादानिभृतरभसं यथा स्यादेवं स्थाणुना दूरादभ्येत्य बाहूपसारं बाहू प्रसार्य श्लिष्टा आलिङ्गिता, अतएव धूतहस्ता श्वसितभरचलत्तारका गौरी त्रिदिविषु देवेषु मिलत्सु सत्सु तं स्थाणुं लज्जया वारयन्ती सती वोऽव्यात् ॥

भद्रे स्थाणुस्तवाङ्घ्रिः क्षतमहिषरणव्याजकण्डूतिरेषं^१

त्रैलोक्यक्षेमदाता भुवनभयहरः शंकरोऽतो हरोऽपि ।

देवानां नायिके त्वद्गुणकृतवचनोऽतो महादेव एष

केलावेवं स्मरारिर्हसति रिपुवधे यां शिवा पातु सा वः ॥ ८८ ॥

रिपुवधे स्मरारिः शिवो यां केलौ क्रीडायामेवं हसति सा शिवा वः पातु । एव कथम् । क्षता महिषस्य रणव्याजेन कण्डूतिरेण एतादृशस्तवाङ्घ्रिः स्थाणुः, अर्थान्नाहं स्थाणुः । स्थाणौ महिषस्य कण्डूतिशमन प्रसिद्धम् । त्रैलोक्यक्षेमदाता तवाङ्घ्रिः, अतः शंकरः ।

१. 'शस्त्राग्रभूमौ'. २. 'प्रापिते'. ३. 'द्रागदुर्भेदे'. ४. 'हसितपितृपतिम्'. ५. 'ई-दृक्कर्म'. ६. 'शंभुनागत्य'. ७. 'बाहूपसादम्'. ८. 'उद्धूतहस्ता'. ९. 'संतापितारौ'. १०. 'प्रेषिते'. ११. 'गौरी वोऽव्यात्स्वरूप त्रिदशपतिपुरो लज्जया धारयन्ती'. १२. 'एव'. १३. 'क्षेमदानात्'. १४. 'देवानां नायकत्वाद्गुण-'; देवैर्ब्रह्मादिभिस्त्वद्गुण-'. १५. 'स्मरारौ वदति रिपुवधे पार्वती वः पुनातु'.

भुवनमयहरः, अतो हरोऽपि तवाङ्घ्रिः । हे देवानां नायिके, त्वद्गुणेन कृतं वचन शब्दो यस्य । महत्त्वं त्वगुणस्तेन जातवचनो महादेव, अत एष तवाङ्घ्रिर्महादेवोऽपि । महिष-वधेनान्वर्थत्वात्स्वावरादयः संज्ञास्तव चरणस्यैव युज्यन्ते, नास्माकमिति भावः ॥

खड्गः कृष्णस्य नूनं रहितगुणगतिर्नन्दकाख्यां प्रयातः

शत्रोर्भङ्गेन वामस्तव मुदितसुरो नन्दकस्त्वेष पादः ।

भावादेवं जयायां नुतिकृति नितरां संनिधौ देवतानां

सम्रीडा भद्रकाली हतरिपुरवताद्रीक्षिता शंभुना वः ॥ ८९ ॥

देवतानां संनिधौ जयायां भावाद्भक्तिविशेषादेव नितरां नुतिकृति सत्या हतरिपुः सम्रीडा शंभुना वीक्षिता भद्रकाली वोऽवतात् । एव कथम् । रहितगुणगतिर्नन्दक-त्वगुणरहितः कृष्णस्य खड्गो नन्दकाख्यां प्रयातः । शत्रोर्भङ्गेन मुदितसुरस्तवैष वाम-पादो नन्दकः ॥

एकेनैवोद्गमेन प्रविलयमसुरं प्रापयामीति पादो

यस्याः कान्त्या नखानां हसति सुररिपुं हन्तुमुद्यन्सगर्वम् ।

विष्णोस्त्रिः पादपद्मं बलिनियमविधोर्वुद्धृतं कैतवेन

क्षिप्रं सा वो रिपूणां वितरतु विपदं पार्वती क्षुण्णशत्रुः ॥ ९० ॥

सुररिपुं हन्तुं सगर्वमुद्यन्सत्या. पादो नखानां कान्त्या इति हसति सा क्षुण्णशत्रुः पार्वती वो रिपूणां क्षिप्रं विपदं वितरतु । इतीति किम् । अहमेकेनैवोद्गमेनासुरं प्रविलयं प्रापयामि, विष्णोः पादपद्मं बलिनियमविधौ कैतवेन निरुद्धृतम् ॥

खड्गं खट्वाङ्गयुक्तं युवतिरपि विभो ते शरीरार्धलीना

हास्यं प्रागेव लब्धं सुरजनसमितौ दुष्कृतेन त्वयैवम् ।

जाता भूयोऽपि लज्जा रणत इयमलं हास्यता शूलभर्त-

र्दपीदेवं हसन्तं भवमसुरमुमा निघ्नती त्रायतां वः ॥ ९१ ॥

दर्पादहंकारान्द्रवं शिवमेवं हसन्तमसुरं निघ्नती उमा वस्त्रायताम् । एवं कथम् । हे शूलभर्तः, तव खड्गं खट्वाङ्गयुक्तम् । हे विभो, युवतिर्भार्यापि ते शरीरार्धं लीना । एवं दुष्कृतेन दुष्टाचरणेन त्वया सुरजनसमितौ देवसभाया प्रागेव हास्यं लब्धम् । भूयोऽपि रणतो युद्धादियं लज्जा पलायनरूपा जाता । इयमलं परिपूर्णरूपेण हास्यता ॥

१. 'गतानाम्'. २. 'उद्गतेन प्रविजयमपरम्'. ३. 'सह विवुषरिपुम्'; 'हसितसुर-रिपुम्'. ४. 'उद्गतम्'. ५. 'क्षिप्तम्'. ६. 'गङ्गा मौलौ विलम्बा युवतिरिति'; 'खट्वाङ्गं खड्गयुक्तं युवतिरपि'. ७. 'लम्बम्'. ८. 'याता'. ९. 'हरम्'.

स्थाणौ कण्डूविनोदो नुदति दिनकृतस्तेजसा तापितं नो
तोयस्थाने न चाप्तं सुखमाधिकतरं गाहनेनाङ्गजातम् ।

शून्यायां युद्धभूमौ वदति हि धिगिदं माहिषं रूपमेकं

रुद्राण्यारोपितो वः सुखयतु महिषे प्राणहत्पादपद्मः ॥ ९२ ॥

सर्वदेवपलायनाच्छून्यायां युद्धभूमौ इति वदति महिषे रुद्राण्या आरोपितः प्राणह-
त्पादपद्मो वः सुखयतु । इतीति किम् । स्थाणौ शिवे कीलके च यदि कण्डूविनोदः
क्रियते तदा त नुदति । यतोऽयं स्थाणुः स्थिरो नास्तीति भावः । नोऽस्माकमङ्गजा-
तमङ्गसमूहो दिनकृतः सूर्यस्य तेजसा तापितम्, किंतु तोयस्थाने वरुणालये च गाहनेना-
धिकतरं सुखं नाप्तम् । वरुणोऽपि पलाय्य गत इति भावः । तस्मादिदं माहिषं
रूपं धिक् ॥

पिषण्डैलेन्द्रकल्पं महिषमतिगुरुर्मैर्ग्रीवाणगर्वं

शंभोर्जातो लघीयाञ्छ्रमरहितवर्षुर्दूरमभ्यूह्यपातः ।

वामो देवारिपृष्ठे कनकगिरिसदां क्षेमकारोऽङ्घ्रिपद्मो

यस्या दुर्वार एवं विविधगुणगतिः सावतादम्बिका वः ॥ ९३ ॥

यस्या अङ्घ्रिपद्म एव विविधगुणगतिरस्ति साम्बिका वोऽवतात् । कथंभूतः ।
भग्नग्रीवाणगर्वं शैलेन्द्रकल्पं महिषं पिषण्डं, अतिगुरुरपि शंभोर्लघीयाञ्जातः । पुनः
कथंभूतः । श्रमरहितवपुः । दूरमभ्यूह्योऽभ्यूहनीयः पातो गतिर्यस्य । यो हि गुरुर्भवति
स श्राम्यति, दूरं च न याति । अयं तु श्रमरहितवपुर्दूरपाती च । देवारेर्महिषस्य पृष्ठे
वामः प्रतिकूलः । कनकगिरिसदां देवानां क्षेमकारः कल्याणजनकः ॥

मार्गं शीतांशुभाजां सरभसमलघुं हन्तुमुद्यन्सुरारिं

नेत्रैरुद्धृत्तारैः सचकितर्ममरैरुन्मुखैर्वीक्ष्यमाणः ।

यस्या वामो महीयान्मुदितसुरमनाः प्राणहत्पादपद्मः

प्राप्तस्तन्मूर्धसीमां सुखयतु भवतः सा भवानी हतारिः ॥ ९४ ॥

यस्या वामः पादपद्मस्तस्य महिषस्य मूर्धसीमां प्राप्तः सा मुदितसुरमना हतारि-
भवानी वः सुखयतु । कथंभूतः पादपद्मः । सरभसं यथा स्यादेवमलघुं सुरारिं हन्तुं
शीतांशुभाजां नक्षत्राणां मार्गमाकाशमुद्यन्नुत्पतन् । अतएव सचकितं यथा स्यादेव-
मुद्धृत्तारैर्नेत्रैरुन्मुखैर्मरैर्वीक्ष्यमाणः । पुनः कथंभूतः । प्राणहत् । अर्थान्महिषस्य ॥

१. 'कण्डूविनोदात्'. २. 'नः'. ३. 'वः'. ४. 'एवम्'. ५. 'शीर्णग्रीवाणगर्वम्'; 'शीर्ण-
ग्रीवाणगर्वः'. ६. 'यातो गरीयान्'. ७. 'वपुर्न्यस्त उत्पात्य कोपात्'. ८. 'क्षेमकारो हि
यस्याः पादोऽतुल्यप्रभावः'. ९. 'असुरैः'.

मूर्धन्यापातभग्ने मिषमहिषतनुः सन्ननिःशब्दकण्ठः

शोणाब्जाताम्रकान्तिप्रततधनवृहन्मण्डले पादपद्मे ।

यस्या लेभे सुरारिर्मधुरसनिभृतद्वादशार्धाङ्घ्रिलीलां

शर्वाणी पातु सा वस्त्रिभुवनभयहृत्स्वर्गिभिः स्तूयमाना ॥ ९५ ॥

यस्याः पादपद्मे मिषमहिषतनुः कपटमहिषः सुरारिर्मधुरसे निभृतस्य निश्चलस्य
द्वादशार्धाङ्घ्रि. षट्पदस्य अमरस्य लीलां लेभे सा त्रिभुवनभयहृत्स्वर्गिभिर्देवैः स्तूय-
माना शर्वाणी व. पातु । कथभूते पादपद्मे । शोणाब्जवदाताम्रा कान्तिर्यस्य, प्रततं
प्रकर्षेण विस्तीर्णे घनं निविडं बृहन्मण्डलमभोगो यस्य तयोः समाहारस्तस्मिन् ।
कथंभूत सुरारिः । मूर्धनि मस्तक आपातेन प्रहारेण भग्ने सति सन्ननिःशब्दकण्ठ. ।
अत एव निश्चलअमरतुल्यतां गतः ॥

पादोत्क्षेपाद्भ्रजङ्घिर्नखकिरणशतैर्भूषितश्चन्द्रगौरै-

र्मूर्धाग्रै चापतद्भिश्चरणतलगतैरंशुभिः शोणशोमः ।

सन्न्यस्तालीनरत्नप्रविरचितकरैश्चर्चितः क्षिप्तकायै-

र्यस्या देवैः प्रणीतो हविरिव महिषः सावतादम्बिका वः ॥९६॥

यस्याः क्षिप्तकायैर्दण्डवत्प्रणमद्भिर्देवैर्हविरिव संस्कृत हव्यमिव महिषः प्रणीत उपनीतः
साम्बिका वोऽवतात् । कथभूतो महिष. । पादोत्क्षेपाद्भ्रजङ्घिर्नखकिरणशतैर्भू-
षितः । पुनः कथभूतः । मूर्धाग्र आपतद्भिश्चरणतलगतैरंशुभिः शोणशोमः । पुनः
कथभूत. । सन्न्यस्तान्यालीनानि च यानि रत्नानि । अर्थाद्देवमुकुटेषु । तेषां
प्रविरचितै. करैः किरणैश्चर्चितः । यो हि देवतायै हविरुपनयति स दण्डवत्प्रणतो भवति ।
अत्र हविर्मांसपिण्डम् । तच्च शुक्लं रक्तं च भवति ॥

क्वायं तीक्ष्णोऽग्रधाराशतनिशितवपुर्वज्ररूपः सुरारिः

पादश्रायं सरोजद्युतिरंनतिगुरुर्योषितः क्वेति देव्याः ।

ध्यायं ध्यायं स्तुतो यः सुरारिपुमथने विस्मयावद्धचित्तैः

पार्वत्याः सौऽवताद्भस्त्रिभुवनगुरुभिः सादरं वन्द्यमानः ॥ ९७ ॥

त्रिभुवनगुरुभिर्ब्रह्माद्यैः सुरारिपुमथने विस्मयावद्धचित्तैरिति ध्यायं ध्यायं ध्यात्वा ध्यात्वा
य. स्तुतः सादरं वन्द्यमानश्च स पार्वत्याः पादो वोऽवतात् । इति कथम् । तीक्ष्णोऽग्रधारा-

१. 'सुरमहिषतनुः'; 'मिषतनुमहिषः'. २. 'कान्तिः'. ३. 'लसन्मण्डले'. ४. 'मधु-
पसुनिभृत-'. ५. 'सर्वत्रिभुवन-'. ६. 'पद्मशोणः'. ७. 'अमरगुरुर्योषितः'. ८. 'ध्या-
त्वा ध्यात्वा'. ९. 'सावतात्'. १०. 'वीक्ष्यमाणः'; 'वन्दितायाः'.

शतनिशितवपुर्यं वज्ररूपः सुरारिः क्व । अयं सरोजद्युतियोषितो देव्या अनतिगुरुः
पादश्च क्व । महदन्तरमिति भावः ॥

वज्रित्वं वज्रपाणेर्दितितनयभिदश्चक्रिणश्चक्रकृत्यं

शूलित्वं शूलभर्तुः सुरकटकविभोः शक्तिता षण्मुखस्य ।

यस्याः पादेन सर्वं कृतममररिपोर्वाधयैतत्सुराणां

रुद्राणी पातु सा वो दनुविफलयुधां स्वर्गिणां क्षेमकारी ॥ ९८ ॥

यस्याः पादेनामररिपोर्महिषस्य बाधया सुराणामेतत्सर्वं कृतं सा रुद्राणी वः पातु ।
कथंभूतानां सुराणाम् । दनुषु दनुजेषु विफलं युद्धं येषां तेषाम् । कथंभूता रुद्राणी ।
स्वर्गिणां क्षेमकारी । देवकल्याणकर्त्री । एतत्किम् । वज्रपाणेन्द्रस्य वज्रित्वं वज्र-
कार्यम् । दितितनयभिदश्चक्रिणो विष्णोश्चक्रित्वम् । शूलभर्तुः शिवस्य शूलित्वम् ।
सुरकटकविभोर्देवसेनापतेः षण्मुखस्य कार्तिकेयस्य शक्तिता । वज्रादीनां कृत्यं देव्याश्च-
रणेनैव साधितमिति भावः ॥

पङ्कनेता हरीणामसमहरियुतः स्यन्दनश्चैकचक्रो

भानोः सामग्र्यपेतः कृत इति विधिना त्यक्तवैरः पतङ्गे ।

दर्पाद्भ्राम्यन्रणक्ष्मां प्रतिभटसमराश्लेषलुब्धः सुरारि-

र्यस्याः पादेन नीतः पितृपतिसदनं सावतादम्बिका वः ॥ ९९ ॥

पतङ्गे सूर्ये इति त्यक्तवैरः प्रतिभटसमराश्लेषलुब्धः अत एव दर्पाद्भ्रणक्ष्मां युद्धभूमि
भ्राम्यन्सुरारिर्यस्याः पादेन पितृपतिसदनं यमलोकं नीतः साम्बिका वोऽवतात् । इति
किम् । हरीणामश्वानां नेता सारथिः पङ्कः । स्यन्दनो रथोऽसमहरियुतो विषमाश्च
एकचक्रश्च । एवं भानो रथो विधिना सामग्र्यपेतः सामग्रीविकलः कृतः । इति-
हेतोः सूर्ये त्यक्तवैरः ॥

युक्तं तावद्गजानां प्रतिदिशमयनं युद्धभूमेर्दिगीशां

हीयेताशागजत्वं सुभटरणकृतां कर्मणा दारुणेन ।

यद्येष स्थाणुसंज्ञो भयचकितदृशा नश्यतीत्यद्भुतं त-

र्द्वादेवं हसन्तं सुररिपुमवतान्निघ्नती पार्वती वः ॥ १०० ॥

दर्पादेवं हसन्तं सुररिपुं निघ्नती पार्वती वोऽवतात् । एवं कथम् । दिगीशां गजानां
दिग्गजानां युद्धभूमेः सकाशात्प्रतिदिशमयनं स्वस्वदिग्गमनं तावद्युक्तम् । यतः सुभटैः
सह रणकृतामेषां दारुणेन कर्मणा मरणरूपेणाशागजत्वं दिग्गजत्वं हीयेत । यद्येष

१. 'दितिदनुजभिदः'. २. 'सुरसमितिविभोः'. ३. 'दितितनयभृत्'. ४. 'प्रति-
दिशगमनम्'. ५. 'रणयुधाम्'. ६. 'या चैषां स्थाणुसंज्ञा भयचकितदृशाम्'.

स्थाणुसंज्ञः शिवो भयचकितदशोपलक्षितो नश्यति इत्यद्भुतम् । स्थाणोः पर्यायनमा-
श्वर्यमिति भावः ॥

स्रस्ताङ्गः सन्नचेष्टो भयहतवचनः सन्नदोर्दण्डशाखः

'स्थाणुर्दृष्ट्वा यमाजौ क्षणमिहै सरुषं स्थाणुरेवोपजातः ।

तस्य ध्वंसात्सुरारेर्महिषितवपुषो लब्धमानावकाशः

पार्वत्या वामपादः शमयतु दुरितं दारुणं वः सदैव ॥ १०१ ॥

य सुरारिं सरुष सन्नोधमाजौ युद्धे क्षणं दृष्ट्वा स्रस्ताङ्ग सन्नचेष्टो भयहतवचनः
सन्नदोर्दण्डशाखः स्थाणुः शिवः स्थाणुः कीलक एव जातः । जडीभूत इति यावत् ।
तस्य महिषितवपुषः सुरारेर्ध्वंसात्लब्धमानावकाशः पार्वत्या वामपादो वो दारुणं दुरितं
सदैव शमयतु ॥

कुन्ते दन्तैर्निरुद्धे धनुषि विमुखितज्ये विषाणेन मूला-

छाङ्गूलेन प्रकोष्ठे वलयिनि पतिते तत्कृपाणे स्वपाणेः ।

शूले लोलाङ्घ्रिपातैर्ललितकरतलात्प्रच्युते दूरमुर्व्या

सर्वाङ्गीणं लुलायं जयति चरणतश्चण्डिका चूर्णयन्ती ॥ १०२ ॥

देव्याः कुन्ते दन्तैर्महिषेण निरुद्धे सति, विषाणेन धनुषि मूलाद्विमुखितज्ये विमुखी-
भूतमौर्वीके सति, लाङ्गूलेन देव्याः प्रकोष्ठे वलयिनि वेष्टिते सति, भत एव तत्कृपाणे
तदीये खङ्गे स्वपाणेः स्वहस्तात्पतिते सति, लोलाङ्घ्रिपातैर्ललितकरतलाच्छूले दूर-
मुर्व्या भूमौ प्रच्युते सति, चण्डिका चरणतः सर्वाङ्गीण लुलायं महिष चूर्णयन्ती जयति ॥
इति महाकविश्रीवाणभट्टविरचित चण्डीशतकं सटिप्पण समाप्तम् ।

श्रीनागराजकविप्रणीतं

भावशतकम् ।

शुभ्रं क्वचित्क्वचिदतीव सितेतराभं

क्वापि प्रफुल्लनवपङ्कजसंनिकाशम् ।

तप्तं क्वचित्क्वचन शीतलमस्तु वस्तु

कैवल्यसंसृतिपथानुगतं मुदे वः ॥ १ ॥

१. 'यं दृष्ट्वा सस्तचेष्टः'. २. 'स्थाणुर्दैत्यं तमाजौ'; 'स्थाणुर्दैत्य यमाजौ'; 'स्थाणुर्दृष्ट्वा
सुरारिम्'. ३. 'इव सभयम्'. ४. 'भवता ध्वान्तमन्तार्हितार्कः'. ५. 'शूलात्'. ६. नाग-
राजनामा धागनगराधिपः कश्चिन्महीपतिरासीत्, तन्नाम्ना तदाश्रितेन केनचित्कविना
शतकमेतन्निर्मितमिति शतकविलोकनाज्ज्ञायते.

नागराजशतं ग्रन्थं नागराजेन तन्वता ।

अकारि गतवक्त्रश्रीर्नागराजो गिरां गुरुः ॥ २ ॥

वसन्तकाले चकिता नताङ्गी विज्ञाय चक्रीकृतचापदण्डम् ।

मनोभवं सौरभशोभमानैरपूरयत्पाणियुगं प्रसूनैः ॥ ३ ॥

मधुकरालिमौर्वीभङ्गो [न] भवत्विति ॥

काचिद्वसन्तसमये गत्वा पुष्पद्रुमावलीम् ।

नामुञ्चन्निजनिःश्वासवायुं वारिजलोचना ॥ ४ ॥

शृङ्गागमनभीत्या ॥

काचित्चृपार्ता वनिता निदाघे गङ्गां समभ्येत्य सुधासवर्णाम् ।

आदाय तद्धारि करद्वयेन विलोकयन्ती न पपौ किमेतत् ॥ ५ ॥

करकिसलयकान्तक्रान्त्या शोणितशङ्कयेति ॥

प्राचीनस्मृतविरहव्यथातिभीतः

काकुत्स्थः कृतकुतुकाक्षिमिललीलः ।

संपूर्णे शशिनि चिराय लग्नदृष्टेः

भ्रैयस्याः स्थगयति लोचने कराभ्याम् ॥ ६ ॥

कनकमृगवन्मृगाङ्गमृगमपीयं याचिष्यतीति भीत्या ॥

मदनातुरापि लक्ष्मीरालिङ्गनलोलुपापि ललिताङ्गी ।

मा पश्य पश्य नाथेत्यवदन्मुरवैरिणं तत्किम् ॥ ७ ॥

हरौ पश्यति नैत्रीभूतः सहोदरश्चन्द्रो द्रक्ष्यत इति । तथा चण्डकरकिरणाः कोमले वपुषि दुःसहा भवन्ति ॥

यद्यस्मासु कृपापरोऽसि वनितावर्ष्याकृते कौतुका-

दाशु प्रोल्लसदुत्सवासु बहुशो रथ्यासु मा संचर ।

वाचस्ते सुभगोद्गिरन्ति च सुधामुच्चावचाः कर्णयोः

प्रोत्तुङ्गा गृहभित्तयः समदनोल्लासा च नः स्वामिनी ॥ ८ ॥

उत्सवालोकनव्याजेनास्मत्स्कन्धमधिरुह्य त्वां पश्यतीति ॥

मणिमयमण्डपमध्ये क्रीडन्ती कापि कामिनी विदुषी ।

अपराधेन विना तं निजचरणैस्ताडयामास ॥ ९ ॥

स्वप्रतिबिम्ब वीक्ष्य कामिन्यन्तरप्रतीतेः ॥

शिरसि देवनदी पुरवैरिणः सपदि वीक्ष्य धराधरकन्यका ।

निबिडमानवती रमणाङ्गके क्वचन चुम्बनमारभते स्म सा ॥ १० ॥

क्रोधातिशयेन सेविषो गलश्चुम्बितः ॥

सकलं स पुरा पीत्वा मुमोच मकरालयम् ।

मुनीन्द्रः किं न जानाति योषितां विरहव्यथाम् ॥ ११ ॥

पीतश्चन्द्रो मुक्त इति ॥

सौधस्थले विरहिणी विमले शयाना

निर्मुक्तसर्वजलदासु शरान्निशासु ।

देवाननिन्ददधिकं दनुजोत्तमांश्च

दुग्धार्णवं च भुजगेश्वरमन्दरौ च ॥ १२ ॥

एभिश्चन्द्र उत्पादित इति ॥

अपारं दुःखमापन्ना मदनार्ता वियोगिनी ।

कोकिलालिशशाङ्काद्या वर्धन्तामित्यभाषत ॥ १३ ॥

एतद्वाहुल्येनाचिरेण वियोगिनीनां मरणं समाव्यते ॥

ज्यावन्धः शिथिलीभवत्वयममी शाम्यन्तु कोलाहलाः

स्वामिंस्त्वन्मृगयाविहारकुतुकासक्तिः क्षणं तिष्ठतु ।

इन्दौ स्पृष्टमुपागतेऽपि सहसा निःशङ्कमन्याङ्गनां

मा मा मा स्पृश मा स्पृशेति चकिता यद्रोहिणी जल्पति ॥ १४ ॥

मृगयाचकितमृगापगमाद्विमृगे चन्द्रे रोहिण्याः परपुरुषशङ्केति ॥

तीक्ष्णाग्रं कठिनं कुचद्वयमिदं तन्वङ्गि यच्चोन्नतं

तद्वक्षः परिहाय किं प्रियतमः पृष्ठे समालिङ्गयते ।

किं कुर्मः सखि नर्मकेलिषु मया दृष्टे रसेनाधरे

रुष्टोऽयं गमनोद्यतस्तदधुना पन्थानमानीयते ॥ १५ ॥

धवलो हि प्रतोदेन प्रेरितः पन्थानमायाति ॥

प्राप्ते वसन्तसमये पाथिकस्य कान्ता

श्रान्तान्तरा पिकगणा निनदन्ति यत्र ।

उत्थाय तत्परिसरं सहसैव गत्वा

गातुं मतिं कृतवती कमनीयकण्ठम् ॥ १६ ॥

मत्स्वराकर्णनेनेतः सत्रपा यास्यन्ति, मूका वा भविष्यन्ति ॥

जलदानवलोक्य निर्गता नगरोद्यानसुकेलयेऽङ्गनाः ।

पुनरागमनेषु ताः कथं घनवृष्ट्यापि भजन्ति न त्वराम् ॥ १७ ॥

शीघ्रगमनेन श्रमश्वासादिना गुरुजनस्यासतीत्वप्रतीतिर्मा भूत् । अथवा व्यभिचारपरा-
मृष्टचन्दनलेपादिभूषागोपनाय जलवृष्ट्येत्यसतीपक्षः ॥

पत्रावलीचित्रकपोलपालिं प्रातः सपत्नीमवलोक्य काचित् ।

तुतोष लाक्षाक्तमनाप्तनिद्रं पुनः प्रियं वीक्ष्य विषादमाप ॥ १८ ॥

पत्रावलेरविनाशादनया संयोगो नाभूदिति तुतोष । सर्वस्यामपि निशायां प्रीतिवा-
हुल्यादतिपादपतनैः संमानितापि मानमिय न मुमोचेति विषादमाप ॥

स्मरातुराङ्गी प्रियविप्रयोगे शीतोपचारं परिहृत्य सर्वम् ।

सुखेप्सया सर्वगतान्सिषेवे काचित्करानेव सुधाकरस्य ॥ १९ ॥

यस्मादेते मत्प्रियसंगताः सन्तीति ॥

अन्यास्ताः प्रिय योषितः प्रियतमं कण्ठे समालिङ्ग्य या

याचन्ते हृदयस्थितं बहुकृपं तूर्णं पुनः संगमम् ।

याचे त्वामहमेतदेव न परं त्वन्मङ्गलाकाङ्क्षिणी

प्रस्थाने मम जीवितेश्वर वृथा कण्ठग्रहं मा कृथाः ॥ २० ॥

तव प्रस्थानालिङ्गनेन क्षणेनापि मत्प्राणा यास्यन्तीति ॥

क्रीडां प्रीतसखीजनैः पितृगृहे संस्मृत्य रेवातटे

मा खिद्यस्व मनोहराङ्गि सरलः कान्तोऽस्ति चित्तानुगः ।

सन्त्येवात्र जलाशयाः सुगहनाः सख्यश्च ताः पण्डिताः

क्रीडन्त्यास्तव तेषु ताभिरनिशं विस्मृत्य तद्यास्यति ॥ २१ ॥

सुगमम् ॥

कान्तः क्वापि गतोऽस्ति कोपकलितः श्वश्रूनैः संकुलं

वेश्म स्तोकमिदं महोत्सववशात्सख्या गृहे याम्यहम् ।

मध्याह्नो विपमः सुपान्थ भवता तस्मान्निकुञ्जोच्छस-

द्भामस्योत्तरतः सरोऽस्ति ललितं किं तत्र न स्थीयते ॥ २२ ॥

सुगमम् ॥

काचित्सरोजनयना रमणे स्वकीये
दूरं गते सति मनोभववाणखिन्ना ।

त्यक्तुं शरीरमचिरान्मलयाद्रिवायुं

सौरभ्यशालिनमहो पिबति स्म चित्रम् ॥ २३ ॥

मलयपवनानां भुजगभुक्तावशिष्टत्वात् ॥

सच्छास्त्रवाक्यकथिते शुभकर्ममूले

न्याय्ये पथि प्रतिदिनं किल वर्तमानः ।

सद्यः पुमान्सकललोकहितानुयायी

शून्यं करोति सकलं दनुजारिवक्षः ॥ २४ ॥

न्याय्यमार्गस्थितो हरिवक्षःस्थलस्थितामपि लक्ष्मीमपहर्तुं शक्तः ॥

सा क्षामेति किमुच्यते ननु यया भद्रेतराशङ्कया

त्वत्प्रत्यागमशंसिने बलिभुजे भूमौ बलिर्नार्प्यते ।

कुड्याग्रेषु पुनः प्रसारितकरं निःशङ्कया दीयते

प्रत्यग्रेन्दुकलामिव प्रणयिनीं तन्मङ्गु संभावय ॥ २५ ॥

भूमौ बलिदाने मङ्गलवलयविनिपातः संभावितः । अथवा सशब्दवलयनिपातेन च-
कितः काको बलि न स्पृशतीति ॥

शोणाङ्गः शशलाञ्छनः किसलयं शोभां विधत्तेऽलिना

कम्बुः क्वापि सुरेखितः कुवलये बन्धूकपुष्पाङ्घ्रिते ।

एवं धूर्तसखीजने वदति तां मुग्धां गृहीत्वा शठः

किं दृश्यं नयनेषु नेति कथयन्वापीं ययौ क्रीडितुम् ॥ २६ ॥

जलक्रीडाव्याजेन व्यभिचारविह्वप्रक्षालन स्यादिति ॥

दूरं गतं म्रियतमं परिचिन्त्य चित्ते

रुद्धेषु वारिदगणैर्हरितां मुखेषु ।

रुद्धास्यमेव सुदृशा शनकै रुदन्त्या

त्राम्बुना तिलकमाशु विशीर्णमासीत् ॥ २७ ॥

तप्तस्तनपतितनेत्राम्बुसेकाविर्भूतबाष्पजनितस्वेदादिभिः ॥

लीलासरोरुहि कयाचन वीक्षमाणे

केनाप्यहो मधुकरेण विवर्जितेऽपि ।

आगत्य कश्चन सलीलमलिः पपात

॥ मङ्गीमनङ्गीविवशः परिशङ्क्य चात्र ॥ २८ ॥

कमले दृक्प्रभालोकनात् ॥

सत्यैकोद्यम नागराज भवति प्रत्यर्थिविध्वंसन-

व्यापारे कृतनिश्चये सति सतां दारिद्र्यविध्वंसके ।

तत्कान्ताः क्षितिभृत्तटीषु मणिभिर्नीलैः सुरम्यास्वहो

कोकान्पट्पदमालिकाश्च कमलान्यालोकयन्त्यद्भुतम् ॥ २९ ॥

स्वस्तनालकमुखप्रतिविम्बालोकनात् । अथवा नीलमणिजनितान्धकारे दिनज्ञानाय
कोकसंयोगं षट्पदतद्विधप्रचारं कमलविकासं च ॥

उत्तार्य काशीं शयने विमुच्य यत्किञ्चिदाच्छादयितुं कयाचित् ।

ऊचे तदेवौषसि सालिवर्गं पदच्युतो हि क्व ह ते तुरङ्गः ॥ ३० ॥

शब्दभयादुपरि सुरते चैयमुत्तारितेति ॥

काचित्साश्रुमुखी वियोगविधुरा धृत्वा करे लेखनीं

सर्वस्यां निशि कामलेखमखिलं शून्या लिखित्वा पुनः ।

कान्ते प्रेषयति स्म सोऽपि चतुरो निर्वर्णमालोक्य तं

साकं दुःखमुदौ चकार सहता पक्षित्वमाकाङ्क्षते ॥ ३१ ॥

ईदृशीमवस्था सा प्राप्तेति दुःखम् । मयि सुतरां प्रीतिं सा घत्त इति हर्षः । अन्यच्चात्र
पदे पदे भावः ॥

तत्कालयोग्याभरणा व्रजन्ती काचित्समीपे हृदयेश्वरस्य ।

विलोचने नाञ्जयति स्म तारं न चापि हारं हृदये न्यधत्त ॥ ३२ ॥

सती अन्तरभयात् । असती व्यभिचारप्रकटनभयात् । अथवा विशालयोरक्ष्णोरङ्ग-
नेन महती वेला स्यात् । हारः कामाग्निना दग्धो भविष्यतीति ॥

ईषदुञ्जसितमिन्दुमण्डलं पश्य चूतनवपल्लवप्रभम् ।

अङ्गतां हरिदिगङ्गनामुखे भूषणत्वमुपयाति चाद्भुतम् ॥ ३३ ॥

ललाटत्वं तिलकत्वं च ॥

पुष्पेषोरिषुभिर्विभिन्नहृदयः कान्तां मुहुश्चिन्तय-

न्पान्थः कोऽपि निदाघभास्वति नभोभागं गते मध्यमम् ।

श्रान्तोऽप्येष पिपासितोऽपि पयसे धावन्नपीतस्ततः

शुष्कं वीक्ष्य सरश्रिराय महतीं धत्ते मुदं चेतसा ॥ ३४ ॥

अत्र सरोजाभावेन पुष्पेषोरिपुसंकोचाद्विरहिणः प्रमोदोदयः ॥

परिपाकसमयपाण्डोः परिणतपत्रालिपरिहृतार्करुचेः ।

त्वय्यनुरागातिशयादिक्षोः फलमीक्षते तन्वी ॥ ३५ ॥

फलतामिक्षुवाटीमुत्पाततया परिहरन्तीति सकेतमङ्गायेत्यसतीपक्षः । सतीपक्षे तु तादृश्या वाटिकाया दाहस्यापि समावितत्वेनेक्षुधन्वनो धनुरुच्छेदो विरहिणीप्रीतिकृत् ॥

उदितः शनकैर्निशाधिनाथो वनितानां वदनानि वीक्षमाणः ।

शुचिमौक्तिकभूषणातिभीतो गणनायां निरतो नु तारकाणाम् ॥ ३६ ॥

मुखेन निर्जित्य बन्दीकृततारकाभ्रान्तिमौक्तिकेषु ॥

आलोकयन्ती शशिपूर्णविम्बमाशामुखे दैवतनायकस्य ।

संचिन्त्य किचिन्मनसैव भीता धत्ते रतिं चम्पकमालिकासु ॥ ३७ ॥

चन्द्रोदये मुकुलितपद्मत्यागिनो मधुपा मन्मुखे पतिष्यन्तीति ॥

किं मौग्ध्यादनुतप्यसे किमधिकं नेत्रे क्रुधेवाश्रुभि-

र्व्याप्नोषि त्यज वीक्षणं प्रतिदिशं प्रेम्णो हि नानागतिः ।

आलिं निन्दसि किं वृथा स्वपदयोरालक्तकं नेक्षसे

सर्वत्रातिनिषिद्धमेव हृदयं किं भाषसे निष्ठुरम् ॥ ३८ ॥

सुगमम् । पदे पदे भावाः ॥

कान्तः कान्तकरः परः प्रकृतिमप्यङ्गीकरोत्येव य-

स्त्वच्चित्तानुगया तथा सरलया युक्ते पदे स्थापितः ।

सोऽयं संप्रति नाथ किं प्रणतिभिर्नीतस्त्वया नीचतां

तेनायुक्तविधायिता हि भवतः स्पष्टैव दुष्टाशय ॥ ३९ ॥

तस्यास्तिलकरत्वल्ललाटं गतो मत्पदमानीत इति ॥

पश्यैनं पुरतः स्थितं प्रियतमं मान्याः सखीनां गिरः

किं जातासि पराङ्मुखी मणिगृहे मुग्धेऽत्र को वा जनः ।

इत्यालीवचनेन कोपकलुषा काचिच्चिरं मानिनी

दीर्घोष्णं निपुणा मुहुर्मुहुरसौ निःश्वासमेव व्यधात् ॥ ४० ॥

प्रियप्रतिविम्बाच्छादनायात्र निःश्वासाः ॥

हारे संदर्शिते यूना कम्पयन्त्या शिरो मुहुः ।

प्रसारितः करेणोच्चैः कचमारो मृगीदृशा ॥ ४१ ॥

मन्मनस्त्वयि स्वच्छमिति तरुणेन ज्ञापिते तथा मलिनमिति ज्ञापितम् ॥

उद्यानवाटीषु कदापि वाले मा गास्त्वमेकैव यथा गतेऽह्नि ।

क्वचित्क्वचित्कण्टकिनां तरूणां सङ्गेन दुःखी स्तनभार एषः ॥ ४२ ॥

उद्यानगमननिषेधव्याजेन पत्युः पुरः स्तननखाङ्कगोपनम् ॥

अक्षणोरञ्जनमोष्ठयोश्चरणयोस्ताम्बूललाक्षाकृतो

रागः पत्रलता कपोलविपये देहे घनं चन्दनम् ।

आसां तिष्ठति सर्वदा मम पुनर्दृष्ट्वा कदाचित्क्षणं

श्वश्रूः किं विदधे वृथैव दधते दुःखं सपत्न्यो यदि ॥ ४३ ॥

सपत्नीशृङ्गारवर्णनव्याजेन स्वसौभाग्यप्रकटनम् । अत्र पदे पदे भावाः ॥

पीनोत्तुङ्गघनस्तनी व्रज मुहुर्लीलागृहाम्यन्तरं

त्वामुद्वीक्ष्य चिराय हन्त कलिताशङ्कः शशाङ्कोऽधुना ।

एतच्चेतसि मंस्यते सकुतुकोत्प्रेक्षः किमासीदसौ

वल्मीकादपि विस्मया बहुगुणो वल्मीकजन्मा मुनिः ॥ ४४ ॥

चन्द्रदर्शनेऽपि त्वत्कुचचक्रवाक्युगमवियुक्तमिति रामशापस्यान्यथात्वेन वाल्मीके-

निन्दा ॥

शृणु नागराज धृतखङ्गभीषणे भवति प्रगल्भरिपुखण्डनोद्यते ।

विचरत्तरङ्गशतशोभिताकृतिर्जलधिर्नितान्तमुपयाति संमदम् ॥ ४५ ॥

नवीनरुधिरनदीसगमाशया ॥

देहे घनश्चन्दनचन्द्रलेपो विम्बाधरे यावकरागयोगः ।

प्रातः कृतोऽयं चतुरे भवत्या तन्वाङ्गि शोभां त्वयि कां तनोति ॥ ४६ ॥

अवेलाशृङ्गारेण त्वया रतिचिह्नाच्छादनं कृतमिति द्योतयति । अथवा काकुवाक्यै-
रसयोगादसौभाग्यं ख्यापयति ॥

हारस्तार उदारमौक्तिकमयं सीमन्तसच्चित्रके

वासश्चन्द्रसितं तनौ रुचिकरो लेपो घनश्चान्दनः ।

धम्मिञ्छे सखि मल्लिकास्त्रगुचितैरैतैः सुधादीधिते-

र्मन्ये स्वास्यजितस्य जेतुमधुना ज्योत्स्नामिमां वाञ्छसि ॥ ४७ ॥

चन्द्रोदये श्वेताभरणैरलक्षिता व्यभिचाराय गन्तुमीहस इति वर्णनव्याजेन प्रकटयति ॥

ब्रज दूति समर्प्यतां भवत्या नवताटङ्कयुगं करे तदीये ।

इदमेव निवेदयिष्यतीमां मदवस्थामलमत्र पत्रलेखैः ॥ ४८ ॥

कज्जलमिश्राश्रुकणिकाङ्कितत्वेन तस्य सवर्णतेति ॥

कृतानि शान्त्यै विरहव्यथायास्तया सखे कान्यापि भूषणानि ।

गुणान्वितानीति तदङ्गसङ्गादन्तःस्थितं सारमिवोद्गिरन्ति ॥ ४९ ॥

मृणालानि फेनिलाननानीति ॥

श्रीरामचन्द्रे दशवक्रपुर्या मार्गाय वारांनिधिवद्धकोपे ।

आग्नेयमखं गुरु संदधाने मेनागिरीन्द्रौ चकितावभूताम् ॥ ५० ॥

जलधिमध्यस्थितमेनाकाख्यपुत्रनाशभीत्या ॥

चन्द्रोदये जृम्भति कर्तुकामे किञ्चित्प्रिये प्रोद्धतजातकामे ।

विलोक्य किञ्चिन्मणिसौधभूमौ निक्षिप्य काचिद्वसनं ललजे ॥ ५१ ॥

चन्द्रप्रतिबिम्बाच्छादनेऽपि ज्योत्स्नायास्तादवस्थेन नमस्वाङ्गदर्शनात् ॥

उक्तं कार्यमभून्नचेति किमिह प्रष्टव्यमेतच्चया

हन्तानुक्तमपि प्रसाधितमहो कृत्यं स्वबुद्ध्यैव मे ।

तद्वृत्ति त्वद्वृत्तेऽस्ति का मम सखीत्याख्यातमात्रैव सा

सत्रीडा मुहुरम्बरं नयनयोरन्तेन किं वीक्षते ॥ ५२ ॥

यन्मदीयमम्बरं तेन नीत तत्त्वया परिवृत्त्य पुनरानीतमिति ॥

यस्मिन्सुस्फुटरश्मिपुञ्जविलसच्छ्रीस्फाटिकग्रावभा-

तुल्याच्छाम्भसि चित्तहारिणि सरोमध्ये न पङ्केरुहम् ।

तत्राहं सलिलं पिबामि तरसेत्युर्वी भ्रमन्ती मुद-

क्तादृग्भूतसरोवरं न लभते को वात्र हेतुर्वद ॥ ५३ ॥

सर्वत्र निजवदनप्रतिबिम्बावलोकनात् ॥

आलिङ्ग प्रतिवाचमुद्गिर मुधाकण्ठि क भूयो वयः

कोपं मुञ्च मयि प्रसीद सुभगे नैवं विधास्ये पुनः ।

पश्य श्वश्रु कथं वदत्ययमहो मानोन्नतां सारिका-

मेवं मानयितुं शुको हि भवने दैवस्य चित्रा गतिः ॥ ५४ ॥

निशासमयोक्तं शुकाभ्यस्तं पतिवाक्य व्याजेनाच्छादयति ॥

सिक्तं चन्दनवारिभिः कमलिनीशय्यादलं कोमलं

हस्तस्थस्य तथा मृणालवलयस्यावेष्टितं तन्तुभिः ।

आलेख्यं त्विदमेव यद्दयितया दत्तं स्वहस्तेन मे

लेखस्तिष्ठतु दूरतः किमधुनाप्याकर्ण्यते वाचिकम् ॥ ९५ ॥

विरहे सतीदृशस्थले स्वस्य निर्वाहाभावात् ॥

दृष्टोऽयं सरितां पतिः प्रियतम कास्ते स सेतुः क्व वा

सेतुः केति मुहुर्मुहुः सकुतुकं पृष्टे परं विस्मिते ।

अत्रासीदयमत्र नास्ति किमिति व्यग्रे निजप्रेयसि

व्यावृत्तास्यसुधानिधिः समभवत्मन्दस्मिता जानकी ॥ ९६ ॥

स्वमुखचन्द्रदर्शनक्षुब्धजलधिकल्लोलैराच्छादितस्य सेतोः प्रकटनाय मुखव्यावृत्तिः ॥

धवलय दशनश्रेणिं बिम्बोष्ठि न शोणता गताद्यापि ।

इति दर्शितमुकुराभिः सखीभिरायास्यते मुग्धा ॥ ९७ ॥

अधरसंनिधानजनितारुणतानपायिनीति ॥

श्रीरामे मृगयाविनोदविपुलप्रीतिप्रभूतीभव-

त्प्रस्वेदाम्बुकणावृतास्यकमले सद्भागते जानकी ।

उत्थायाशु ससंभ्रमं बहुतरां भक्तिं दधाना पुन-

स्तत्पादं मणिकङ्कणोज्ज्वलकरा नैव स्पृशत्यद्भुतम् ॥ ९८ ॥

अहल्यावचरणस्पर्शमात्रेण कङ्कणमणयोऽपि योषितो मा भूवन्निति ॥

गत्वोद्यानवनस्थलीं सुनयना प्रोद्यद्दसन्तागम-

प्रोत्फुल्लाखिलचूतचम्पकमुखं क्षमारुड्विशेषाकुलम् ।

आदायातिमनोज्ञमद्भुतरसं किञ्चित्फलं पाणिना

तन्मध्यं च विलोक्य शङ्कितमना हस्तेऽकरोद्दर्पणम् ॥ ९९ ॥

दशनपङ्क्तौ दाडिमधीजोपमास्ति न वेति विलोकयितुम् ॥

फूत्काराधिकभीषणास्य भुज्जगप्रत्यग्रभूषावली

भास्वद्वर्ष्मणि भूतकोटिघटितप्रौढस्तवैः संस्तुते ।

संध्याताण्डवकर्म खण्डपरशौ कर्तुं प्रवृत्ते सति

प्रत्याशं प्रतिपर्वतं समभवन्मेघैर्विना वृष्टयः ॥ ६० ॥

भ्रमरिकासमये शिरःस्थितगङ्गाजलप्रसरात् ॥

निशाकरास्ये निशि कामतप्ता विधुंतुदं निन्दसि किं वृथैव ।

दोषं न जानासि परं मुरारेः शिरोऽस्य कोपात्सखि येन कृत्तम् ॥ ६१ ॥
उदरासभवे जरणाभावात् ॥

धाराधीश महीमहेन्द्र भवता प्रख्यातवीरव्रतं
सङ्ग्रामे निजवैरिवृन्दमसमं हन्तुं तपः कुर्वता ।

हार्नि यस्य विचार्य निर्जरगणः खिन्नस्तदेवाखिलं

तुल्यं प्रेषयति स्म रक्षितुमहो यन्न त्वया रक्षितम् ॥ ६२ ॥

एतन्निहताः सर्वे स्वर्गे समागन्तारः । ततश्च तद्वरणे सुराङ्गना यास्यन्ति चेति
तपोमद्भाय ता एव प्रेषिताः ॥

निशाकरेणातिनिपीडिताङ्गी दिवाकरं कापि परं निनिन्द ।

तदन्तिके सिंहमवेक्षमाणा पुनः समाश्वासयति स्म चेतः ॥ ६३ ॥

अनुदयादथवा कलाक्षये चैतस्मादेव समुपजीवतीति ॥

श्रीराम रामेति पदं मनोज्ञं वक्तुं मतिं हन्त विधाय कश्चित् ।

विचिन्त्य किञ्चित्पुनराशु चित्ते संदेहशाली स-शनैर्व्यरंसीत् ॥ ६४ ॥

सुरतावसरे स्वैष्टदेवध्यानमयुक्तमिति रीतेरिति ॥

श्रीराघवे दिग्विजयाय वेगाद्धिनिर्गते चापभृतां पुरोगे ।

शून्यान्यभूवन्सुदृशां शिरांसि कासां च कासांचन वीक्षितानि ॥ ६५ ॥

रिपुस्त्रीणां देवाङ्गनाना च ॥

सङ्ग्रामं त्वयि देव कुर्वति सुरास्तत्कौतुकालोकिनः

पश्यन्तस्तव विक्रमं निजशिरःकम्पं न के चक्रिरे ।

लोकेशादिकपालकोटिकलितां मालां समुत्तारय-

न्भीतश्रारुमतिर्व्यलम्ब्रत पुनः खण्डेन्दुमौलिः क्षणम् ॥ ६६ ॥

निजशिरःकम्पनेन सुधांशोः सुधाक्षरणान्मुण्डमाला सजीविता भविष्यतीति ॥

समुद्धतानां दनुजेश्वराणां विमर्दने यस्य चकास्ति धैर्यम् ।

स श्रीपतिः किं निजनामधेयमुहूर्तपद्भ्यो नितरां विभेति ॥ ६७ ॥

स्वर्लोकः सर्वोऽप्याक्रम्यत इति ॥

संमानिता कापि [रमा]समाना कान्तेन साकं मदिरां पिवन्ती ।

विभ्रं सुधांशोः प्रतिविम्बिताङ्गं नखेन काचिच्चपके लिलेख ॥ ६८ ॥

यतोऽयं नखाङ्कितः स्वकान्तामानेन विरहव्यथा वेत्तीति ॥

पङ्केरुहाक्षी प्रियविप्रयोगे गन्तुं निशापारमपारयन्ती ।
उद्गातुमादाय करेण वीणामेणाङ्गमालोक्य शनैरहासीत् ॥ ६९ ॥

चन्द्रमृगोऽपि गीतप्रिय इति ॥

त्वयि प्रवृत्ते मृगयाविनोदे नवाम्बुजाभेक्षण नागराज ।

भीतिर्न जाता हरिणाङ्गनानां प्रवर्धते स्म प्रकटः प्रमोदः ॥ ७० ॥

कामभ्रान्त्या ॥

अलङ्घितास्मद्रचसा भवत्या निर्व्यूढमद्यैव पराङ्मुखत्वम् ।

कपोलयोग्या तव पत्रवल्ली पृष्ठे यदेतल्लिखिता प्रियेण ॥ ७१ ॥

लतालभ्ये (?) त्व नोपभुक्त्युपालम्भः ॥

मायाप्रगल्भेषु विदारितेषु रक्षःसु रामस्य शरैः सुतीक्ष्णैः ।

अकाण्ड एवाद्भुतमेतदुच्चैर्वल्लीद्दुमाः पल्लविता बभूवुः ॥ ७२ ॥

गगनादापतितरुधिरविन्दुसंपर्कात् ॥

यूनां नागरिका विधाय विपुलं मानग्रहं याः प्रिया-

न्पादे पातयथ प्रियाणि वदतो दक्षालिभिः शिक्षिताः ।

ग्रामीणाः सरला वयं पुनरभूः कान्तैर्न विद्मः क्वचि-

न्मानं कर्तुमिहालयोऽपि न तथा याः शिक्षयेयुश्च नः ॥७३॥

अत्र काकुवाक्यैः पदे पदे भावः ॥

श्रीरामचन्द्रे दशवक्रहानौ कृतोद्यमे क्रव्यभुजः सहस्राः ।

मित्राण्यमन्यन्त मृगं कर्पिं च तपोधनं गाढतरं वनं च ॥ ७४ ॥

राक्षसवधे मासबाहुल्यादिभिरुपकारः कृतः ॥

दूरेऽन्योन्यकथाकुतूहलविधिर्भ्रातस्तया भीतया

गच्छन्त्या गुरुसंनिधौ नयनयोरन्तेन नैवार्थितः ।

किं त्वाश्वासयितुं चलाचलमिदं चित्तं मदीयं शनैः

स्नेहव्यग्रहृदा हि मौक्तिकमयो हारोऽयमुत्सूत्रितः ॥ ७५ ॥

भूमिपतितमौक्तिकग्रहणव्याजेन विलम्बः ॥

जाते त्वयि श्रीसख नागराज पूर्वं प्रहृष्टोऽभवदिक्षुधन्वा ।

आचारमालोक्य पुनस्त्वदीयं विषादमत्यन्तमवाप चित्ते ॥ ७६ ॥

द्वितीयोऽय मे सहचर इति सतोषः । पुनस्त्वदीयशिवभक्ततया विषादः ॥

एकाकिनीं चित्तवतीं विहाय यियासुना मुग्धतया विदेशम् ।

निजाशयं ज्ञापयितुं प्रियेण सारीषु चिक्रीड चरेण काचित् ॥ ७७ ॥

चरे सारीणामेकाकिनीनां मरणाच्चरक्रीडाया विलम्बहेतोः ॥

शिरः समालोक्य शशाङ्कमौलैरावोष्टितं भीममुखैर्भुजंगैः ।

विभेति पूर्वं मरुतामधीशो विचिन्त्य किञ्चिद्विजहाति भीतिम् ॥ ७८ ॥

सर्पदर्शनेन भयम्, चन्द्रस्मरणेन च भयापगमः ॥

त्वं मुग्धे न तु मन्दिरं पितुरुपानीतासि भर्तुर्गृहा-

त्तत्काव्यं परिपूजयैनमपरैः किं तैर्ग्रहैः पूजितैः ।

एकोऽसावपराङ्मुखः फलति नैवेच्छानुकूलैः फलै-

रित्वेवं कथिते सखीभिरभवन्मन्दाक्षमन्दा वधूः ॥ ७९ ॥

संमुखे शुके भर्तुर्गृहे गमन न सम्भवति । व्यभिचार सुलमश्चात्र ॥

षण्मुखसेव्यस्य विभोः सर्वाङ्गैऽलंकृतित्वमापन्नाः ।

पन्नगपतयः सर्वे वीक्षन्ते गणपतिं भीताः ॥ ८० ॥

स्कन्दवाहनमथूरदर्शनभीताः शुण्ढादण्डप्रवेशाय ॥

विच्छायतां गच्छति पश्य मुग्धे मन्ये त्वदास्येन जितो मृगाङ्कः ।

हृदि स्थितापीति निगद्यमाना कान्तेन कान्ता पतति स्म चित्रम् ॥ ८१ ॥

रजन्या गतप्रायत्वात् ॥

अन्योन्यं भुजगवराः शंकरसर्वाङ्गभूपणीभूताः ।

पश्यन्तो वदनानि प्रायः कम्पं भजन्ति को हेतुः ॥ ८२ ॥

नील कण्ठं विलोक्य केनाय दंशापराधः कृत इति ॥

योऽयं भाति पयोधरस्तद्दुपरीत्याख्याय ऋज्वाशये

बाले बाहुमुदस्य किं प्रियतमस्येन्दोः कला दर्शयते ।

दुर्लक्ष्याः सखि दर्शिताः कति न वा वक्रेन्दुलेखास्त्वये-

त्यालीजल्पितविस्मिता क्षणमथो सान्तःस्मितान्तर्हिता ॥ ८३ ॥

चखाङ्कित पयोधरमयं पश्यतीति ॥

संगत्य नेत्रसलिलैस्तव विप्रयोगे

हारस्थितानि हृदयं हरिणायताक्ष्याः ।

मुक्ताफलान्यपि दहन्ति हि नीचमार्गे

सङ्गो जडैर्गुणिमप्यहितीकरोति ॥ ८४ ॥

अतितापाच्चूर्णकलिकीभूतानामुपलानामुष्णजलसङ्गाद्बहुतापकारित्वम् ॥

ईश्वरजटाप्रदेशे प्रोद्यत्कृतमालमालिकानिकरे ।

परिमलबहुलेऽप्यलयः किमिति मनोज्ञेऽपि नासते लुब्धाः ॥ ८५ ॥

चम्पककुसुमभ्रान्त्या ॥

कंदर्पो योगजुषां भेत्तुं सर्वं समाधिमतिवेगात् ।

आकृष्य चापमधिकं नो मुञ्चति सायकं चित्रम् ॥ ८६ ॥

आत्मदाहवृत्तान्त स्मृत्वा ॥

त्वं पार्थादधिकोऽसि संप्रति धनुर्विद्याविदामग्रणीः

प्रीत्या मद्बचनं करोषि नियतं कुर्यां विशेषादिदम् ।

चन्द्रेणेह कलङ्किना मम मुखं गायन्ति तुल्यं ततो

हत्वैनं प्रिय पातयास्य हरिणं प्रातः प्रयातासि यत् ॥ ८७ ॥

प्रातर्विदेश प्रयातरि प्रियतमे सूर्योदयमनाकाङ्क्षमाणा मृगवधमादिशति । तद्वधेन रात्रेस्तथैवावस्थानात् । तद्वियोगादिय परासुर्भवित्री । त्व तमेव यथाकाल पश्यसीति तत्समत्वात् ॥

सखीनिदेशानुचरः प्रियोऽयमुच्चस्वरा पञ्जरशारिका च ।

एतत्सपत्नीगृहमप्यदूरे कथं नु मानः सखि नैष मान्यः ॥ ८८ ॥

अत्रत्य वृत्तान्त शारिकामुखात्सपत्नी शृणोतीति परित्याज्यो मानः ॥

मज्जंश्चरमसमुद्रे मार्तण्डश्चण्डमात्मनस्तापम् ।

तस्यैव तटविभागे जन्तुविशेषेऽक्षिपत्सत्यम् ॥ ८९ ॥

चक्रवाके ॥

कामेषोरिव भल्लिका विरहिहृच्चिन्ताम्बुपूर्णाण्वे

तापानामिव नौर्विधोरिव कला मानग्रहग्रन्थिहत् ।

कालस्य च्छुरिकेव हा तव करे संवर्तिका कैतकी

वैयोगी ऋकचद्वयीव सखि मे चित्तं परं कृन्तति ॥ ९० ॥

अवधिभूतवर्षाकालशमनात् ॥

स्मरमतसचिवं कलाविदग्धं भज सखि तं तरुणं शशाङ्ककान्तम् ।
इति गिरमधिगम्य दूतिकाया मुखमवला स्वकरेण सा पिधत्ते ॥ ९१ ॥

आत्मनि पद्मिनीभावप्रकटनेन चन्द्रगुणान्विते तरुणे स्नेहराहित्य प्रकाशयति ॥

उद्याने स्मरसांपरायविवशामालिङ्ग्य गाढं प्रिया-

मागच्छन्मदवारणेश्वरभयादन्यत्र नीत्वा युवा ।

बुद्ध्वा यां पुनरन्तरायमखिलं स्नेहादवादीद्भुतं

श्रुत्वा सा निजजीवितेशविषये स्नेहच्छटामत्यजत् ॥ ९२ ॥

हस्तिदर्शनेनान्यासक्तत्वं द्योत्यत इति । अथवा पयोधरोरुगमनविजितकुम्भस्थलकर-
गतिरात्मनि पराजयमाशङ्क्य कुप्यति ॥

जनकतनयां ह्रत्वा रागाद्गते दशकंधरे

तदुरुविरहज्वालाजालाकुलीकृतविग्रहः ।

रघुपरिवृढो नाधो नोर्ध्वं न तिर्यग्वेक्षते

मुकुलितदृगम्भोजद्वन्द्वः समाहितवत्स्थितः ॥ ९३ ॥

श्वश्रुस्ववंशजनपरिलज्जया ॥

पतिव्रताहं प्रमदासु रूढा लोकापवादो नितरां गरीयान् ।

उल्लङ्घ्य शीतं व्रज वर्तमानमायाहि पूर्वं प्रिय भाविशीतात् ॥ ९४ ॥

अधरस्फुटनपरिहार. ॥

मलयार्द्रिसमुद्भूते मन्दं वाति समीरणे ।

निनिन्द वानरान्काचित्कामिनी यामिनीमुखे ॥ ९५ ॥

मलयार्द्रिसमीरणेन विरहिणी दु खं प्राप्नोति ॥

सीताजानिरवादीदवनीमखिलां वहन्भुजाभोगे ।

पृथ्वीपतिरिति लोका मा ब्रूध्वं मामतः क्वापि ॥ ९६ ॥

पृथ्वी श्वश्रूरूपिणी, तत्पतित्वमयुक्तमिति ॥

अन्याङ्गनो.....कृतोपपत्तिमशोकमालां वकुलस्त्रजं च ।

प्रियेण दत्तामधिकादरेण न मानिनी स्वीकुरुते कदापि ॥ ९७ ॥

सपत्नीचरणताडनगण्डूष...त्याशङ्किनी ॥

आसीत्कर्पटिगोत्रसागरसुधाधामा सुकामाद्भुतः

श्रीविद्याधर इत्यशेषभुवनप्रख्यातनामामृतः ।

यः केदारपदारविन्दयुगलप्रत्यग्रपूजाविधि-

प्राप्ताशेषवित्रभव्यविभवैः सार्थीकृतार्थिश्रमः ॥ ९८ ॥

तत्पुत्रः सर्वमित्रं सरसकविकुलस्तूयमानोरुकीर्ति-

र्विख्यातो जालपाख्यो जगति विजयते टाकवंशप्रशस्यः ।

विष्णुर्द्वैत्येन्द्रयुद्धव्यतिकरसमये व्याकुलत्वात्स्वभार्या

लक्ष्मीं निक्षिप्य यस्मिन्विहरति दिनशः स्वेच्छया स्वस्थचित्तः ॥ ९९ ॥

तस्माज्जातः सुजातो निजगुणमणिभिः प्रीणिताशेषलोकः

कोकाहंकारहारिस्मितमहितमुखष्टाकवंशावतंसः ।

भाति श्रीनागराजो परनृपतिशिरोदर्शितोद्यत्प्रतापो

राजेते यं समेते विगलितकलहे वाक्च पद्मालया च ॥ १०० ॥

भारत्यां यदि पुंस्त्वमामरतरुव्राते विवेकोऽस्ति चे-

त्साङ्गत्वं यदि मन्मथे सकलता नित्यं शशाङ्के यदि ।

सिंहे चेन्नरता जितारियशसो भावज्ञचूडामणे-

स्तत्तत्सद्गुणतोपमानघटना स्यान्नागराजप्रभोः ॥ १०१ ॥

यत्तीक्ष्णाक्षतधारदुर्धरमहाकौक्षेयकाक्षेपण-

क्षुभ्यत्क्षमापतिवल्लभोदरदरी निर्भिन्नगर्भायते ।

सोऽयं दुर्जयदोर्भुजंगजनितप्रौढप्रतापानल-

ज्वालाजालखिलीकृतारिनगरः श्रीनागराजो जयी ॥ १०२ ॥

इति श्रीनागराजकविप्रणीतं भावशतकं संपूर्णम् ।

श्रीनारायणभट्टपादकृतः

स्वाहासुधाकरः ।

मङ्गल्यं वः करोतु ज्वलनदयितया संगमे भर्तृभीत्या

अस्ताङ्गो हन्त तस्यामपि च हुतभुजा अस्ततां प्रापितायाम् ।

१. "केरलदेशालंकरणभूताया 'निला' नामकपुण्यनद्याः पञ्चाशन्न्यूतार्धयोजनमात्रमुत्तरे तीरे 'मैपुन्नूर' इति प्रथिते धरणीसुरवशे कृतावतारोऽयं नारायणभट्टपादः. सोऽयं बाल्येऽनभ्यस्तशास्त्रो बभूव. अवगतवांश्च किञ्चित्काव्यादिकमात्रम्. ततः कदाचन

निश्चन्द्रे व्योममार्गे सदसि च हरिणा कौशलाद्दर्शितात्मा
 वासोभिः सोपहास सकलसुरगणैरर्चितोऽयं मृगाङ्कः ॥ १ ॥
 जिह्वायां कमलोद्भवः स्वगृहिणी वाणी दधत्यादरा-
 त्कृष्णो वक्षसि सिन्धुराजतनयामाधाय धत्ते मुदम् ।

‘अच्युत’नामकस्य वैष्णवदासस्य शिष्यतामुपगम्याधीतसकलशास्त्रस्तस्य कतोऽपि हेतोः सजात महान्तमामय निजतप शक्त्या स्वस्मिन्सक्रम्य तदपनयनोपाय समालोच्य ‘गुरुत्रायुपुरम्’ इति प्रसिद्धे क्षेत्रे सनिहित भगवन्त श्रीनारायणमभजत. प्रतिदिनमेतत्स्तोत्ररूप श्रीमद्भागवतार्थप्रतिपादनपर, मानसश्रवणसतोषजनकमतिरमणीयपदानिवहघटितं नारायणीयनामक स्तोत्ररत्न रचितवान्. एतदपि केरलीयैरहरह पयुंपास्यमान भागवतमिव विजेजोयते. एतत्स्तोत्रनिर्माणकलितदिवससंख्या तत्रैवान्तिमक्षेत्रे ‘आयुरारोग्यसौख्यम्’ इति पदेन प्रकाशिता. (१७१२२१० इति गतकलिदिवससंख्या) इत्य गुरुत्रायुपुरेशभगवच्छ्रीनारायणप्रसादसमवाप्तनिखिलामयापगमसमुज्ज्वलनिजशरीरोऽयं देवालयनदीवास्तव्यराज्ञाभ्यर्थित ‘प्रक्रियासर्वस्व’नामक पाणिनीयसूत्रव्याख्यानरूप कमपि ग्रन्थ निर्मितवान्. पुन. कदाचिदय बालचन्द्रदर्शनजनितकौतुकैर्भूदेवै. सप्रार्थित. ‘कस्मात्कारणान्निखिलैर्जनैरयं वासोविक्षेपपूर्वमभिवन्धते इत्यस्मान्प्रबन्धरूपेणैव वक्तव्यम्’ इति द्रुतमेवेद स्वाहासुधाकरनामक प्रबन्धरत्न च कृतवान्. अय वर्षशतत्रयात्र प्राचीन. तस्मादेतच्छ्लोकास्त्वग्रन्थेषु नोदाहता. एतेनाय प्राचीन इति न परिशङ्कनीयम्. लोकाम्बिका दिशतु मङ्गलमस्मत्कुलदैवतम्”. सोपोद्धातोऽयं प्रबन्ध उत्तरमलधार(केरल)देशान्तर्वर्ति कटथनद’राजेन श्रीमद्दुदयवर्मणा केरलीयलिपितो भूयसा श्रमेण देवनागराक्षरैर्विलिख्य प्रेषितः, अतो वय तस्य राज्ञो महान्तमुपकारभारं शिरसा धारयाम. आशास्महे च तद्देशप्रसिद्धनानाकाव्यनाटकभाषादिप्रेषणेन सर्वदैवास्मानुपकरिष्यति रसिकशिरोमणिर्महीपतिः. एतत्कविप्रणीत. कश्चन ‘चण्डिकासप्तति’नामको देवीस्तवोऽप्यस्तीत्यपि श्रूयते.

१. सपूर्णश्लोकस्त्वित्यम्—‘अज्ञात्वा ते महत्त्वं यदिह निगदित विश्वनाथ क्षमेयाः स्तोत्रं चैतत्सहस्रोत्तरमधिकतर त्वत्प्रसादाय भूयात् । द्वेषा नारायणीयं श्रुतिषु च जनुषा स्तुत्यातावर्णेन स्फीतं लीलावतागैरिदमिह कुरुतामायुरारोग्यसौख्यम् ॥’ अत्र ‘आयुरारोग्यसौख्यम्’ इत्यस्मात्पदादार्थभटसिद्धान्तादिज्योति.शास्त्रप्रसिद्धेन वाररुचेन कटपयादिक्रमेण ग्रन्थनिर्माणसमये (१७१२२१०) एतावती गतकलिदिवससंख्यारौदिति ज्ञायते. तेन १५५० मिते ख्रिस्ताब्दे कविरयं ‘नारायणीय’ नाम स्तोत्र प्रणीतवान्. २. प्रक्रियासर्वस्वस्येद मङ्गलाचरणम्—‘रासविलासविलोल स्मरत मुरारैर्मनोरमं रूपम् । प्रकृतिषु यत्प्रत्ययवत्प्रत्येक गोपिकासु समिलितम् ॥’

देहार्थे गिरिकन्यकां च गिरिशो गृह्णाति मोहाद्यथा
स्वाहां हव्यभुगादधाति जठरे कामातुरोऽयं तथा ॥ २ ॥

एतावानस्ति विशेषः—

ब्रह्मादयस्त्रयो देवाः सदा दधति वल्लभाम् ।
दधाति याममात्रं न पावकः संध्योर्द्वयोः ॥ ३ ॥

अथ कदाचित्—

संध्योपासनकर्मणे सपदि तां निक्षिप्य कान्ते गते
चन्द्रस्तामवलोक्य मन्मथशरैः संतापितात्मा चिरम् ।
मञ्जीचन्दनमन्दमारुतरसेष्वा हन्त निन्दापरः

कष्टं कांश्चन वासरानगमयत्प्रत्येकमब्दोपमान् ॥ ४ ॥

तदनु कदाचन दिवसावसानवेलायां मन्दमन्दमायाति च मलयशिख-
रिशिखरशेखरितसुन्दरतरचन्दनतरुमञ्जुलतरमञ्जरीविसृमरमकरन्दविन्दुभ-
रणमन्दगमने [मन्द]पवने, झंकुर्वाणे च संध्यासमयविनमदुन्नमदतिकोमलद-
लपेशलसकलकमलकुमुदकुलमधुरतरमकरन्दरसतुल्यकालसमास्वादनजनि-
तानन्दकन्दलितविरहिवर्गव्यलीके चञ्चलीके, वियुज्यमाने च विरहवेदना-
विदीर्णहृदये समाक्रन्दवाचालिताशाचक्रवाले चक्रवाके, संप्रयाते च कुह-
चन सहचरीं निक्षिप्य विक्षेपादिकर्मकृतादरे स्वाहासहचरे पुष्पायुधनि-
ष्पादितपीडाकुल एष दोषाकरः कुमुदिनीरोहिणीभ्यामप्यविज्ञातवृत्तान्तं
स्वाहया सनाथीकृतमुटजाङ्गणमभिससार ।

दृष्ट्वा सा कामसेनापतिमतिमुकुमाराङ्गमारादकाण्डे

चन्द्रं नारीजनानामतिशयसुलभादाकुला चित्तलौल्यात् ।

तस्थौ गत्वा गृहाभ्यन्तरमररमुखेनास्य संचारयन्ती

वक्त्रे मन्दस्मितार्द्रानतिमधुरसुधाशीतपातान्कटाक्षान् ॥ ५ ॥

किमिह बहुभिरुक्तप्रक्रमैः पक्षमलाक्ष्याः

सकलभुवनबन्धोश्चातिमुग्धाः कटाक्षाः ।

हृदयहरणदक्षाः प्रोचुरन्योन्यमेत्य

प्रणयगतिमशेषां दूतिकातुल्यरूपाः ॥ ६ ॥

अनन्तरममृतगुरेवमवादीत्—

पश्य त्वं भृङ्गपोतं कमपि कुमुदिनीतीरभागे चरन्तं

सौरभ्य मन्दवातैरुपहृतमतुलं किञ्चिदास्वादयन्तम् ।

एतस्या हन्त माध्वीरसमतिमधुरं जातु पातुं नितान्तं

मुग्धे वक्त्रे विकासं दिवसपरिणतिप्राप्तमाकाङ्क्षमाणम् ॥ ७ ॥

अथ स्वाहाप्येवमभिहितम्—

रविरयमस्तं यातः समागतो हन्त हन्त चन्द्रोऽयम् ।

याति विकासमपीयं कुमुद्वती कि विलम्बसे भृङ्ग ॥ ८ ॥

अनयोरेवमादिभिः सल्लापैरुल्लासितमल्लिकायुधविलासयोः सपदि पर-
स्परगृहीतहस्ताम्बुजयोरालिङ्गनचुम्बनाडम्बरैः संभृतानन्दयोरतिमधुरमधुर-
विम्बमास्वादयतोरतिकोमलवदनकमलसमवलोकनविधुतविरहवेदनयोरन्तरा-
न्तरा संसंभ्रमज्वलनसमागमनावलोकनव्याप्तैकैकनेत्रयोः स्वाहाचन्द्रम-
सोर्मन्दमन्दनिष्पन्दमानमञ्जुलतरमिलितसीत्कारमनोहरा मञ्जुशिञ्जानवलय-
नूपुरमेखलागुणा दशननिपातविदलितसकलावयवाः प्रसृमरधर्मलेशमिलित-
निखिलशरीराः शनैर्म्लानमानसकलावयवाः सुरतोत्सवाः संबभूवुः। ततश्च—

भूयादेवं प्रभाते दिवसपरिणतौ चावयोरङ्गजन्म-

क्रीडाभेदो निगूढो मुहुरिति सदयं सस्पृहं सप्रमोदम् ।

संभाषन्तौ युवानौ विरहहुतवहग्रस्तदेहावभूतां

स्वाहा हा हन्त पश्चादापि च हुतवहग्रस्तदेहा वभूव ॥ ९ ॥

तदनु तयोरेवमेव चौर्यसुरतमनुसेवतोरनुक्षणविजृम्भिताभिलाषयोः क-
दाचिदप्यपरिपूर्णमनोरथयोः स्वाहासुधाकरयोराज्यधारयेव महानलो मद-
नानलः प्रतिक्षणं समजृम्भत ।

अथ निपुणमतीनामग्रणीरुग्ररूपः

स्मरशरपरितापव्याकुलाङ्गो मृगाङ्कः ।

प्रतिदिनमवियोगे कल्पयन्नभ्युपायं

प्रणयपरवशां तां वल्लभामेवमूचे ॥ १० ॥

हृद्यां विद्यामधीष्व त्वमिह सहचरात्पावकाद्द्रव्याजपूर्वं
धत्ते सोऽयं यथा त्वामनुदिनमुदरे सादरं हन्त पश्चात् ।

धृत्वा मां याहि नित्यं जठरकुहरमेतस्य जातानुमोदा-
वावां तस्मिन्वसन्तौ तदनु विहरणं कुर्वहे सार्वकालम् ॥ ११ ॥

अथ सा हुतवहसहचरी मधुरां जारभारतीं तथेति प्रतिगृह्य स्त्रीजन-
सुलभेन निर्वन्धेन निबध्य सुदुर्लभामपि तां विद्यां जडात्मनो, हुताशना-
दधिजगाम ।

संध्यायामथ निर्गते पुनरहो कामाहवं कुर्वतोः

स्वाहाचन्द्रमसोः क्षणेन स गतो यामोऽयमामोदिनोः ।

संप्राप्ते परिणेतारि क्षणमिव स्वाहानु विद्यावशा-

त्संजग्राह निजोदरे शशधरं तामप्यसौ पावकः ॥ १२ ॥

ततश्च—

कथं वा राकायामिह नहि समायाति गगने

शशाङ्को रात्र्यर्धं गतमिति मिथो हन्त गदताम् ।

नितान्तं तिथ्यर्क्षग्रहणगणनव्याकुलधियां

जनानां संजाताः कतिचन महान्तः कलकलाः ॥ १३ ॥

हा हा नः प्राणनाथः क्व नु खलु विगतः संत्यजन्कष्टमस्मा-

नित्यं तारावलीनां क्व नु मम जनको हन्त हन्तेति चान्द्रेः ।

आहारो हन्त हा हा गत इति च सुराणां नितान्तातुराणां,

वाक्यैरश्रुप्रवाहैरपि च सुरकुलं व्याकुलं संभव ॥ १४ ॥

अथ शतमखचतुर्मुखप्रमुखैरखिलैरमरैरस्मदापन्निवारणप्रवीणो नाराय-
णान्नान्यः कश्चिदिति निश्चिन्वानैरनवरतस्तुतिरवमुखरितहरिदन्तरालैः सं-
चिन्तितो भगवान्म्रुजाक्षः ।

विज्ञायथ दयानिधिः स भगवानाकाङ्क्षितं नाकिनां

सद्यः प्रादुरभूदपारमहिमा मन्दस्मिताद्गाननः ।

नीलाम्भोधरजालकोमलतरैरानन्दयन्नङ्गकै-

श्रन्द्रालोकनकौतुकं सुमनसां वक्त्रेन्दुना पूरयन् ॥ १५ ॥

स्वाहाग्रस्तं मृगाङ्गं तुलितमहदकूपारगाम्भीर्ययासौ
 बुद्ध्या निध्याय देवान्मुकुलितकरपङ्केरुहानेवमूचे ।
 विज्ञातं वः सुरेन्द्राः सकलमिह मया कारणं मत्प्रणामे
 संजातं घोरघोरं व्यसनमिदमहं नूनमुन्मूलयामि ॥ १६ ॥
 यूयं यात बहिः क्षणं हुतमुजा संभाषणं कुर्महे
 नास्माकं वचनं तदन्तरगता स्वाहापि गृह्णातु सा ।
 षट्कर्णश्रुतमन्त्ररक्षणविधौ को वा विदग्धः पुमा-
 नित्थं नीतिविदां वचो न किमिदं युष्माभिराकर्णितम् ॥ १७ ॥
 नारायणेन गदिता मुदितानुभावा-
 मेवंविधामथ गिरं विबुधा विचार्य ।
 स्वाहागतं निखिलचापलमाकलय्य
 ब्रीडापरा नतमुरारिपदाः प्रयाताः ॥ १८ ॥
 स्वाहां विन्यस्य याते कुहचन दहने पार्श्वभागं मुरारे-
 र्देवाः स्वाहासमीपं निभृतमुपगतास्तस्थुरत्यन्तगूढाः ।
 सापि प्रीता समन्तात्प्रतिमुहुरवलोक्याशु लब्धावकाशा
 वासोलेशेन हीनं गगनपथमथो यापयामास चन्द्रम् ॥ १९ ॥
 अथ निभृतमवस्थिताः सुरेन्द्राः परिहंसनाभिमुखाः सहस्ततालम् ।
 वसनमुरुतरं समुत्क्षिपन्तो विविधतरां गिरमेवमूचिरे ते ॥ २० ॥
 तव हन्त वियोगपीडितं जनमेनं प्रविहाया किं भवान् ।
 गमनं विदधाति गृह्यतां वसनं चेति च केचिदूचिरे ॥ २१ ॥
 निहितं वसनं क्व तावकं रचयामोऽस्य गवेषणं वयम् ।
 अथवा वसनं प्रगृह्यतामिदमेवेति च केचिदूचिरे ॥ २२ ॥
 व्यसनं वसनापहारजं कथमेतद्भवतः समागतम् ।
 त्वरितं च मदीयमंशुकं परिधेहीति च केचिदूचिरे ॥ २३ ॥
 देवो नारायणोऽथ ज्वलनमुपगतं मन्दमन्दं वभाषे
 चन्द्रालोकाभ्युपायं कथयितुमधुना बुद्धिकौशल्यशाली ।

आनीतः स्वं सप्रीपं स किल शशधरो लक्षितो देववृन्दै-
 स्तस्माद्याहीति याते तदनु च दहने देवदेवस्तिरोऽभूत् ॥ २४ ॥
 निन्दन्तः केचिदिन्दुं कतिचन दयितां पावकस्य क्षिपन्तः
 स्वाहानाथस्य जाड्यं महदिति च परे निर्विशङ्कं वदन्तः ।
 चित्रं चित्रं चरित्रं सकलसुरपतेर्माधवस्येति भक्त्या-
 वैकुण्ठं संस्तुवन्तो निजमथ विबुधा मन्दिरं भेजिरे ते ॥ २५ ॥
 स्वाहासुधाकरं नाम प्रबन्धमतिकोमलम् ।
 अकरोदचिरेणैव नारायणमहीसुरः ॥ २६ ॥
 इति श्रीनारायणभट्टपादकृतः स्वाहासुधाकरः समाप्त ।

नारायणसूनुश्रीकृष्णकविप्रणीतं ताराशशाङ्कम् ।

चञ्चच्चन्द्रमरीचिभिश्चकचकञ्चूडं चलछोचना-
 चारुस्मेरकुचोपभोगघुसृणव्यालितवक्षःस्थलम् ।
 विभ्राणं धनुरैक्षवं सृणिगुणौ पौष्पं शरं चोदय-
 त्सूर्यांशुप्रकरद्युतिं गणपतिं वन्दे जगन्मोहनम् ॥ १ ॥
 दारुकावनविलोललोचनोदारकामकलनैककौतुकम् ।
 कामिनीकलितवामभागकं वामदेवमनिशं श्रयामहे ॥ २ ॥
 राधापयोधरतटीपट्टचित्रकार-
 पाणिं नखांशुचयकन्दलिताग्रवेणुम् ।
 वन्दे कलिन्दतनयाजलकेलिलोल-
 गोपालिकावसनचौर्यपरं किशोरम् ॥ ३ ॥
 श्रुतिपरिसरगुञ्जद्वम्भरीशिञ्जनीकं
 मैधुरिमनिधिचापं सौरिभाधाररोपम् ।

दधदरुणिमसंपत्कोषमुन्मादितेशं

सुखयतु मम भावं धाम शृङ्गारदैवम् ॥ ४ ॥

ताराधीशरुचिः सेयं तारा जयति संततम् ।

यद्विभूतिः सरसतां पदेषु तनुते कवेः ॥ ५ ॥

वाञ्छन्नपि कविकीर्तिं लोकानां लालनीय एव स्याम् ।

लोके न हासहेतुश्चन्द्रकलाग्रहणचापलं हि शिशोः ॥ ६ ॥

कृतिर्मम नवीनापि कमनीया भवेदियम् ।

अप्रौढिमा नवोदिव रसिकानां कलाविदाम् ॥ ७ ॥

दोषान्निरस्य गृह्णन्तु गुणमस्या मनीषिणः ।

पांसूनपास्य मञ्जर्यां मकरन्दमिवालयः ॥ ८ ॥

कलशजलधिगेहस्याक्षि यं वाममाहुः

प्रथमरसविकासप्रौढिमश्रीनिवासम् ।

स जयति जगदेकानन्दनोद्दामधामा

सकलविभवभूमा देवतासार्वभौमः ॥ ९ ॥

अयं सखायं मम चिन्त्यकायं चकार घोरेक्षणवीक्षणेन ।

इतीव रोषेण शिरः पुरारेराक्रम्य यो भातितरां कलात्मा ॥ १० ॥

कुमुदवलयव्यालोलश्रीविलाससुधासरि-

ङ्गमकरकरश्रीकाद्राकाङ्गनासुमकन्दुकात् ।

अविरहयुवश्रेणीसाम्राज्यसौख्यसुरद्रुमा-

न्निजगति यतो निर्वर्ण्य वा न वर्ण्यमवेक्ष्यते ॥ ११ ॥

सुरासुरशिरोरत्ननीराजितपदाम्बुजः ।

स राजसूयं सद्भाजो विधातुमुपचक्रमे ॥ १२ ॥

अतिविचित्रतद्दुत्सववीक्षणोत्सुकहृदः ससतीसुतवान्धवाः ।

सुरनरोरगलोकनिवासिनः सरयमभ्यगमन्सकला जनाः ॥ १३ ॥

वाणीपाण्यग्रचञ्चब्धजनभवमरुन्मृष्टहोमश्रमाञ्चौ

दिक्कान्तालोचनान्तप्रसृमरसहजप्रेमसाम्राज्यधाम्नि ।

तस्मिन्सौन्दर्यमन्दीकृतमदनमदप्राभवे श्रीसनामौ

सर्वासामङ्गनानां सपदि समपतन्दृष्टयः कामकृष्टाः ॥ १४ ॥

स एव जानाति विलासिनीनां कटाक्षतैक्ष्ण्यं कमनीयमूर्तिः ।

योऽयं कलङ्कीत्यधुनापि लोकैरालोक्यते तेन गृहीतसारः ॥ १५ ॥

विस्मयस्तिमितनेत्रतारकं विस्मयस्फुरणपक्ष्म काचन ।

वीक्षते स्म तमतिस्मराकृतिं लक्ष्यसाधनमिवानुकुर्वती ॥ १६ ॥

निमिषद्विरुन्मिषद्विस्त्रपया कुतुकेन विकसितानङ्गैः ।

लावण्यनिधिमपाङ्गैस्तमापिबन्तीव कापि बभौ ॥ १७ ॥

अहो लक्ष्मीरहो रूपमहो लक्षणशालिता ।

अहो दाक्षायणीपुण्यमिति काचित्समालपत् ॥ १८ ॥

काचिदन्तःप्ररूढस्य कुतूहलमहीरुहः ।

कुसुमेनोद्गतेनेव स्मितेनाकलिता बभौ ॥ १९ ॥

अर्पयैतमधरं मधुरं ते मत्सखाय शशिने सहसेति ।

अन्तरङ्गजनुपोन्नमितास्येवोन्मुखी गगनमैक्षत कापि ॥ २० ॥

चकिता मृगीव काचिच्चलनयना वक्रिताननोद्गीवा ।

व्यलसत्परुषतरस्मरशारागमायनमवेक्षमाणेव ॥ २१ ॥

रेजे काप्यङ्गभङ्गप्रसृतभुजलतालङ्घितुं संप्रवृत्ते-

वैका किंवापि वक्तुं चलितरदपटी चुम्बितुं प्रोद्यतेव ।

अन्या रोमाञ्चिताङ्गी बहिरिव विगलत्प्रौढमानान्धकारा-

प्यन्योद्यन्मन्दहासा विमलरुचि किरन्तीव संमोहचूर्णम् ॥ २२ ॥

निमीलन्निःश्वासा निमिषदरविन्दाभवदना

तिरो मीलन्नेत्रा तनुजलकणालंकृततनुः ।

उदञ्चद्रोमाञ्चा व्यलसदपरिस्पन्दसकल-

प्रतीका काप्यन्तःकरणरतितान्तेव तरुणी ॥ २३ ॥

अपंसरापसरेति पुरः स्थितं जनमिव ब्रुवती करकम्पितैः ।

अनुचकार लतामनिलोच्चलत्किसलयामपरा चपलेक्षणा ॥ २४ ॥

अयं किल भयंकरं त्रिभुवनासुवातंधयं

ससर्ज परुषं विषं तदिति पुष्कराक्षो रुषा ।

चकर्ष कैलशोदधेः सकलभाग्यसारं श्रिया

सहामुमिति काचिदन्वल्पदेणशावेक्षणा ॥ २५ ॥

काचित्तं हृदयंगमं मनसिजप्रेम्णेव संभावय-

न्त्यद्यत्केलिमनोरथोत्सवरसोच्छासा वभासे क्षणम् ।

सब्रीडेव सकौतुकेव चकितेवाह्लादिनीवोन्मदा

संभ्रान्तेव च कोपना व्यसनिनीवानन्दसान्द्रेव च ॥ २६ ॥

परपुरुषमुखं न वीक्षणीयं कुलभवयेति विचिन्तयामि भूयः ।

घटयितुमपि पक्ष्म नैव शक्नोम्यहह किमेतदिति स्म वक्ति कापि ॥ २७ ॥

किं पश्यामि किमालपामि किमहं ध्यायामि किं चिन्तये

किं वाञ्छामि वितर्कयामि किमु किं तिष्ठामि कुर्वे च किम् ।

इत्याह्लासविकल्पजल्पितशता काचित्कुचोज्जृम्भणा-

श्रुत्यन्तीमपि कञ्चुली विगलितां नीवीं च नावैक्षत ॥ २८ ॥

दग्धो मारस्त्रिपुररिपुणेत्यद्य मिथ्या विजाना-

म्येतं पश्यन्त्यहमिति सर्वां काचिदूचे ब्रुवाणाम् ।

मुग्धे किं त्वं भ्रमसि स तनुं तस्य हुत्वाक्षिवह्नौ

लेभे तस्याप्यतिमदकरश्रीकमेतच्छरीरम् ॥ २९ ॥

अयं नात्रेः पुत्रो नयनमलजातस्य नु कथं

भवेह्लावण्यश्रीरियमनुपमा सोऽयमथवा ।

तपःशक्त्या तेजोनिधिमपि दृगुच्छासकममुं

ससर्जार्कं गर्वं तिरयितुमिति स्माह च परा ॥ ३० ॥

यदा सुमशरः शरं समसृजत्तदा पार्वतीं

मनस्यकलयत्परं पुररिपुर्न्यदासौ शिरः ।

रुरोह विरहागमव्यसनतस्तदाद्येकतां

तया स विषमेक्षणोऽप्यलभतेति काप्यालपत् ॥ ३१ ॥

अत्रेः क्व शक्तिरपि तस्य पितुर्नहीद-

गाश्चर्यवस्तुकलनेष्विति चिन्तयन्ती ।

कस्माद्भ्रमामि मनसोऽभवदेष विष्णो-

रित्याह नु श्रुतिरितीव जगाद कापि ॥ ३२ ॥

एवं स्मरेणाकुलितासु तासु व्यालोलदृष्टेरुडुनायकस्य । -

तस्यापि सांक्रामिकवद्भवूव स्मारो विकारः करणापहारी ॥ ३३ ॥

परा लक्ष्मीरेषा प्रथमरसवेणीयमतनो-

रियं संपद्मनामियमपि तपःसंततिफलम् ।

इयं देवी वात्स्यायनमुनिमतस्येति स तत-

स्ततस्तास्ताः पश्यन्किमपि परमं प्रैक्षत महः ॥ ३४ ॥

किमेतदित्याकुलितान्तरात्मा विमृज्य नेत्रे मुहुरीक्षमाणः ।

तदन्तरे मानुषरूपमेकं ददर्श नारीत्यपि निश्चिकाय ॥ ३५ ॥

श्यामामुन्मुखजानुसंगतभुजं सख्यङ्गदेशोच्छस-

ज्जान्वध्यासितकूर्परं करतलन्यस्तैकगण्डस्थलम् ।

आसीनां स्वलितांशुकान्तविकसद्द्रक्षोरुहां वीक्ष्य तां

मायामेव मनोहराकृतिधरां मेने स मैनध्वजीम् ॥ ३६ ॥

पुनः स रम्भा किमुतोर्वशीयं तिलोत्तमा गौतमसुन्दरी वा ।

रतिर्नु वाणी गिरिजा रमेति विचार्य वेत्ति स्म चिराय ताराम् ॥ ३७ ॥

तस्या गुरुनितम्बिन्या लावण्यं रमणीयताम् ।

सौन्दर्यमपि संपश्यन्स एवं हृदयेऽकरोत् ॥ ३८ ॥

अहह महच्छावण्यं मोहनमूर्तेर्यतो दृगङ्गेऽस्याः ।

यत्नेनैव विधेया रत्ने स्निग्धे शलाकेव ॥ ३९ ॥

नूनमालोक्य कान्तायाः कान्तिमस्यास्तडिच्छता ।

लज्जिता जातमात्रैव तत्र तत्र विलीयते ॥ ४० ॥

को नाम रामणीयकमेतस्या वर्णयेत्काविलोके ।

एकैकमपि यदङ्गं न विमुञ्चत्यन्यतो दृशं प्राप्ताम् ॥ ४१ ॥

अद्वैतं तत्परानन्दसाक्षात्सुखं ॥ १८ ॥
 योऽपि योगोऽपि सकानां वरुणा हृदयेन यत् ।
 सहैदं यथा परमनया सह वस्तव्यं क्षणं वापि ॥ १७ ॥
 निन्दन्सु सिमनसो वा कर्तव्यं कृत्वाऽपि माम् ।
 लोके का नु पराङ्मते सर्वसुखसामुच्चसाधने ॥ १६ ॥
 निवृत्तान्प्रणयान्निरागताविकसदक्षोक्तद्वैतज्ञान-
 द्वाद्याविश्रमवर्णयित्वातरसाः स्वीयाः सुखेण अपि ।
 सन्तु स्वैरुद्वेगैरसौभाग्यवो वाराङ्गना निर्भर-
 सारव्यं च गुणो रतिर्वरदोऽपि सौख्यं तद्वैक्यं परम् ॥ १५ ॥
 उत्साहो बलमङ्गना सहैदं यथा वृतः सहसिंक्षणा
 स्तोत्रेषु समयो मधुमनासिजा मित्रं सहयोगो मनः ।
 योङ्गरो हि रसा मरुन्मलयर्मुच्चिप्रमनं वय-
 अकृत्रिमतमभ्रमरमणीसंजामदपि ॥ १४ ॥
 अतः परमहो सौख्यमहिकं किम् वैहिनम् ।
 विद्वं हृदा समिद्धं हि मनोरथैश्च ॥ १३ ॥
 उन्मीलितं करकद्वैः स्फुरितं करेण
 संकं सिमतेन जलितं चलितं कटाक्षैः ।
 अस्यां ममेव हृदयं मापु नूनमस्याः
 यदङ्कुरवपि सर्वेषु सौन्दर्यसुषुमा समा ॥ १२ ॥
 अङ्गोरिव ममार्जुनमिन्दिरापावर्तानिगिराम् ।
 वेगनापतता निखलातमुदरं श्रोणीमरश्चवितः ॥ ११ ॥
 कलाविषयविभक्ततरी विकषता वक्षोऽङ्गुलिप्रती
 लावप्याङ्गमवाहयवक्षरमहो तेनालकान्पाश्वर्याः ।
 ताकप्याङ्गुरद्वयं मनसिजः सीमन्तकेव्यामिषे
 जघनमिदंमृतं मना विमर्दं न पुनरती विनिवर्तते यती म् ॥ १० ॥

ताराशशाङ्कम् ।

६

एवं विचिन्तयन्नेव सैवनं तत्समापयन् ।

स दक्षिणीकृतक्षोणीवलयः कमलानुजः ॥ १९ ॥

अभूदवभृथस्त्रानं यत्स एव सुधारुचेः ।

स्मारदीक्षाभिषेकोऽभूत्तारासंसक्तचेतसः ॥ ६० ॥

ताराविधू सहृदयावपि मन्मथार्तौ

ज्ञातेङ्गितौ सहसितेक्षणाविभ्रमेण ।

तौ नूतनाभिसरणत्रपितान्तरङ्गौ

मुग्धाविव प्रभवतः स्म न चोपसर्तुम् ॥ ६१ ॥

न संगतयोर्विजने तयोः कुतुकिनोरपि च त्रपितात्मनोः ।

यहारि वभूव परस्परं सहसितं क्षणमीक्षणवल्लितम् ॥ ६२ ॥

अन्योन्यवीक्षणपदं मुहुरीक्षमाणौ

साकूतमत्र किमितीव ततस्ततस्तौ ।

अन्योन्यमीक्षणकलामिव शिक्षयन्तौ

ताराविधू व्यलसतां क्षणमात्तलज्जौ ॥ ६३ ॥

यदा मदनमार्गणञ्चटितमानवन्धादिव

त्रपा हृदयतश्च्युता निभृतकौतुकोज्जृम्भणात् ।

अकम्पत करस्तदा पुलकितः कपोलस्तयो-

स्तनुः श्रमजलाङ्किता स्तिमिततारका दृग्बभौ ॥ ६४ ॥

प्रसारय दयामयं मयि कटाक्षमित्याकुलं

वदन्गुरुनितम्बिनीमुपससार चन्द्रो यदा ।

शनैर्गलिलसत्पदं किमिदमाचरस्यङ्गज-

प्रियेति बहुशो वदन्त्यपससार सा कामिनी ॥ ६५ ॥

सुगन्ध ताम्बूलम् तस्मिन् स्नानं कर्तव्यम् ॥

ताराव्याः काश्चिद्वन्दुमन्त्रमोघिनिश्चया भोगरत्नरङ्गाः ।

॥ ७५ ॥ समं सुमनित्या व्यवहरेत्समश्रीरहरेः ॥

काञ्चिच्छिरोरौले सरसतरसालेऽपि स तथा

काञ्चिन्मञ्जू कञ्चि कञ्चिद्विपवने मन्दपवने ।

काञ्चिद्वन्दु देन्दु काञ्चिदपि नदीकैलेयिने

भवन्ति यत्रोच्चिमाय नखदन्तक्षतान्यापि ॥ ७६ ॥

को नाम रतिस्त्रियं तदुत्थानमतिमानपि ।

यद्वन्दुमालिनमकदा भवत्यहसि माया मदनस्य मन्महे ॥ ७७ ॥

नोलोत्पले वा भ्रमरो तिरो भवत्पञ्चाहरे वापि सरालोद्योतकः ।

वक्ष्याति रथाङ्गव्युत्स क्विपल्यमपि मूलिनि यतरे ॥ ७८ ॥

किमतः परं विविचनं यद्वन्दुनिकटोन्वकरोरसुञ्जिते ।

यद्वद्विद्वीरिणीमापि हृदयवचापव्यज्जननमे ॥ ७९ ॥

अनिवार्यं कन्याजननयनकौर्णवेलेपदं

स्त्रियाः किवाद्यासिदं समदोरलेक्ष्मीविलसतमे ।

अमन्दानन्दश्रीकरोरुमिदं यच्चार्दिवचसो-

अथिनापि रथाङ्गपक्षिणौ यद्वं तन्मदयौ विवाधते ॥ ८० ॥

द्विपलकैवपक्षपातितो परमिन्दोरिते मन्महे वयमे ।

अमन्दं दायकपा हि तन्वृक्षपविवहयः ॥ ८१ ॥

तारावरसिवासाहररो सोऽयं सुवामयः ।

परवानितारलिकमवलोलसविवाधकरोम ॥ ८२ ॥

तद्विपदिदं कानसिद्धिं किल कामकले ।

मणिरदोनावलप्रकरमपिषदपञ्जपिणा ।

यद्विपविषयो सो दलितकञ्चिकालिनाले-

लक्ष्मिणि मासित रोषधौन तन्मुखमवकयद्विषादिष तपा ॥ ८३ ॥

मम दयस्व विजलसवतीत्ययं विवर्कसोऽपि चकार करं यदा ।

सर्वोऽप्यहो विरहितं प्रियया तयाद्य ॥ ८६ ॥

सौवोऽप्यसौ किम न मानं विद्योच्यते

दौलोऽप्यव कर्मपरिदोषं निकृष्टः ।

एतन्तदेव यवनं वनमन्तदेव

॥ ८७ ॥ तारो विचित्रोऽसौः स सखा स्मरस्य ॥

दृष्टं विचित्रं विमानं विजलाय यश-

लोलास्यलोलं चरितानि च तानि तानि ।

यातासि तसि वनितासि ततः कम्पना

॥ ८८ ॥ वानतः कऽपि हृदि सहे वीरवनिवर्तितव्यः स्वस्वलोकात् ॥

तस्मिन्नेवोत्सवोऽस्ति स कलमापि स यथाभूतमालोकात् हृदि

व्युत्सवः कऽप्यपि चरं मन्त्रोत्सवोऽपि कस्याः कस्याः ।

कविचन्द्रं विनिन्दः कविचनं वनिताः कऽपि द्योत्सवद्वानां

तस्य राशोऽपि यच्चित्तवृत्तव्यमिदं पादयते ॥ ८९ ॥

कस्य नाम सखिभ्य स्व्यादन्तकरमणिकाया ।

॥ ९० ॥ तस्य लक्ष्मीविकस्य राशः प्रकृतयो यथा ॥

तारो विरहितस्तस्यासिद्धत्या नानन्दहेतवः ।

॥ ९१ ॥ नैवं रन्तव्यमन्वेव काश्चिन्न तमसोऽसिद्धत्वं ॥

असन्तः कं नै निन्दन्ति सन्तो निन्दन्ति कं पुनः ।

॥ ९२ ॥ न दौकीरिभसि रं चिन्तनासोऽन्यथाऽन्यथाः ॥

स्पष्टं कविचन्द्रा चोद्यु काशित्तवोऽपि यथाप्यस्य ।

॥ ९३ ॥ सपान्तकलहः प्राङ्गिरासोऽद्वैतकाल्पवाविकः ॥

दृष्टो सवर्गिकोऽपि बह्विधेन मया दद्यात् ॥

॥ ९४ ॥ स्वां पुरीं विमानिर्भवन्निरोक्त्या सोऽप्यमङ्गलोलोकात् ॥

तन्मन्त्रोत्सवोऽस्ति यत यत यतः परश्व इति वारयति स्म ।

॥ ९५ ॥ तसि सखिभ्योऽप्यस्य मन्त्रोत्सवः ॥

वृत्तान्तान्मन्त्रोत्सवस्य सिद्धिणा नाङ्गिकाऽस्ति ॥

कौर्देलेवेतिनकश्चैकसाधिवन्मा ।

अद्यापि मासिष परिष्वजनेऽतिवेले-

करेण कङ्कणकौतवन्मऽतिशोभते ॥ ९४ ॥

अथिनपि धिनतीव करं मम कृचस्त्वशोम् ।

वादी मे सकृद्विमपुष्यन्त्यिदंरसैरसास्वा इरेचलितमवखण्डपाणिः ॥ ९३ ॥

अद्यापि प्रविशतीव मे पुरस्तात्तन्वङ्गी धनकचमारसंनताङ्गी ।

वक्षोवाम्भुविकसमीकरणच्छलेन ॥ ९२ ॥

आच्छदयन्त्यन्यिपदं च विजन्ममाणं

मादान्मरालमदहोरिगतिसुजाक्षी ।

अद्यापि मासिष समेति विजासिना सा

परयन्ती मम मासुव विजसदीजोत्तपजामुक्षणा ॥ ९१ ॥

अन्येनानददती करेण करतः सख्याः शोनवृष्टिका

इरे क्रीडितेनकतनस्य कटिविन्यस्तैकहरेस्तान्त्रिजा ।

अद्याप्युज्जसतीव सा मम पुरः पाष्वालिखेव स्थिता

पटकालिकालिवचलितकरा सा सिमतसुखी ॥ ९० ॥

मरालानाकर्षन्त्यन्यिपदंमदंश्चैकचनटी-

च्छलेच्छेदमान्ता चरणकटकौदारोनिनद्वैः ।

इदानीमप्यशु मम विचलतीव प्रतिपदो-

इदंय दक्षितया [तया] क्षणं वा नहि विरहेस्तव विद्यसे किमशुम् ॥

व्युरतिक्रमस्ति बाष्पधारोविजसमयिनाक्षे तदङ्गसङ्गहैतनम् ।

अगदिसिषिषे वा शून्यतामत्यकाण्डे ॥ ८८ ॥

किम् इदंयतिवकारेश्चासिषं वापि जाञ्च

अथमापि सुवनात् नृजवङ्गाति यत्र ।

प्रियजनविरहेदत्यस्ति हृःषं किमन्य-

प्रकटयति किमङ्गलः स्वमायामात्रे इदंय मम सुद्योति प्रकामम् ॥ ८७ ॥

दिशि दिशि गतिनाक्षि उदयसे त्वं तदपि न मोदयसे मनी मदीयम्

कञ्चिन्नयामि रद्विषि स्वयमानिकं मे
 मामापि यन्मम करं चिककाञ्चल्लेखम् ।
 मा मतिं वर्या निगदन्त्यकणमकम्भ-
 देहनादाद्विगतकञ्चिकान्निवन्धना ॥ १०२ ॥

कान्ते देवां कुरु कपामिति सा यदाञ्जिम् ॥ १०१ ॥
 वन्मपि विरामविकलान्मत्स्यवदङ्कितेषु
 मङ्गाक्षमङ्कितान्दोरःखलद्वन्द्विकानाम् ।
 गञ्चिन्नयामि मयि यथावदपान्दमङ्क-
 चिन्नापूतव यदप्युलकाञ्चिताङ्गी ॥ १०० ॥

संभाव्य मां मनसि पूर्वोत्तमनोरथा सा
 मङ्गाक्षिपरामदरविककानवकवमदद्या ॥
 गञ्चिन्नयामि चिकिकाकालिताङ्किलिम्भ-
 ध्रुवं ममापाञ्चिने स्म देमन्मुखा सा ॥ ९९ ॥

कदम्बुकामुक्कलान्गपतिरौत्तवाङ्क-
 सञ्चिन्नयामि पारिषत्सु पराङ्कानां
 लक्ष्यते नयनान्मेषु लभ्यते करवन्धिते ॥ ९८ ॥
 इतः परं च किं दुःखं कामुकस्य न यतिभया ।
 सदा दृश्यान्वृषिसमिद्धिता श्रीरिव स्वर्णगौरा ॥ ९७ ॥

स्वदाङ्गण मतिदोदकचा वाससाञ्जिसिताङ्गी
 शान्ता कान्ता लिलितकवरीमारचञ्चकरोत्तना ।
 अद्याप्यत्र मम विजसतीवातिनया सा रतान्त-
 आतिषञ्चतीव सा मां कामकलेञ्जिससौख्यसाञ्जल्य ॥ ९६ ॥

अद्यापि चिकुरेपरमपचलन्मञ्जिमरन्दधाराभिः ।
 मञ्जि रसालामिव सा मधुरस्मितवत्सा ॥ ९५ ॥
 कञ्चालतां विगलितामपि चक्षमाणा

उप्याकाङ्क्षितान्पुसकलीकरणसमर्थम् ।

तच्चिन्तयामि सततं शशितो समीप-

सुदृश्यं यद्विषयवत् विकसन्मुखं सा ॥ १०८ ॥

इंधाद्विद्वत्त दानकरधरं समधि-

व्यथाशुश्रुत्वाऽपि कथं न निमीलितोक्षे ।

तच्चिन्तयामि मयि कलिकलापरध-

वेत्येक एव वानितापितवाममूर्तिः ॥ १०९ ॥

यत्तत्त्वमक्षिपतिपुत्रितमनोजसिपि-

सायुज्यसंपदं यत्नं वचसाममूर्तिम् ।

तच्चिन्तयामि सततं चरितं मनसि-

देवं तिलोक्य हसितं दूरमीलितोक्ष्य ॥ १०६ ॥

मामशोकानपनयनाय पुनश्चलाज-

संछादितं जवनवापि हृता-नसिपि ।

तच्चिन्तयामि निजपाणिनाखलाजकान्ति-

मखे न्यथाददं चिरं विनिमीलितोक्षी ॥ १०६ ॥

यत्तस्मान्तरं विगलदं त्यनवक्ष्यमाणम् ।

चक्षुकरे पुरोकवधुजलाचिताङ्गी ।

तच्चिन्तयामि सततं मयि वैविकान्ज-

कान्तस्य सानाशिमतीव सयुक्ति शोकः ॥ १०४ ॥

लोलोचिकेन मुई ज्ञापयति स्म तया

न्योक्तिकानां क चलेसोत्पत्तिवृत्तता यत् ।

तच्चिन्तयामि सदनं मम सा समाया-

विकारितं किमपि मीनाकैकैकसमायम् ॥ १०३ ॥

इंधनपरं कलदिकैकैकमनङ्कचौप-

मिवाशपास्त्राजितवादीनपुषवकायम् ।

तच्चिन्तयामि शिकसिवास्त्रसंलोकनेन-

पुनश्चुम् आम् व्यजसदसामोन्मादं देव सः ॥ ११५ ॥
 मुहूर्त्वावुव द्यावुं पुरं देव चरन्तीं ताव देवतः
 ददां वारं वारं विद्विो विद्विो विद्वपवन्विकलधुः ।
 इति स्मारं स्मारं वृद्धिवधुमृदं वृद्धजलकणां
 व्यासिं व्यकरवयत यज्जलदक्षिणं सा ॥ ११४ ॥
 मामश्रुकोरोरिकतपरसदयो निरुदेय
 तेन द्विजन्मद्वेतकेन विनीयमाना ।
 तच्चिन्तयामि हृदि लक्ष्मिवावोत्राशुव्य
 संकल्पतोव हृदये विदधे करं सा ॥ ११३ ॥
 निःश्वस्य द्वावमसिमाकोतमिच्चलन्त
 माकण्डु पात्यमृषतः पक्ष्वा मुगासि ।
 तच्चिन्तयामि निजमर्षिसमानामात्मिक-
 तावैलमङ्गीरितदेसासिभवाननानाम् ॥ ११२ ॥
 यद्विरम्यतस्मिन्तमपि स्फुटतल्लिगुम्-
 मास्त्यानन्तरे विनाहितं मम कान्तकान्तम् ।
 तच्चिन्तयामि सुरतान्तानि तान्तान्तान्त-
 लीनान्ति किमपि कामिकैकसौख्यम् ॥ १११ ॥
 तन्पूर्वमुपे निमिषद्वयनच्छदधु-
 मन्तान्तश्चसिन्निवृत्तान्तान्तदक्षिणम् ।
 तच्चिन्तयामि गतमोहमदःखगन्ध-
 मुच्छसकं किमपि कणुमणुप्रद्वसम् (२) ॥ ११० ॥
 उच्चकविधममिदं विद्विो कणुमणु-
 द्योमायमानवनपुण्यकणुमणुमृदुम् ।
 तच्चिन्तयामि मनसि सिमतद्वीपदोमा
 पर्यन्तमादिब्रह्मिोव यदङ्गान् ॥ १०९ ॥
 अर्थानिमिषद्वयनमानमानमदरेरान्-

एषां सदाशिव एषामिव सकृद्वैलमसि
एषां चित्तानां एषामिव च कलिमकीर्णता ।

विश्रामासपानमसमव्यसनकौलनाम् ॥ १२३ ॥

दोषं जगत्सकलमित्यवगच्छतां किं
सौमन्यसर्वकममस्तं मकरदंसा ।
वामाङ्गविरुद्धैरुपमाप्यनर्मितपूर्व

विशिष्टाकरकलेव प्रक्षणीया वसुव ॥ १२२ ॥

नवविकसितसंख्यारक्षिताङ्गा द्वितीया

निर्मलकदोशोरा इतिरेव्यातिपाण्डुः ।

नवकिसलयतल्पवृत्तिकलाङ्गदोषाना

न्यद्विष्टतमनोरथा न विदधे निमेष च सा ॥ १२१ ॥

कदा तद्विरुद्धि स्वपुन्यहेमनङ्गलोलसे-

कदा परिरेषु च तं श्रुतवकञ्चला संजमात ।

कदा न दृष्टिगतानं तदवलोक्य सास्मिन्

व्यनमयद्वेषद्वन्द्वं स्तनवर्षनं सा समीचकारेव ॥ १२० ॥

एषामिव पुरः स्थितं तं समीक्ष्यमाणामिषु सान्द्रमन्दक्षि ।

अमतीव हृत्पुत्राज्जितेव चेतना जगदद्य दौन्यमिति सालपन्महिः ॥ ११९ ॥

दृष्टानि द्विधा न हृदयं भवत्यहो ज्वलति स्फुटं न वपुर्निति अस्मताम् ।

व्यालोक्य तां जगद्विभ्रमज्जा सुराणाम् ॥ ११८ ॥

सुरैस्त्रितोषपशोमाऽस्य भवेद्वितीव

श्रद्धं शरीरजगद्दोषमववाच्युरितिः ।

गार्गीषु विरुक्तरिति धर्मं तनीं च वायु-

मार्गश्रमणोक्तिजितां विद्वितां दृष्ट्वा गुरुः पर्यवतिमन्यवच ॥ ११७ ॥

तां वृषमानां परिशुद्धैकवक्त्रां विवदन्तुं निःश्वसतीं निकामम् ।

अपस्तनीं सामकपोलमगा पाण्डुदृष्टितश्चान्द्रविद्यागविद्या ॥ ११६ ॥

ताराणि नक्तं प्रयत्ना कथञ्चिद्देवान्तराणामगदविरेव ।

कल्पस्य हि समुद्रि स मे प्रिया निगलितां कल्पे नलिनादे ॥ १३६ ॥
 अलिने नाद्रियसे मम याचनां कल्पवृक्षकलां मम चेतनाम् ।
 दृष्टिते समागते मे कल्पयः कोलाहलं सहे स्वयैः ॥ १३५ ॥
 कोकिल काकलिकां त्वं मा कुरु यावत्समेति नो कान्तः ।
 मन्दमायकविरोमणोदो कंघरां समुपयान्ति मेऽसवः ॥ १३४ ॥
 मन्दमन्दमन्दयामि मां सखे गन्धवाहे येमसंभवाकरो ।
 हो हेन मम पापाया दुःखायाद्य दिवि स्थिताः ॥ १३३ ॥
 सुखायागान्तिमाहेनते सर्वे सुकतिना दिवम् ।
 पद् पद् विमुद्यन्ती विविधं विजलाप सा ॥ १३२ ॥
 यान्ती कथञ्चिद्दृष्टानं सहे सख्या तया यान्ती ।
 यान्तीः प्रातिष्ठतोद्यान रदः पूजयितुं स्मरम् ॥ १३१ ॥
 इतोद् वचनं सख्याः संमान्य विरहोदिति ।
 स्वकायतापं भयवत्प्राहेति स एव पूर्वव कपान्चिद्विदिशः ॥ १३० ॥
 तद्वच्य त्वं यथाहेकमाहेन मनोभव त्वं नमतामाम्बुदम् ।
 अचिद्विमानस्य कथं स्वयं मुखे परित्यक्तः कवलाः शिष्यो ॥ १२९ ॥
 यतो नित्यं सुमतिः सुखामयं दैवं हि साद्यं कुरुते विद्यावताम् ।
 उजलन्ति सकलाङ्गानि यस्य निवृत्तेऽपि नः ॥ १२८ ॥
 तवैयान्ति तसतापं के वु निवृत्तिमाश्रिते ।
 अङ्गरमङ्गलिव रीपितां रदः समस्त तां प्राणसमावदन्सखी ॥ १२७ ॥
 मवालतल्पे शफरीभिष स्थले पारिस्फुरन्तीं असेवणुल्लापम् ।
 तेषु तादृशरीरोरस्त्यालाभासां पुनरश्रयम् ॥ १२६ ॥
 सा स्मरत्परसंतापसंज्ञानात्समंभुवत् ।
 प्रोक्ता हिमकदंबो मञ्जलां तामावोधयच्छयत् ॥ १२५ ॥
 परिचरता स्वयमालिजननं शोशिरापचारैः ।
 उग्रारोपञ्जान्ता गदितुमसमं आरयत सा ॥ १२४ ॥
 क्षणं सानन्दं विद्यमपि च संत्यज्य मदन-

विद्यागिनां प्राणदेरे प्रपश्यन्ति वासिस्मिन् प्रोऽयमचित्तवत्त्व ॥ १४८
 वसन्तलक्ष्मिनात्तनूत्करीर्षे विम्व्य वाणं वडिदो वनं तरे ।
 उन्मत्तकेषुऽपि स दूवद्यातो वनं तद्विगानिप्रयया तथा स्थितम् ॥ १४९
 मृद्विर्विषमैर्मृद्विरेतिथो वनमृद्विर्विद्योचानिदहसन्मृद्विलेपने ।
 परमात्तं प्रपद्यं मां पादोत्तिलेपण सः ॥ १४९ ॥
 प्रसदं पुरोहासस्य नैष कालः शोचिस्मिन् ।
 अहोविक्रमां हेरिणामिषाधिकृत्प्रयणामाहाशोचिः ॥ १४९ ॥
 पुरःस्थितां भावनया पुनः पुनस्तिरोभावनी दृढव्यस्य चापलाते ।
 किं स्थेन च संकल्पद्वेषं सति मनोरथे ॥ १४९ ॥
 उत्साहे सति किं दोषत्या कामे मृद्विद्वि किं मृद्विः ।
 अगोऽभ्यन्तकपोतो मानसं च पुरःसरम् ॥ १४९ ॥
 प्रस्थितस्य शेषं तस्य प्रशोचसं स्फुरन्भुजः ।
 त्युद्योकेतिमनोरथः स दानकैः प्रातिष्ठद्वैन्दवं पुरम् ॥ १४९ ॥
 आलिङ्गित्यतिक्रान्तकान् कठिनपातस्तनीं ग्राह्यम्-
 पश्यन्त्याश्रित्विकं स्तदोऽश्रुलकरश्चिन्तामि विचायुरम् ।
 तां पश्यामि दूरस्मितां सहेसितं जल्पामि साचोक्षणां ।
 न जीवति दोषयमपि क्षणं वा शिष्यां विना तामिति निश्चिकाम् ॥ १४९ ॥
 चन्द्रेऽपि मृद्वोत्तिलेपणोः स्मरतो विविन्त्य नानाविधमकुलताम् ।
 शौनरेणममृद्वोत्तिलेपणं सखीकरम् ॥ १४९ ॥
 इत्याद्यमिपदं शोचन्त्यनङ्गशोचिणां ।
 मनोगतं किं न वेदिसि कान्तं मे समैव दूषोयमहो महेशरम् ॥ १४९ ॥
 मनोमयस्त्वं मनसो हेरिर्भूतनोजामिभं जगतां मनोहरः ।
 योऽमृद्वैर्जनयनजामहो कानन्दकः श्रीमान् ॥ १४९ ॥
 कः क इति राजहंसि जगतिषि किं न वेदिसि मम कान्तम् ।
 समागतं मे दृश्यतेऽपहस्त्यतामिपुषि शोचन्त्यनवेदितप्रिया ॥ १४९ ॥
 रथाङ्गि पत्या समप्रती नटन्त्यिदं वक्ष्यस्व मनोव्यां मम ।

आनन्दमन्वसैष्टि-शिवं प्राणैव संनिधः ॥ १९९ ॥

श्रुत्वा स मयि तस्या वाचं वाचामगोचरम् ।

संगीतौ षट्य नौ भगवन्मनोज ॥ १९८ ॥

वामचर्यामि तदहं सचिरं लघुव

द्विकमररचर्यि तदहं न कोऽपि ।

एकं द्विधा कलित्वं सकलः समथा

जाने तस्याप्यङ्गजात मयं तां मायायागोप्यैकष नाम तस्य ॥ १९७ ॥

लोकतीतं वस्य किं वा चकारतीत्याभाषन्ते शोकाविज्ञा महान्तः ।

मायावेषादास्य तस्यात्मयानेमाहोतस्य ते को न विज्ञातिमादि ॥ १९६ ॥

आसिद्धं पृथक् चान्तकरः शौरिः सदा भोक्तवैविरासीत् ।

वन्दामहे किमपरैरुत्सुखसाधकैः ॥ १९५ ॥

सांसारिकपरानन्दकन्दं कन्दमूत्रेण तम् ।

मनीषितफलवाप्यै प्रयुक्त्या मनोभवम् ॥ १९४ ॥

प्रविशस्तत्र शिवाय तारायाः कल्याणं निरम् ।

त्यम् सहसितेक्षणस्तत इतोऽविशोचतद्वनम् ॥ १९३ ॥

इयं पुलिनवज्रमो-मदमरावामालि-

ङ्गिभूमिभ्रमलसञ्जमरपङ्क्यः स्वद्विमाः ।

इदं विकचपङ्कजं सर इमेऽपि मन्दांनलो-

प्रदशुच्यन्ति मे माणिस्यैवै मधुरस्वराः ॥ १९२ ॥

विषुज्य कुसुमानाह-विह्वन्तो मधुवताः ।

उन्मूलयति संगापमानलोऽन्धसौरमः ॥ १९१ ॥

उदधयति रोमाश्चञ्जिभयति मानसम् ।

पिकशिशाहरे कंजिनर्मुर्ध्ना कंजिभगतप्रसरसाहवलासिनः ॥ १९० ॥

विरहेणां यमकिकरगाह्वितप्रतिमममव्यथना मधुररायते ।

नातरङ्गं हि निव्यूजं कोचरेऽपि प्रवर्ते ॥ १८९ ॥

नृनपत्र मनःकान्ता वसुन्मम विजासिनी ।

वदति मायु विविन्वती इर्कले सरयमायाः किल चम्पकी यदत्र ॥ १८१ ॥

स्मरति किमवचिन्वती सिमाने अमरक एष विज्ञानो दृष्टोति ।

त्राणो सास्मिन्मवदः कीपुत्रे न पूरुषे तवाहोसिति ॥ १८० ॥

स्मरति च कपोतपुत्रस्वरमृगकलेयति वदति मायु यद्वि ।

नलिनमिर्किलसंभ्रमदसे मायु जलपुंसिखेन फेदकाष्ठाः ॥ १७९ ॥

स्मरति विहरताः पुराव्याः किं स्मरति धनस्तानि यन्ममोप्युपाज ।

तृमपिदवती सैनं जैनं समस्तमवाकारः ॥ १७८ ॥

अयमपिपदवती इति जयनस्थला

हरति मकलि क्षौमं वासः समाह्वय मम स्मितम् ।

स्मरति यद्विहराम् रामे सुमान्यवचिन्वती

समास्थिताः सन्ति निलयं जगद् गीं विजिगिषुमिणी कविराः मददोष्यन् ॥ १७७ ॥

ततः कलायुः स तथा समं योती निधुवमाणा मकलं ततस्ततः ।

मययौ सा सखी मायुपदपुत्रादानकौतववा ॥ १७६ ॥

तयाश्चिन्तयतीरेवमानन्दान्निधुमय्याः ।

क्रियाः प्रोच्ये कण्ठद्विपरि परमं द्रष्टुं तद्वि ॥ १७५ ॥

विदोषः को मोक्षे श्रुतिरपि च मौनकफल्दः

सिखस्त्यापि स्फूर्तिर्न भवति किमत्रैव सततम् ।

विनाशो दुःखानां विरतिरपि मोहस्य महतः

सहृदयजनसङ्घानन्दसाञ्जलपद्यतीऽपि ॥ १७४ ॥

परमामिति हि किं वा सादरं संतिरन्ते

भवान् मुनिजनानां नूनमुन्माद एव ।

अनशान्तिनियमन श्रौतचिन्तकौलाना-

नूनं शास्त्रव्यसनान्नासाङ्गोऽपि तेषां धीः ॥ १७३ ॥

योगानन्दमखण्डं किमिति द्युवते महोकावयः ।

क्षणात्तयोन्नयमिषे व्यमज्जगतस्मस्तनमसिन्मतिरिदृशी तदा ॥ १७२ ॥

आनन्दसाञ्जलपद्यनिमग्नचतसोप्युपापुरं पाषमवापवस्तिर्न ।

अमोक्षितवचनः कश्चिन्मनः प्रोवा यतः ।

सामान्यसिद्धयन्त्रवद्वयवर्धनम् ।

इति चकार सिद्धयन्त्रवर्धनम् ॥ १८९ ॥

निर्वाण इत्येव निर्वाणव्ययनालम्ब्य

मतां कथं कथमपि प्रयत्ना विधाता ।

कथमपि कथमपि निर्वाणव्ययनालम्ब्य

इति निर्वाणव्ययनालम्ब्य मन्त्रव्ययनालम्ब्यः ॥ १९० ॥

तस्यां कदाचिद्विद्वान्कदाचित्प्रियायां मन्त्रैः सहितः सितयुः ।

एषां चक्रे प्रियायाः कतिपयवर्धनस्यैव सिद्धयन्त्रम् ॥ १९१ ॥

विद्वान्मन्त्रैः चक्रे प्रियायां मन्त्रैः सहितः सितयुः ।

मन्त्रव्ययनालम्ब्य कथमपि कथमपि निर्वाणव्ययनालम्ब्य

वर्धनम् ।

इति मन्त्रव्ययनालम्ब्य मन्त्रव्ययनालम्ब्यः ॥ १९२ ॥

इति मन्त्रव्ययनालम्ब्य मन्त्रव्ययनालम्ब्यः ।

अथानि पौकषं नाम मन्त्रव्ययनालम्ब्यः कामान् ॥ १९३ ॥

स्मरन्मन्त्रव्ययनालम्ब्यं मां विद्वान्मन्त्रव्ययनालम्ब्यम् ।

यत्कथितं शिरिकाम् । व्यतरन्मन्त्रव्ययनालम्ब्यं ॥ १९४ ॥

स्मरन्मन्त्रव्ययनालम्ब्यं मन्त्रव्ययनालम्ब्यं मन्त्रव्ययनालम्ब्यम् ।

मन्त्रव्ययनालम्ब्यं मन्त्रव्ययनालम्ब्यं ॥ १९५ ॥

विद्वान्मन्त्रव्ययनालम्ब्यं मन्त्रव्ययनालम्ब्यम् ।

मया मन्त्रव्ययनालम्ब्यं मन्त्रव्ययनालम्ब्यम् ।

स्मरन्मन्त्रव्ययनालम्ब्यं मन्त्रव्ययनालम्ब्यम् ।

स्मरन्मन्त्रव्ययनालम्ब्यं मन्त्रव्ययनालम्ब्यम् ॥ १९६ ॥

मन्त्रव्ययनालम्ब्यं मन्त्रव्ययनालम्ब्यम् ।

इति मन्त्रव्ययनालम्ब्यं मन्त्रव्ययनालम्ब्यम् ।

स्मरन्मन्त्रव्ययनालम्ब्यं मन्त्रव्ययनालम्ब्यम् ।

अतिभूयवात् युद्धं मुदकस्या जावाय इत्यप्ययमास ताराम् ॥ १९९ ॥
 स्वस्वस्वान्यां कदसोमा सुभोतौ दृष्टौ वाता तौ जगदाशोकाङ्क्षौ ।
 वाषन्त्याहेजनाहिरवरेदोरश्रितोत्तोरशोविचकम् ॥ १९८ ॥
 धीर् तारामयात्वेयं सुमिद्विषयुरेदोमसंभूतवोचौ-
 कारिकैरशोकाशमभवद्विजवहेव्वालोत्तोरणं तौ ।
 आसिद्धैवसिरेणामपय युगतिवामाहिलसंभूदशोकाङ्क्षौ-
 आह्वयन्तमभिप्रमगान्छिकदोष्युद्वृतः शोयो ॥ १९७ ॥
 ततस्तस्मिन्नात दूते समीकाय पिनाकिकम् ।
 दूतं पश्यते स मे द्योचलतेजसं मामिति ॥ १९६ ॥
 अत्यक्तमभिप्रामाषसे याद तवाद्य कण्डः परा ।
 किमत्र मम दुर्कृतं कथमिदं विम्व्या च मे ।
 समानददयामिमां श्रितवतः स्वयं संगतां ।
 वदन्द्दोषान्दसिद्धितं भवमान्कवशं युक्तम् ॥ १९५ ॥
 अस्त्वत्तद्विषलं लोकः स्वदोषं नैव पश्यति ।
 मिन्द्रो नहि स्मरति गोपसतीकण्डः ॥ १९४ ॥
 किं द्वाककावनवर्षं निरिशोऽप्यहेत्या-
 ऽप्यास्तां युक्तः स विरहोतिविम्वद्वेताः ।
 आर्तः परियदपरिच्यहणमदत्ता-
 भवति चैतिकां द्यौहे कामकण्डैतिशान्तये ॥ १९३ ॥
 तद्वतया विजामिन्या तस्य किं नु प्रोषसः ।
 परं परीपमगान्य वृद्धकस्य विजामिनी ॥ १९२ ॥
 द्यौषकवाक्यैरुदशो दुरिद्धस्य मणीव च ।
 द्युिषं शोचन्त्येषा समजान् कशोकाङ्क्षौ सिध्वना ॥ १९१ ॥
 तथापि श्रौतायुष्यमननरतो मे पतिरिति
 मुद्देश्ययुवांसः सरसददयः श्रौतजननः ।
 आभिर्शानामाद्यो निरुपममदोः श्रौहिमानोव-
 कं च्यमसमशोयिगामकतवता कामिनी ॥ १९० ॥
 पटुरिद्विभववृद्धिकामगामदद्वेयिच्छामिनी

श्रीमद्भगवद्गीतासु ब्रह्मसूत्रसमाप्तौ १५२४ तिते लिखितसर्वसूत्रे प्रणिनायाति न्यस्यमासितो ज्ञायते. एतत्पुस्तकं चन्द्रकविः

सत्यम् ।

सत्यम् ।

सत्यम् ।

इति भागवतनारायणसूत्रश्रीकण्ठकविप्रणीत नारायणाङ्क काव्य समाप्तम् ।

नारायणस्य तन्वन् समीरितेषु

कल्पेन भागवत इत्यादिभिरुदितस्य ।

श्रीकण्ठनारायणकण्ठकविप्रणीत

सुं गृहेमगामन्सर्व सुरासुरास्तत्कथां प्रशंसन्तः ॥ १०५ ॥

लब्ध्वा सुतं सितायुः सती च वाचस्पतिस्तदा हृष्टः ।

इति जल्पधन्वर्षश्चिस्त्वं विवतार सितायुः ॥ १०४ ॥

द्विदशैरेष महिजिह्वित्वेव इत्यादिभिरुदितस्य ।

चन्द्रकवित् यतः सा मन्दाक्षमरानमन्सुषु न्ययादत् ॥ १०३ ॥

तारा तद्वन् विधाया विजने कस्यैव वाळ इति पृष्ठा ।

विस्मिताः समपद्यन्त साक्षाद्विष्णुं स्म तं विदुः ॥ १०२ ॥

द्विदशैरेषु तदाकण्ठ्यं सर्वं सुमनसस्तदा ।

धारे दोगामि यद्वि नो वदस्यति योऽपि ॥ १०१ ॥

केही जगाद् जननीमायुर्द्विवदथ

मौनं यदा न विवदौ स द्विदशैरेषु तदा ।

कस्यैव वाळ इति सा वद्विभश्च पृष्ठा

द्विदशैरेषु तदाकण्ठ्यं तदाकण्ठ्यं तदाकण्ठ्यं तदाकण्ठ्यं ॥ १०० ॥

पराहितं गमयन् स्वस्वत्यां तारा ध्वनान्माहितान्प्रयत्नं सा ।

षास्यति: १००३ मित्रविक्रमसवत्सरे लिखितमधिगतम्. एतद्विषयगतं रामावली-

अप्यति । [वैराग्ये—] यदि कदापि शौचाश्रया शौचि. कण आश्रयो यस्या सा रतिः
श्रीतिमनसि जायते तदैव सकल अर्जुनस्य सफलमित्यारमयुर्द्वया आह । कीदृशी रतिः ।
अप्यपवसवद्वैरविशदस्मिता पापानविहसैवरेणव्यातिरेकात् विधानी अस्मिता अहं-

तदैव सकलं जनिः सफलमेवमाहोत्सम्यैः ॥ ४ ॥

रतिमनसि जायते यदि कदापि शौचाश्रया

रसमस्तनरसदरप्रहणतः कलाशुश्रिया ।

अप्यपवसवद्वैरविशदस्मितात्सिन्धुसम-

एकति । स्पष्टाऽर्थः ॥

शुक्रानां सहे पञ्चविशति शतं शौचैरवैराग्ययोः ॥ ३ ॥

इत्याकण्डु अनश्रितं विगतवै श्रीरामचन्द्रः कविः

साधनां सदसि स्फुटा विटकथां को वाच्यवत्या नयेत् ।

एकश्लोककौतू परः स्फुरितया सन्तत्पण्डिया सम

या मुदा तद्विषये तद्विद्वान् मिलन्ती कृषिका यत्र तद्विष विवलयति ॥

यस्या गिरौ मुखं विविद्या या श्री. शोभा भावा विद्यासाश्च तदात्मकं यत्रयत्र तस्य

द्वौ काव्यकरणे । स्वारेस्तेनानायासेनाकलिताः स्फुरितोद्योगा यत्र । यस्मात्प्रवसत

विशिष्टति । तस्या गिरः कृत्वलयकणामरेण कवीना काव्यकरणे प्रवीण्यमवह । की-

कवीनां प्रवीण्यं कृत्वलयवतसोऽप्ये गिरः ॥ २ ॥

स तस्याः स्वारेस्त्वाकलितचरणे काव्यकरणे

मुखं यस्या यस्याऽहिलसति मिलन्तीकृषिकामिव ।

विशिष्टश्रीमावालयवतनमिदं विवरणे

यस्य । एवंविधं स्वारेस्वरेमवदंनमालम्ब आश्रय ॥

दानां विवक्ष्यन् अन्धोदत्तयागिमतमपरिमितं सुखं यस्य । अन्धया पावला ईदृशैव मुखं

लिप्तान् परेण तद्व्यपदोरासकम् । अन्धोज्ञानमन्धोण । अनालम्बं दीप्तं पश्ये प-

लानतिकान्तम् ईदृशानां चक्षुषां शतं यस्य तम् । रम्याया ईदृशोत्तमं सकृत्कर्मम् म-

शुभति । शुभाना कर्मणामदन्त्ये दन्त्यरहित आरन्त्ये महितं पञ्जितम् । हिम्मान्वा-

तमालम्बं स्वारेस्वरेमवदंनमालम्बं ॥ १ ॥

अनालम्बं लम्बं पश्ये पदविचलन्मिदं मुखं

नखमुञ्चन कटिपाशुध्याः कण्डूयन विधौ । संपत्तीदानोपेव श्रेयसा पुण्येन कृतः सुखपर-
 वन्ति । [३०—] धनस्तनमरेण अजसा अजन्त्या प्रसूता इह ते शौचवन्ति । त्वं
 यदा भिलसि । अस्याः सदा संगतिः शमुसंभवेय अमनन न भवति ॥

सदा न खलु संगतिभूवति शमुसंभवे ॥ ७ ॥

इतः सुखपरम्परा भिलसि संभति श्रेयसा

विधौ कटिपाशुध्यानुपेवने कण्डूयनम् ।

धनस्तनमरालसा अजाति शौरवन्त्येह ते

वस्य पच्छेद्वेष । पूर्ववत्संभवः ॥

यच्छेत् । इय रमणी दास्याः अतिचिरमनुजत्या किमप्यनिर्वाच्य संयोगादि काभिन्नं
 [३०—] सुष्ठु दशैत यथाः एवविधौ पाणी यस्याः सा अघणादिना वाञ्छितं किं न
 शोक्षलक्षण वस्य किं न दास्यति ॥

किं वाञ्छित न यच्छेत् । अपि तु सर्वमपि । चिरानुजत्या किमपि रमणीय किमप्यनिर्वाच्य
 जातिवति । [३०—] सुदशैत वक्र पाणी यस्य स विव्याः अघणादेः श्रवणमननादितः
 दास्यति चिरानुजत्या रमणीय किमपि काभिन्नं वस्यि ॥ ६ ॥

अपि सुदशैतपाणिः श्रवणादेः किं न वाञ्छितं यच्छेत् ।

व अस्य मर्दनेन शोभदशौ व प्रभवति ॥

प्रभवति । अमञ्जनाय जातेन, लक्षणा विहिन, कृचामप्रयामिकाया नखक्षेपेन वा । अथ
 गतापघनः अनङ्गः कृदिन्त्री तया सहितः सन् व्यचरत् । मम इह युगे रतिः प्रीतिः
 [३०—] अखड् पीन, हृद्य हृद्योद्भव, युग युग, अकलि दृश्य । यतो यत्र अथ-
 ज्ञाया लक्षणाप्रदानेन रीमण मम कश्चि. प्रभवति शोभं सुखं च दशास्त्रमर्दनेन प्रभवति ॥
 हृदयाम भवति । यतो युगात् कृदिन्त्री संसारी न पापघनः सन् व्यचरत् । अत एव इह
 अकलित । [३०—] अत्र ससरे अकलियुगं कलिव्यतिरिक्त ज्ञातिवियुगं महत् हृद्य
 मम कश्चिदेह लक्षणाप्रदानेन प्रभवति शोभदशौ स्त्रियमर्दनेन ॥ ६ ॥

अकलियुगमखड्मज हृद्यं व्यचरदपापघनी यतः कृदिन्त्री ।

तार्थः प्रिया यस्याः सा ॥

अत्यन्तमुत्तमन्तार्थपत्न्यादिना समी यौ स्तनौ तयो रसेनावशोनादरेण यच्छेत् ततः क-
 प्यनागामयवधाना या सद्यतिगच्छादत्रं ततोऽविशदमव्यक्त सिक्तं यस्याः सा । पुन ।
 इवाचरति तदैव सकल जन्म सफलमित्यात्मसुः काम आह । कीदृशी रतिः । अयाता-
 [३३—] यदि शोभामाश्रया यस्या एवविधा रतिः कामवर्धमानसि जायते मनसिज
 प्रदणं ततः ऊवायुं तु शुक्यादयस्तेषामपि प्रिया ॥

कारो यस्यां सा । पुनः । अत्यन्तमुत्तमन्त समस्ता ये तया अन्वरीषादयस्तेषां यस्मादेर-

आसाद्यति । [३०—] सोमयुवं नमोदा आसाद्य आवां आसाहे । यत्र निवत्तं मङ्गं

मृतस्य विस्मृतार्हेस्य परानुभूत्या ॥ ११ ॥

गतत्र निवृद्धति संप्रति निवृक्तम्-

मङ्गं मलेभ्यति सूकतमद्यैकामम् ।

आसाद्य सोमयुवमास्त्रहे यत्र निवत्तं

व्यनक्ति । स एव धन्यो मान्यश्च । ससारेऽस्मिन् साधुताभिज्ञो न मान्य इति ॥

[२०—] यः पुरो नगरिकः रतयुवकया मधु गीमतः प्रापितो विषयेषु सायं

इति वा । स एव धन्यः ससारेऽस्मिन् असाधुतामभिजानाति ॥

क्यादिषु पुरोभाग्यं द्रव्यैकदृक्त्वं व्यनक्ति प्रकटयति मधुरत्वेन योगाभ्यासं इतः प्रासः

योगमिति । [३०—] यः मधुरतया मनोहरत्वेन अगं पर्वतं इतः प्रासः सन् विषयेषु

धन्यः स एव मान्यः संसारेऽस्मिन्साधुताभिज्ञः ॥ १० ॥

योगमिति मधुरतया पुरोभाग्यं व्यनक्ति विषयेषु ।

यच्छ्रेयसां यत्नोति ॥

परा अन्त्या आत्मनो योग सवन्धं करोति यत्र कर्म तत्र किं एतद्व्यतिरिक्तं अस्ति

अनुमान्य हृदयः सन् कविदेकान्तरं रसिकतां रसिकत्वम् अथ प्राप्नोति । इहे ससारे

[२०—] अहं तपसि माधे अशान्तहृत् शीतासहिष्णुतया नमं ददातीति नमोदा ताम्

मन्त्रा तपस्य तप कुरु । इहे संसारे परात्मयोगकर्म ततोऽपि किमन्यत्र कर्म शोभोऽस्ति ॥

नमोति । [३०—] हे यष्ट धीर नमोदानदीमम् कवित्र सिकतामये सेकते शान्तहृत्

संसर्गावहे परात्मयोगाकर्तिक तदन्यदपि कर्म शोभते ॥ ९ ॥

नमोदानु तपस्यशान्तहृद्व्यधीरसिकतामये कवित्र ।

करणविषयत्वेन उरसि दृश्याग गीमता ॥

[२०—] या कदलीकरमयोः समानां उर्ध्वोऽपञ्जसि कलयति । सा उपायात् कोप-

नारसिको दृश्याग योगाभ्यासं गीमतां गुरेणा अपायात् अपगतः ॥

मनोदा कृतिसतालीकरमसाहेकारा कलयति जानाति । स इदानीमपगतोऽन्विष्टविषयत्वे-

कद्वेति । [३०—] यः पृथक् ऋणाणां नानाविधानां कञ्चि कल्पनाम् अत्यन्तं कवित्रं

सोपायाद्दृश्यागं गीमतीरसिकोपकरणविषयतया ॥ ८ ॥

कदलीकरमसमानां कलयति योऽपञ्जसिगतिरिक्तराम ।

मिलति । अत्याः सर्वां समातरपि गम्यसमये न भवति ॥

[२०—] इयं गौरवन्त्या धनरत्नममालसा भवति । इंद्वेते वाञ्छति । अतः कति-

अधिकाममुज्ज्वलं सैकतं प्रलभयति । तस्माद्द्वैतोरवधारणस्यै एतस्य परानुभूत्या परम-
 धानुमन्वतं विस्मृतपुद्गलस्य नित्यकृतं तत्र निवर्तते ॥

[२०-] जगन्नामस्य द्वयोरैकं प्रति वचनम्—उमा अतसी तत्सहितं सुवभासा-
 धावाभासवति । यत्र सा शोभा वा युकासं युक्तवदसमानानकतममवधारणस्यै प्रलभयति ।
 तत्समाद्द्वैतोरतस्य संप्रति नित्यकृतं निवर्तते । परस्या अनुभूत्या अनुमन्वतं विस्मृत-

पुद्गलस्य ॥

आसाद्य कल्पप्रक्षान्नसतः सर्वदाभीकान् ।

परयात्मानं रतविचारिभ्यमप्यव्य तत्कम् कर्तव्यतः क मयम् ॥ १२ ॥

आसाद्येति । [वै०—] अत्र संसारे कल्पः पक्षो येषां तान् सर्वदा अभीकान् नित्य-
 यान् सतः प्रकथान् आसाद्य जगन्नाम परे आत्मनि रतविचारं विभाव्य तत्कम् केषां

कम् कर्तव्यतः पुद्गलस्य क मयम् ॥

[२०-] कल्पप्रक्षान्नं प्राप्य सर्वदा अन्नसतोऽभीकान् कान्मिकान् परयात्नया आत्मनि
 रतमनसो विभाव्य तत्र कम् कथे । अतस्ते क मयम् ॥

असौ समरसाहसं विननुतेऽभिप्रमथयसु

मुक्तेन्दममुमगतमनि स्थिरचित्तुं न किं वाञ्छति ।

अतः परतरं कृतः भतरणाय वारां निव-

निदानमिहे संसृतः सुखसत्तेश्च किं कारणम् ॥ १३ ॥

असाविति । [वै०—] असौ पुरुषोऽभिप्रमथयसे समरसाहसं विननुते समुत्पद्यते तनुं
 यथा मुक्ता मयुष्यमिति इच्छति । अमुं मुक्तेन्दम आत्मनि हृदये स्थिरचित्तुं किं न

वाञ्छति । अथ स्पष्टम् ॥

[२०-] असौ वा सप्त रसा यस्याः सा हसं हसस्य विननुते अभिप्रमथयसे संभोगाय
 आत्मनि-स्वशरीरे अमुं मुहितं मुक्तेन्दम अथात् कन्दं स्थिरैकचित्तुं किं न वाञ्छति ।

निदानं सुखमगतस्य वा किं कारणमिति ॥
 इयं शोभन स्वदेहे कन्दपुष्प स्थिरैकचित्तव । अतो हेतोः संसारविनिवृत्तरणाय किं

स्थिरमूर्खमिहेत्यस्य मायाया द्वाध्वसुमिति स्वप्ने ।

यद्यस्मिन्तया वासितमत्मानं वेद नापि वेदज्ञः ॥ १४ ॥

स्थिरमिति । [वै०—] द्वाध्वसुमिति स्वप्ने संसारे मायाया ज्ञस्य स्थिरं वयमर्थासुमिति ।
 वेदज्ञोऽपि यद्वासितया वासितमत्मानं न वेद ॥

[२०-] द्वाध्वसुमिति स्वप्ने स्थिरमन्वतेमानं मायाया महिजायाः क्षिया आस्य मुञ्जस्य
 दृष्टे पश्यति । यस्य सुखस्य वासितया-वासितमत्मानम् अहं वेदज्ञोऽपि न वेद, इति

स्थिरमिति वचनम् ॥

उद्योग कर्मप्रदानं विप्रकर्मज्ञानमात्मनः ॥ १८ ॥

अधिरागपररागानिष्टा भवति यत्परतिष्ठा भवति ॥

आदारात् पुनरुत्थितिः कस्यात्, इति व्यापनं, कोऽहं कृतं इत्यादिस्वरूपा परित्यज्यते ॥
जानति किल यतः परतः अथ मत्वं दशमावस्थापुण्यन्तं प्राप्नोति । तु पुनः अथ लोका
निबिडं गच्छेत् किल विप्र कल्पते विप्रति गच्छेत् एतः लोकः श्रवते स नामिति प्रतिष्ठा न
[२०—] कस्य नश्यति प्रति वचनम्—हे यते, सा रामा वीं दृष्टया दर्शनेन वचनं
न काळे कथ केन प्रकारेण, इति स्वरूपा परित्यज्यते ॥

लोका आदारात् त्वा त्वा व्यापनं अहं कः कुर्वांसि कृतः समागतोऽसि कदा कसिम्-
न प्राप्नोति । अतो हे राम मम पुनरुत्थितिः अधिरागसम्बन्धः क स्यादिति वृत्त्या अथ
श्रवते स्वरूपा करोति । स लोकः अपरतोऽप्यतो वेदना द्वं ल न प्राप्नोति शीति च यतो
दृश्यते ॥ [३०—] यो लोकः दृष्टया सागरस्य लङ्घनं कल्पते कृतं रामाय ते ह्यस्य

कोऽहं कृतः कदा कथमिति स्मृत्या परित्यज्यते ॥ १९ ॥

कस्यान्ते पुनरुत्थितिरिति व्याचक्ष्वत् त्वादेरा-

लोको यः स न वेदानामपरतः प्राप्नोति शीति यतः ।

दृष्टया सागरलङ्घनं कल्पते रामायते श्रवते

स्वामीभवेका निष्ठा यस्त्वर्थाव मनः कत्वा सुखमासीत् ॥

नववचनं अथा अकल्पया । सत्येयुषः । तस्मिन् प्राप्ते वैवागमिष्णुत्तयुः । तस्मा-
[२०—] यतः सैव तस्य स्वाम आदित्यतः । परं तस्य पुनस्तत्परतोऽन्यथा वा गम-
अथ स्पष्टम् ॥

सैवति । [३०—] परमस्य पुंसः कल्पस्य या नया चर्चा सैव तस्य प्रीत्ये आदित्यतः ।

तस्मात्तदेकानिष्टा चित्तं कत्वा सुखं समासीत् ॥ १९ ॥

सैवाद्भियते तस्य पुंसः परमस्य यानवाचर्वा ।

यथाः कथानुबन्धो यथा भवति तथा यतं यत्नं करोति ॥

अहो योयः स पुंस आसादित्योऽस्ति । तादृक्तरस्यैव उत्तमश्लोककथानुबन्धं उत्तम-
[२०—] सखेदया सर्वेषाम् मया उपकारी करेण अलोकेशः कर्तुरः अयुर्व्यदाता

पुंसयः तावत्पुण्यन्तं यथा स्यात्तथा प्रयते यतं करोति ॥

समया वाचकसमयः मया आसादित्योऽस्ति । तस्मात्तदेकानिष्टावत्पुंसश्लोकस्य कल्पस्य कथा-
आसादीति । [३०—] हे सखे, कराजा मीषाणाः कदा यस्मिन् दृष्टाहः अक्कारी

तद्वृत्तमश्लोककथानुबन्धवत्प्रवृत्तया स्यात्प्रयते तथार्थम् ॥ १९ ॥

आसादित्योऽस्ति करोलोकेशः सखेदयाहः समयाचकारी ।

सकृत्पविष्या मन्त्रव परमर्षिभिश्चिरत् ॥ २१ ॥

यतः श्रित्तिशिरःशतप्रकाटितममोदाहृत-

परमद्वन्द्ववाराणमतिक्रौ मयत् कृत् ।

मसिदति विकलाजितः श्रितमनीजवन्व्यायते

वदंशान सफलमिति ॥

[२०—] हे देव्ये दंशान्हे, तदेव ते रूप श्रुतपूर्वमर्द्धमिति एतद्दंशान् कन गुण्य-
विपक्वण दृश्य । ततो रूप पूर्वं कदाचिदपि यथाज्ञोषि ततो म जन्म गार्हितमिदानीं

हितम् । ततो म जन्म एतद्दे इदानीं गार्हितम् ॥

ते रूप दृश्य, न क्नापि । यत् यतो हेतोरन्तत् रूप मया जालोषि मनसापि न शी-
दयेतीति । [३०—] हे देव, तव रूप गुण्यपरिपाकेण दृश्येत् कर्हिचिद । अथवा केन

एतद्दे गार्हितं म जन्म न तत्कर्हिचिदद्यदालोषि ॥ २० ॥

दृश्येत्तदेव रूपं मुक्तिविवेकन केन ते दृश्यम् ।

आश्रयाऽन्यापाश्रयो वा न तव सुखातीति ॥

अतो प्रियाचारमाके पुरुषः जित, सन् सप्तसादः तपसासादसहितो भवति । अन्यस्या
सिकया स्फुटा व्यक्ता स्फुरणमा स्फुरणलक्ष्मीयुक्त्या सा । यतो हेतोः प्रियायाश्चरणौ
नापत्तुं शक्यते । कीदृशी । बहिर्मानस्य रोषस्य च स्थित्या सहिता । पुनः । नसा ना-

[२०—] हे चल चञ्चल, अन्यासक्ततया भवद्विषया वासना तदपर्यायाहितः संस्कारो
भवति । अतस्तेषुवैष्यपसेवनं तव सुखाय स्यात्, अन्याश्रयो न हितोयति ॥

अजित, कणः प्रियस्य हितस्य आचरणं तज्जन्ममाचयतः गुण्यत् सप्तसादः प्रसन्नो
एष मानसं युक्त्या सा । पुनः । बहिर्मानोद्वेकारेण रोषेण च सहिता स्थितयुक्त्याः सा ।
स्फुटस्फु- [३०—] भवति विषयवासना चलतया दृक्कस्मात्पणा । कीदृशी । स्फुटस्फु-

स्ततस्तेषुपसेवनं तव सुखाय नान्याश्रयः ॥ १९ ॥

प्रियाचरणमाच्यतो भवति सप्तसादोचित-

भूद्विषयवासना चलतया दृक्कस्मात्पणा ।

स्फुटस्फुरणमाच्यतो सवह्निमानसोपास्थितो-

आमानं जयन्तं विष्के ॥

चतुरेण कर्म कार्यम् । एकद्वारमेककपर्तनीके केशेन काम अन्यां प्रयुत्प्रयमापि दमयन्त्यम्
[२०—] अचिरात् परा अन्या खी यतो हेतोः आत्मनिष्ठा स्वर्जशा भवति । तदेव
कियत् कामदमनशीश्वरमेकदा कदाचिद्व कष्टेन रञ्जयन्तं विष्के ॥

[३०—] अचिरात् परमात्मनि निष्ठा यतो भवति तदेव चतुरेण
अचिरादिदिति । [३०—] अचिरात् परमात्मनि निष्ठा यतो भवति तदेव चतुरेण

पुनः । सती अत्युत्साहिलता एव स्थाने स्वच्छेण स्थितिर्व्युत्थाः ॥

शून्यं रसोत्तरोत्तमं स्फुरन्नि मधुराणि कृतानि चरितानि वर्णानि गौरिमा यस्या सा ।
सुकुमारदेव न च विजिता सान्द्रा चान्द्रा प्रया यथा । एव । रसोत्तरा मूर्त्तिकाणि अति-
स्त्वव संभामाह रसज्ञेया रसं जानत्या कृतार्थयोजन । कोटशो कान्तिः । प्रसादेन मुञ्जप्रसादेन
[२०—] हे मित्र, रतीशस्य कामस्य भा कान्तिः शरीरशोभा त्वे भवति । ततो हेतोः-

समाः श्लेषाशोभा यस्या सा अत्युत्तस्य एव चरणे स्थितिर्व्युत्थाः सा भारती ॥
यथा । अतिशयं रसप्रचारा रसोत्तरतराः स्फुरन्मधुरं वनं छन्दो गृह्य एवावेषा वर्णा-
दशो सा सस्वतीत्युपशेषायामाह—प्रसादेन सुकुमारतया च विजिता सान्द्रा चान्द्रा प्रया
शस्यते स्थिता भवति । ततो हेतोस्तत्र विज्ञेया तत्संभामाह कृतार्थयोजनं जातम् । को-
प्रसदति । [३०—] ईश्वरशोककत कवि प्रति वैष्णवचनम्—भवति त्वयि भारती

तत्स्वव रसज्ञेयानि कृतार्थया संगमात् ॥ २३ ॥

सद्व्युत्पन्नस्थितिर्भवति भारतीशोस्थे

रसोत्तरतरस्फुरन्मधुरदत्तवर्णानाम् ।

प्रसादसुकुमारोत्तरोत्तमोत्तमोत्तमो

[२०—] राजनिमहे रान्युत्सवेषः स्थिता सा शं सुखविशेषम् अतिभाषयतस्त्वज्जपते
किं नासीत्, अपि त्वासीदेव । प्रायो मद्दृशेन त्वय कष्टं विनैव सुखं सुदृष्टमत इति ॥

स्वपम् ॥

नाजनि किम् जपति नासीत्, किं न जात शोभादिकं किमुच्छेद एव नासत् । अथ
साधो इति । [३०—] महेशोमीश्वरम् अतिभाषयत । अत्यन्तं चिन्तयत साधोस्ते किं

प्रायो मधुपद्विष्टो विनैव कष्टं स्वयं सुखं लभते ॥ २२ ॥

साधोराजनिमहे शो किमुप्युत्साहो त्वेतिभाषयतः ।

न्दार्द्रयक्ष्णामानुभवश्वरात्तत्र भवति परिहासिकः ॥

प्रतिफलौ कामरण एव प्रतीकारस्त्वत्र प्रयत्न कृष्ट । यतो यत्नाद्देहान्तशतप्रतिपादितान-
प्रसदति फल । अतः, अक्षरदस्त्वत्तत्र मदनवाः कामजल रेतो यत्स्यैवविष्य । सन् रण-
[२०—] श्रितो मनोज्ञः कामो धेन । हे यते वन्त्या खी आजित संभ्रामात्कामसुदतः

कारस्त्वव विरारुवति ॥

श्रितिश्वरसा धृदन्तानां शून्यं प्रकटित पदद्वय स्वरूप तद्विषया परानुभूतिवैशेषाशो-
प्रतिफलौ प्रतीकारे प्रयत्न कृष्ट । किं विष्णुप्रसादेन भवतीत्यत आह—यतो विष्णुप्रसादात्
व्यापते पुरुषाय प्रसदति फल । तत आदौ श्वरं यः मदन एव वारणा इत्सी तस्य
प्रति । [३०—] आजितः कृष्णः श्रितो मनोज्ञो मनोवैशो योस्त्वस्तथा स्यात्तथा

तम् । ततः पूर्वः सम्यो दृष्टव समाहितः । इदं कार्यद्वयं न कृतं चेत् किं कृतम्, किं
नैति । [वृ०—] रामस्य प्राणिक्रमं कर्म न कृतम् । न वा मारुतस्य वपुनं विर-
दृष्टव पूर्वः सम्यः समाहितो न चेद्विदं किं न कृतं किम् श्रुतम् ॥ २७ ॥
न कर्म रामाधिकरं कृतं मया न वाचिरेन्मारुतवपुनं श्रुतम् ।

अतोऽदितं यत्नं कर्तव्यं यतः प्रथमं लक्षणं विवक्ष्य मजनं भवतीति ॥
[२०—] इह संसारे वारंवारम् अनुसरणतः परं पुरुषम् अत्र का जी आयां साक्षां ।
यतः स्पृहातोऽदितं यतमानस्य प्रमलक्षणं मजनं भवति ॥

[वृ०—] वारंवार परं पुमासं परमेश्वरम् अत्र लक्षोक्तम् इदं स्पृहा कार्या
कार्यति । [वृ०—] यतमानस्यादितं भवति यतः प्रमलक्षणं मजनम् ॥ २६ ॥
यतमानस्यादितं भवति यतः प्रमलक्षणं मजनम् ।

कार्यद्विविधसंज्ञा वारंवारं परं पुमांसमनु ।
स्वच्छे शयनशयनीलस्य मम हेमनी निशा सुखेन याता ॥

नृप्यजनमनो हेदिन एतदेव फलं चित्तस्य यद् रामो श्रितं प्रेम । किं न अस्या उरः-
संपत्त्या प्राप्तिः उपाधिना मया अपिहित आच्छादितः को जना मम माया जानाति म-
[२०—] मावना विवाकादीनां सीमां मयादात्म इनां विषयम् अहं विपुलया सुवर्ण-
कृशालतः किं कस्यापि याता ॥

यद् रामं आश्रितं प्रेम । दृष्टान्तः—चोरेत्यलशोधिनः हेमनी हेमनतसंबन्धिनी निशा
स्वकायं जानाति, अपि तु न कोऽपि । एतदेव मनुष्यजनमनः फलं चित्तस्य जानीत ।
मायासमयेन उपाधिना अमनाकं अधिकर्म अपिहित आच्छादितः कः पुरुषो जन्मफलं
प्राप्त इति । [वृ०—] विपुलया संपदा कांचन अनिवचनीयाय अहमावसंसीमां प्राप्तिः

किंचोरेत्यलशोधिनः केशोलतो याता निशा हेमनी ॥ २५ ॥
एतच्चित्तफलं मनुष्यजनयो यत्प्रथमं रामाश्रितं
को जानाति जनोमनानापिहितो मायामयोपाधिना ।

प्राप्तिः कांचनसंपदा विपुलयाहेमवसंसीमाभिमां
जना न स्यात् ॥

यद् न प्राप्यते । तस्मात् तत्र साहेसं दत्तचित्तचित्तजनं कोमनं यः संतापस्तेन्द्रजनं
[२०—] गौरी वच्चा असः स्फन्धः शौर्षाश्रयण शोतावलयनं सति कथं वा नासा-
तत्र दत्तचित्तो जनचित्तोपसंज्ञापमाजन न स्यात् ॥

[वृ०—] शौरिः ऊर्ध्वस्य आश्रयणं कथं वा गौरवचंसः आसायते । तत्र
तत्र दत्तचित्तचित्तचित्तसंज्ञापमाजनं न जनः ॥ २४ ॥
आसायते कथं वा शौर्षाश्रयणो न गौरवचंसः ।

अतस्तदर्थं भवति धीमान्कृतीऽप्यथा तिस्रितिरस्ति पुंसः ॥ ३१ ॥

विना किमप्यन्तिकमङ्गनायां श्रेयो भवदञ्च भवे विद्विषाम् ।

एष प्रतिफलार्थि सा मम तोषाय भवति—इति कल्पविन्मानीप्रघाटक प्रति वचनम् ॥ अहं शोभितवर्तुं भवन्तं त्नाभव मजे । यस्मिन्स्वर्षेय प्रसादसिद्धिं सति सय एव वामा- [५०—] अङ्गनास्य कामस्य कृती रत्यभिजाषादिरेषा तथा अतिवर्षात्परान्तप्रोतिमान्

गुह्यं भवत् ॥

मिती दक्षः प्रजापतिर्व्यं तम् । यस्मिन्प्रसादसिद्धिं सति सवत्सय वामा गीर्षोष मम अतीति । [५०—] गजक्रेत्या गजवधुणा अत्यन्तमप्य तं भव विधोभव मजे । शो-

यस्मिन्प्रसादसिद्धिं सद्यो वामाणि भवति मम विद्वै ॥ ३० ॥

अतिक्रिचरङ्गनाकस्यां शोभितदक्षं भवन्तोव भवे ।

अतिनिःस्पृहीऽस्ति । सर्वोऽपि सुखार्थं यतीत इत्यर्थः ॥

यदि यततः सुखमवाप्यते । तदा अपवर्गमजने पवार्तिहेतुं मजनशब्दे अर्थोत् जने को वन् निषेवन इत्यर्थः । तत्र सर्वथा सुरते इन्द्रपूजादनम् अथवा कुचनितन्यादिपूजादनमर्हति । [५०—] विश्व वृष्य निषे पर्वभवे आदावैव विधौ श्रुत्यां सन्तौ निषे वर्णां यत्सर्वत्रिषे

द्विपदिशति ॥

यदि सुखमवाप्यते । तदा अपवर्गमजने मोक्षमजने को निःस्पृहः स्यात्—इति कश्चि- पर्वमिति । [५०—] विवस्य सतिषौ वने पर्वभवे इन्द्रपूजादनं सर्वथादेति अयतन एव

कोऽपवर्गमजनेऽतिनिःस्पृहीत्यततः सुखमवाप्यते यदि ॥ २९ ॥

पर्वभवे दिवसिदिषौ वने इन्द्रपूजादनमर्हति सर्वथा ।

लिन निहितम् अञ्जन अमयति विकल्पति च तन्म ॥

प्रोतिमुत्पादयति । इदं देहि अस्यां नैव आत्मना मायया वशोकरणीप्रापदिभेजनेन क- [५०—] असती स्वल्पेण मृगय शश्वदद्वितीयेन भावेन कदाशादिना स्पृशति चक्षु-

ततो जन अमयति आनं करोति विकल्पति च ॥

असत्यां यो द्वितीयभाषावर्तेन स्पृशति । यत आत्मन एव मायया कश्चित् कल्पितम् । स्पृशतीति । [५०—] इदं दृश्य विश्व स्वल्पे परमात्मभावे मृगं जनं शश्वदिदन्तरम्

अमयति विकल्पतीदं दृश्यञ्जनमनमायया कलितम् ॥ २८ ॥

स्पृशति स्वल्पमृगं शश्वदसत्यद्वितीयभावेन ।

दृश्यं चञ्च कृतम्, तदा किं कृतम्, किं भूतम् ॥

[५०—] रामा खी तत्यासिकर कर्म किमपि मया न कृतम् । वाचि वचनं रन्माया तस्य वर्णनं न श्रुतम् । ततः पूर्व. समयः तावत्पद्यःकमी वृष्येव समापितः । इदं कर्म-

विशति । [वै०—] अत्र भवे संसारे आर्यन्तकम् अद्वैतं तदा विना वि-
 शिष्टं श्रेयो भाशः किं भवेत् । अतो धीमान् पुमान् आर्यन्तकशरीरनाशाय प्रयतते ॥
 [५०—] अत्र भवेत्यन्तम् अद्वैतायाः सा सुख विना विशिष्टं श्रेयः किं भवेत् । अतो

वृद्धति हिमालयपर्वतो माषवपुःपरिशीलेन न योगिषुम् ।

यस्मादव्युत्पन्नजां प्रभवन्ति पद् पद् विपद्ः ॥ ३२ ॥

वृद्धति । [वै०—] हिमालयपर्वतो माषवपुःपरिशीलेन योगिषु न वृद्धति ।

अथ स्पष्टम् ॥

[५०—] हि विश्वेन मालयपर्वतो दक्षिणानिलो वैशाखस्य परिशीलेन योगिषुसंविनं

न वृद्धति । यतो यस्मादक्षिणानिलो अयोगामाजां विरहिणां पद् पद् विपद्ः प्रभवन्ति ॥

विद्याधनाभिजनकामदंष्ट्रि पुंसि

दुर्वार एष चरमरतदहं ज्ञासिम् ।

रामारमकं जगदिदं दृष्टिं भावयन्तः

कदपुमकमवलम्बित्वाग्निस्त्रहेरन् ॥ ३३ ॥

विशति । [वै०—] विद्याधनकैलकामजन्यमदंष्ट्रियै चरमः कामद एव दुर्परनेयः ।

ततोऽहं ज्ञासिम् इदं जगत् राममयं दृष्टिं भावयन्तः सन्तः कर्म एकं दपुम एतेष्वन्य-

तामम् अवलम्बित्वाग्निं जलसाह कर्तुः । नैकमपि ॥

[५०—] कामदः सर्वेषु मर्त्येषु दुर्वारस्त्वतोऽहं ज्ञासिम् जगदिदं ज्ञासिम् भावयन्तः

कामिन एकं कदपुमव अवलम्बित्वाग्निं जलसाह कर्तुम् ॥

नारदकविर्षद्वीपानवर्तिरानवादातो मुक्तिः स्पष्टयेत् ।

आञ्जितशोषयोरथा धन्या रामाकृतिं चिरं भवति ॥ ३४ ॥

नारति । [वै०—] धन्यः कोऽपि पुरुषश्चरं रामस्य विष्णोरकृतिमकारविशेषम्

आञ्जितशोषयानीया भवति । नारदस्य मुने कविः प्रीतिकरसंशोषणं यच्चतुरानस्य

श्रेयाणां वचन तस्मान्मुक्तिः स्पष्टा कर्तव्यम् ॥

[५०—] धन्या ना पुरुषो रामायाः कृतिः कृतिं समालक्षणां चिरं भवति । कीदृशो

कृतिम् । आञ्जितशोष आञ्जितशोष अत्रिशोषा शय्या तद्वैकदेशो यस्यां सा । किं कर्तव्यम् ।

एदकेषुद्वैतकान्तैः संशोषणं यत् चतुरायास्तस्याः 'न' इति वचनं ततो मुक्तिरिच्छयेत्

स्पष्टयेत् । नकारस्य दन्त्यत्वात् ॥

भवन्तकरीमृतिव्यागपरम्युपमवाप्यद्वैतचेताः ।

वत वेदवतो निजां गतिं न प्रतिपद्यत कथं परात्मतत्त्वम् ॥ ३५ ॥

भवति । [वै०—] अथ जना लोकाऽस्मदादिः शिष्यद्विद्विभ्रमैः कामस्य योगात् ५-

अस्य । इत्येवमिदं तद्वत्प्रवृत्तौति शेषः । सारं सारं अस्मिन्कन्यात्वे किं सम्यं गम-
 अस्यां विद्या प्रवर्तते । सुन्दरतया ज्ञानेन प्रवृत्तौ । अपि अद्यपि यथा आस ज्योतिः-
 जना परिणामा कन्या समुचित योग्यं वरं विचारयति । तत्र तन्मन्त्रं चत्, इति मन्त्रं
 यथा परिणामा कन्या मन्त्रव्यक्तवधवर्ति त्रिलोक्य सुन्दरं स्वामीकर्मपुत्रं स एवाह—असौ
 नजन्यं कल्पति वाञ्छति । ततस्तयागाह्यदनात् परा या निर्द्वि । परस्मिन्नैव प्रथमति ॥
 किमिति गमयति । अहं ह्येति खेदं । हे सखे, अतः ससारासुखं विराड्भोग्यैः परदारगाम-
 [२०—] असौ वी कामाचिन्तं जन्म युद्धं रत भावयति । तद्विधास्मिन्ससारे सम्यं च
 भवसुखं वाञ्छति ततस्तयागाह्यं निर्द्वित्तमागाह्यं परा निर्द्वित्तमवृत्ति मन्त्रं ॥

सम्यं यथा किमिति गमयति । अहं ह्येति खेदं । विराडनादौ ससारे भोग्यैः सखेदोऽपि
 असतिविति । [३०—] चतः ससारेवित्तमसौजन्यं दुर्द्वित्तं भावयति तदस्मिन् ससारे
 ततो मन्त्रं त्यागान्तरमवति परा निर्द्वित्तमिति ॥ ३७ ॥

विराड्भोग्यैः कल्पयति सखेदो भवसुखं
 इत्याससारेऽस्मिन्नहं ह्येति सम्यं किं गमयति ।
 असौजन्यक्षेत्रो भवसमिचितं भावयति त-

चासौ पक्ष सचरणः तस्याः परा, इति वा असं स्वप्न कथम एव ॥
 रक्षा' इति प्रसिद्धः । अन्तर्गतोऽविकृतः पञ्चज्ञस्य कमलस्य रोगो वर्णा येन सः तपते स
 इयं विजम्ब रचना कतिपयः सा विचरचना विविधा प्रतिभाति । विविधा विच-
 [२०—] श्रितः परमा हंसकस्य त्रैपुरस्य रणोऽतिशयोक्त्येनैवविषयाद्यस्मात् परेश्वरणाहं
 जगतपञ्चरोगोऽपि कथं सम्यं ॥

रण स्थानं वा रोगो जनः अर्थात् पङ्कः पापलक्षणा यथा एवविधा जरा गच्छतीति अ-
 द्यस्माद्विष्णोरिदं विचरचना विश्वस्थितिः प्रतिभाति तत्परं तस्य विष्णोः परं च-
 श्रितः । [३०—] श्रितानि परमहंसानां सन्यासिनां करुणातीन्द्रियाणि येनैवविषया-

अन्तर्गतपञ्चरोगो वा रोगो तत्परं सम्यं कथम ॥ ३६ ॥
 श्रितपरमहंसकरुणात्वात्प्रतिभाति विचरचनेत्यम् ।

जानाति । परेषामात्मना हृदयस्य तत्र कथं प्रतिपद्यते ॥
 उन्मादरहितः वृद्धजानो वृद्धपठको जनां निजामपि गतिम् अशान्दान्छादनाद्विद्वेषा न
 ति शेषः । एतदहं ह्ये प्रवृत्तिकथाहृद्यत्वात् कथं कोऽपि नाशोसाहं इत्यप्युपशोभायामाह—अहं सत्त्वता
 सुकामात्मिकाश्चानिदलेशम अवापि प्रापिता । इत्येवमेतन्नैव प्रत्येय मुक्ता । अर्थान्मये-
 [२०—] अत्र भवत अस्मिन्प्रहं कथा कथाहं अर्जुनसत्त्ववधात् परमैकैहम् एतद्वत्

न कथमपीत्यर्थः ॥
 न जानाति । परस्य अद्वेष आत्मना जीवस्य तत्रैवमप्यलक्षणा कथं प्रतिपद्यते जानीयात् ।
 रमैश्वर्यं प्राप्य हंसचित्तः सन् निजां गतिं न वेदं । सांसारिकीमपि गतिं कामधनमदैनं

यसि । अहं हं सुखं, अर्थं मयसुखं विपत्तं भूयान् । पातवत्प्राप्तिसुखं वाञ्छसि । ततो मन्थं प्रभवति प्रमो लब्धिं परा लब्धिं । सुखानुभूतिः अत्यागात् आतिशयेनानेतति ॥

यद्वजनमत्र सारं वयस्यसुखैर्द्वैतेश्चिरात्सक्या ॥

हेदं च गोपजनसुं हेरति सुद्वैतमया तन्वा ॥ ३८ ॥

यदिति । [वै०—] हे वयस्य, सौहादितः प्रत्याश्रयमासकत्या च यस्य विष्णोर्भूजनमत्र ससारे सारम् । स गोपजनसुद्वैतः द्वैतसमकान्त्या तन्वा स हेदं च हेरति ॥

[२०—] अस्मि गोपजनसुगोपकन्या सती स्वारास्या कान्तिभूयस्या एवविषया तन्वा हेदं स हेदं च हेरति । हेदंतः प्रमतः चिरात्सकत्या वयसि ताकेषु यद्वजनं सारं सारम् ॥

सदातिकल्पयाद्या मयसमुद्धवत्पदितिः

प्रसिद्धनरकामिता कथमननसा गन्धते ।

क सिध्यति समीहितं फलमनन्तचर्चामुखा-

मतीऽजितविचारोपरमनीभिरानन्दते ॥ ३९ ॥

सदिति । [वै०—] अननसा विष्णुपुण पुत्रेषु मयं समुद्धवता जनिमना पद्विभूमिः नरकाः कुन्मीषाकादयो यस्यां सा । अमिता अपरिच्छिन्ना । अनन्तस्य कल्पस्य चर्चा मुञ्चन्तीति ते तथा । तेषां समीहितमसौष्टं फलं क सिध्यति, न कापि । अतोऽजितस्य विष्णोर्विचारणार्थां परा निधि यत्सुद्वैतविषयं मनो येषां तैरानन्दते ॥

[२०—] सा जी अनन कथ गन्धते, यतः सा प्रसिद्धैर्नैः प्रथमिः कामिता वा- जितता । मय च सदा आतिकल्पयाद्या मयं ससारे समुद्ध सानन्दं मयन्तौ पदादितिभूयस्याः सानन्दानपि पदा हेतुतीत्यतिद्वैतमा अनन्ता अपरिमिता चर्चा योषिद्विषया तन्मुखां क समीहितं सिध्यति । अतो अजितं विचारणोपरं मनो यैस्त्वैरानन्दते ॥

संसारिणापि सुखं योःवर्द्धमानाश्रया निरत्यसुखम् ।

अत्युत्तरेन सखाः फलवत्कालजयोगतः क मयम् ॥ ४० ॥

समिति । [वै०—] रामस्याश्रया संसारिणापि निरत्यसुखं अद्यानन्दं सुखमभव । अत्युत्तरेन विष्णुविषयप्रणा सखा फलवत् कालजय यस्य स पुमान् क मयं गत ॥

प्रमदस्य निरत्ययाय पुंसां मिलिताद्याङ्गविधिः समाविद्योगः ।
अनुरक्तैककलकौटिकोऽव्यहृष्टोऽपि कृतः सुखं तथा स्यात् ॥ ४१ ॥
प्रमति । [वै०—] मिलितः अद्यतनमङ्गलानां यमादीनां विषयवैविध्यः समाविद्योगो

निरुपयाय सुखाय प्रशान्त्याय भवति । अर्कलानां कलकाणां वा कौटिल्यकण्ठम-
 ह्वनानापि तथा सुख कृतः स्यात् ॥
 [२०—] समः समान आधिपत्यस्तस्याः परविद्या योगः सक्त्वा मिलितोऽना-
 मङ्गलानां विधिन्यासविशेषो यत्र एवविधौ निरवधो सुखाय भवति । अथ स्पष्टम् ॥

पद्म्यालं पद्मद्वयो देवारीपयति यः स्मरति सम्यक् ।

स कथं स्वसुखिन्यापि धन्या मन्थत न तृण्यः ॥ ४२ ॥

पदेति । [३०—] पद्मद्वयं पुण्डरीकाक्षस्य पद्मगतं यो देवारीपयति, सम्यक्
 समवस्थया स्मरति च, स धन्यः स्वर्गापवर्गसुखान्यापि देवाभ्यां न मन्थत ॥
 [२०—] यः पुण्ड्रः पद्मद्वयान्श्रुणुय्य रतिसम्यक् देवारीपयति स्म । अथ स्पष्टम् ॥

मयुरिण्डमधरं शिवं वरेण्यं वदति जनो विदितैतदीयतत्त्वः ।

तद्देहिनि महेन्द्रिणामुमावहेरहेरस्मि रहेरुद्वैतवृत्तः ॥ ४३ ॥

मथि वति । [३०—] अविदितमद्योतमदीयं विण्युसर्वनिध तत्र येन एवविधः शैवी
 जना मयुरिण्डमधरं शिवं वरेण्यं शिवं वरेण्यं वदति ॥ यथा विदितविधतत्त्वः
 शैवी जना मयुरिण्डमधरं शिवं वरेण्यं वदति । तत्रस्मदादेहिनिह मयुरिण्डौ शिवं वा मही-
 नुरागस्यान उदयशब्दोऽस्मि एकान्ते तद्वयान्शब्दोऽस्मि ॥

[२०—] विदितमदीयमधरं अथर्वसर्वनिध तत्रमत्तान्तमधरं स्वरुण्यं येन सः अथर्व-
 म्युना रिण्ड वदति । शिव मङ्गलव्यं वरेण्यं श्रेष्ठं वदति । तद्देहिनिहोदरे आरुण्यस्य प्रशो-
 वा अस्मौ उदयशब्दोऽस्मि ॥

परपुण्ड्रजिह्वानायासुर्हीनसतां मिलित्यसस्त्यागात् ।

तस्मादपदेत्य मयं तदास्यै तत्परः भवतीति ॥ ४४ ॥

परेति । [३०—] अत्र संसारं परः पुण्ड्रः परमेश्वर एव जीवनं येष तेषामायाणां
 सतानामाशङ्कः असतां खलानां त्यागानिमज्जति । अथ स्पष्टम् ॥

[२०—] अत्रसतां आसमकूर्वाणां पुण्ड्रानाम् असत्यानामदसद्व्यथागतपरं पुण्ड्रं जीवो य-
 स्यात्सत्या नायाः सङ्गी मिलति । अथ स्पष्टम् ॥

साकं मनीषमद्वेन भजेत कर्षं

उद्वेन्या बलेन यदि कोऽपि लभेत तत्त्वम् ।

लभ्यते पुण्ड्रपरितानर्पण्यपुञ्ज-

पाकेन केवलमिदं भजनं जनेन ॥ ४५ ॥

इति । [३०—] कोऽपि कश्चिद्व्यापि वा तत्र लभेत विद्यां तद्वत् प्राप्नुयात् । ल-
 द्भ्याः कर्षं कर्मकामकं हेतुं यदि बलेन बलमद्वेण देवेन वा साकं मनीषमद्वेनोपलभेतीति

पुष्टेति । [३०—] कृष्णः पक्षो येषां तेषु अतिरिक्तैर्विषयपक्षपातिसिः गृह्ये अथम-

तद्वैमिषद्विद्योतिम श्रयसे मयसे यत् ॥ ४६ ॥

क इहे गतिमोऽन्या वक्ति कामाविराणां

रविच्यवनमप्य सङ्घिरादौ निमोति ।

गृह्यमथमप्युक्तं कृष्णपक्षपातिरिक्तौ-

पक्ष्याः सा सत् प्राप्तिवामानि । अत्र स्पष्टम् ॥

[३०—] गायतानेन निवृत्तिश्रीः सुखसंपदेषु निगताद्यतिरव्युत्तनवाद्यवपराशामा वा

तस्माद्गृह्यमप्युक्तं कदास्य भवेन हेतुगानमेव अथो ह्यिकोति मन्ये ॥

प्राप्तवति । [३०—] सामानि गायतानेन सामाने निवृत्तिश्रीः सुखसंपद प्राप्तेव ।

तद्वानमेव मन्युश्चोद्वेद्यग्रान्यभवेन हेतुः ॥ ४७ ॥

प्राप्तैव निवृत्तिश्रीः सत् सामानि गायतानेन ।

स्पष्टम् ॥

[३०—] मनोमवः कामस्तज्जानासक्तानां तदन्वयिष्यच्छिविषयमहं न वेद । अथे

वेद । अतस्तज्जानासे निमथाः कथं संसारमीति ज्ञानताम् ॥

मिति । [३०—] अस्य स्थानमेव परमयनं येषां तेषां मनः तदन्वयिष्यच्छिविषयं न

आतत्तदात्मादरेसे निमथाः कथं न संसारमयं ज्ञानताम् ॥ ४७ ॥

मनोमवस्थानपरव्यपणानां तदन्वयिष्यच्छिविषयं न वेद ।

सदेवैर्गुणैरे गतिष्ठम् ॥

आकलित कर्ताः क्रमः अष्टिकमललंकेतिर्गुणैरेतिश्च यजेति वा । वृद्धिपुण्यमवं निः

कृत उरः श्रेष्ठो हेसादीनामिव क्रमो विक्षेपो यून तादृशं यत् परपक्ष तदेवात्करणं यत् ।

[३०—] इय का खी प्रसन्नमयुर् स्वल्प व्यञ्जयति । कदाशम । आकलितः स्त्री-

रूप यस्य तदाविव प्रसन्नमतिमयुर् काव्य कवित्वं जयति ॥

अनव्याप्युप्याद्भवति तादृशम् । निवृत्तिः श्रेष्ठमसादाद्विदिमिषुर् गतिष्ठस्वल्प शोढाद्यु-

आकलित । [३०—] आकलितो स्त्रीकृता उरुकमस्य विष्णोः परपक्षमेवात्करेतिर्गुण-

निवृत्तिगुणैरेस्वल्प काव्यञ्जयति प्रसन्नमतिमयुर्म् ॥ ४६ ॥

आकलितो कर्ममपदपदात्करेत्स्वल्पपुण्यमवम् ।

अत । इदंमजनमस्या मजनं पूर्वपुण्यगुणैरेतिपाकनैव ज्ञानम् ॥

कर्मणि । यदि कश्चिदकामो ज्ञेय्या बलेन इव्याव्यापसामर्थ्येन तत्र तस्याः स्वल्पं ज-

[३०—] सा खी मनोमवमहेन स्वद्रवितेन वा कं कर्म कामिक मजेत । अपि तु न

पुरातनपुण्यगुणैरेतिपाकनैव कृतव ज्ञानम् ॥

मजेत । कामिकोऽपि ह्यिमजनेन तत्र प्राप्यताव इदं मजनं (अस्य विष्णोः मजनं) पुष्कल-

यावत्कामः कः कामी स्तनकमलमूर्च्छितदृशो न न दृष्यति ॥

[५०—] वसन्तानिदितदृशानादीनिमले आकाशस्थाने दत्तदृष्टिः प्रातरिच्छदिकामो

कालिकाना कमलमूर्च्छिताना दृशाना न दृष्यति ॥

विष्णोः पृथे चरणे प्रवृत्तदृष्टिः कः प्रवृत्ताऽऽच्छदिकामोऽयं कर्तुःकामः प्रातस्तनाना प्रात-

अतीति । [५०—] मयुरवीक्षणो वसन्तानिदितदृशानादीनिमलेऽतनिमलेऽनन्तस्य

दृष्यत्याच्छदिकामः प्रातस्तनकमलमूर्च्छितदृशोऽतः ॥ ५१ ॥

अतिविशोऽनन्तपदप्रवृत्तदृष्टिः मयुरवीक्षणोऽतः ।

पक्षी अस्या महतीच्छाश्चरं बृहत्कालं भजेत महोदधिचरमाके यजनादितः पृथ्यात्स्यात् ॥

ततोऽतिव्यावृत्तस्यः । तस्मादस्या मह उदयो वीचिरमाययादितो महोदधौऽनन्तस्य ॥

[५०—] तजः कशाक्षीय कामरणे कदपुयुद्धे वामनिष्कामानि लघुदृष्टेन विपरी-

दमायजनादृष्टिः स्याथ मायवतः ॥

राजादिरे मरुत्वाभास्यति अतिकामानि । अपि तु न । तत्तस्मादस्यां तनी इतोऽस्मा-

गुप्तिपि रक्षितानि विद्युत् प्रासिद्धा या कथा कानि तत्रैवपामरुत्वादिपि का तज्. किं

गाक्षति । [५०—] गाक्षयुग्मव्युत्सामप्रवृत्तिभारता या वृक्षा समस्ता नीतिस्तथा

दस्यामदोऽतिचिरमायजनादितः स्यात् ॥ ५१ ॥

अन्त्यति कामरुत्वाभिपद्यं तन्त्ये-

गुप्तिपि विश्वितकथामरुत्वादिपि ।

गाक्षयुग्मव्युत्सामप्रवृत्तिभारता-

कथं स्यात् । अरं शीघ्रं तत्तस्मादसौ प्रवृत्तस्तथाः समत. कथ परमानन्दं न विन्देत् ॥

[५०—] सा खी यत्कान्याविषया वित्तियया सा श्रुत दृष्ट्यादिप्रवृत्तेन मतमार्थे प्र-

सिपत्तिभिः सारं सारं प्रवृत्त परमानन्दं स्यात् । अत्र स्पष्टम् ॥

त्यक्तो । [५०—] असा प्रवृत्तस्तकान्याविषयवृत्तिः सत् श्रुत श्रुतिवक्तव्यस्यो मत-

तदसौ कथं न विन्देत्परमानन्दं प्रयत्नपरचेताः ॥ ५० ॥

स्तकान्याविषयवृत्तिस्तस्यात् सारं श्रुतं मतं प्रकथम् ।

कृष्णपक्षे वक्तु । अहं तु मयं श्रयोहेतुप्रवृत्तेशामि ॥

निवृत्तन भवति तद्व्ययं प्राप्तव्यम् । अन्त्येति शेषः । इतोऽन्या कामादिरेणां गतिं क इहे

युक्त्वा तद्विषयं न विषयं अविषयं, युसिहेतुं वत् प्रवृत्तम्, आदौ निष्ठायां वैकुण्ठस्य स्यात्तद्वि-

[५०—] कृष्णपक्षे अधिकांशः सङ्क्रमस्य स्वयत्तं पृथे कलकम्पुस्त्यम् । विना

पद्व्ययस्ये श्रयसे ॥

व्यम् । कामरुत्वाभिपद्योऽतिरेणां केशामाजाम् इतोऽन्यां गतिं कौ वक्तु । अहं तु तद्विषयि

मित्युक्त्यम् सङ्क्रमादौ निष्ठायां स्यात्तद्विषयं वनम् उच्यते गन्त-

इदं यादवदशकण्ठवर्णनगतिः साङ्गतया मयान्वयमात्रे ।

अथवा तद्वर्णनवर्णने म मयुराकामयुराणि रोचते किम् ॥ १३ ॥

इदंति । [वृ०—] इदं सतां समाजं यादववशो यः कण्ठस्तस्य यद्वर्णं माणास्तद्वर्ण-

गतिः साङ्गत्वेन मयान्वयमात्रे । इदंतीं तत्साभिचिन्ताय म मयुरा कामस्य यः किं रो-

चते । अपि तु न ॥

[२०—] अयं ह्ये, देवदत्तस्य वेणुयधुषणजन्तो यः कण्ठवर्णं वहिस्तद्वर्णनगतिः तत्र

निपातकरणे सा तथा मया चान्वयमात्रे अयुर्भूता । अथवा तदसाभिमतस्येति म मयुराणि

मयुराका वसन्तर्णणमा न रोचते ॥

कचिरेजानिसुरैरमासावहोविश्विश्वाः पयुष्वरकालिता ।

विदितोऽस्तिमार्गोद्देशरामसुभयोऽस्याः पितृप्रसूतमयः ॥ १४ ॥

कचोति । [वृ०—] सौधां सुभूषवर्णनया मासा पयोष्वरैर्मयुराकालिता वहिर्विश्वो-

विश्वोणा श्वेता च कचिरेजानि जाता । अतोऽस्या कचैरारामसुभो ब्रह्मणः । उपलक्षण-

मिदम् । अथोद्ब्रह्मणस्य । पितृप्रसूताः सयस्येत्यायाः समया विदितः । किमूर्तेत्यात्मसुभवः ।

अथ समन्ताद्दशां गणा आर्गुणाः । अस्ति विश्वे मा लक्ष्मणस्य एवंविधा अस्तिमास्ते

च ते आर्गुणाश्च तेषामादिर्भूतस्य । उपलक्षणाभिदम् अगादिस्वकलेवर्धर्मस्तस्य । ब्रह्म-

णस्य संख्यावन्दनसमया जातस्ततो विश्विनोवधुषणैरेत्यादिर्भूत्वम् ॥

[२०—] असौ श्वो पयोष्वराराम्यामाकालिता बह्वर्तस्तनी अत्र दिवसे एव विश्वेतिव

शुभूषया एवंविधा सुन्दरी कचिरेजानि कचरपतिपुंसुवैविविधं सौरमं पद्मगन्धः स्वाम्या-

विको यस्याः सा तथा । अतः पक्षिनीत्ययाम्भूतः । किं ततः । अस्याः पितृप्रसूतः पिता-

महौ तत्समयः खानावायुं गमनकाल आत्मसुभो मार्गोद्देशः स्वकचिपयथाचकचाराणोद्देश-

विश्वेतिवशोपदिच्छब्दार्थोद्देशः सकाशादिद्वितीयां शीतोऽस्ति ॥

नव्यस्वतनीतिपुत्रेयोऽलियतो न सूक्ष्म-

साक्षात्त्वमसि कथमात्मसुभोतिवसिदसि ।

नात्रापि मर्दितसुरो यादं किं ततः स्या-

नव्यति । [वृ०—] न व्यक्ता नीतिवृत्तिमन्कर्मणि यथा स्यात्तथा आत्मसुभा ब्रह्मणा-

निश्चयं निर्गतं सूक्ष्मस्य साक्षात्त्वं राजप्रासादादिजन्यं कथं नास्ति । अपि तु भवतु ।

अत्रापि राज्यादिसौख्यं सत्यापि मर्दितो सुरो येन सुरिजिह्वादिदेवो यादं न आरोग्येन

इति शेषः । ततः श्वयोऽलियतं सूक्ष्मं किं स्यात् । अथ न किंचित् ॥

[२०—] इयं नव्यस्वतनी परिशीलयत पुंस आत्मसुभा कामेन अतिरुद्ध दत्त सौ-

ख्यासाक्षात्त्वं कथं नास्ति । अत्रापि तत्परिशोलेनोऽपि चरो यादं न मर्दितम्, ततः किं

स्यात् । तस्मान्निवृत्तरितिर्दमजन चरोमर्दनासकत्या भाव्यम् ॥

[५०—] कार्यान्तरचारि चेतो निवर्षु सर्वे यस्यामा वृक्षस्तिथयामन्ते मन्त्रे प्रथितो
 माम् इदं उरु श्रेष्ठ परं स्व वरण नय परं स्थानं वा आद्ये प्रापय ॥
 चारि मम चेतो अथ युग्मावद्विधौ निवर्षु मयि द्याल्लिख्यं प्रतीकं प्रथितो मम चेतो
 सर्वति । [५०—] सर्वयोगान्तरवर्षु प्रथित शान्त अन्वकारे मद्देश, कार्यान्तर-
 अथ द्याल्लिख्यं चेत्यसिद्धं सीदन्तमिच्छिच्छेत् नयाद्ये ॥ १९ ॥
 सर्वयोगान्तरमिति नवकारे निवर्षु कार्यान्तरचारि चेतः ।

किं न स्यात् । स्यादेव ॥
 यति । यदि अस्याः पाता रक्षकः पतिवर्षु विधुर वीक्षण यत्पूर्ववर्षुस्तदा समाहित मम
 [५०—] अतिपरमाद्भितो वेधा यस्याः सा काट्याया आरमयुव. कामस्य सङ्घि-
 किं बालिष्ठ न स्यात् ॥
 सङ्घिष्ठयति । यदि अस्याः सङ्घिष्ठयति चन्द्रसूर्यौ ईक्षणं वेदे यस्य स विष्णुः पाता तदा
 यूपारी वेधा मुखवैलक्षण्यार्थिः प्राणिना यत्र तादृशी काट्यानिवर्षु आरमयुवो अक्षयः
 अतीति । [५०—] अतिपरमा अत्युच्छ्रया मद्देशो मदीयवर्षु मदीयवर्षु अर्द्धत आश-
 तर्कि न बालिष्ठतं स्यादस्यां यदि विधुरवीक्षणः पाता ॥ १८ ॥
 अतिपरमर्द्धितवेधा काट्याया जयति सिद्धिरामयुवः ।

सफल एव ॥
 विष्णु इति शेषः । तस्य पुरुषस्य इति मज्जते इदंयामा मयति । ततः शमोऽपि
 कार्यास्य चन्द्रनालिकार्थः फलं कृतं । असी पद्याशी स्मरतः, कामशोभाकां रतिव-
 [५०—] कलिती दृष्टवर्षु यत्र तत्कर्म रतं विर च्ये किपते तदा अनङ्गकैरनङ्ग-
 दिक्कर्मकरो इति पुण्डरीकदेक पुण्डरीकाक्षः मज्जते । ततः शमः सफलः ॥
 अङ्गहीनाया यशोदिक्करोः कृतः फलं स्यात् । अङ्गीकोऽस्त्युपायः । स्मरतः पुरुषस्य यशो-
 कलिती । [५०—] कलिः कलिगुणाद्भिर्वा साङ्गं कर्म च्ये किपते अनङ्गकैः
 स्मरती इति पुण्डरीकदृष्टमज्जतेऽसौ सफलस्ततः शमः ॥ १७ ॥
 कलितीकाक्षिर् न कर्म चिन्कयतेऽनङ्गकैः कृतः फलम् ।

विशेषयती यावदिच्छेत् तं निर्वहैत् ॥
 यत्र युष्म रतान्तेषु सद्य एव विषयानुवर्षिष्यती विरिक्तवर्षति । अतः स्तम्भनाद्युपाय
 [५०—] हे सखे, रतसमाधिषु स्मरस्य दृवा इदमर्द्धकं वीर्यं दृ. खद्वैत जानामि ।
 हे सखे, तेषु स्मरस्य दृवीरता दृ खद्वैतु जानामि तस्मात्काममयं सति विरिक्तदृष्टा मयति ॥
 जानति । [५०—] यत्र युष्म पुरुषेषु विषयानुवर्षिष्यती विरिक्त सद्यः प्रभवति परं
 सद्यः सखे विरिक्तः प्रभवति विषयानुवर्षिष्यती यत्र ॥ १६ ॥
 जानामि दृःखद्वैतु स्मरस्य दृवीरतान्तेषु ।

शोऽथकारस्तत्र अथ प्रिय यदि मयि द्याल्लिहाई लहरिहाल सीदन्तं मां यदिष्टममिमतं
यद्वेषदमैषस्त्यान तदाथ नय ॥

सत् समुक्तमः पुत्री भवति स्वयं कृतः पुत्री ।

मया विषमतिष्ठि याद्वि विद्वान्परिदेरति विविधिनधुषडाः ॥ ६० ॥

सत्यमिति । [६०—] स्वयं विद्वान्निधुषणधुषडाः सन् यथातिष्ठ विष मत्तानिष्ट
शोत्वा परिदेरति विमूढं करोति तदा स गृहस्थः सत्यं समुक्तम आमसमस्त्यः पुत्रोऽपि
अप्युज्जकत्वेन पुत्री भवति कान्यध स्वपिठुभूषति । स्वयं कृतः पुत्री पुत्रवान् भवति ।
अतोऽतिविषसकारोऽप्ययं कथ्यः ॥

[५०—] स्वयं विद्वान् पाण्डतो विविधिनधुषडा यदि विषमां तिष्ठि मत्वा पुत्रकामश्चम
परिदेरति युमाम्बु संविशेत् इति विषयः । तदा सत्यं पुत्री पुत्रवान् भवति पुत्री कन्या
कृतः स्यात् । यतोऽसौ स्वयं सप्त कृतौ कामो यद्वैविधयस्त्वमपि पुत्रकामश्चतया कृष ॥
नरीन्दत्यमानं युवगोत्तमाङ्गैः समुक्तमपुं तुल्यन्ति ये वपुर्गुमानसु ।

त एवान् संसारिणो मुक्तवन्वा यदेषां विमोक्षविधकानन्दलक्ष्मीः ॥ ६१ ॥

नरीति । [६०—] स्पष्टार्थः ।
[५०—] युमाम्बु विदस्य उत्तमोऽङ्गैः सुखसाधनत्वेन अयुर्गुमहेन नरी गुमानसु
तस्या गृहस्थ मानं नानाविधं परिमाणं वपुर्गुमानसामकपुं ये कामिनस्त्वित्ति त एवान्
संसारिणः संसारसुखमालः । यतो मुक्ता वन्वा नानाविधासन्निवेशा यद्वै तया यत्
एषां विमोक्षविधकानन्दसंपद ॥

नयुं सर्वतो निवृत्तिः स्मृतिः संभवति पुण्डरीकदशः ।

द्विजाप्यद्येति न जीवन्मिहे दुर्लभमित्यवत्य विरतोऽस्मि ॥ ६२ ॥

नन्विति । [६०—] पुण्डरीकाक्षस्य स्मृतिः सर्वतो निवृत्तिर्भवति इदं संसारे जीवन्
द्विजाप्यद्येति नैवयत्नं दुर्लभमित्यवत्य विरतोऽस्मि ॥

[५०—] पश्चात्प्राप्ततयाः ऋतुः संभवति स्म । किं तत इत्यत आह—सर्वतश्च-
ननादिहनादेरीय निवृत्तिः । अतोऽस्पृश्यत्वात् द्विजाप्यद्येति मम जीवन् दुर्लभमित्यति
विरतोऽस्मि ॥

क्षेत्रज्ञे कमलकरात्पूतपदं सर्वगुमाननायने

नित्यं द्यूतनकाङ्क्षिभिः सुकृतिभिर्दृष्टि कथानिकरुचिरे ।

कल्पारामपुत्रोऽपि विद्वान्निधुषडाः शोधरे

चतुर्दशमम वृत्ते त्वयि कथं न स्पृगाकृपा ते मयि ॥ ६३ ॥

क्षेत्रज्ञेति । [६०—] हे कल्प, शोधरे उत्तमानवासे त्वयि मम चेतो वतीति चतुर्दश-
तम कृपा मयि न स्यात् । किमुते क्षेत्रज्ञे । कमलयाः करे आपतं पदं यत्नं सर्वं ये

नये भावितानि विमुक्तौ विचिकित्सा केन हेतुना नम ॥ ६६ ॥

वक्षिरेपार्श्वो हेतवत्तेश्वरतोयसङ्करिभूतं च ।

त्यक्षीर्येयं च कर्तव्यवत्तं गोचरत्तं कदा एष्यति ॥

यथा सा समानो मानसहेतु आत्मा यस्यात्मावद्धनलामनन्तरेणानर्थाकार्थो साक्षात्प-
रव्याया आदौ मुखे उदित उक्तः परमस्य महतीऽयस्य धनस्य व्यवहार आदानलक्षणे
यदीया लीला महान्त उर्वारपचय पीनत्वं विधत्ते । तादृशी मम हेति आस्ते सा व्रत्या
[५०—] यदीया रतकथा लोकैर्वर्जनीयानि बहुशोभा श्रुता गीता स्थिता च ।

प्रमाणरूपः स्वप्रकाशो भावान्कल्पः कदा साक्षात्कृतव्यवहारो भव्यति ॥

नरे अर्जुने सा रव्यादिसमये उदित उक्तः परमाया व्यवहेतित्व्यवहारश्च युन सः मानस
विधा अपरतकथायु यदीया लीला गीता लोकैर्जाति बहुशः श्रुता मम हेति आस्ते ।
रुपाणां महिमहोदधिरसंसारदीनां चयस्त विभर्ति तथा विश्वव्यादिप्रसङ्गे तथात्वात्तथा-
श्रुति । [६०—] महोरुपयास्तेजोलोकावप्ययाश्चः समर्हः । यथा महसा ज्योतिषा

समानात्मा साक्षात्कृतव्यवहारो भव्यति कदा ॥ ६९ ॥

नरे सारव्यादाविदितपरमाधुव्यवहेतिः

यदीया लीलास्ते मम हेति महोरुपचयमर्त ।

श्रुता गीता लोकैर्जाति बहुशोभा रतकथा

सारव्यादा ॥

भवन्ति त्वं विना त्वद्व्यतिक्रम स किमन्यदस्ति तत्तत्प्रकारमव सपदि संपर्कद्विकर्तव्यो-
[५०—] हे पद्याक्षि, तव क कस्मिन् रतान्ते रतसमाप्तौ कामाः पुना रतीयोगा न

फलम स्यात् ॥

हे विश्वेश्वर क न भवति त्वा विना किमन्यन्म तत्त्वमस्ति यत्सपदि संपर्कद्विकर्तव्योत्तर-
तवेति । [६०—] हे पुण्डरीकाक्ष, तव स्मरता पुंसा ते प्रसिद्धाः स्वर्गापवर्गायामिच्छया

किं त्वा विनारितं मुऽन्यत्तत्समुदकौष्य सपदि संपर्कत्वे ॥ ६४ ॥

तव पुण्डरीकदृष्टि क स्मरतां ते भवन्ति नहि कामाः ।

निरन्तरं त्विष्य वतीते ॥

विरयानं तद्भवा या श्री. शोभा तच्छालिनि मयि तव कृपा कय न स्याद्यत्तं मम चेतो
नित्यं दर्शनकाङ्क्षिमिधुव्यै कथञ्चित्कचिद्वै कृती ऋतुसमयस्वस्मरेन्म या पयोधरयोऽन-

गमन यस्यास्तिथाविषय । सर्वोपनयव्यवैव सकेतस्यलक्ष्य मया गन्तव्यमिति सूचितम् ।
वति, कमलाकरे सरसि आर्पित एदं यथा तद्वनशाले, सर्वेषामगामाना शशाङ्गामनन्तेऽयनं

[५०—] कस्याचित्कचिदप्यस्ति सकेतनिवर्तकं वचनम्—हे क्षेत्रज्ञे इदंस्वादिक्षेत्रज्ञान-
दिना कचिद्वै कृतीर्षुर्वीरारम्भे भयानां या उद्यतित्तराद्र या श्रीतच्छालिनि ॥

आगमाना वृत्तान्तरजायनं यस्य नित्यं दर्शनकाङ्क्षिमिः पुण्यवर्द्धः कथञ्चित्कचिदप्यस्ति

वक्ष्यति । [६०—] हे सखे, तव चक्षुरपाङ्गस्थापनादेहेत्येव कामस्याहितं शिवं पश्यतीति तथा चतस्रं ते ईशसहस्रं रमितं चरति । ननु इदानीं केन ह्येतां ते विमुक्तौ विचिकित्सा संशयः भाविनी ॥

[५०—] अपाङ्गयोन्यान्तयोरहितं दृष्टयुगेवविष ते चक्षुश्चेतश्च ते रतीशसंसारं इतं प्राप्तम् । ततः केन ह्येतेदानीं भाविन्यां नीविमुक्तौ संशयः ॥

स्फुरति निकपमानवद्विलोभा मम हृदि गोपसुताविधकाननश्रीः ।

कथामिव न लभ्य शोभु तस्याविवेदविवारिनिरन्तराण्डित्या ॥ ६७ ॥

स्फुरतीति । [६०—] गोपसुतस्य नन्दसुतेरविधका आननश्रीमम हृदि स्फुरति । निकपमाना वद्विला आशा यस्याः । ततो विशास्त्रे निमूला यो विचारस्तेन निरन्तरमनुदृश्या शोभुं सुख कथं न लभ्य प्राप्नुयाम ॥

[५०—] निकपमा उपमारहितं नव ऊवलाभो यस्या एवविषा अतएवाविधका आननश्रीस्या एवविषा गोपसुता स्फुरति मम हृदि वतीति । विशाता तद्दृढं दृष्ट्यादानीं-माननश्रीस्य निरन्तरं विर या अगृह्यन्तिस्वतया तस्याः सकाशात् शोभुं तसुख कथामिव न लभ्य ॥

यास्यति वपस्य कस्मिदस्मितया ममतया कृतः केशः ।

विदितमनन्यापायादच्युतचरणान्चञ्चलदेहेव ॥ ६८ ॥

यास्यति । [६०—] हे वपस्य, अस्मितया स्मितशून्यया तथा कृतो यो मम केशः स कस्मा-केशः स कस्माद्यास्यति । अथवा विदितं स्पष्टम् ॥

तां काञ्चनस्वीजितामवाप्य किमप्ययं गेहेसुखं व्यनक्ति ।

करोति च्छेप परागमनिष्ठां जीवित्वमप्युत विरक्तकथामिव ॥ ६९ ॥

तामिति । [६०—] काञ्चन अतिवृषनीयां सुष्ठु अशोला यन्त्रणा श्रुतिस्त्वित्यक्ता यस्यासौ तस्य भावस्तथा तौ प्राप्याय पुमान् किमप्यनिवाच्य गेहेसुखं प्रकटयति । एष पुरुषः परं आत्मनि विष्णो निष्णामासत्ति च्छेकरोति तदा विरक्तकथविज्जोवत्रेव विमुच्यते ॥ [५०—] काञ्चननिर्मिता स्वगस्येव जला या ता विष्य प्राप्याय किमपि गेहेसुखं प्रकटयति च्छेप परस्या आत्मनि शरीरे निष्णामासत्ति कथामासत्ता कथयन्निन्दता कहेन विरान्महता कलिन जीवन् विमुक्तौ भवतु । तस्याः शासनमिति शेषः ॥

शिवोक्तव्यापरेणैव वपस्य कान्यस्तेनानिविरेहेः ॥ ७० ॥

अचिरेण । [६०—] एष च्छेपवपसन्नामपदे आश्रितवृत्त्यावतये म हे वपस्य, मनोवृत्तत्या विरहेऽचिरेण शीघ्रमेव रोचते ।

तस्माद्दत्तद्विदोषस्मितकालितामहे प्रदय साक्षात्प्रदय
 वयुं शौच्यं च नादौ न गमय समयं च प्रवर्द्धाहितैः ॥ ७३ ॥
 कति । [वै०]—[कासरे] सरसि इयं पद्मिनी कमलिनी । वरुण इति शेष । यत्र
 यस्या इव मनोहरम् अत्यन्तद्विह्वलम् एकदेश एव वर्तमान मुकुटयुक्तमस्तीति शेष ।
 यस्मिन्मुकुटयुक्तम् सव्य समुद्यनं यो प्रदहति । सुसुन्दर्य करुण्यो जाला व्यापितः सा
 श्लाघनीया स्तिया । तस्मात् शोभते कल्पयामाञ्जनादौ पूजादौ विशेषस्यत्या स्थितिवचन
 मुकुटैर्नाच्युद्धिण्य विना कमलकोरके' इत्यादिना । वयुं शेषम् इह साक्षात् प्रदय-

यस्मिन्सद्यःसमुद्यद्दहपतिकरव्यापितः श्लाघनीया ।

कासारे पद्मिनीयं मुकुटयुगमनस्यन्तरं यत्र हृद्य

प्रदरे सव्यस्मिन्पि नवतेन नैवनापोपरितेन महिता पूजिता उरस्युक्ता वा सजाता ॥
 लिखितास्ति, त्वय्यपमोयुग्म' इति मनोरथस्य चातिक्रमणं वाचयति शेष । याम्
 [५०]—[है सखे, विजयव रचना यस्या सा विविणी कौ पात्रा मे लज्जतलले
 सदा अहिता सजाता । यत्पलोकसाधनं न जानामि ॥

अर्द्धता रचना लिखितास्ति । या मे मनोरथानामतिक्रमणं नैककल्पसाधनं अतएव
 सहेति । [वै०]—[है सखे च मित्र, मम मालतले लज्जतल्ले इयमवविधा विधा
 यामेनवरतमहिता मनोरथानतिक्रमणं सजाता ॥ ७२ ॥

सहेचर मम मालतले विविना लिखितास्ति विजयवनेयम् ।

चोदयतीतिनामिहास्मिन्पुरुष गतिर्षा कुरु ॥

मयुव्वन्तो विरोधी यस्या । विरोधादिति शेष । एवविष्य, अर्थ नोदक ते प्रभवति ।
 मानं करोति । त्वं तु शान्तपथा इत्यर्थः । तत्समाहृद् है साक्षिण्यं नवसोदर्युसहितं,
 लोकमयुर्वृद्धिर्द्विनी मानचर्चा स्वप्रकाशो शान्तं आपति सति न युक्ता । अथो परमेव
 [५०]—[है मवति, परपुरुषेण मम विवादे कलहे सति खलु निश्चयन अलौकिकी
 इयदवधि तव वेदान्तश्रवणकथयप्रमदितपत्यगीचरे त्वं चोदयतिविनामि गतिर्षा कुरु ॥
 चैतन्यलक्षणे प्रमाणं आपद्द्वयं सति । तत्समाहितद्विस्मन्मयुर्विधा साक्षिण्यत्वे अयुर्वे
 मानचर्चा अर्धमानादिप्रमाणोपन्यासकत्वा खलु निश्चयन न युक्ता भवति । स्वप्रकाश
 परति । [वै०]—[परपुरुषस्य श्रेयाणां विवादे प्रसक्तं सति लौकिकी लौकिकी
 प्रभवति कुरु चोदयतिविनामि गतिर्षाम् ॥ ७१ ॥

गच्छे मयुर्विरोधिन्यशुते साक्षिण्ये
 प्रपुण्यविववाद् लौकिकी मानचर्चा

भवति न खलु युक्ता जायति स्वप्रकाशे ।

परपुण्यविववाद् लौकिकी मानचर्चा

[५०]—[है वयस्य, अथावधि एवमेव कालक्षेपं कृते कल्पयामे समाश्रितगमनाय
 मे अविरोध कानिना अस्मा क्षिमा नीविद्वैवविवव र हृद एकान्तस्यल रोचते ॥

नञ्च एष स्व नोपक्ष्य । वज्रज्या हितं क्वण जानातीति तथाविषत्वं सम्य

गम्य ॥

[२०—] इय पद्मिनी कासारे तिष्ठतीति शेषः । यद्वा । अरे स्व का पद्मिनीति विशेषशः । यत्र यस्या इव इदं योऽवम अनत्यन्तरं मिथःसंगत मुकिल्युगमायुतं पद्म-
काशमानं स्तनयुगलमस्तीति शेषः । यस्मिन् सद्यः समुद्रवन् प्रहो आगदो ग्रहेण वा
युस्यैवविषो यः पतिमतां तस्य करजानां नखानां व्यापारः श्वापनोपः । तस्माद्देवत्वं-
न्युग विशेषस्मरणे कलितं सदा विचिन्तनं कदा इक्ष्यत इति इह इह स्वले साक्षात् प्रयक्षतः
प्रक्ष्य वदुं श्रेष्ठ शौचं च प्रस्तावमवविष्य न गम्य न याप्य । लीकतमोहितं जानातीति
एतिवक्षस्व व्रज एतां गृहीण ॥

नव्यादिरभृद्विषकं वन्या मुदृग्मापिणीं रसज्ञेयम् ।

सद्यः फलेदंनवरतं संभाषणमच्युतीस्पर्द्धं यस्याः ॥ ७४ ॥

ति । [३०—] अधिकं न व्याहारं साधुं विमतीति मुदृग्मापिणीं च इयं रसज्ञा-
विज्ञा वन्या । यस्या जिह्वया अच्युतीस्पर्द्ध विष्णुविषयं निरन्तरं संभाषणं सद्यः फलेदं-
द्वैत इति शेषः ॥

[२०—] इय रसज्ञा नव्या नूतना इतरत्वं वन्या अधिकं यस्या अच्युतमास्पर्द्ध
स्पर्द्ध यत्र तस्माद्यथा सद्यः फलेदं नवरतं यस्मात् ॥

कृष्णाम्भोरधरैरतस्य ज्येष्ठे दास्यङ्गतस्य सुखे

लज्जव्यतिनिकमङ्गनाशोमसकौ विन्देत्कथं देवमम् ।

तस्मात्स्वामधुनाशो न स्वमजनं दाहि परं प्राथ्ये

नैवैन्मम चेतसि स्फुरति न स्वर्गापवर्गादिकम् ॥ ७५ ॥

कथंति । [३०—] हे कृष्ण, आम्भोरधरतस्य ते दास्यं गतः सुखं ज्येष्ठे । असकौ
असौ प्रेषः आत्यन्तिकमङ्गस्य नाशो लज्जा देवनं स्वचित्ताकणनकीर्तनगानयन्यादिल-
क्षणं कीर्तनं कथं विन्देत् । मोक्षे पापणवद्रवनमन्युकात्मियुः । तस्मात् परं परमात्मानं
मधुनाशो न वा स्वमजनं दाहि प्राथ्ये । एतच्चैरवद्रजनं न प्राप्तं मम चेतसि स्वर्गा-
पवर्गादिकमपि न स्फुरति ॥

[२०—] कृष्णं स्वामा आम्भोरधरैरतस्य तेऽङ्गतः पक्ष्याञ्छरीरादी दासो सुखं
ज्येष्ठे ॥ यद्वा आम्भोरधरैः दास्या अङ्गतः दासो कृद्गो प्राप्यते रतस्य सुखं ज्येष्ठे ।
असकौ अङ्गना ते क्षी आत्यन्तिकं यं सुखं लज्जा पूर्वविपदातीं देवनं कीर्तनं स्वयां
सुखे कथं विन्देत् । शौचनमाङ्गलि यतस्तस्याः सुहृदेस्तस्मादर्थेना त्वं अशानं स्वमजनं च
दाहि प्राथ्ये । च्छिदं मर्दकं न करोति तदा मम चेतसि स्वर्गापवर्गादिकं अथात्तत्र
न स्फुरति ॥

दृष्टि मनी हेरति या सायाद्व्यारामवसतिरकलिता ।
तस्माद्विषयसूतीनां नित्यानन्दो मयानुभूते ॥ ७६ ॥

तथापि । तस्मात्तत्र शीतकाले उष्ण, उष्णकाले शीतल । यतः सन्तोऽस्मात्पूर्व-
 [२०—] मनोदरेण वयसा तारुण्यमाचरेत् । तत्रा शरीरेण निरस्त्रो शीतानयो यमा
 कान्तमेव हृदा कल्पयती विष्णोः । सुमनसा तदेकचित्ताना वैभव भवति ॥
 मित्र, मयाहितमिच्छेत् । परमयोगिनापि हृदये उष्णप यत्तदेतदिति । माघ उदये-
 तथा तत्रा शरीरेण निरस्त्र शीतानपादिकं यत्र । कथ कदा । योगस्ते सिद्धे । अथ
 च्छादिते वने योगसिद्धिस्तत्र भवति । किमेते वने । मनोदरेवैद्योभिः पादोभिरनिच्यते ।
 भिति । [३०—] हे सखे, योगसिद्धिं च्छुद्धं च्छुद्धं तदा सत्त्वं कान्तं निरुत्पन्ना-

हृदा कल्पय माघवं सुमनसा यती वैभवम् ॥ ७९ ॥

अथ योग्यं मयाहितं परमयोगिना हृदये

कदा सत्त्वंकान्तं भवति योगसिद्धिस्तत्र ।

मनोदरेवैद्योभिः तन्निरस्त्रशीतानयो

विष्णोः यं सखा माद्यन्ति गृह्य भवन्ति त एव धन्या इति मन्ये ॥

[२०—] सु आदिभ्यस्त्व तस्माद् तत्र 'तरे'वैपरीत्यं तं सुरतमिच्छयुः । तस्मिन्-
 उदयेनो धन्या मान्या इति मन्ये ॥

शिया यन्ति उदयन्ति विषययोगिभ्यः प्रयच्छन्ति । इति ह्ये । त एव न्यायमागं न

स्विति । [३०—] स्वात् धन्या इतरेवैपरीत्यमन्यवैलक्षण्यं उच्छेद्यं सखा माः

मन्ये त एव धन्या मान्यानन्यमन्यमन्यमन्यः ॥ ७८ ॥

स्वादिनेवैपरीत्यं सखा माद्यन्ति इतरे उच्छेद्ये ।

अरिणा तदेया एतत्सवन्धनी पूजास्ति । वस्तुनि योऽपि प्रसक्त इति ॥

निन्द्या वा भवति या निन्द्या दवीया दवाभिप्रसवन्धनी । तद्विषयनापहृष्टादित्येव । अथवा

निन्द्या यदि कर्तुरित्यत आह—तत एतत्सौमनस्यसिद्धिरेव अरिणा शत्रुणा शत्रुणा

दस्यां सौमनस्यार्थं प्रीत्यादरेतिष्यद्विच्छि कथ प्राप्या । अथवा सहे सौमनस्ये ह्ये शत्रुवो

[२०—] अस्या विशाखा अतिशयिता नवा नैतना शौवनशरीरालि शोः । त-

विष्णोः सवन्धनी वागहेणा वाचा अहेणा पूजा भवति । तदेया पूजा वारिण्ये वा अस्ति ॥

सौमनसी गृहसवन्धनी आदिद्विच्छि- इदानीं वातान्दोलनया तथा नास्ति । ततो यादवस्त्व

विशालि । [३०—] वागौ वहति सति वनश्रीविशिष्टा न । तस्मात्सदस्या वनलस्या

सवन्धवागहेणा यादवीया ततो वारिण्येवास्ति पूजा तदेया ॥ ७७ ॥

विशिष्टा नवाशौवनशरीरदस्यामवाप्या कथं सौमनस्यादिविच्छिः ।

प्रात्यहिकः प्रयादोऽन्यथा ॥

मयायोगि योषिता निरुत्तरेत नाषिता । तस्यादेनाम् अधिवसता मया नियमानन्दः

[२०—] आरामे उपवन वसतिः स्थितियुक्त्याः दृश सती मनो इति या सा

इति । [३०—] एष्यम् ॥

नला यस्मिन् एवविद्यमानं यस्याः हेतुवत्, तत्र योगसिद्धिस्त्वसंसारोत्थः कदा
भवति । अथ मयाहितमृत्युं परममुक्तेभ्यः अयोगिना विरहिणा दृश्याप वृथात्वं
वसन्तं पश्यतः सुमनसां पृथगाणां वृथानु सद्यस्त्विदलस्मान्मानमदीकृषु ॥

नित्यं निरञ्जनकथं साक्षिण्योतिः स्वतः प्रकाशोसिद्धम् ।

गमयति यातिमगमयति रमयति रमयति च सपदि संतापम् ॥ ८० ॥

नित्यमिति । [वै०—] नित्यमविनाशो निरञ्जनकथं नित्यमिति साक्षिण्येन चोक्तिः स्व-

रूपं अथ साक्षिण्यक्षेण याति संन्यासिनं स्वतः प्रकाशं यस्मिन् विद्वानन्दरूपं तद्विमयति
अगमयति रमयति सपदि सांसारिकं संतापं गमयतीति ॥

[२०—] सा विषया, नित्यं नित्यात् अञ्जनकथा कञ्जलकथा यस्मान् स्वतः प्रकाशो न
स्वाभाविकैव कान्तिविशेषणं सुखं सुखकारि अक्षिण्योतिर्नञ्जप्रमा गमयति गमयति
यातिमगमयति अगत करीति रमयति सपदि संतापं च गमयति ॥

चिरप्रमस्त्वमस्त्वानितहेदये पदानयन

समानात्परमस्त्वस्मिन्भवति न मयागीति किमपि ।

उद्वेक्षादीं रीतिं नयति दशमोनां च यदि मां

हेदां वाचा श्रीमत्सचलनमिदं तत्त्वमिदित्तम् ॥ ८१ ॥

चिरिति [वै०—] पदानयनं कृत्वा चिरं प्रमः स्विद्या स्थितिं हेदयेवैवविषयं अयं मित्र,

समान आरम्भ उद्यमो यत्सुवैविष्यं भवति अस्मिन् त्वयि समानशीले विष्णुमते मया
किमपि न अतीति गुप्तम् । तत्र रोगमवृत्त्यां विषयेषु उद्वेक्षादींशोक्तसद्वचनम् । दश दश
नयति गमयति । आन्तर रोगं दृष्ट्वा न्ययति । यदि एनां सयोगां दृष्टिं मां नयति
गमयति अगुरक्तीं मां पश्यति तदा हेदां वाचा श्रीमति वासुदेवे अवलम्बितमिदंभव
तत्त्वमिदित्तमकम् ॥

[२०—] चिरप्रमस्त्वित्या उचितहेदये पद्याक्षि हे भवति, अस्मिन्वैवविषयं मानसहित
आरम्भं किमपि अतीतिपरयो न यदि उद्वेक्षे आक्षेपा यस्याः एवविषया त्वं दश रीतिं
नयति एतां दश रक्तीं मां नयति तदा हेदां वाचा श्रीमत्यां त्वयि अवलम्बितं मया
तत्त्वमिदित्तमकम् ॥

स्त्वस्मिन्मनोभवमदी यन्त्या भवति मनमुदरोषः ।

नित्यं तपस्यतीति नित्ये किं नानन्दद्वयानुभूतिः स्यात् ॥ ८२ ॥

स्त्वस्मिन्मिति । [वै०—] स्त्वस्मिन्मनोभवमदी यन्त्या भवति विद्याद्विजन्या येनैवविषयो

धन्यः स नमोदया रोषकतदं भवति । नित्यं नित्यं तपस्यतीत्यस्य किमानन्दद्वय-
गुमिति स्यात् ॥

[२०—] स्त्वस्मिन्मनोभवमदी यन्त्या येन मनोदरो नमोसहितलोको धन्यः
पुष्योऽथो भवति । अतस्तपसि माध आनन्दद्वयस्त्वानुभूतिः किं न स्यात् ॥

स्मरणं कामं आदितौ यां त्वं प्रमादिशयस्तच्छालिन ततः श्रीधरे शोभां वदति ॥
यदन्तरं सङ्घं वक्ष तस्याभ्यन्तरे यां शोक्तया नीलिमीकधृतं वदति ।
वदयां तस्यां अलके चोक्त्वा तले वदति । किंमेतं । तदयो वदतयाः पयोधरायाः स्फुटतरः ।

[५०—] किरीटिनः किरीटयुक्तस्य मम मुकुटवधुनस्त्यापि ममः कपटमाना यां
श्रिया वदयद्वारिता मनादरेव वदति वधानं ॥

उक्तधृतीऽतिशयात् नया उच्यते यं पयोधरा भोक्ताः स्फुटतरं यदन्तरस्याभ्यन्तरे तस्य
कपटमानव स्मत्स्यादिति भवत्तस्य यां शोक्तया तच्छालिन । श्रीधरे । नीलिब
नवति । [५०—] मम ममः किरीटिनोऽर्जुनस्य श्यालके कृष्णं वदति । किंमेतं ।

मनी मम किरीटिनः कपटमानवश्यालके ॥ ८५ ॥

स्मरति तत्र मन्त्रिणोऽपि तत्र शोभते

श्रिया वदयद्वारितां वदति नीलिमीकधृतः ।

नवीनपयोधरास्फुटतरस्त्याभ्यन्तरे-

लितानाम् ॥

यासि । पुनः । उरक्षेप्ये एषमंजल वरा. श्रेया दोषो वदितो यासाम् । कर्तृनैवैरुजो-
स्मरत्ये तं मुञ्जत इति आवावाणमुज्ज्वलासाम् । रन्माया अत्तरोविशेषस्त्य स्फुटोपमा
[५०—] हे सखे, शिरीषाक्षीणां समादशा स्मर । कीदृशीनाम् । आयां याणाऽप्यु-

करोम क्षीणाम् ॥

यस्यास्त्वाम् । पुनः । करश्च ज्ञानं च तच्छालिन तान दोषता यस्याः । पुनः । शिरीषा
उपमा यस्यास्त्वाम् । पुनः । उरक्षेप्ये द्रुणोऽर्जुनेप्ये एष मूलं वती महेश्वर एव दोषो
नम् । अवशिष्टवद्विषयानि किंवा नैवैरुजोऽप्यु । कीदृशीम् । रन्मायाः कदव्याः स्फुट
रन्मति । [५०—] हे सखे, अथ त्वं वाणस्य वाणासिस्त्य मुञ्जा स्मर । जालीकव-

करजानुशीलितानां शिरीषाक्षीणां स्मरति वावाणामुज्जाम् ॥ ८४ ॥

रन्मास्फुटोपमानामिरेक्षेप्ये एषमंजलवद्वीणाम् ।

तस्यात्तद्वीणमञ्जनं तद्वद्वीणमञ्जनं नीं हिताय इह हे स्वाप्ययत्वं कापुण्यं न प्रकटय ॥
इक्षुरो घनाब्जः । अतः समिति न वदति किं श्रेया विजम्बते । किं तत्तत्तद्वेदव्याह—
[५०—] कामपि द्रव्यदानानामिदमन्तर्गतं प्रति वचनम्—सा मम मज्जे । भवान्

स्वाप्ययत्वं शोभदच्छालिकापुण्यं न प्रकाशय । मज्जनं वदति ॥

वदति श्रेयं विजम्बते तद्वद्वीणमञ्जनं नींस्त्वाम् हिताय । इह हे स्वाप्ययत्वं न प्रकाशय
समेति । [५०—] समसिः समसिः स्तुति भवान् इक्षुरो विजम्बते किं स्वमञ्जनं न
तद्वद्वीणमञ्जनं हिताय नः स्वाप्ययत्वं विद्वे न प्रकाशय ॥ ८३ ॥

समसामज्जते इक्षुरो भवान् इह वदति न श्रेया विजम्बते ।

कलयति वयस्यकस्मान्त्रं कश्चिन्मरुतौशिशोश्चम् ।

अत्रोक्तिकप्रत्युक्तौ कलय मिथो भूयोशिक्षणतारणम् ॥ ८६ ॥

कथेति । [६०—] हे वयस्य, त्वं मारुती सरस्वत्येव । कस्मात् । शोष कश्चिन्मरु-

मांसिदिक कलयति । अत्र शोषे मिथः परस्परम् उक्तिप्रत्युक्तौ भूयोः शिक्षणतौ

यज्ञवर्धनं रणं युद्धं कलय जानीहे ॥

[५०—] वयसि तादृशोऽकस्माद् देवौ कान्तौ लोचये रश्मि रश्मिव । रतीशस्य

कामस्योद्ध कलयति तद्विचरीभवति । अत्र मिथः एकान्ते मम उक्तः प्रत्युक्तावृत्तर-

वचनं भूयोः त्रयाणां लज्जायास्तरणं विजय कलय लज्जां विजितोत्तरं देहि ॥

नास्यस्यसितया मयानवरतानन्दस्तथैवाप्यत

तन्मं नादावपस्य निश्चलतया चतोन्यदाकाङ्क्षति ।

तामासाद्य सदा हिमर्मुमनसोनेहा दया यास्याति

श्रेयः स्यादथैव एव कलितादाकष्टपदाकारणे ॥ ८७ ॥

वति । [६०—] हे वयस्य, अस्यस्यसितया तथैव यथा पूर्वं गाहेस्तथैव अनवरतानन्दो

न प्राप्यते तस्मान्मन्त्रं चतौ निश्चलतया अन्यथाकाङ्क्षति । तामसंन्यासिततामासाद्य हि

निश्चयंन मर्मुमनसो मर्मुकामस्य संसिरिकर्तुःलासिद्विष्णोरनेहा समयो दया यास्याति ।

अपुष्पायुर्वेनैव । अथवा इत एव असंन्यासितया एव आकष्टः पश्याया लक्ष्यः करो

युन तस्मात्कृष्णात्कलितविष्णिततात् श्रेयो भाक्षलक्षणे संप्रस्यते ॥

[५०—] मया संन्यासितया तस्मामनेन श्रेयश्चयुष्ण तथैवोद्यमं विनापि नवरतजन्मो

य आनन्दः स न प्राप्यते । तत्तस्मान्मन्त्रं चतौ निश्चलतया नवरतैकनिष्ठतया अन्यत्

किमप्यादावयसि नशोचते नाकाङ्क्षति । अथवा तां हिम कथंविदासाद्य लज्जा सदा

सदा हिमतां शीतकाले मनो यस्य तत्र दत्तचित्तस्य ईहा स्पृहा न दया यास्याति ।

आकष्टः पश्यानामाकरो युन तस्मात्कलितविष्णिततात्तद्विष्णोरेव श्रेयः स्यात् । समीग-

पश्यात्परिजित्वादेति भावः ॥

सदेवौ शौचनवती सावदिकसितिशोभितौ देवौ ।

देहि तौ निरुस्य दंघतः कथमाममर्भुवोऽपि संभवति भूतिः ॥ ८८ ॥

सदेति । [६०—] देवकीमर्भुस्यशक्युष्ण संकथुष्णोत्पत्तेः सदेवावकादेवौ यौ वज-

कृष्णौ एकवधेमागजान्युत्वेन सदेवौ रामलक्ष्मणौ वा वनवती इन्दुवदनदण्डकारण्य-

वांसिनौ । सावदिकी यासतिरेकत्र वासस्तच्छालिनौ । देवौ मनोदेवौ । तौ देहि

निरुस्य दंघत आराममर्भुवो श्रेयणोऽपि कथं भूतिः संभवति ॥

[५०—] यौ देवौ देवयोऽङ्गवौ । सदेवौ युगपद्वर्षयो । यौवनं युवित्यर्थः । सार्ध-

॥ २०० ॥ इहे भवसिन्धु ये करकलिते इत्थेन यद्देहा दारणा नस्व्ये च केशा
 न्यासाकाश्च भवन्ति तत्र रक्षिका मान्या आरमानं धन्यं मन्थनाम् इति कामिनोपदेशः ॥
 करेति । [२००] करकलितो दारणेषु नरको यत्र तत्र भवसिन्धु शरे तत्र स्वयन्तं सज-
 र्तिरुक्तिरु एव मान्या मन्थनी मन्थमानामम् ॥ २१ ॥

करकलितदारनरकोरेत इहे ये सजन्ति भवसिन्धु ।

काम. किं करोति ॥

पुरुषः कथं सुखं लभताम् । यदि सा खी अमानि प्रतीकारत्वेन ज्ञाता । तदा अतः
 [२००] विषमेषु. कामस्तद्वत्त्वा या इत्युक्तेना तामनुभवापि अकृततत्प्रतीकारः
 एव पश्चाद्विष तदा किं करोति । अविषकित्वात् ॥

अकृतप्रतीकारयः प्रमानं कथं सुखं लभताम् । यदि पुनः सामान्यतः. सामान्यशरीरे
 विषति । [२००] विषमेषु उच्चनीचेषु नागविषेषु मधुषु वृद्धेना ई लभतनुभवापि
 पुरुषो लभतां कथं सुखं यदि सामान्यतः करोति किम् ॥ २१ ॥

विषमेषु मधुषु वृद्धेनामनुभवापि अकृतप्रतीकारयः ।

यत् उच्यते रक्षिका रोमाञ्च विषति ॥

मद्वैतव्यापारमप्राप्ता अर्थिका । कृष्याभ्यामिष्टा । अतः खिया । यस्या. श्रितस्त्रि-
 [२००] इति शोभाया उरःस्थितवृक्षस्थितिः श्रव्या । कौटुम्भी । न व्यापृता
 अथपरमरुणकृत उत्तमाः पुरुषा रोमाञ्च विषति ॥

स्थितिश्च श्रव्या यतो इतिणा कृष्णन शोभा । यस्या इति शोभायाः श्रितस्त्रि-
 नति । [२००] नया नतना प्रतीकाः सपुंस्य कालियस्य चोष्ट मुरस्य हेसस्य
 यस्याः श्रितस्त्रिभुवो विषति रोमाञ्चमुत्तमाः पुरुषाः ॥ २० ॥

नद्यापलकिचोष्टा इति शोभायाः स्थितिः श्रव्या ।

सुखी स्यात् ॥

नोऽपि सुखाय । तद्व्यक्तं परिहृत्य कृता रामाया रुषपदस्य स्त्रित्त्रिन एवविषः
 [२००] विषमेषु आद्यविषक मानसं येषामोदशां नो वृद्धेः सात्रि इति एका-
 पदस्य नाम. स्त्रित्त्रिन स कर्ता स्यात् ॥

शोभा तद्विद्विद्वि सुखायैव । तत्रस्माद्व्यक्तं परिहृत्य कृतं 'राम' इत्यस्य श्रुत्य
 विषति । [२००] विषयादावविषकमनासक मानसं येषामेवविषाना नो वृद्धे या
 परिहृत्य तद्व्यक्तं कृतं कृतरामोपपदस्त्रिः कर्ता स्यात् ॥ २१ ॥

विषयादावविषकमनासनां वृद्धेशोभाविद्विद्वि नः सुखाय ।

युवोऽपि कामदापि श्री. कथं समवतीति ॥

दिको निरन्तरा यासन्ति स्त्रिणां नो स्तनी इति निषय दधतः पुरुषस्य आत्म-

परमाणुत्वं तद्वदितं साक्षिप्रमाणम् । स्वार्थे कः । साक्षिदेवसाक्षिप्रमाणम् । यतः कश्चिदेतन्ना-
 क्रीडति तत् । मुक्तानां साक्षिकानामाप्तमनस्य रोचिषा अतीदीनां गुणप्रपञ्चा यत्र । अक्षि-
 [२०—] इदं इदं अस्या वक्षसि सद्यं हितयसहितं तद्वत्त्वं स्तनरूपं भावयामः ।

परमाणुत्वं तद्वदितं साक्षिप्रमाणम् । तदपरिग्रहयोग्या मुत्तौयस्य तद्वदं सद्यस्त्वं स्वरूपतः सत-
 यत्र तदसाक्षिप्रमाणकं स्वप्रकाशचैतन्यमव यत्र प्रमाणं कृतिसिद्धदेवनावरण मायावरोपरिहितं
 प्रकाशमानां गुणानां सत्त्वादीनां प्रपञ्चा यत्र त्रिगुणारममयाप्रपञ्चापादानं साक्षि प्रमाण
 मुक्तित्वा । [३०—] मुक्तं तिसंयुक्तस्वभाव आरमरोचि स्वप्रकाशरूप अत्यन्तं दीपः

तद्वत्त्वं सद्यस्यमिदं इदं भावयामः ॥ ९५ ॥

इत्यन्महेदोयपरेदोयस्यमूर्ति

साक्षिप्रमाणकमनावरणं कृताञ्जित ।

मुक्तानामरोचिरोतिदीपगुणप्रपञ्च

किञ्चित्तरमादिदं इदं चिन्तयतां यत्नं कृत्वा कदाचिदपि सिध्यते ॥

[२०—] यथावदपि रसमाया अस्मरिरोचिषस्त्वेष रतं समाकारिताम् । एवमिहान्द्यत्
 तस्मादिदं इदं चिन्तयतां यतमानानां यतो मानोऽहेकतो येतेषां कदाचिदपि सिध्यते ॥
 वति । [३०—] आकारित श्रुतं भारत यथा वदिरम एवम अत्यदं इदं संसारे न ।

तद्वदं इदं चिन्तयतां यतमानानां कदाचिदपि सिध्यते ॥ ९४ ॥

न यथाकिञ्चिदस्मरितमाकारितमेवमन्यदिदं किञ्चित् ।

पितानि । अतः कष्टमपि लोके न । तस्मादेतं द्वे अपि न सस्यामि ॥

एतानि यस्यां ते एते सत्यं न प्रमथामि । तास्यामव स्वश्रवणादीनि ईत्यादिदं ता व्या-
 षडन्वत् । तस्मादीतितानि आत्मनः श्रुतिः श्रवण स्थितिः स्मरणं आह्वानं नाम च
 यथा तत्र लोके पितृसवन्निवृत्तानं यस्यां कष्टं यथा स्थापयाम न । अत्रापि न लज्जितमपि-
 वा । अत्र वा तद्योगात्मनस्तु । तत्र वा मम आत्मनः । अत्रापि न कष्टं लोके ।
 [२०—] ये द्वे सवृतः श्रावणीये स्थिते विद्यते स्तः । यस्यां कष्टं न । अत्र तत्र

ते न सत्यमपि नोत्सहे ॥

परत्र च न कष्टम् । हे वयस्य तस्मात् एते, वीरता आत्मनः श्रुतिः स्थितिः इत्याह्वानं यस्यां
 विद्यते इति । [३०—] ते द्वे सवृतः श्रावणीये विद्ये । यस्यामव तत्रापि लोके इदं

तस्मादेतं वीरतात्मश्रुतिरस्यत्वाह्वानं न सत्यमपि नोत्सहे ॥ ९३ ॥

विद्यते द्वे सवृतः श्रावणीये यस्यां कष्टं तत्र नात्रापि लोके ।

यन्मार्गमात्रं मन्वन्तां नाय ॥

यस्मिन्नेवविषु रते केशिकाशिमदन्मदुद्धे सजन्त्यासता भवन्ति । त एव रसिका मया

शेषस्त्वस्य द्वितो विष्णुस्त्वस्य तच्चरितमन्तं स्मरामीति ॥

सुखद्विना महिं पूजितं कृत्य कर्म विष्णुपूजादिर्कर्म । अथवा सुष्टु अद्वैतमः सधुशुः
संततमासाहं सुखे मया । वस्तुतया सुखमात्रम् । इत एव इदं स्वद्वैतं
निष्ठा कामिनीविषयस्य जीशरीरस्याभिः प्राप्तिरन्तस्माद्देह जीशरीरयोर्षी विदुर्षु क्रीडितु
अद्वैतम् । [३०]— इदस्य शब्दस्य च प्रपञ्च मातृनाजलेपनादिस्य अनवरतं निरन्तरम्-

स्वद्वैतमद्वैतकल्पं इत नान्तः स्मरामी ॥ २९ ॥

तदद्वैतमेव विदुर्षु संततमासाहं मया

नवरतमालिप्तया कामिनीविषयद्वेषिः ।

अद्वैतं सदेवमाहो देहोदेमपञ्च

सा स्वयमववागतस्युः ॥

कलितो रमिता । या परमं नवरतं तमलण्डमयूखं पुत्रेषामयूखपमानन्दं गमयति प्रापयति ।
[३०]— असकलदेहोदेकं न न इति अवधिनिषेधोविधी श्रितिशेषस्य । सा मया

कलितो श्रुता । या श्रुतिः परं ब्रह्मलक्षणमुक्तेर अनवरतं अलण्डमयूखपमानन्दं गमयति ॥
असति । [३०]— असकलं 'देहोदेकं न' इति साधुवर्तनवपस्य बोधिका श्रुतिमया

गमयति परमनवरतं या तमलण्डमयूखपमानन्दम् ॥ २८ ॥

असकलनिमित्तनिषेधबोधि श्रुतिमया कलितो ।

नान्यथेति ॥

सप्ततौ कलितः स्वोक्तोऽनङ्गो यत्र स तथा तस्य भावत्वात् तस्यैव चिदाय निरन्तरौ
[३०]— अन्तर्मनसंसारव्यवस्था का जनता रताभिजाविषा न यत्कलितो देवो ।

मिजाविषा । तदाह कलितो या अनङ्गता अशरीरता तत्र एव चिदाय निरन्तर इत्यर्थम् ॥
अन्विति । [३०]— अन्तर्मनो भवस्य संसारस्य व्यवस्था यथा सा का जनता नरता-

तद्वैमि सुखेन संसृतौ कलितानङ्गतयैव निरर्थिताः ॥ २७ ॥

अन्तर्मनोभवव्यवस्थानिर्जनता का नरताभिजाविषा ।

क्षिप्तं स्मरस्य दुर्वारता निश्चिनामि ॥

[३०]— कश्चन कामिणि गौपीमाप्य तिरसया सह तद्दोषमापायाजित्कर्म अतोऽहम्-
श्रुत्वा पूराणादौ अक्षिप्तं इदं अक्षिप्तं दुर्वारतामहं निश्चिनामि ॥

आजितः । [३०]— स दुरिगौपीमाप्य तद्दोषमपे कन्धु आषाय आलित्कर्म इति
श्रुत्वा निश्चिनामि अथदेमक्षिप्तं दुर्वारतामनङ्गस्य ॥ २६ ॥

आलित्कर्मद्वारा गौपी तद्दोहं सह तिरसयावाप ।

याया देवतत्परपरिग्रहशायया मूर्तिभूत्स्य ॥

परं कश्चिच्छलावरोपान्यम् इत्यन रोमाश्चमन्नं आनन्दं चही भवन् यौ मदीन्

ममति । [३०—] ममत्वस्य ममताया रचना तदप्रतिबन्धमात्मतत्त्व जीवज्यैक्य-

समिदमिकमनारतं कलियुतं सुखं सुखं ॥ १०२ ॥

विचित्रमयिनामनामिद्यमनादिमया न या

स्फुटीभवति नानिबन्धितं तद्वत्तमत्तत्त्वं कश्चित् ।

ममत्वत्ततः समागमत्तद्वत्त्वमनिबन्धतः

स्वित्तिवृत्त्याः सा अतिवृत्तिर कथमपि निरोद्धं न शक्यते ॥

युक्ता यथा । रतीशस्य समस्त कामयुद्धे अधिकः । रमणश्च माता च श्रद्धैकान्यामस्तद्वेद्य-
फलानि तदपञ्चस्तदात्मरणापञ्चक्य तद्विषया या स्पृहा तदापगतौ लौकिकानन्दमूर्ति-
निरन्तराणि यानि गुणैर्बुद्धिजनितैश्चिरात् कान्यानि आशोक्त्यानि यानि सुका-
[३०—] प्रण पुर्वेषु आत्मना रते धीयुक्त्या असीं जी अतिक्रियादरे दृश्यते ।

राधिकारमणत्तन्मात्रं तद्वेद्ये स्वित्तिवृत्त्य ॥

अपगतौलौकिकानन्दमूर्तिः प्रमदादधी यस्मात् । रतीशसमः कन्दर्पकोटिजावयो यो
तिवृत्त्य । अकान्या अनाशास्या अत एव मुक्ता यत्का निष्कल्पपञ्चक्यया स्पृहा येन ।
मूर्ति मूर्ति दृश्यते । क्रीडाः । निरन्तरं सततं गुणैः साधुममत्तत्त्वं उल्लसन्ती कश्चिः श्री-
[३०—] प्र आत्मनि यथाणि रता धीयुक्त्यासावतिक्रियाः पुर्वेषु दरेदृश्यते

पराम्परतधीरसर्वतिक्रियादरेदृश्यते ॥ १०१ ॥

रतीशसमराधिकारमणत्तद्वेद्यस्वित्तिः

मपञ्चविषयस्फुट्टेपगतौलौकिकानन्दमूर्तिः ।

निरन्तरगुणौल्लसद्द्विचिरकान्यायुक्त्याफल-

स्वित्तिवृत्ति ॥

जगत्तन्मात्रस्यः साक्षात्स्वित्तिवृत्तिः साधुनायुक्त्यास्फुट्टिता नीतिवृत्तिसमन्वित्तत्त्ववृत्तिवृत्ति-
[३०—] कामधर्मविवः परपुर्वेषु मजन्मकं सारं विजगतीति वदन्ति । यस्मा-
यस्मात्सद्यो साक्षात्तगता स्वित्तिवृत्त्य भवति ॥

परति । [३०—] धर्मविवः परपुर्वेषु कृष्णस्य मजन्मकं विजगति सारं वदन्ति ।

यस्मात्तद्वन्दमयो सद्योसाक्षात्स्वित्तिवृत्तिवृत्तिः ॥ १०० ॥

परपुर्वेषुमजन्मकं विजगति सारं वदन्ति धर्मविवः ।

स्मरामि हितहितविवारो मम नास्ति ॥

या मुखा साहयुक्ता सुन्दरी वा स्वहितमहितानां शत्रूणां च कृतं अन्तः किमपि न
च । तस्मात् हेतोरहितं नीतिवृत्तिवृत्तिं विदुर्मुक्ताः कश्चित् सततमाधोयुक्त्या यानन्देन परिमज्जेन
च प्रपञ्चं सद्यो साधु यस्या एवविवारितं । अहंहेति ह्ये । नवरते या मतिरन्तः ममा
[३०—] कानिना योऽयं नीतिवृत्तिसमन्वित्तत्त्ववृत्तिवृत्तिः सा गेहस्य हेहस्य

इत्यत आह—तत्र सदैव निरन्तरं दास्या अन्तिके निरन्तरं सुखेन रात्रिना वर्तनं
 वयंयुस्त्वैवविषत्सम् । धनसमृद्धौवर्षे तत्र विद्याः श्रमा युद्धेकानिवाह्येण युध्व । कृतं
 ॥२०॥—यदि वयसि तास्यै त्वं धनैर्युक्तः संहितः तदा युवाश्रमः परिश्रमे

संहितः समग्रो वा सर्वग्रो वा गणेशकामिकः कृष्णो यज्ञैर्विषं विनाशय ॥

ममूदं मम संमतम्—मनाभवकतेनाविषमारेण अतिक मतः सकल. कलया वलमद्रेण
 स्वस्वीकारे युध्व सदैव सुखेनानायासेन वर्तनं तत्र जीवनं के दास्यान्ति । तस्मात् हे सुखे,
 वृथा । [३०॥— हे वयस्य, यदि त्वं धनैः युक्तो निधनरत्नदा तत्राश्रमपरिश्रमे गार्ह-

विनाशय मना मनोभवकतेनाविषकम् ॥ १०४ ॥

इदं मम मतं सर्वे सकलानां पदाराणामिक

सुखेन खल्वे वर्तनं तत्र सदैव दास्यान्तिके ।

व्याश्रमपरिश्रमे यदि वयस्यैर्युक्तो धनैः

तस्माद् कुर्यात् ॥

जितो रसज्ञो रसिको यथा । वदति शोभा यस्या सैषा खी नमे निश्चयेन रतिर्यथासिद्धे-
 मिच्छा, यायता संयोगोययता, आसक्ति. सान्निधिः परिशीलनं वा, तत्संहिता । क-
 ॥२०॥— वर्तनं शरीरकान्त्या अलंकृत्याकारेण कान्त्या कमनीया । आकाङ्क्षा-

निश्चयेन हितमर्थाह कृष्णकौर्तनादिकं कुर्यात् ॥

रसिको यथा । यदा कलितो रसज्ञः परमात्मा कृष्णो यथा । एवमेव वा एषा मारती ननु
 पदधूमः संहिता । कलितो निवासदेन रसज्ञो जिह्वो यथा । यदा कलितो जितो रसज्ञो
 वर्तते । [३०॥— वयंयुस्त्वैरलंकृतितिरयमादिभिः कान्त्या । आकाङ्क्षायाययतासहितैः

एषा कलितरसज्ञा ननु वदति शोभा रतिरहितं कुर्यात् ॥ १०३ ॥

वृणोत्कलितकान्त्या सकाङ्क्षीयाययतासितिः ।

शोभेव वा रते कलिये सुख समुत्सुकमना मा मा न मुञ्चति ॥

अनादिमा आदिमा न शोभा यथापि प्रथमा तथापि वसन्तकृत्सुमानिजादिर्विचयवशा-
 यथापि क्षीणप्रथमं न स्फुटोभयवति विचयेण मरुता वसन्तेन अमनाके अर्थिकम्
 तस्या आत्मनो हृदयस्य तत्र यद्व्यन्विता श्रुति श्रवण यत्र कृतीद्वारकवचःश्रवणेन मम
 ॥२०॥— [उत्तरयतस्त्वया कृतं तः समागमय रदस्य संकलित्यलं अन्विष्यता मम

लभ्य समुत्सुक मा मा मी मनागपि न मुञ्चति ॥

वाचः । यतः अयुनेदनाभिषयमनादिर्माया अगतरत सुख निखानन्दरूप इहा कलिये
 तदन्विष्यता मम न स्फुटोभयवति । विचयमाश्रयम् । एवमन्विश विचारेऽपि न तत्त-
 विवाक्यविषयम् । समा ये आगमा वेदान्तरत्नेया रदस्यम् । सम यदागमा रदस्य वा ।
 लक्षणम् अन्विता. समन्विताः युक्तो यत्र । तस्य समन्वयान् इति सूत्रोक्तः । तत्रमस्या-

स्थितिवृत्तः । हे सर्वे, महदं मतं श्लिषति शेषः । सर्वगोपवर्षकामिकं मनोमयकलाधि-
भारविष्क मनो विनादय विश्रमय ॥

विति सारतयात्मानं परं चैव कदाचन ।

संसाररसमयत्वं तत्कथं विजहात्वसौ ॥ १०५ ॥

वर्तति । [वै०—] सारतया सारत्वेन परमात्मानं चैव वेति तर्हि असौ पुरानं संसार-
रसमयत्वं कथं विजहात् । परमात्मानः सारत्वेन ज्ञानमन्तरेण संसारमञ्जनाय निस्तारः ॥
[५०—] सा जी रते रतसमये परमन्यम् आरामानमपि च चैव वेति कदाचित्त-
दासौ जी एतच्छीलां पुरुषो वा ससारसौख्यममनां कथं यजत ॥

विषये सोक्तन्यं स्फुटयति सर्वोमाश्रयमिदं

कथं मज्जनमाद्ये एतत् निरयमापणपथे ।

यदि स्थानमासेऽस्मिन्नासितमितकञ्जितलपटना-

चला दृष्टिरन्तकः सुकरोमिदमोयं गणयित्वा ॥ १०६ ॥

विषय इति । [वै०—] स्फुटा व्यक्ता यतया यवैवविषयमिदं सर्वे मा सेतकन्यमुपदं-
कन्यसहितं मिदितं सुदृढं च करोति । अत्र माद्ये मज्जनं पुरुषः कथं निरयमापणपथे
नरकगमनमार्गं एतत् । यद्यस्मिन्मासे माद्ये दृष्टिः आसितः सितान्द्य ये कञ्जिता यमनाया
गङ्गायाश्च तेषां घटना परस्परसंबन्धवत्तत्वाचला निश्चला स्यात् तर्हि क इदमोयं सुकरो
युयं गणयित्वा । को यश्चा वा ॥

[५०—] सा जी उत्कन्यमुपदंन कन्य सात्त्विकमयद्येन शीतजनन्यकन्यगोपित विषये ।
स पुरुष उदितं रोमाञ्च स्फुटयति स्फुटं करोति । सात्त्विकमयवर्षमपि शीतजनन्यत्वेन
प्रकटयति । मायोजानं कर्तुं एवविधा चैव [न] नरकाय स्यादित्यत आह—माद्ये
मज्जनं ज्ञानं कर्तुं कथं निरयमापणपथे एतत् अस्मिन्मासे यदि दृष्टिः आसितः सितान्द्य
ये कञ्जितास्तद्वदना तद्व्यातिकाररूपा अचला अस्मिन्पुरुषे स्थिरा स्यात्तादा इदमोयं सुकरो
को गणयित्वा ॥

अतिवाक्यवन्दरोचिः कर्तुं कुर्मिमुक्तिकलिकेतननाम ।

सुरीयः कदाचिदास्यात्तं समिकुलकलित्तरत्तनादोरः ॥ १०७ ॥

अतीति । [वै०—] अतिवाक्य वन्दरोचिश्चान्द्रका यत्र । कुर्मिषु पुरुषु कलिकेतनना-
कीलावासात् कर्तुं । सुरिभूवन्तः कदा यास्यात् । ये चित्तकं । चित्तविषयेपदद्वित्वा-
त्पञ्चरत्नं न निस्तार इति । कीदृशः । समिकुलरोचिः कमलादिकारककामिन्तयुक्तः ।
अस्तनीशरो निरस्तहिमः ॥

[५०—] सुरिभूवन्तः कदा अजयास्यात् अजयातो यद्विषयति । कामिन इति
शेषः । अतिवाक्यवन्दरोचिः । कुर्मिषुकुलैः कामकीलायाः केतना स्यान्नरूप एता-
कालं वा कर्तुं । समिकुलसमस्तन्या शरोण सह वहीत इति तथा ॥

द्वयलिखितः सकाशादलमतिशयनाधरं पालन्यान्वितः । अथ स्पष्टम् ॥

[५०—] सा खी अपूर्व अकारपूर्व धर अथरं धरति विधत्ते । कर्त्तव्यमन्वयात्
खल्वि निश्चयन एतद्योरभयोरपि त्वया कदाचिदपि न विरमति ॥

साधयति । कोऽपि पातालमति । सहजः स्वामात्रिको योऽनुरागो धननिश्चयस्तेस्मान्
साधयति । [५०—] कमलायां लक्ष्मीकाम कश्चिदपुत्रमदृष्टपूर्वं धरं पश्यन् असाध्यमपि

न खल्वि सहजानुरागादिरमति एतौतयाः कदाचिदपि ॥ १०१ ॥
साधयति धरमपूर्वं पातालं कश्चिदपि । कमलायां ।

मवाणवस्त्योत्तरणे नौकति वा पूर्ववत् ॥

काचित् शोभते । अतोऽहमेतन्नयनप्रमात्कामकृतमाहादामं यत्किं नोत्सहे । इयं सरोजदके
[५०—] इयं पद्माक्षी आशया पूर्णस्थिता मवाणवस्त्योत्तरणे उत्तरणानामिदं स-

हृद्दोहादौ ततः सखे, अमुं कल्पानव विद्वेहि नोत्सहे ॥
पूर्णस्थिता नौका चकात्ति प्रकाशते । ततोऽनयन स्वामात्रिको यो यम अहं ममति

मवति । [५०—] मवाणवस्त्य ससरोजिष्वोत्तरणे सरोजदके पुण्डरीकाक्षे एव इयं
सखे सखेऽहमेतन्नयनप्रमादामं विद्वेहि न ततः समुत्सहे ॥ १०२ ॥

मवाणवस्त्योत्तरणे सरोजदकेचकात्ति नौकयमहो पूर्णस्थिता ।

निमित्तं कामो यस्याद्वैवधिय अनादिं पुरुष महेश को नाम कथं हेहिं द्रव्यात् ॥

स्तकृत्तं समीक्ष्य को नाम कथं विरक्तिं विदोषणं विरक्तिं रागं न कुर्यात् । अथ निकाम
न्यक्ये प्रवर्तयति । तत्समाप्तस्याः सुन्दर्याः सकाशादात्मकस्य स्वस्त्योपाधिं प्रयोजक-

हेया । या वातात्मिनिनाविषयाश्चाद्युभयार्थासि प्रसभं हेतात् त्रुवाचिद्वर्थापि मोहा-
[५०—] मधुरा मनोहरा का खी ससरोजके अमुं दुराग्रदहवता पुसा हेया परि-

हितं कामं पुरुषं च हेहिं को नाम द्रव्यादिति ॥

तत्समात्कामकोपाधुमवधिं तु खहेहिं शोभा निकामं पुरुषं च शब्दं अनदिमोदोषण-
कोपजनयो य आधिभूयन, शोभा तत्कृत्तं समीक्ष्य ततः कोपाधिषुकोत्तरात्किं न कुर्यात् ।

तत्समात्को नाम पुमानत्र कामधुरिया निकाम अनदिपुरुष विषय हेहिं कुर्यात् । यथा
य उपधिषु प्रयोजकस्तकृत्तं तत्करण समीक्ष्य ततः पापसाधनात्क्य विरक्तिं न कुर्यात् ।

वातात्मिषु स्वकथाभिः प्रवर्तयति । ना पुरुषः अकोपाधिषुकाल अकस्य पापस्य हेत्स्य वा
कामधुरा कदपुधुरः हेया शोभा । या प्रसभं बलान्मोहादोषक्ये बुधनपण्डितानापि

हेयति । [५०—] ससरोजकअमं ससरो चक्रे यो अमस्तत्र दुराग्रदहवता पुसा
तत्को नाम निकाममत्र पुरुषं द्रव्यादनादिं हेहिं ॥ १०३ ॥

नाकोपाधिषुकृत्तं समीक्ष्य न ततः कुर्याद्विरक्तिं कथं

वातात्मिः प्रसभं प्रवर्तयति या मोहादोषक्ये बुधानं ।

हेया कामधुरा दुराग्रदहवता ससरोचकअमं

सामानिनीत्वा संलिखत्पयोर्विभ्रद्देकंजसुवा दद्यात् यः ।

यवनसंखे तच्चरणोरिविन्दे विन्देत्तमानन्दममन्दमाद्ये ॥ १११ ॥

सामिति । [वि०]— पयोषः समुद्रस्य संलिखत् सामानि । उपलक्षणेभवेत् । सर्वान्वे-

द्वान् दैवादीन् यः कृष्णः कजसुवा अद्याया दद्यात् । अभिभवेत् आदेयामास ।

हे सखे । अत्र स्पष्टम् ॥

[५०]— सा मामिनीं कृत्वा कमानि कमान्तस्या इति कजसुवा कसल-

पुत्रपरजानिकयाकयाद्या दद्यात् तदा तदा अथा ज्ञेह अजिभदरे लोहितद्विखलद्विखलकालमेव

आदेयामासैत्यर्थः । अतस्त्वेकफालिनीसाकणद्विभ्रद्देण युद्ध एव त्वमपि तस्याश्चरणोरिविन्दे

यवनतममन्दमानन्द मजाः ॥

सर्वत्र साक्षिमाव कल्पयन्ती सपदि दोषं सुदधती ।

संसादेयति मनीं सं मूर्तिगोपालवदोजन्मापि ॥ ११२ ॥

सर्वति । [वि०]— नन्दपुष्टद्विजातापि कल्पमूर्तिः परब्रह्ममयी सं मनः समादेयति

स्यात् स मुषं करोति । कीदृशी । सर्वत्र क्षेत्रे साक्षिमाव कल्पयन्ती । सपदि दोषं

यच्छन्ती ॥

[५०]— सा क्वी सर्वत्र अक्षेणामुष कल्पयन्ती सपदि दोषं यच्छन्ती आर्णवसिपु

मूर्तिं मनः संसादेयति ॥

निवसति हृदये सं मुखेणा न तर्ह्यपत्यवलञ्च कल्पमन्यते ।

अत उचितीमिहैतदेव यत्तस्मिद्विन्देति यन्त्रोपनिषद्द्विन्देति यन्त्रोपनिषद्द्विन्देति ॥ ११३ ॥

निवसतीति । [वि०]— मुखेणा मुखेयाम् । कृष्णा हृदये निवसति । तस्य उपपत्तिः

प्राप्तिस्त्वेतदवलञ्चिन्व नान्यत्कल्पम् । अस्तीति शेषः । अत इहैतदेवोचिती यदेतन्नक्षत्रसाध्यं

मनःकायु तस्य विष्णोः सुदृढं नियन्त्रणम् । मनसि दृढतया विष्णुः स्थाय इति ॥

[५०]— अपहण-पापकृत्याऽपराधकृता वा स परमान् स हृदये वसति सचासाध-

पपतिजास्त्वेतदवलञ्चिन्व अन्यत्कल्प कल्पे न । अत इहैतदेवोचिती यत्स्वभावोपनिषद् हृदयेन

विष्णुःप्रदेशेन वा साध्यं तस्य सुदृढनियन्त्रणमिति ॥

असत्सुतादिद्विन्देत् समस्तमकायुकाशीलिं सुधा मधुः ।

कृत्वापलपकमन्त्रव कर्तुमिच्छादन्नं ते हृदयस्य दोधते ॥ ११४ ॥

असतीति । [वि०]— एतद्विद्यं समस्त असत् विन्देत् शोतम् अकायुकाशि अर्धक-

याकाशि न भवति । अय मधुश्चो सुधा मिथ्या । कृत्सित चापल्य चपलत्वमेव अपकमम-

न्याय कर्तुं ते हृदयस्य दोधते निन्देत्तमानन्दमिति ॥

[५०]— एतत्त्वयोक्तम् असत् मिथ्या । समस्तं विन्देत् तच्छचितं सर्वं शोतम् ।

अकाशि अकाशीति प्रपञ्चो सुधा । एतावत्परिणामो कृत्वाविन्देत् कोऽपि न वेत्तिवति कृत्वा-

पुष्पाद्युत्पन्नाः ईशियः प्रियस्य कृतिं प्रियकर्मकरतव्यापारं तद्वत्प्रयत्नं का र्यामा
]५०—[इदं हेतुं वक्षसि आरोपिता तस्य पुष्पस्य भावस्तत्र तत्र धीर्बुद्धिर्द्वयः

अभवत् । अत्र समानम् ॥

विष्णुरिति धीर्ज्ञानेन लभ्यते । यस्य कल्पस्य या रीतिरिति सा श्रीलक्ष्मीरिव प्रियमा
 एव । तत्रवृद्ध्या साक्षात्काना पञ्चविधवित्तवर्धना गणनाया प्रसक्तया सत्या धीर्ज्ञानो
 तत्रवृद्धिर्द्वयः कल्पस्य भावतः श्यामाकृतिं गणनायाम् । अत्र तु लभते । अत्र तु लभते । अत्र
 स्तीति शेषः । विष्णुश्च वा इदं आदिता आरोपिता इत्या मनादेरा, इति। इति। इति। अ-
 गणयितुमशक्यानि । यद्यत्साहेतौतद्वैतसिद्धेरपि तद्वजनतस्ते मनो मन्ददरम् । अ-
 तत्र शिवे रत्नं रत्नं यत्प्रवृत्तियस्य तत्र पुनःपुन्यानि पूर्वजनमकृतानि अगणयानि
 तमा अतिशयेन प्रियाभवत् श्रीरिव या सर्वदा आराधित । लोकहिते शेषः । शश्वत्सदा
 स्याकृतिं विश्वेश्वरद्विधिवत्किञ्चिन्मूर्तिं न लभते न प्राप्नोति । यस्य शिवस्य का सा प्रिय-
 कास्यामिति । [वृ०—] कार्या इदं आदिता अतस्त्वधीर्बुद्धिश्च ईशियः शिव-

इत्यादिनासिद्धेऽपि तद्वजनता मन्ददरं ते मनः ॥ ११६ ॥

शश्वत्सदात्तवैतसिद्धेऽपि पुनःपुन्यान्व्यापयानि य-

यस्य श्रीरिव सामवर्तिन्यतया या सर्वदा राधिका ।

कार्यामाकृतिमादिगुणं लभते इत्यादिनात्त्वर्था-

परम् । कस्य । सत्त्वरूप यस्यास्तित्या सुन्दर्या उपलब्धे प्राप्ते ॥

स्मारे स्मारे सत्त्वरूपेण तद्विदितरमुपाय न पर्याप्त एव न।
 स्तान मन्दोभवन्ती अपरिमिता अन्यभेदा यत्र तयाविषयमात्मानं वाञ्छामि । अर शीष
 कलिताः कला य कञ्चिक्त्स्य कर्तुमस्य मन्थना भेदा विमोचनानि तैरत्यन्त य आनन्द-
]५०—[अदं नित्यं प्रत्यहं नानाप्रकारा बन्धभेदा यैवैवविधे सुते प्रथमकलिता य

परत्वरूप तस्योपलब्धे ॥

स्मारे स्मारे अधिकतया दुस्तर निस्तरिषु तद्विदितरमुपायं न पर्याप्तम् । सत्त्वरूपेण
 अपरिमिता प्रपञ्चभेदा यत्र तमवविषय नित्यमात्मानं अथ ईहे वाञ्छामि । मवान्मोनिधि
 हेतुकत्साकारस्य अन्यभेदा विदितरगानि विमोचनानि तैरत्यन्तानन्देन मन्दोभवन्ती
 नाति । [वृ०—] नानाविधा य बन्धभेदा. कामकोषादादेयत्तत्र प्रथमकलिता य

नान्यं पर्याप्त्याय कमापि तद्विदितरं सत्त्वरूपोपलब्धे ॥ ११५ ॥

स्मारे स्मारे मवान्मोनिधिमाधिकतया दुस्तरं निस्तरिषु

रत्यन्तानन्दमन्दोभवत्परिमितं नित्यमात्मानमाहे ।

नानाबन्धभेदे प्रथमकलिताहेतुकञ्चिक्त्स्यनित्यभेदे-

कस्यमिति ॥

योरपत्यापकमभव कर्तुं ते शश्वत् हेतुवाञ्छानं न तु सदावादेन स्वामिप्रयागोपनमापि

सर्वमकामैः स्फुरन्महद्विपलासितशुभरः ॥ ११९ ॥

द्विजातिपरिश्रितकमविदा मयासादात्

स मुञ्जतिचिरो दृष्टि स्फुरति माधु जावधुनः ।

श्रीगो जगति योषो मयिपवगवणाङ्कितैः

कथमन्यत्पदार्थमभिनिवेशत ॥

स्वया माहितस्य नय श्रितम् अनयमनीति वृत्तिसोर्वोवृत्ति वीतवृत्तैस्ते स्वान्तमन्तः
लक्ष्मण उल्लसन्ती या दृशे नय विरचिते या आरमन. प्रकिया नाजाविधा विज्ञास-
[५०]—] सपटी साञ्जलपरिधानौ षट्समा स्तनौ यस्यास्तस्या आयतलक्ष्म विधा-

विष अन्वयय वृन्दतशोख एकामप्रतिपादनेषु कथमभिनिवेशत ॥
तस्य नय सञ्जोख अनयमसञ्जोख वृत्तिसोर्वोवृत्तिमिच्छोर्वोवृत्ति वीतवृत्तैस्ते स्वान्त
दृशे दृष्टिवृत्तिस्य विरचिते या विरचिते या विरचिते नाजाविधानामामनौ प्रकिया नय माहि-
शोख तस्य यत्नस्य साधयुवधुपयुधिना प्रमाणादिषोडशपदार्थविवेचनं तत्रोल्लसन्ती या
सेति । [५०]—] उदाहरणत्वेन षटपदकुलजादिसहितैः समस्तो यो न्यायो न्याय-

स्वव नयमनय वा वीतवृत्तिवृत्तैः ॥ ११९ < ॥

कथमभिनिवेशत स्वान्तमन्यत्पदार्थमभि-

निवेशितविविधवर्णनकथामाहितस्य ।

सपदपदसमस्तन्यायतन्वोऽसिद्धै-

नयमयि संमाननीयति ॥

प्राजाक्षमा दृशे । तस्मादिदयदवधि उपसृज्यमाननदीदृष्टस्य द्रव्य पुद्गोत्वासरणादिदृष्टि-
दृशे आसित्ते संवमानस्य स लज्जा न भवेत्, अपि तु भवेदवति काङ्क्षिः । इदंनोमैटोऽप्य-
क्षी कटा एवमधिकचरव तिष्ठति । तस्माद्धन न समीपत चर तदा आधिक्यतया क-
[५०]—] इह स यादिकवनास्ति द्रव्यादिक तस्मत्स्वत अस्या दार्याम् । इतरा इय
तु भवेत् ॥

किंचनाना विषयिप्रदृशा विरक्तानामासित्ते संवमानस्य स लज्जा न भवेत् । अपि
त्युपयामि । एव सति तरेयम् । ससारसिन्धुमिस्यु । तद्धन चर समीपत तदा अ-
यदिति । [५०]—] यादिकचन भस्ति वनद्वारादिक तस्मत्स्वत दार्याम्, इत्यामि

आधिक्यनासित्तिज्ञेया न लज्जा भवेद्धनं तदा समीपत चरे ॥ ११९ ॥
यदस्ति स किंचन तस्मत्स्वत दार्यामिहास्तिमरेयुभयम् ।

शब्दानन्देऽपि मनो मन्दारम् ॥

चोत यत्न तदासक्तचित्तस्य वा तत्र पुण्यपुण्यनि अगण्यति । यथास्वतस्या भजनतो
युवतिभूतः प्रियतमा अतिशयन प्रिय । या सर्वशो दार्याशोषिका यथास्वतया स्ते
षोडशवाक्शुका युवतिन् लभते । अपि तु लभत एव । यस्य भगतः श्रीरिच लावण्येन सा

वसन्ति । [वृ०—] वसन्ते संजाते चैत्रे समागते धरणिभ्यो विभवतोऽप्यस्य
 वसन्ति । [वृ०—] वसन्ते संजाते चैत्रे समागते धरणिभ्यो विभवतोऽप्यस्य
 वसन्ति । [वृ०—] वसन्ते संजाते चैत्रे समागते धरणिभ्यो विभवतोऽप्यस्य

विद्युद्विस्फुरं प्रथममथर्वं कथय नः ॥ १२ ॥

विद्युद्विस्फुरं कलितसिमना माधवपदं

वसन्तकुर्वन्तु धरणीभ्यो विभवतोऽप्यस्य सवतः ।

वसन्ते संजाते धरणिभ्यो विभवतोऽप्यस्य

सुखस्य विरमन्तु धरणीभ्यो विभवतोऽप्यस्य सवतः फलममत्रविति ॥

विगतो ह्येकस्याथात्किञ्चिद्युगमस्य पीडा यस्मात् स । तथा स्थिरा अमन्दानन्दस्याधिक-
 स्यात् । सा खी अस्मिन्पुंसि रमते । हेतुदय मतो वसो वा निधाय । अथ पुमा-
 कारो यथास्त्वामेव योऽर्जुन विचारयति एष पुमान् दोषा रतिविरतद्वेगस्यस्योऽस्यः
 [२०—] यासौ खी ससरसुखस्थानरतिच्छेदा कृत्वाभ्यामिष्टा मनोभो आकृतिर-

सद्य फलममत्र ॥
 स्यादेवविषयः सन् स्थिरामन्दानन्दस्य शब्दावापिसुखस्य विरमन्तु मतो यत्सुखविषयो योगेन
 सारमूर्ते मते योगान्ध्यासलक्षणे वैचित्र्य निधाय निर्गता हेतुपीडा योतीत्यादिदोषा य-
 विचारयति एष पुमान् दोषान्गो रगादिदोषाकारः स्यात् । अथ पुमानस्मिन् सारमते
 युक्तवती । कृतिरता या च्छा तत्कृति । पश्चात्सोषाधारतजन्त्या । तामेव योऽर्जुन
 शति । [वृ०—] या असौ ससतिनिर्द्वैत ससरसुखस्य स्थितौ अतिच्छेदा कृशा-

मन्दानन्दविभोतिरभवाद्योगेन सद्यः फलम् ॥ १२० ॥

अस्मिन्सामगते निधाय हेतुं विद्वेदपीडः स्थिर-

रतमिवाग्निं विचारयति यः स्यादेव दोषान्गः ।

यासौ संसृतिवृत्तिरतिस्थितिरतिच्छेदा कृत्वाकृति-

विषयस्य स्फुरन्ती स्फुटमभवन्ती सृष्टिं पले मासे अयतशक्ता धारयतीति ॥

तत्कमज्ञेन मया सोऽथर आसाद्यते प्राप्यते । कोदश । विदुमस्य प्रबालस्य शक्तिवि-
 सस्यप्रकारेण स्फुरति । विज्ञाना दन्तानामतिपरिशोलेन मणिमात्वादिनामकमक्षतद्वान
 पकममनामर्कितैरुच्चारणार्थं गोवर्धनी वचनवर्धनशोऽत् । अतिरक्तिरो मम हेतुं सायु
 [२०—] योऽथरोऽथरोऽथुं जगति मयुं, ससरं मयुस्त्वरप । पशोऽथोनां

शुः शोभा ता धारयतीति तथा । ततो मयावश्य गन्तव्य इति ॥
 पक्षोणा इमणाय शक्तिरत्नसिद्धिर्वा स्फुरन्ती या सृष्टः, उपलभाम्, अयतस्य जलस्य च,
 परिशोलेनकमनिवृत्तं याचाकमज्ञेन मया आसाद्यते आसाद्यते प्राप्यते । कोदशः । योगे
 विरोधितमनां । स मे हेतुं सायुं यथा स्यात्तथा स्फुरति । अतो विज्ञानोना शब्दाणादीना
 नाद्वैतवृत्त्यादिप्राथम्यात्तज्जगति विभ्रतं ख्यातो यो धरं पर्वतो गोवर्धनः अतिर-
 श्रुतिः । [वृ०—] मयुपवासां अमरसमूहस्य वर्षं इव वर्षां यस्य स वासुदेवस्य-

[२०—] सासौ खेय खी अथ विजयदासि एतदक्षानामिणामाजिदिप्रभेदासमेत मा

गादिकमिति ॥

दासिः पञ्चानां भेदानां प्रपञ्च देहेमपि खलि निश्चयेन अधुना सत्य न मयिते । किं पुनर्वृ-
कसुरभिणा अतिप्रसिद्धेनाश्रायाश्रीनक्य जीवजक्षिमादे स्त्रिया मतिवृत्तैश्चविष्य-
वृत्तपठन हेतुचिन्ता मामिति प्राप्ति । त्वयापि तद्वत् आद्याभूत्येत आह—सदा अधि-
सहायशीलः असौ दाता सुख कलयति सुखी भवति । अथ श्रिया वृद्धेन मधुरवाचा मधु-
सुखिति । [२०—] विजयदासि आश्रयस्थानानि समेत गत्य सारत्यागा यस्य

प्रपञ्च पञ्चानां न खलि मयिते सत्यमयिना ॥ १२३ ॥

सदाश्रयाश्रीनां विजयदासिभूयस्त्रियामिति

असौ मामत्यदा श्रितिमधुरवाचाहेतुमनाः ।

सुखं सारत्यागः कलयति सत्यं विजयदा-

सि विजयदासिभूयस्त्रियामिति । विजयसुखहेतुमिति ॥

नारान्तरे वा सारसाश्री पद्याश्री स्यात्तमनिश्चयताम् । यत्र कापि या मान्यभूयदेदिः
स्थानव्यस्य । अनेकावृत्तयान विज्ञेयमित्यर्थः । तत्समादिदोत्र परत्रान्यत्र वा अत्र नगरे
[२०—] प्राज्ञैश्चरितैरनन्ता अपरिमिता ये पन्थानस्तत्र पन्थानेन संवरेणशीलैरेव
अनुमत ॥

निश्चयताम् । स एव सार वक्ष्यति । यागाऽपि मान्यभूयस्त्रियामिति विद्वयसुखहेतुत्वेन अमानि
तर्हि इहे संसारे परत्र परलोकं च सारं त्रियारो साश्री तदनुभववान् स्याताम-
अन्या कामनया नानाविधया उपयोगः फलसंबन्धा न भवति । सर्वत्रापि नशरत्वात् ।
प्राज्ञिति । [२०—] अनन्तपथ विजयमां पन्थानेन प्राज्ञैः सुखद्विभिः स्थेयम् ।

यागापि विद्वयसुखहेतुमिति मान्युः ॥ १२२ ॥

तन्मन्थयतीतिहे परत्र च सारसाश्री

नैवान्यथा भवति कामनयाप्युजाः ।

प्राज्ञैरनन्तपथपन्थानयामित्यन्वयः

धारे विवृष्टि । अथवा इदं स्वमतं न कथ्यति ॥

सुमनसो नानाकुसुमिणानि विचित्रविशोभहेतुयुतानि येन एवविषयस्त्व स्वमात्मानं प्रथममादौ
प्रसङ्गे अन्यस्यामादौ स्पष्टो विदोष माधवपदं वसन्तस्थानं उपवनादौ कलितो दृष्टाः
विधौ तद्विदोषसमूहं भवत्येव अतश्चैव अतश्चैव कामस्य नरणां नैतन्तत्तमनीकैयुत । इहे

[२०—] असौ खी वसन्ते वृक्षाखे प्राप्ते धरणिभूतो राक्षो यदपत्य कन्या तद्वत्सव-
धारे विवृष्टि । अथानन्तर नारसम्य वदं कथय विजयदासि अस्मदस्य वेदपाठ कर्तव्यं ॥
वस्य कण्ठस्य एव कलितं स्थानं सुष्ठु मनां प्रवृत्तविषयः सन् प्रथममादौ स्वमात्मानं
नर्दकं शृणोति चेत्तदादौसुपद्विश्राप्ति इदोत्सव अन्येष्टां इत्यप्राप्तिवृत्तं विदोष माध-

मवति तथा कुरु तत्र एव न शान् मवेत् ॥

[२०—] असौ विद्वान्मन्त्रं प्रथमं कुरुमाणां तद्-
स्मरति । शिबस्तस्य पदद्वन्द्वैतानाम् । यथा शिवस्तस्मात्
सर्वे भवन्ति । अतः शिवस्तस्य वा अमादा तद्वैतानाम् । कदापि न भवेत् तस्मात्
नोपदेश्य तं सर्वामासांति तत्रा सोमा मयादा नय । नो मुञ्च न त्यज । हे आत्मा, श्री
मन्त्रोपरि शिबस्तस्य नामसत्त्व हिता तत्त्वत्वा आद्याणा सञ्जानाना आसांति
दिवि । [२०—] क्विन्ता चैव यस्याभवत्तथा स्विताश्वत्था एवत्रिधा मत्वा

तस्माद्विस्मर न स्मरति तद्वद्वन्द्वानामकर्म ॥ १२६ ॥

आत्तस्ते भवतः कदापि न भवेद्वैतमपि तद्वे

नाद्यामिनिमुक्ष्य तं नय निजां नो मुञ्च सोमामपि ।

द्विवा तामसतां मनोरथामतां मत्वा कुरुष्वसिवात्

गद्य विद्यस्तस्यैवसमाप्तं कर्म न सुखिनः स्यामति ॥

मनो यथाभवत्तथा । सन्तो कृतं काम तस्मिन् । चन्द्राद्यैरेपनदशैवेनाधिपककामवे-
व्यमपद्वैतद्वैतपत्न्य प्राप्तन्तः सद्यः प्राथिताना परदेश गताना या विपत्तद्विमुक्षे
श्वत्थस्यधिपक पाटव प्रकटितम् । एतस्य चन्द्रस्थालिकाती दशैनाश्चन्द्रिकाया वा अमी
वाकाणा मत्तः एवामपद मन्थ । एतद्योतिश्चन्द्ररूपमवाप्य सद्यः कामेन स्वस्मिन्ने भवे-
[२०—] अत्रैवाद्द्वन्द्वं योतिश्चन्द्रस्थालिकाद् विद्वेत्ता कामिना चक्राणा चक्र-
भूताकारात्कामिणी (१) । अतः कथं सप्तारिभ्यु न तरे ॥

द्वैरे गतं शिवस्तस्यैव मनो यथाभवत्तथा सन्तो कृतं सप्तारिभ्युद् विद्वेत्ता । अस्मी-
व्यमपतस्य शिवस्तस्यैव पाटवस्थालिकाती दशैनाश्चन्द्रिकापत्न्य प्राप्तन्तः सद्यः प्राथित
सद्यः स्वात्मनः स्वशरीरस्य भूमिभूतस्य तस्या अधिपक पाटवं सामर्थ्यं प्रकटितम् । अमी
त्रिनोद्भव योतिश्चन्द्रस्थालिकाती चनन्तौ मन्थ । एतेजः प्राप्य तस्याः प्राप्य कामेन
योतिरिति । [२०—] विद्वेत्ता कामिना चक्राणा चक्रस्य या आत्मनःपीडा तपद्

सद्यः प्राथितश्चन्द्रस्थालिकातीभ्युत्समनामी कृतं विद्वेत्ता ॥ १२४ ॥

एतस्थालिकातीभ्युत्समपद्वैतद्वैतानामपिभवन्तः

इत्याः पत्याय सद्यः प्रकटितमधिपक पाटवं स्वान्मर्षैः ।

योतिभ्युत्त्रिनोद्भवसिद्द्वैतविद्वेत्ताकामिचक्रातिद्वं य-

परविषयतीति ॥

कल्पितविवेकनीपाय अयुना खलु विश्वेन सप्त न मर्षते । ततः प्रसया मम मनोरथ
मया सद्यःप्रियमया चैव त्रिपुरा मतिभूत्वा एवत्रिधा या पञ्चाना दशैवेत्यादीना प्रपञ्च
विषय सुप्रियाणा कर्षुकेकस्तेर्वैचन्दनताद्वैताना सदाया समालेन मर्षावनेन एकैव
मा दशैव श्रुतिमवृत्तवाचाद्वैतमना तस्याः सुरतापराय सुखमेव कल्पयु जानाति । अ-

विद्युत्का एवंविधा तां गीरीणामासत्सिमुद्देश्य तां प्रसिद्धां पूर्वापसुत्कामाभूत्तैरिहोतां
 जिज्ञां स्वकीयासुव नय । सीमा मयादांमपि नो मुञ्च । यद्वा इमामपि नो मुञ्चसि
 पराभिज्याविषयानेकराग्रीप्रख्यासिभिषिञ्छीरिमामपि न त्यजतस्ते हे आतरहेतवर्जिह्मंभवे
 ससारे न कदापि भवेत् । इतस्तेतो गमनेन हेतवर्जिह्मेव भवेत् । एकावलम्बनेन हेत-
 वीने स्यात् । तस्मादददितो यः पदद्वन्द्वे स्थलद्वन्द्वयुगागमस्ते न स्मर । किं तु
 विस्मर । यद्वा स्मरेणाहितो यः पदद्वन्द्वेऽनुवृत्तागमस्ते न विस्मर । सतत स्थलद्वन्द्वानु-
 रोगविशेष स्मरति ॥

रामेतिनामस्मृतिरल्पमन्दमानन्दमावाप्य सिधामवाहे ।

मुतत्पमानेऽल्पमुततायमाना व्यनक्ति साक्षादमुतागततां यत् ॥ १२६ ॥

रामेति । [वै०—] इहे ससारे राम इति नाम्नः स्मृतिरल्पमुततयो अपमन्दमविषकमा-

नन्दमावाप्य मुतायमाना चरमावस्था गतेऽपि अस्तनायमाना मोक्षदाचारन्ती साक्षादव्यव-
 धानेन नित्यमुक्तिरामलामलक्षणं मोक्षरूपेण व्यनक्ति प्रकटयति । अन्ते रामस्मरणेन
 मुक्तः स्यादिति ॥

[२०—] रामा जी इति नाम्नः स्मृतिरपि सिधा अस्तम इहे मपि मुतायमानाऽपि
 अस्तनायमाना साक्षादस्तनामतां जीवती माव व्यनक्तीति ॥

इच्छेत्परमनुभूतिं प्रतिमासुददौनेन विद्योदकविः ।

अनवाप्य युनयानां भवती हृदये परं निवीयते ॥ १२७ ॥

इच्छेदिति । [वै०—] अत्रावाप्ययामामाधववदरीनाराराणान्दीनां विष्णुप्रतिमानां तत्र

तत्र क्षेत्रे सदद्योनेन विद्योदां नित्यं विमलं कविधुस्यैवविषयः पुरुषस्तेनचतौविषयमूर्तिददौनेन-
 विष्णुपः परं परमात्मानं प्रकृतेः परत्वात्परिकासम् अनुभूतिमच्छेत् । साकारस्य प्रतिमां
 दृष्ट्वा नित्यंलकानितः पुमान् निराकारस्यानुसरणं कर्तुमिच्छेत् । येन पुसा योग समा-
 धिमानवाप्य भवतः संसारत अपरं न परं ससारमनतीत साकारभूतं यद्वा हृदये निवी-
 यते स्यात् । योगाभ्यासस्य निद्वा प्रकृतेः पर आत्मा लभ्येत । तदसिद्धौ प्रतिमादि-
 रूपसाकाराभूतं हृदये स्थाप्यते तत एव तदपि सिध्यतीति ॥

[२०—] प्रतिमास मास मास प्रति ददौनेन अथादत्तोः ऋतुमसं ऋतु लक्ष्मीकृत्य सा
 ते प्रतिवर्धिनी विद्यान्ती अरविषुस्य एवविषया सती परं पुरुषमिच्छेत् । अनेनमासस्येव-
 ददौनेन इःत्वमनभवन्ती परापुरुषेच्छा कुर्यादेव । कथमित्यत आह—या इनेत्ये स्वामिनो
 मधुगुणा विना परं कवलं भवतस्तेव हृदये निवीयते निषधिविवाचरेत् । तदपतिवर्धितया
 तत्रैव निषवञ्जामो भवदिति ॥

अव्यास्त्यसौरभूय मौक्तिककरोत्तिरङ्गोषु विहितगतिः ।

मान्यः स एव हृदि मे गौरी वामाङ्गमाश्रिता यस्य ॥ १२८ ॥

अधीति । [वै०—] मौक्तिककरोत्तिर विराय सौरभूय इत्यस्यास्य आकषेण गणोष

स्वर्निष्पद्य ॥

मन्दराधारमैत्रेयानामात्रि ततो न तस्य मञ्जन इत्यमिति धीराणि कथं विदित्या
 विरचित आधारी न स्यात् । एष योऽधिपयनप्रस्ताव शीरधरेषु कर्मवर्तारोण देरेणा
 चोद्वेद अमना अवाक् अथा मुञ्च यस्य कर्मस्वैवविधन कर्मस्वेषु शीमता विजना
 स तथासु मन्दिना मन्दिना मन्दिना मन्दिना मन्दिना मन्दिना मन्दिना मन्दिना मन्दिना
 विधा यः शीरधः अस्मिन्शीरधसमुद्र फलिपतिव्यसिक्तः स एव गुणो रज्ज्वल निमतीति
 स्फोता अत्यन्त स्फूर्ति कृतादिना यस्य उद्यन्ती वृथाना वृथाना मुञ्च सतीषा यस्मादेव-
 तस्यैः पारिजातादिभिः पद्मैः श्लोकशाली कीर्तिमान् अग्निरं गिरि मन्दरमग्न्या
 रामादि रामचन्द्रः । यस्माद् अमृत, हरिश्चै श्रवाः, गज पुरावतः, श्रीदेवी,
 धारी न विरचितः स्यात् । एतच्छतटीकाया आधारमप्राप्य मार्तकदेशे पतदेवैभ्यः ॥
 चोद इह सपञ्चवशित श्शीरधैरवैराग्यशते अमिता रामचन्द्रेण वाङ्मूलेनायुष्यासना-
 ज्ञा कदाचिक्वभं न मञ्जत । श्शीरधैरवैराग्ययुष्याख्यायां मार्तकदेशे कथं न पतत् ।
 ख्यानं विमतीति स तथा वृथाकरोऽपि आन्तः सन् मन्दी रागो यस्यासौ मन्दीरा-
 शीरनिमलमतिशयो रामचन्द्रः प्रख्यातः प्रसिद्धः अस्मिन् रामचन्द्र फलिपतिगुण आयुष्या-
 ष्वान् । अग्निरं वाणीमन् उद्यन्ती वृथाना पण्डिताना मुञ्चस्मात् शीरधरे धीर्विद्वेष्य
 शीरधराभायुतैः पद्मैः पद्मैः श्लोकशाली । अतिस्फूर्तिवृत्त्य प्रशस्तशब्दायुक्तर-
 प्रख्यात इति । अमृतं सुधा हरिगज पुरावतस्तथायां श्रान्तसत्त्वैर्मायुष्यायां वैशदानं चाम्द-
 स्वादाधारोऽमिता चोद्वे न विरचितः श्रीमता वाङ्मूलेन ॥ १३० ॥

आन्तोऽस्मिन्मन्दरागः फलिपतिगुणमूर्जानि मञ्जकथं न

स्फोतातिस्फूर्तिरकटाद्यैवमदग्निरं शीरधा रामचन्द्रः ।

प्रख्यातो यः पद्मैर्धूमैतदेतिगजश्रीसखैः श्लोकशाली

श्शीरधेति । स्वहाऽयम् ॥

शीरधमचन्द्रकविना काव्यमिदं रसिकरञ्जनं नाम ॥ १३१ ॥

शीरधे वैराग्ये व्यथास्य सद्यःस्फुरन्ममजायुषम् ।

विशेष उदनेयः ॥

स्वलादिकमाश्रिता स एव स हेति मान्य इति पक्षद्वयं सुधीभिः पदच्छेदेभेदेनाय-
 अत्रापामात्रद्विप्रदीप्ता । सुकृमारात्वात् । गौरी गौरादी वामा खी यस्य पक्षेपस्याङ्गुर्-
 सेव पवित्रा मौक्तिककवचः शिखा देवीव्यपाना यस्याः । अर्धगुणं विहितं गतिभूया
 [५०-] आस्यं मुञ्चमधिकृत्य अस्यास्य सौरभं परिमलः कमलादीनामिव यस्याः ।

हेति मान्यः । अस्या मास्यु, स एव शिखो हेति भ्रष्टस्त्विति वा ॥

प्रथम्यं विहितं कृता गतिमान् येन । यस्य वामाद् गौरी आश्रिता स सदाशिव एव

अनन्तरः कलाखण्डेन सिद्धम् ॥ ७ ॥

एकमुच्यते कलाखण्डेन सिद्धम् ।

वदन्ति च ॥ ६ ॥

ॐ स्वस्तिः ॥ ५ ॥

प्रथमं तद्विषयः प्रथमः, ततः पौर्णिकः—

अष्टमिनामकः कविप्रदीपकप्रदीपः—

॥ ७ ॥

सिद्धिप्रदीपः समन्वितं विदुषीणसंयुक्तसंयुक्तसंयुक्तः ।

॥ ४ ॥

पञ्चाशत्पञ्चमसिद्धिप्रदीपः संयुक्तः ।

॥ ३ ॥

चतुर्दशसिद्धिप्रदीपः विदुषीणसंयुक्तसंयुक्तः ।

॥ २ ॥

द्विषाणसिद्धिप्रदीपः विदुषीणसंयुक्तसंयुक्तः ।

॥ १ ॥

तद्विषयप्रदीपः संयुक्तसंयुक्तः ।

॥ १ ॥

व्यतिष्ठति विदुषीणसंयुक्तसंयुक्तः ।

प्रथमः सप्तः ।

कविप्रदीपः

सिद्धिप्रदीपः

अष्टमिनामसिद्धिप्रदीपः

इति श्रीवैराग्यसिद्धिप्रदीपः

सिद्धिप्रदीपः

श्रीवैराग्यसिद्धिप्रदीपः

अथैवमिदं श्रीवैराग्यसिद्धिप्रदीपः

श्रीवैराग्यसिद्धिप्रदीपः

विचकसेकवकपाकामिदं मनः प्रसूतेऽङ्कुरवकविषमं ॥ १८ ॥
रसे रसे तन्मयतां गतस्य गणे गणे इवैवयुक्तस्य ।

वाचां चमकपरिव्यापितानां नवाधुवचसि केचिद्विद्व्याते ॥ १७ ॥
गीतेषु गीयात्स्य इदंशामापाकाव्युष्य इदंशामसुषु कणसु ।

काव्युषु मायियुमनसुषु कियुदंविषयः श्रवणामुपयोगसु ॥ १६ ॥
विद्यावदोदनामानामवदिविद्याने विहितश्रमस्य ।

न तात्किं क्वेवदोदं क्वे क्वे क्वे क्वे क्वे क्वे क्वे क्वे क्वे क्वे क्वे ॥ १५ ॥
किंवात साहित्याविदः सकाशां श्रितानां काव्यसुसुद्धयय ।

—ःश्रमः क्त

। असाव्यश्रितः ।

तत्र त्रयः द्विव्याः काव्यविक्रयवायामिदंश्रयः । अल्पप्रवर्धनस्यः ।

। अथ पौत्रिः ।

अन्यवधाने मदनस्य माधवतरीयवृत्ते सकलेऽस्ति माधवः ॥ १४ ॥
काव्यविक्रयवृत्तेऽस्यैवमिदंश्रयः विद्यानिर्लभेन माधवः ।

एषा वृत्तवर्गी वाच्यः अर्था वाक्यमयिक्रयः ॥ १३ ॥
निर्वाक्यतां निरवाक्यतां शक्तिं व्याचक्षेपस्येवपरासु ।

स्वामिनागौरुतां व्याचक्षेपस्येवपरासु ॥ १२ ॥
त्रिकोणोद्योगमव्युषु तद्विद्युत्वां प्रमादितनीसु ।

अक्षरस्येवपरासु व्याचक्षेपस्येवपरासु ॥ ११ ॥
श्रुतां सरस्वतीं माधुं चन्द्रमण्डलमव्ययामु ।

क्षेमसुद्धं स जगत् प्रवृत्तमिदंश्रयः ॥ १० ॥
एतां नामः सरस्वतीं यः क्रियामावृत्तां जपे ।

एतं जपेत् श्रुत्वा वृत्तमवृत्तमवृत्तसु ॥ ९ ॥
एतं फलमदं वदन्तेऽप्येवमयं वयुः ।

एवमप्युक्तिकरणं तथैव इदंश्रयः ॥ ८ ॥
चन्द्रोदयजालं प्राचक्षेपसु तदस्युत्तम ।

अथ हितोचः—

पठेत्समस्तानि कलाकारिणोऽपि विदितानि ह्येतेषां ।

काव्याधिवासाय मोक्षस्य रक्षेत्पुस्तकाकारिणोऽपि यम् ॥ १९ ॥

महाकवः काव्यनवधिकयाय तदेकचित्तः परिचारकः स्यात् ।

पदे च पदे च पदे वाशेषसंपूर्णच्छां मुहुरितदंटीत् ॥ २० ॥

अथ्यासहेताः पदसंनिवेशैर्वाक्याध्यायैश्चात्रैर्वात् वचम् ।

श्लोकं परावृत्तित्पदैः पूरणं यथास्थितायु परिपूरयेच्च ॥ २१ ॥

तत्र वाक्याध्यायैश्च यथा—

आनन्दसंदर्भात्पदपरिवन्दकैरुपदिशितैर्वन्दितैश्च ।

इतिन्दितैरेन्दोलितमन्दमन्दनित्यनन्दनन्दनमकरन्दवन्दम् ॥

परावृत्तित्पदैश्च—

वागर्थ्याविव संस्कृता वागर्थ्याविव पत्तये ।

जागः पितरौ वन्दे पावतीपरमेश्वरौ ॥

वागर्थ्याविव संस्कृता वागर्थ्याविव पत्तये ।

जागती जनकाँ वन्दे शैवाणीशिशिशैवरी ॥

अथ हितोचः—

यस्मिं प्रकृत्यायमसमान एव कथेन वा व्याकरणेन नष्टः ।

तर्कण द्यूताऽनलज्वालना वाप्यवृद्धकर्णः सुकविप्रवन्द्यः ॥ २२ ॥

न तस्य वर्तकत्वमिदं नः स्यात्प्रोक्षणाविवेशुत्पन्नि सप्तयुक्तैः ।

न गार्दभो गायति शिक्षितोऽपि संदंशितं पश्यति नार्कमन्धः ॥ २३ ॥

इति तत्सुकृताणां प्राक्तनानां विषयकं

यवति शुभमतीनां मनःसिद्धं कवित्वम् ।

तदंशं पुत्रेष्वनुवाचमामस्युदेति

स्फुरति जलविषयां श्रीशोभिता साधनेन ॥ २४ ॥

इति श्रीव्यासदासापरब्रह्मसूत्रकारेण कविकण्ठामरणे कविप्रोक्षणाभिः प्रथमः सर्गः ।

संसरे घटिकाप्रणालावज्जडारा संम जातिव

को जानाति पुनस्त्वया सह मम स्यादा न वा संगमः ॥

यथा मम—

हेतो विषयसह विवेक बहुभिः प्राप्तोऽसि पुण्युत्तम

अन्तव्य कतिविधिनानि भवता नस्मत्सकशाशाककाविते ।

नस्यैव करोमि जन्ममरणोच्छेदं यद्वेदान्तरः

को जानाति पुनस्त्वया सह मम स्यादा न वा संगमः ॥

सकलोपजीवी यथायुमदस्य—

यद्वैतसंगकटिमालिनस्त्वभावाः

शोकं खला निगडवपुनिरखिदन्ति ।

अन्तैरिषमपदवन्धतयातिमञ्जी-

मञ्जीरवस्यै सजना जनयन्ति मोदस्य ॥

यथा च मदवापस्य—

कटि कण्ठो मज्जदायकाः खलखिदन्त्यलं बन्धनशोड्डीला इव ।

मनस्यै साधिवर्धनाभिः पदं पदं हेरोल्लेन सेनो मणिनर्परा इव ॥

सुवनापज्जीव्यो यथा भगवान्वासः—

तथा चान्तम्—

इदं कविवरैः सर्वैराख्यातमप्यज्जीव्यते ।

उदयं अस्मिन्पुस्तकेतिभजना इवैश्वरः ॥

प्राप्तान्तरः कवेः शिक्षास्तत्त्वावदाहे—

यतं सास्त्रज्ञो यागः पूर्वं विदोशोपजनस्य ।

विवेकान्तरयासः सुधानं प्रोहितश्रमः ॥ २ ॥

हेतुर्नृणासुखानाः पाठः परकैवस्य च ।

काव्याङ्गविद्याविधायः समस्तोपरिपरमस्य ॥ ३ ॥

सदेवासः कविवरैर्मदकाल्यावुच्यते ॥

आयुतं सुजनसुखौ सुयनस्य सुवेषता ॥ ४ ॥

आशाशापशक्तिः ॥ १७ ॥
 वृद्धयु पद्विमाश्रितः सङ्कान्तान्निवृत्तिः ।
 स्वसंकेतधर्मां दिष्टि परसंकेतधर्माः ॥ १८ ॥
 उपदेशविशेषात्किरुद्वैतसंभारिः ।
 इष्टितकारोवेदित्वसिपदेयनिवन्धनम् ॥ १९ ॥
 पाठसाधनसङ्घटनं श्रौतचिन्तितम् ।
 परानुभवविशेषात् व व्युत्पत्तौ सर्वशेषम् ॥ २० ॥
 सदा स्वकव्यव्यवधानं वृत्तमसर्ववृत्तम् ।
 आत्मशक्तिवाञ्छिता लज्जा परशक्तिवाञ्छिता ॥ २१ ॥
 अलम्बिता निजोक्तं परोक्तवृत्तम् ।
 अपरधर्मात् यज्ञसमाविद्ययुद्धे स्थितिः ॥ २२ ॥
 आधानात्परधर्मात् कृतसंशोधनं मुक्तिः ।
 जनसंवाप्तिमग्नं देवमाशेषात्प्राप्तम् ॥ २३ ॥
 रत्नानुसारकालं सर्ववृत्तिसंभारम् ।
 प्रथमा प्राणिक्रममावृत्तां समिद्धादिस्थितिशेषम् ॥ २४ ॥
 आलोकाः पञ्चलव्यादां गोष्ठिप्रदेशनशतम् ।
 सिद्धसाधनं दिवा शक्या शिशोरोष्णप्रतिकर्मा ॥ २५ ॥
 निशाशेषं प्रवोच्य प्रतिमा स्मृतिरुदरेः ।
 प्रवृत्तिसिद्धवधानं धारिमान्प्रवोचकात् ॥ २६ ॥
 प्रतिमां पशुपतां च नृदायवन्धनम् ।
 शोकप्रपञ्चवर्णं अशानान्प्रपञ्चवर्णम् ॥ २७ ॥
 शक्तिपतां कौशलेयुष्मा वीरद्विष्टवलोकात्मम् ।
 इतिहाससिद्धिं चाकित्तवनिर्मुक्षयम् ॥ २८ ॥
 लोकाचारपरधर्मानं विविक्तव्याधिकारसंभारः ।
 कवीनां संभवो देवं शक्तिनाम्निवधानम् ॥ २९ ॥
 नाटकानिपद्युष्मा शक्तिरालिङ्गिता मतिः ।

॥ २ ॥ लोपवर्णानिषव यौवमपङ्कनाम ॥ २ ॥

निर्देशलेद्यमापि रोहिते कस्य चित्ते

काव्यं चमत्केतिपदेन विना सिद्धम् ।

एकेन केनचित्पदेनयुग्मिपुग्म

नाहे चमत्कारविरोहितस्य कवः कवित्वं काव्यस्य वा काव्यत्वम् ।

॥ १ ॥ नवकेसिमात्रोद्योगमादांस्त्रिदालोः ॥ १ ॥

धमरे इव वसेन्ते पृथक्कान्ते वनान्ते

दंमिसरति यनाडो वस्त्रोद्योगादंयुग्मसु ।

सिकविरतिरोद्योगायां वाकचमत्कारलोभा-

व्यथ विरोहितस्य कवः सतिचमत्कारमाह—

उदीयः सधः ।

द्वितीयः सधः ।

इति श्रीव्यासदासपारमहंसाचार्यविरचिते कविकण्ठसूत्रे कवित्वविशेषोक्तम् ॥ १ ॥

॥ २३ ॥ नृपति नवनवदं यौवमपङ्कनाम ॥ २३ ॥

कविरतिरविच्छिन्नव्युत्थितः सैकपादे-

प्रभवति गतिनरे गतिसे सुप्रभाते ।

इति वडितरिशीक्षालक्षणासौण्डर्ये

॥ २२ ॥ शिक्षाणां शालामित्युक्तं युक्तं प्राप्तिरः कवः ॥ २२ ॥

प्रारब्धकाव्यनिर्वाहः प्रवाहश्चरति निरामे ।

॥ २१ ॥ निर्वृत्तौधरसंयुक्तव्युत्थितसमासयोः ॥ २१ ॥

समासादपदन्वयसः संसंवादाद्युत्थिताः ।

॥ २० ॥ पराश्रयप्रकथनं परसमाहृत्यमापणम् ॥ २० ॥

अधिकव्यनतादैन्यं परेषां नष्टयोजनम् ।

॥ १९ ॥ पराश्रयसहितेण्यत्वं गान्धीयं निर्विकारम् ॥ १९ ॥

वृत्तान्तापादनं यत्नः सान्धं सर्वसिद्धिर्वा ।

॥ १८ ॥ काव्यकियसि निवृत्तौ विशान्तिवञ्चनात्परान्तरम् ॥ १८ ॥

अथावकाव्यमशान्त्यपदांजापः कथासुपि ।

१. अत्र कालिदासस्य नाम प्रथमं लिखितं भवति, यतः प्रासिद्धोऽयं शैली यथा-

असौ वीणा कृषपरिसरे चन्दनं वाचि मौनं
तस्याः सर्वं स्थितमिति न तु त्वां विना काण्डि वृतः ॥

कण्ठे जीवः करिकसल्लये दीर्घशोभाया कपोलः ।
अङ्गुलैश्च वरद्वितवद्वेश्यासिद्धिं ध्यानमिदं

विचल्युमणोरमणीया यथा मम पदाकाङ्क्षयासु—

सोऽस्मिन्मौमिविभ्रमेषु श्रियान्निधुम्व्या भवे दुर्लभः ॥
त्यक्तं यः किञ्च विचमुत्तममालिः शोकोति जीवाधिकं
सुख्या नास्ति कलावतां बहुतरुः शान्तैर्वनान्ताः शिवाः ।

शौर्याः सन्ति सहस्रयोः सुचरितैः पूर्णं जगत्पण्डितैः

अविचारितरमणीया यथा मम शोचि शोचो—

अलंकारगतः, रसगतः, अख्यातद्वितानतश्च ।

समस्तसैकव्यापी, सैककन्दोदरश्च, दोन्दगतः, अधुगतः, शोच्युमणतः,

तत्र दशविधशक्तकारः—अविचारितरमणीयः, विचल्युमणोरमणीयः,

सर्वं विषयमशोक केवलमहं धात्रा मशोकः कतः ॥

कान्तोपादादलाहोत्तरव मुहं तदन्ममाख्याव्याः

स्वामान्यान्ति शिलोमिषाः स्मरयन्मुक्ताः सर्वे मामपि ।

रक्तस्त्रं नवपञ्चदशमणि श्लाघ्यैः प्रियाया गुणै-

चमत्कारी यथा कालिदासस्य—

भाणाः कण्ठमुपगताः प्रियतमा हरे त्वमेवविषः ॥

रक्तशोकं मुखे द्यां कुरु हरे प्रारोवमालम्बरं

रूपैर्वृन्दितमरु कण्ठमधुकरकीर्वाणोदाकार ।
वृन्दितमख्य संमिलित लसत्पुष्प रफितकैवल्य

चमत्कारिविब्रुति यथा मालवकण्डस्य—

शुभोक्तुः ।

स्वनात् स्वनात् तेषां नयनयुगलं निरुमुदं

अङ्ककारिता यथा मम लवणवत्त्वाम् —

रविष्य परमं तया रतिपतेः माम् मुगाक्ष्या वयः ॥

रागागस्तज्ञानावर्द्धिभः सरसतासंवादिभोवर्द्धिभः

नृमीतिकः सिमलकान्तिभः कसिमिता अगलाव्यगमां गिरः ।

किञ्चिदङ्कितकामकमुकिलतासुधा विविधा शुभो-

दोदंशुगता यथा मम पदाकादंभवाम् —

स चित्रं दोदंशां ज्वलदंनलतापं भवदसिः ॥

विषत्तं शौच्युशुश्रुश्रवणनवनोत्तोरपलकेविः

धनोद्विषः क्षमाभूयैककटकपता वदति यः ।

सदासक्तं शौचं विमलजलधारापरिविधं

अधुगता यथा मम लवणवत्त्वाम् —

विज्जन्तं जन्मकाकिलकमलामादंसिद्धदः ॥

निशान्ते कान्तानां स्मरस्मरकेलिश्रममेषु

समाराः संतोषं दिशि दिशि मयिलिहाम् ।

इतश्चक्षुर्वात्तयुगमयुवया वान्ति चरिः

दोदंशुगता यथा मम चित्रभारतनटकं —

स्वत्या जगतिभक्तिरेव दिवसैद्वैव तदंशुगता ॥

सर्वत्रैव धननिबन्धकलना तदंशुगता सुखेव-

स्वद्विभक्तस्वदंशुगता मनासे त्वयाममन्त्रं जपः ।

निद्याचो हृदयस्थितस्य भवतः पक्षोत्पल्लेश्वन्तं-

सुभैककदंशुगता यथा मम पदाकादंभवाम् —

माशुच्यु श्रवणौ स्पृशन्ति च पुनर्मां च कर्तुंस्तस्य ॥

नैवोत्थन्ति विवोकिनश्चपलतासुभैकसंवादिना-

पयुनतास्थितारका अपि नृणां रागागिबन्धोद्यताः ।

मायुयुगिभवदपि ते सुवदने तीक्ष्णाः कटाक्षाः परं

समस्तसंस्कृत्यापु यथा मम शोशोवयो —

सर्वेषु निर्दोष समुदायेषु च काव्यम् ।

उदकाल्लव्यमथुकाळिष्य रसकाल्लव्यमिति काव्यदोषाः । समुदायेषु निर्दोषाः । यो-
नत्र दोन्दवैमव्यमथुमव्य रसवैमव्यमिति त्रयः काव्यगणाः । यो-

चन्दोदवदत्तमतयः कविरोजहंसः ॥ १ ॥

जानान्त कर्तुमिच्छित्कतया विभाना

पायःसमर्द्धैर्युगैर्दोषैर्विदंयथाः ।

काव्यकथनाविमलसहितोदोषद्वय-

अथ गीतदोषविभागः—

चतुर्थः सर्षः ।

इति श्रव्यासदासापराख्यशैभनकते कविकण्ठामरणे चमत्कारकथने तृतीयः सर्षः ।

श्रुवासवस्य सहेकाररससाधिवामः ॥ ३ ॥

कर्तुर्वेष इव वाङ्मयिगन्धयिके-

साराः मकाररपरमगानविभाव्यमानः ।

इत्युक्त एष सर्वदोषचमत्करीना

मित्यासिजानमञ्जने रयपथे पाथुस्य पठ्यो श्रुतिः ॥

यत्नान्तत एतदरतगुमिर्दामिमा गतिः पाञ्चगा-

दोषाणां परयत नश्यत इतरं मा मा स्थिति मुञ्चत ।

अत्र गच्छत यच्छत स्वतन्ता व्यहृष्टिर्गति रक्षत

मन्व्यातद्विस्तारा यथा मम दोषोदोषो—

सोसमहास्त्रिष्विषु तद्वले च निर्दोष दोलव्यमाना ददोः ॥

सल्लहाः सरसाः सहोसरमसाः सञ्जमसाः सस्रहाः

कन्धाने मुचनं त्वया चाकतया योडा निकटः क्षणम् ।

अत्राधुः खरदूषणात्रिदोरसां नादनिवन्वोद्यम्

रसगता यथा मम कनकजानकयाम्—

गीता मध्ये हेरः स्वयन्ति तव दोलातरलताम् ॥

तथासर्वे द्वैवादिद्यति विषम दुर्जनगण

नामान्तरिमाति आति । २. अयं सुप्रशतककली मयैकविंशतिवर्षान्नात्तं पाणमदसमसमय
१. सुवचनिकेऽयमव श्लोको हिस्तिनाशा लिखितः, तस्मादिदं मानोरेव हिस्तिरिति

विषयं वेदेषु दीपः प्रतिहेततिमरं यः मदेदेशिथोऽपि ।
, अस्तिव्यक्तवर्तुषो निजकीचरानेनानश्वरं(रः) कर्तुमिथो
सगुणदोष यथा मृदमयूरस्य —

कातिः सानिहेतव समुत्पन्नस्वच्छन्दमन्दोकिना ॥
आस्ते ते कलिकालकल्पमपमधीप्रक्षालनकक्षमा
अप्यहेतिरिति वारिणि विसरितो विदुर्परिवस्तिरिति ।
, कापि वाञ्छसि किं मूषुव यवलेक्षीरोदकनच्छट-
निर्दोष यथा श्रुतमसमाहेः साधिप्रियाहेकस्येदं मनाः —
सोवर्णमिति च प्रभापरिवलवर्णोदा इतिदक्षिणे वः ॥
मूढं मूढमूर्धवस्व इदं यं लोदीय मूढं तमः

मूर्तिहै कौक्य पिण्ड पिण्ड च क्वं ऊहपक्षुदां तथा ।
, आद्यात्वाविधिं शिपिह दृढतागोदानि योहेतरं
सदोष यथा मृदश्रीशिवस्वामिनः —
मूषुव च चन्दमतिम तिम तिम अहो सुकृपा तक्णी कणी कणी ॥
, स्तनी सुधानौ कठिनौ ठिनौ ठिनौ कठिर्वशाखा रमसा मसा मसा ।
निगुणं यथा चन्दकस्य —

न्दनैकस्य कविदपि न ते वाण्ड सादश्यमस्ति ॥
उत्पश्यसि मलयेषु नदीवीचेषु श्रौवलासा-
गण्डच्छायां शशिनि शिषिना बहुमारेषु केशान् ।
, यथासास्वर्कं चक्रिहरेणोप्रक्षला दृष्टिपत्तं
सगुणं यथा कालिदासस्य —

वर्तमानहेत्याः सामान्यनीचवर्तनावाप ॥
, भाग्यमत्या नकलमालोत्समददौन पाण्डवनकेलेस्वैरसैरामोमव्यासैर्द्वैवशक-
रसकालिदं यथा मृदमयूरस्य वर्णोसहेरे —

१. विष्णुकवः प्रपितामहो मृदुलिककला इति विक्रमाङ्कदेवचरितेच्छादो सी

तस्य कर्म धारय युनाहं स्यां वद्विद्योहिः ॥

द्विगिरिपि सङ्कटोऽहं युहे च म् सततमव्ययामावः ।

व्याकरणापरिचयो यथा मृदुमृत्तिककलास्य—

द्वेनैवैतरेकद्विवन्दसदो खे नममाशोकाधिः ॥

माहेतरेक्षितगतिकारजगतप्रयाण युगां अम

तजापि स्मरिष्येऽवमनसां लामाभिमामजहः ।

यदमायं न मनोरथैर्न वचसा स्वोऽपि दृश्यं न य-

त्कपरिचयो यथा मम पद्यकान्दं च याम्—

लोकगोष्ठीं परुचयः कविसेवाव्यव्यञ्जनः ।

ज्ञानवाग्निवाद्दलपरिशावैद्यकव्योतिषधनुर्वन्दं जगद्विरोपकमलक्षणावैन्दं

तत्र लोकव्याकरणापरिचयवाक्यवाक्यनमरगतमामायाणामाशोपायाम-

नव इव नगरान्ताहरे कोऽप्यद्विष्टः ॥ १ ॥

विषयसदसि पण्डः किष्टधीर्बिचि वक्त्रे

किविपरिमिनिविष्टः स्पष्टशब्दप्रविष्टः ।

नहि परिचयहीनः क्वचि काल्यकले

अथ परिचयवाक्यमाह—

पद्यमः सधिः ।

इति श्रौत्यासदासाम्प्रदायप्रामाण्यसम्बन्धे कविकण्ठामरण गुणोपलभिमार्गप्रवृत्तः सधिः ।

एव इव परिरेक्षेत्सकं वर्णयित्वा ॥ २ ॥

किमपि कृतविषयकः सायुष्यव्यापमाना

कविकवित्परपदस्यशक्यत्वावसिद्धौ ।

इति गदितगुणायां यकानिर्दिष्टदोषः

यातः शान्तकतव्या द्विष्टो द्विष्टो द्विष्टो द्विष्टो द्विष्टो द्विष्टो द्विष्टो द्विष्टो द्विष्टो ॥

दिव्या(का)लक्षणायां विषयवचनप्रतिबन्धनमनात्तन्वाद्या

9. अथ कृत्स्नीमतप्रत्यकतां दामोदरशिशुः कश्चिन्मामहोराजस्य जगदीशस्य सार्धं
 आसीत्, जगदीशस्य जगदीशस्य ७५५, जगदीशस्य जगदीशस्य ७८६, जगदीशस्य जगदीशस्य
 २. इत्यमया कृत्स्नीमते ४०२ एतत्सख्यावांशोऽथ कर्तव्यं. विन्दमानामालाशाश-
 क्तकलशेषं वात्स्यायनकामसंज्ञे द्वितीयाधिकारो चतुर्थपञ्चमाध्यायोऽद्वैतस्यम्.

मरतपरिचयो यथा श्रेष्ठशिवोवर्णाभिनः—
 अगतवन्मरुतां स्वके परचनमानानिन्दं विन्देद्वयं
 यथाहि श्रेष्ठशिवोवर्णाभिनः श्रेष्ठशिवोवर्णाभिनः
 उच्चैर्दृष्टिं संप्रकरव्यतिकरं संसाराविकल्पकम्
 विन्द्यादौ मरुतस्य शोषितस्य क्वात्वं पयो यामिनम् ॥
 चालक्यपरिचयो यथा मम पदाकादम्बयाम्—
 स्वामी प्रमादेन मदेन मन्त्री कोपेन राष्ट्रं व्यसनं कोपः ।
 लिङ्गेण दुर्गं विषमेण सैन्यं लोभेन मित्रं क्षयमेति राज्ञाम् ॥
 वारस्यायनपरिचयो यथा श्रेष्ठशिवोवर्णाभिनः—
 श्रेष्ठशिवोवर्णाभिनः कर्तव्यं श्रेष्ठशिवोवर्णाभिनः
 मरुतपरिचयो यथा मम देवोपदेयो—
 मरुतपरिचयो यथा मम देवोपदेयो
 मरुतपरिचयो यथा मम देवोपदेयो
 मरुतपरिचयो यथा मम देवोपदेयो
 मरुतपरिचयो यथा मम देवोपदेयो
 मरुतपरिचयो यथा मम देवोपदेयो
 मरुतपरिचयो यथा मम देवोपदेयो
 मरुतपरिचयो यथा मम देवोपदेयो

सुदो रे खरदेषणानिओरसामभव दडा स्थितिः ॥

निष्पन्देन यथागतिसमयमयां सत्यास्तिवप्रत्यया

स्थापिस्थानकमौल्यप्रणयिनी चिकित्साकाव्यकालः ।

अर्थात्प्रत्ययान्नैवकालप्रवर्तनी स्थानसंबन्धिनी

धनवैदपरिचया यथा मम कनकजानक्याम् —

यथाज्ञानवतः प्रियानयनयोः सीमानामुति प्रियः ॥

धन्या मी रजनी तदेव सिद्धं पुण्यः स एव क्षणी

ऋशः कवलमङ्कलानुगतानां मूर्द्धानिकानामयम् ।

धामालोकयतां कलाः कलयतां ज्ञयाः समाधिचन्द्रतां

व्यातिःशोक्षपरिचया यथा विद्यानन्दस्य —

जातः प्रागतिदददेवद्वन्द्वनमद्वैतस्यः स तस्या ज्वरः ॥

धर्माः सुदृढाविराहाकरचयः संभ्रमचौनानांशिका

स्तापः शोष इवेष शोषाणपट्टैः कथ्यः सखीकथनः ।

अर्द्धं चन्दनपङ्कपङ्कजविसृष्टिद्वन्द्वेन सिद्धे

वैद्यकपरिचया यथा मम पदाकदम्ब्याम् —

वद्विवधोव्युपकारमस्यसमा भवति कोऽपि यथात्रैव सन्मतिः ॥

इतिशामपादे संव्यसिन्धे शोणमपानमभ्ये निशो द्योपकः ।

रेवप्रशोषपरिचया मडमञ्जुटस्य —

रजतप्रिय सुगाहयाः कलिपतान्वाचककाले ॥

वलवति मति यस्मिन्संधुमावत्तु देभा

स्फुरति विरहेजन्मा कोऽव्यय पाण्डुमार्गः ।

नखदलिगतरेइभ्रान्धियासौ शोरीरे

धाविवापपरिचया यथा राजशोषरस्य —

अवृद्धयं प्रयत्नेन तन्वडौव्यातिरानरमे ॥

पद्यशोक्षकथाकारोमन्थेन द्वैधे किम् ।

वाग्दशनपवित्रित्वया मम चित्रभारतरात्रि नाटक —

वन्दे गुरुः सगुरुं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं ।
वन्दे गुरुः सगुरुं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं ।
वन्दे गुरुः सगुरुं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं ।
वन्दे गुरुः सगुरुं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं ।

कविप्रियमान महेकाव्ये—

अत्रैतन्नबन्तान्वायुपरिचयो यथा मन्त्रेण मन्त्रेण मन्त्रेण मन्त्रेण
यन्मिदं वाच्यं तन्मिदं वाच्यं तन्मिदं वाच्यं तन्मिदं वाच्यं ॥
मायः कृत्स्नः क्लृप्तः क्लृप्तः क्लृप्तः क्लृप्तः क्लृप्तः ॥
वन्दे गुरुं सगुरुं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं ॥
वन्दे गुरुं सगुरुं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं ॥
वन्दे गुरुं सगुरुं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं ॥
वन्दे गुरुं सगुरुं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं ॥
वन्दे गुरुं सगुरुं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं ॥
वन्दे गुरुं सगुरुं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं सत्त्वमिदं ॥

प्रायः प्राक्तनकर्मानिर्गतमहेमोहेमरोहोपहा

मन्थना भवन्तीति मञ्जनसखा संजायते सम्पत्तिः ॥

विवेकपरिचयो यथा मन्दिच्छयरेजपुत्रलक्ष्मणोदितस्य—

आशोपाशोविभृत्कृत्युक्तममलं संतोषमान्यं मनः

सुवाप्यासिववर्जितं विदेरुणं मायाविह्वलितं वचः ।

षण्डीशोचनमनगमशुद्धिजननी गङ्गैव सम्पत्तिः

सोऽयं संतरुण परः परिकरः संसारवारं निघ्नः ॥

प्रशामपरिचयो यथा मम वदुर्वीसप्रहे—

चित्तं वातविकारसिंघासिंघचित्तं कृपं दिनान्तातपं

मार्गं दृशीतादेवन्वचपलं पृथक्सिमतं यौवनम् ।

स्वप्नं वन्द्यसमानम् तन्ममपि मस्थानपुण्यप्रणामं

नित्यं चिन्तयतां यवान्तं न सर्तां मृत्यो मय्यन्यथः ॥

इत्युक्त्वा लोचिरोचिता परिचयप्रतिविभयान्तीति

दिङ्मात्रेण विविचयस्वरुचनमौञ्जीपरिवर्तीकता ।

यवस्वप्नं नवोपदेशाविषयं लेशोऽप्युपदेयता

तस्मिद्दुर्गुणकौटिकद्वेषरः शब्दं समाधीयताम् ॥ २ ॥

कृत्वा निश्चलद्वेषपूरेषमयोपायं मसैन्यै तिस्रं

क्षेमोद्देशं यद्विजितं शुभफलं तेनास्ति काव्याधुनाम् ।

निर्विषयतिमाप्रभावसिंघना वाणी मयाणीकता

सार्द्धं यौवमन्वर्णविवृतशोभाभूतस्तिन्दनी ॥ ३ ॥

इति श्रीव्यासदासापाराख्यासौमन्दकेत कठिकण्डामरण परिचयप्रतिः पञ्चमः सर्गः ।

कारुण्ये पृथुप्रतापसन्निधौ कौसुम्युत्तरापरतः

श्राद्धारतिवचनानलस्य धनदस्त्वन्दस्य मूमण्डले ।

विश्वाकारवतः पुनः कलिभूयो विष्णोर्विबोत्साहिना

राज्यं श्रीमद्वननगराजदपतेः काव्यादयौघ्य कृतः ॥

इति कठिकण्डामरणं समाप्तम् ।

१. विस्तरसर्वस्वरूपशक्तसमाप्तिसम्य विद्यमानं श्रीमदभिनवगोपाचार्यशास्त्रेण
 शक्तस्य वदतः शैका लोचनाव्याया उक्त्यालोकव्याख्यायाः सन्त, तस्मादेवं
 अष्टकविः किञ्चिदनवशतयुग्म्याऽपि प्राचीनाऽस्ति. सति चायं काश्मीरक एव
 यस्य शक्तस्य शैकाः काव्यकाशादिषु, सिमाविशालादिषु, श्रीमन्देवमन्थेषु च वदतः
 सम्यक्त्वमन्त. एतच्छक्तकमपदेशान्यः कऽपि अन्य एतज्जो न प्राप्तः. केषुचित्छङ्का-
 म्पदप्रतिपत्तकषु कश्चन मद्युपलब्धैः, अष्टः, इति नामाद्युक्तेन पश्युर्दः, अष्टमञ्जः,
 मञ्जमटः इत्यादि शोचनमपि कृतमस्ति. आसीत्कश्चन यादृशकथोता अष्टमञ्जोऽपि,
 या मञ्जनाथन मायादिदोकासि स्वतोऽस्ति. २. 'युष्माकम्' इत्यादि मङ्गलाचरणशैकाः
 सिमाविशाला प्रमादाद्भगवानाश्रितत्तनाशा समर्पितोऽस्ति. एवमन्थोऽपि केष्वनाचरणः
 शैकाः सिमाविशालावलि-शङ्काम्पदप्रदोपलब्धकविवनशा समर्पिता इत्यन्त. ३. 'निशो-
 पकः' इति सिमाविशालावलिपाठः. ४. अथ, अथुपकार-,' इति सिमा०

वदतिवैश्वानर्युपकारपरदेशी यवति कोऽपि यवानिव संमतिः ॥ ७ ॥

इतिगोमापादि मधुसूक्तस्येव शोणमानमन्ये निशो दीपिका ।

कण्डव्याना वसति वाचि पुनः खलनाम ॥ ४ ॥

प्रगणुवस्य इदं वषट्कमण्डप

कनोत्तरोत्तरविशोऽपिपदपद्वि

नवाश्रयान्तिगिरिषु तत्र कालकै

सन्ति ते सुविद्या येषां कावः काचो मणिमणिः ॥ ३ ॥

काचो मणिमणिः काचो येषां तेऽस्य हि देहिनः ।

मधुनतराव्यापि देवाऽहितरन्ति शब्दाः ॥ २ ॥

चोरा इवातिमद्वो महेता कवीना-

मधुनकथं झटिति तान्प्रकरोत इत्यः ।

वदन्ति यदधुपरसेन विमदधुर्पु-

सिन्दरेपाटलमेषोरिव दिक्परुशोः ॥ १ ॥

कृतान्तं ये दिवसवज्रममहोरसवेषु

स्ते मङ्गलं विदधुर्दयरागमाजः ।

शृणुमाकमन्त्रमणोः ययुम मयैवा-

अष्टैश्वर्यात्मकम् ।

मृशेकाविशुमष्टकै

प्रदोषाः संजातास्तिमिरहेतिवदोद्विगोषाः ॥ १२ ॥
इदं चेतस्वपा अनयतिवतस्य यदमी

व्यथा चर्द्धो नव्यव्यवित्तमती नव्यसदस्येभ्यः ।
गते तस्मिन्मानौ त्रिभुवनसमन्वयविवरे-

सुसादेत नमसि योतमयैषमिव्याः ॥ ११ ॥
सन्तोऽप्यसन्त इव च्चन्दतिमान्त मानो-
पूर्व सव्यवित्तवत्पयवत् यदमेन ।
पङ्क्ति विद्योति गणितोः प्रतिबोधवत्या

स्वस्तिमिद्वेष प्रकतिमहेति व्योम्नि लवोऽवकाशः ॥ १० ॥
परावन्ति व्ययवतिवरा लोकवाद्योस्तमानि-

कालेनस्तं कृ इव न यद्यथातिव यास्त्यति चान्ये ।
पातः पूर्णा भवति महते नोपतापाय यस्या-
तद्विद्यते यदि कतं तद्वहेत्करेण ॥ ९ ॥

चौरासितीमर्भतया वृषते यदस्य
ते पश्य कोट्योमसु समिद्वहेरिति ।
सद्विद्यः सदसद्व्यवित्तिकानां ये

रिवरसामिद्वयतास्य गृण्ये का सकललोकचमनकतिवृ क्षतिः ॥ ८ ॥
पतति वारिणि याति विजानतं विद्योति वहिमय प्रजति स्थितिम् ।
यः स्वष्टो न पदा स एव चरणौ स्पष्टं न संमन्यते ॥ ७ ॥

पिण्डात्मानवभवता कलमिधयन्मसं चानेनासिना
स्वानन्त्य परिद्वय तिष्ठति करो व्यार्थय वृष्ये गते ।
माने नव्यति वारव्यव्यपयोम क्षमासांनिध्यां द्विधा

दोदंमात्रमापु सोद्विमसमा भूषणस्य गणितः समित्यतम् ॥ ६ ॥
श्रीविद्योद्विषयलोकामितिका वन्यमिधुवनतमोमलोमसुः ।

१. अथुसस्पाद्यो' इति सुमा०. २. त्रिणिकरान्तरित- इति सुमा० शार्ङ्ग०. ३. 'नहि' इति सुमा० पाठः. ४. 'सर्वे निश्चलवानसि' इति सुमा०; 'सर्वे निश्चलवानसि' इत्यपि पाठः. ५. 'आजापाः' इति सुमा०. ६. 'श्याशो' इति सुमा०. ७. 'अपि' इति सुमा०.

एवमिवास्तिविमूषि सखे न्वं कथं मे न हेमः ॥ १९ ॥
 आस्तां तावदक यदि तथा वेत्सि किञ्चिच्छ्रियांसि
 सुखपास्तं स च मुहुषदन्वयासहेद्यो विजसः ।

तद्वैदन्वयं समिदितपयस्त्रोत्पन्नत्वं विवर्ष्य
 वन्तः शून्यकरो निषेव्यत इति आतः क एष अहेः ॥ १८ ॥
 भूषे निश्चलवानसि अमर हे यद्वात्सर्गोऽद्यात्समा-

दृष्टिः सा मद्विस्मृतस्वपरिदृष्टि मयसोक्तन वा ।
 सोऽपूर्वो रसनानिपयुव्याविधित्स्वकण्योश्चापलं
 ताः स्वच्छद्योतमधिराः क न नाम नापः ॥ १७ ॥

अस्यैतद्विच्छति यद्वि प्रतासि दिक्षु
 स्वसूत्र चातकद्रोधिः प्रणयं विषयाम् ।
 अत्युद्योगिण्यसिनिनः त्रिरसोऽद्युनैष

न कोष्टिकः श्विद्योद्विडकितनष्टवेष्टः ॥ १६ ॥
 पश्चात्स्यपाणिपविपञ्जरपरपातपाडां
 सताडितोद्योगिनिरेव एव वेत्सि ।

दन्तान्तकित्तमसततपततगत-
 कीटनाहितयापि जडममणिशान्दा विडन्वयामहे ॥ १५ ॥
 यच्छयाहिरण्यकणान खचित्ता खद्योतनाशामिना

तस्मै कारमाहेनाय महेसां श्रेयाय मा स्वस्ति भूवे ।
 सन्वान्तःस्फुरिताय. वा कतगुणाय्यासिरोपविच्छेद्य वा
 कीटमणे दिनमध्वना त्रैणिकरस्वयानासितकिकरणम् ॥ १४ ॥

धनसंततमसमलमसद्विद्यो निशो यद्विरजानसि तदन्वये ।
 खद्योत इति कीटस्य नाम वृष्टिन केनाचरे ॥ १३ ॥
 स्युर्दन्वयं यच्चान्दंऽव्यथसिस्त्रिभो तत्कतम ।

१. 'अव्यं' इति सुभा०. २. 'एतदवनाल' इति सुभा०. ३. 'वृथगत' इति सुभा०. ४. 'वृत्तिरुप कान्या स्थलनिज रत्नस्युतिमेषा' इति सुभा०. न पदार्थ इत्यदि
 श्लोकः सुभाषितवर्तुश्री श्रीजयधनुर्ननाका समर्द्धोऽस्ति. ५. 'चोरी' इति सुभा०. अथ
 श्लोकः सुभाषितवर्तुश्री सागतवजयधनुर्ननाका समर्द्धः.

पथ निपतितां शून्यं दृष्ट्वा निराश्रयानना
 नवदंविषयती श्रवणैः समुद्धतकंधरः ।
 निजसम्युचितविरासताश्रया विकारदशातकिलो
 यत् न कुरुते काणः काकः कदा नु करिष्यति ॥ २० ॥
 वलनतः शिशिवना मनोहरमयी श्लाघं पठन्तः शिका
 वीक्षयन्ते न त एष संमति कथा वचुन्त एवाश्रिता ।
 पान्थकीगृहेमिष्टमजमकथनाच्छ्रवणानुमाना
 संमत्तैश्च निराश्रितं बलिमुजा सायाविना मुच्यते ॥ २१ ॥
 करमरमसाकाष्टि बल्लस्यदो श्रवणवर्षः
 शरणाभयवदानुवर्ती दीर्घा तथैव निराश्रिता ।
 वृष्टिभालिबालिद्विभ्रान्तोच्चरिष्यति वाञ्छिता-
 दिव्यति समये को जानीते भविष्यति कस्य किम् ॥ २२ ॥
 अनाश्रितद्वारा सम्युक्ति कण्टका बहवो बहिः ।
 कथं कमलनालस्य मा सर्वान्मञ्जरी गणाः ॥ २३ ॥
 किं दीर्घदीर्घेषु गुणेषु पद्म सितवपुश्छादनकराणां ते ।
 अस्त्वैव तानपश्यति चैदनायां नस्त्वैव लक्ष्मीं न पदं विषते ॥ २४ ॥
 न पङ्कजैर्द्वैतेन बलसद्वेवासाव्यसनीता
 वृत्तुर्दृश्यं कान्या स्थलकमल रत्नस्युतिमेषा ।
 व्यथास्तुद्वैतैश्च दृढव्यल्लिषमानं यदि न ते
 ननुवैकं लक्ष्म्याः परममयविषयः पदमिहे ॥ २५ ॥
 उच्चैश्चरति चिरं क्षिप्रं वरुनि तत्रं समाकरो ।
 दिव्ययापिनि शब्दं गीतं शब्दः संभावनासुभिः ॥ २६ ॥

१. यद्विद्वान्निवृत्तान्वाचसतुर्वेदं कृत्वा सुमां. २. पुष्याः कृत्वा सुमां. ३. य-
 न्मया कृत्वा सुमां. ४. एष मय कतश्चैतद्वेदं कृत्वा सुमां. ५. अनाश्रितः कृत्वा
 सुमां. ६. न युज्यते कृत्वा सुमां. ७. सुषुषु कृत्वा सुमां. ८. यत्किं कृत्वा
 सुमां. ९. कृत्वा सुमां. १०. फलं फलति कृत्वा सुमां.

१७ ॥ ३६ ॥ यो यो न संवृत्तः ॥ १७ ॥
 यद्विद्वान्निवृत्तान्वाचसतुर्वेदं कृत्वा सुमां. २. पुष्याः कृत्वा सुमां. ३. य-
 न्मया कृत्वा सुमां. ४. एष मय कतश्चैतद्वेदं कृत्वा सुमां. ५. अनाश्रितः कृत्वा
 सुमां. ६. न युज्यते कृत्वा सुमां. ७. सुषुषु कृत्वा सुमां. ८. यत्किं कृत्वा
 सुमां. ९. कृत्वा सुमां. १०. फलं फलति कृत्वा सुमां.

१. 'य' इति सुमा०. २. 'निय' इति सुमा०. ३. 'शौभ' च काननस्ति-
 रिय' इति सुमा०. ४. 'यज्जातोऽसि चतुष्षथ धनतरच्छायाऽसि किं ज्ञाय' इति सुमा०. ५. 'स वृ फलेदद्याय' इति
 धरपद्वती चय श्लोको अदन्तधानवधुणा नामा समर्द्धतः. ६. 'स वृ फलेदद्याय' इति सुमा०. ७. 'कालेन संश्लिष्या' इति सुमा०.

स्तेनैवामिषमपि क्षणं परमतः शक्तिः कृतः प्राणितम् ।
 तन्मूले पुकेषाद्युषं गतमिदं ग्राह्यं संश्लिष्यात् ॥

काले कल्पयथा कदाचिदयथा न वेव वेधाः प्रभुः ॥ ४० ॥
 पुंसः शक्तिरित्यसौ सुफलता त्वद्यायथा श्लेषा
 सेव्यः साहिरितीदमाकलयता तालोऽवगोनाश्रितः ।

सन्मूलः प्रथितोदातिवूनलसच्छयः स्थितः सन्पु
 क्षोमाप्राप्तनमञ्जनानि जनतः स्वैव वृक्षदितैः ॥ ३९ ॥

हे सद्धस सहस्र संमतिं सर्वे शोभाशोभाकपूण-
 युक्तश्चेत्कालोऽसि किं फलमुरीच्छोऽसि किं संमतः ।

किं जालोऽसि चतुष्षथ धनतरच्छायाऽसि किं ज्ञाय
 संवन्धोऽननरूपय्यापि न कृतः किं चन्दनस्य त्वया ॥ ३८ ॥

वास्तां खल्वनरूपया सुफलया पुष्पाश्रया वृक्षे
 लोभा वाप्युगतानवस्थितिरियं नद्वेष एवायथा ।

संतोषः किमशक्तता किमयथा तस्मिन्समायाना
 किं तन्नैव सह स्वयं न दृलेशो यताः स्य यो मीनः ॥ ३७ ॥

द्वैकाः टिडिपयकया प्रातिकृतं तस्य अद्वैतं च-
 भोगाभ्याससिद्धिकाः प्रातिद्वेन ता विस्मयगस्तन वः ।

छिन्नसप्तसिद्धस्य चन्दनतरकपुष्पे पलरय्यागता

दास्यत्वेतच्छतगोमयं वारि मूर्ध्ना दधानः ॥ ३६ ॥
 तेनाभ्यासः कतिचन जना वास्यस्तिपुष्यवृ

श्रया यस्य प्रभवति चिरं धमशोन्त्ये जनानाम् ।
 एष श्रीमानाविरलशोभाशोभाश्रिके

१. 'विष्णवे' इति सूत्रात् २. 'तावद्वे' इति सूत्रात् ३. 'आययति' इति सूत्रात् ४. 'कृत्वत्वा' इति सूत्रात् ५. 'किञ्चिद' इति सूत्रात् ६. 'अ-
न्यानां' इति सूत्रात् ७. 'नो मयि' इति सूत्रात् ८. 'सिन्धुतवतो' इति सूत्रात् ९. 'सिन्धुतवतो' इति सूत्रात्

|| ७८ ||

इहेतुः श्रुत्वाऽत्रो ह्येवाम कलशोऽप्यस्तु संकलः

कुरुतां पुण्यानि श्रुत्वाऽत्रो ह्येवाम कलशोऽप्यस्तु संकलः

स्वमाहोऽन्यत्रो वागिऽहो न जाली मरुतिभः

|| ७९ ||

इहेतुः श्रुत्वाऽत्रो ह्येवाम कलशोऽप्यस्तु संकलः

सुरेभ्यः श्रुत्वाऽत्रो ह्येवाम कलशोऽप्यस्तु संकलः

आकाशाद्यो मन्त्रेषु विष्णोर्नमः

|| ८० ||

संस्तव्य पात्राणां चोत्तमं नैवानरैरप्यस्य सिद्धिर्वाप्स्यते

जातं पश्य पुनः पूरेषु पक्षेषु सैवास्तु दंशो ह्येवः || ८१ ||

अस्यान्तर्गतस्य चतुर्दशोऽप्यस्य विष्णोः स्तुतिः

इहेतुः श्रुत्वाऽत्रो ह्येवाम कलशोऽप्यस्तु संकलः

लक्ष्मणः पतिः शशिस्य विष्णोः स्तुत्यास्तु वा कस्यापि

सर्वानामपि कुरु दंशोऽप्यस्य विष्णोः स्तुत्यास्तु वा कस्यापि

सर्वानामपि कुरु दंशोऽप्यस्य विष्णोः स्तुत्यास्तु वा कस्यापि

कौट्यः कुरुमः तवैव धत्ते कस्यैवो ह्येवम

सर्वानामपि कुरु दंशोऽप्यस्य विष्णोः स्तुत्यास्तु वा कस्यापि

स्फोटात्तृणहो वनेन त्रिपुणा दंशोऽप्यस्य विष्णोः स्तुत्यास्तु वा कस्यापि || ८२ ||

लक्ष्मणः पतिः शशिस्य विष्णोः स्तुत्यास्तु वा कस्यापि

इहेतुः श्रुत्वाऽत्रो ह्येवाम कलशोऽप्यस्तु संकलः

पश्यामः किमयं मूढवत इति स्वर्णाक्षसिद्धिकर्तुः

कल्याणैः फलितसि तालवटपिन्मुञ्चैषु पात्रेषु वा || ८३ ||

गच्छन्त्यसि विद्वद्भिर्वाहः सहेतुमद्यापि का नत्तया

केनायोरपि मणित्वमद्ः समानम् ।

त्रिन्तानामोस्त्रिणामोश्च कर्तृत्वधात्रा

स्त्वं मे जगदप्रदत्तमेव कथयोरोरम् (?) ॥ १३ ॥

नन्वप्येव सिमणे खि यवदसि-

तदि प्रयोस्त्यामिहे कस्य किमिच्छतां वा ।

सिवात्तरस्त्वय गीणाः प्रतिमानि लोके

सौभाग्यवयव्यामिहे कस्याचिद्वृत्तमाङ्गम् ॥ १२ ॥

नास्त्येव हि त्वद्विधरेहैरणपणवर्जिन-

मेषां धृतोऽहेमिति मा स्म मखे विवृदः ।

त्रिन्तानामो भूवि न केनाचिद्विश्वरेण

विद्युहिः कीदृशी तस्य जडस्य स्फटिकारक्षणः ॥ ११ ॥

प्रियतरेऽन्यविश्वान्तर्ग्या यथाकथ्यमाणाना ।

दूरे कणोरसयत्न निकटतस्त्रिणापि नो यान्त्याहे ॥ १० ॥

तारे कल्पमहेकिहेः किमपरं नृनामापि रत्नाकरो

मुक्तौघाः सिकताः भवाल्लोलिका शैवालम्भः सिवा ।

आवाणो मणयो हेरिजलचरो लक्ष्मीः पयोमामिणी

तेष्वहिः पथिकैः कियत्तद्विषकं स्याद्वैवृद्विहोदतः ॥ १९ ॥

नृश्रेय्यातिशयतिमात्रमनिशो निःशस्य यद्वैश्यसे

वां पच्छिमि यद्वैश्ये किमपि तदोश्चिखल हेसितरम् ।

नोद्विगं यदि यासि यववहेतः कणं ददामि क्षणं

आवसोतसि एष तामकल्लेहो यत्कारणं निवृत्त्यते ॥ १८ ॥

सिवावा बहुमङ्गमौषणतर्षु त्वामेव वृल्लवल-

प्रोष्ठिसोपमयो तवान्निख्ये क्यं महिसचता ।

सर्वसां विजात्यपामपमसमावाधारता तावका

१. 'अपराध' इति सुभा०. २. 'निकष स्थान' इति सुभा०. ३. 'अप श्लोकः
 आङ्गपरपद्धती इन्दुराजनाथा, सुभाषितावली च यद्योषी नामा समुद्धृतः. ४. 'अवच्छेदः
 इति सुभा०. ५. 'पूर्व' इति सुभा०. ६. 'द्विज' इति सुभा०. ७. 'वर्ष' इति सुभा०.

नृकाऽपि नानि वददं धिजनाय विधा
 गृह्यरत्नोत्तरं तु न ज्ञानेऽन्यः ॥ १४ ॥
 इति कस्यचिदेव कोऽप्यकतवीनैवस्य वेत्यनरे
 मानी कोऽपि न यावत् स्यात्त कोऽप्यपरमैव्याशयः ।
 इत्यं प्राथितदानद्वेषानि नौदावुरेवेवज्जल
 जना नैपुणदुरेरेप निकषस्थानेष चिन्तामणिः ॥ १५ ॥
 भूयः यः पीडासमनभवति भूयऽपि मयुरे
 यद्विषः सर्वपापिह खलु विकारोऽप्यभिमतः ।
 न संप्राप्ता वृद्धिं स यदि भूयःसंज्ञयति तः
 किमिदोदात्तं न पुनरगुणाय मकरुषः ॥ १६ ॥
 आशः किं कलमारनञ्जिरोसो रत्याः किमस्मिच्छदं
 सच्छयाः कदलोद्दिमाः सुरमयः किं पुष्टिपताञ्जम्पकाः ।
 एतास्ता निरवग्रहेभ्रकरमोच्छिदाधुक्कटाः पुनः
 शान्त्या आन्यसि मूढं निमकति किं मिदुयैव मरुं मरुं ॥ १७ ॥
 वा जन्मनः केशोत्सवपि रे कृजन्म-
 न्यासो त्वया यदि कृतं वद तत्त्वमेव ।
 उत्थापितोऽत्यन्तसुराधिना यदर्थं
 वृद्धिन तच्छक कलङ्क्य विभवमेव ॥ १८ ॥
 निःसाराः सितरा उद्यमकतया योय्या न कस्य कश्चि-
 च्छुष्यन्तीऽह्य वरसौगादावयवाः प्रासाः खलनेण च ।
 ज्ञानः सारपरार्थावेण विगद्यो ते माकतेनासना
 पश्यत्यानन्वयेन सूक्ष्म महतामामाकारोपिपताः १९ ॥
 ये वास्ता उषवः सदैव गणना याता न ये कश्चि-
 न्पश्यन्त्यामेव विमर्दिताः प्रविष्टिनं नृणां निरुणाश्चिरम् ।

१. 'सूत्रे' इति सुमा०. २. '२' इति सुमा०. ३. 'वाङ्मया' इति सुमा०. ४. 'स-
 ज्जि-^१' इति सुमा०. ५. 'भवत. क्षम एव' इति सुमा०. ६. अयं श्लोकः सुमा-
 धितवत्तु मागतवत्तु कथमाया समुद्धृत. तत्र पूर्वेषु प्रथमद्वितोयपादयोश्चत्वार्य.
 ७. 'व' इति सुमा०. ८. 'क' इति सुमा०. ९. 'महासत्त्वा' इति सुमा०. १०. 'या-
 क्यसत्त्वोऽयमव' इति सुमा०. ११. 'विषयपरिज्ञातोऽपि' इति सुमा०.

यत्प्रापिता. मयागतः पदेषु यदि यथा ।

आवृत्तकतिप्रसस्तजालसामानि-

जनमहेतव्या नीतो यो न पूर्वेषु चाप्यैः ॥ ६९ ॥
 लोके समस्त एवैकः श्लाघ्यः कोऽत्येष वासरः ।

प्रोत्सुतयव निवर्तितो विषयपरिज्ञातोऽपि ॥ ७० ॥
 कर्तुः सुखसत्त्वोऽपि यत्र कृतिप्रो विन्द्य यथैव जगते ।

सुखास्तस्य सुखानि नाम विद्विष्यते सुखे प्राणानि
 यादकतममज दीपको ज्वलति नी' सागिन्सखे किं निवृत्तम् ॥ ७१ ॥
 अन्यजान्ते वन्तु वातिदरसना दृष्टौ विषं दृश्यते

निवृत्तान्तैः स्वैरितिसरितैरेकत्र चयुद्धयो ।
 मौलौ सनमया गृहे निरिगृहे। त्यागः किञ्चानन्वयो
 याच्नाप्रसादितकरः पुत्रधात्तमाऽपि ॥ ७२ ॥

किं कौस्मिन् विहितो भवतो न नाम
 रत्नान्यमानि मकरालय मा वपस्याः ।

कृच्छ्रवृत्तितदधनकषप्रहार

किं विद्विष्यते सुखे क्षमतेऽत्र कर्तुम् ॥ ७३ ॥

आवृत्तवृत्तितदधनकषप्रहार

वृत्तसत्त्वतो नयति नैवैवाम सत्त्वम् ।

हे' दन्दशोक तद्व्योमयमपुत्रपरस्त्वा

वृत्तानामपि स्थिति क्षितियुता क्वन्त्यमा पांसवः ॥ ७४ ॥

वृत्तिसाक्षात्प्राप्तोऽयं मरुता पश्यन्तानिरेऽर्थिना

आसाहृत्तः' इति सुभा०.

सुभा०. २. 'मैत्र मणान्' इति सुभा०. ५. 'स्वगतः' इति सुभा०. ६. 'दशोदित्वे'
१. 'सप्तस्वभावापरता' इति सुभा०. २. 'यद्यस्त्व' इति सुभा०. ३. 'यान्' इति

ते अस्ताः पुनरुत्पत्तयकालिकातीव्रवर्तित्वेतिः ।

वाताहारतया जगद्विषयैरश्वस्य निःशोषितं

युक्तं कालिकं ज्वनवाप्यदसि तामाज्जालिमकालिकाम् ॥ ८६ ॥

लोकश्यामपमदद्वन्द्वान्वृशोद्द्वैवशोसामान्मिवात्ता

अस्यान्तं सुखलितस्ववर्मानं विधेयव्युद्देशितः करः ।

नामाप्यन्यतरोत्तिनमालितमभूत्तत्तवर्तमानि

परिस्पन्दं दृष्ट्विं भुवमापि च किं सोढमिना ॥ ८७ ॥

उदात्तस्वच्छन्दकामण्डलविश्वस्य तमसः

मदीपाद्यं स्थानं ज्यपयति मधुमनवयवान् ।

अहो गेहेनर्त्ता विषमविजगिषाजवरकेजा

कृतं वेदस्त्वान्ताचितमिदं विषमिद्वैतं तु जह्वैः ॥ ८८ ॥

अपक्वेषु पाते जनयननपस्य शोशिनः

मृषा मकान्तैश्च तिमिरकरवरोविज्जयधतिः ।

अहो कौशुं शोषां हतरेजनि विक्त्वामतिशोठ

नीचिस्वाहृणशोषिनां कानिदं हि अशोऽस्त्यलं चिन्तया ॥ ८९ ॥

व्याजस्ते विदधन्वमी सदसतोश्चैवमाण मधुम-

लोकं हेतुमननासं द्विरसना रन्ध्रेषु च जायति ।

युं दिद्वैव कता विषण कृषितियुषां किचदपयते

किं लिङ्गानि सखे मृणाल भवतस्त्वं न मन्थामहे ॥ ९० ॥

मूलं चैच्छिवि पङ्कजश्रितितरेषु कस्माद्दिगा यदासी

युक्तादेषु निम्नतः सरलता किं अल्पमसेदशो ।

एवं चैतरेषु स्वभाषमहिमा जाड्यं किमेतादशो

गहे किं बहूनायना गृहेपतेश्रौराश्रान्स्वाधवः ॥ ९१ ॥

संश्लेष्यन्वपदं एष कुरुतां मुकः स्थितोऽप्यत्र किं

तद्व्यक्तेरुपदेशसंज्ञानां स्य लोचकै-
 द्भ्यस्तस्य स्फुरितं विदधापि जनो जायमानो गणानाहेते ॥ ८७ ॥
 ऊहा येन महोद्विगः सुविषमं मायां सदैकाकिनः
 साक्षां येन कदाचिद्वेव न निजे गोष्ठेऽन्यथोपलब्धनिः ।
 आसीदस्ति शर्वा गणस्य तिलकं तस्यैव संप्रत्यहो
 विष्कम्भं धवलस्य जातजरसो गोः पण्यमुद्धृत्यते ॥ ८८ ॥
 अस्थानाद्यागदुःखं जहिहि नहि नयः पङ्किसंघास्याय
 स्वायासायुव साधो तव योजय जवास्यासद्वैवात्मनयम् ।
 ते दूवस्याप्यावित्त्याः प्रचलितमिवनामो गणहेलावहेला-
 मुल्लेखालाजिमाना गणानिगुरीरुवस्तलादुपदेशप्रजाताः ॥ ८९ ॥
 चन्द्रीयं तरेङ्गमद्वैवद्विलं संप्रवृत्तमानामसौ
 दृष्टिर्जावनमव किं निरिस्मरिस्त्रोतासि यद्यन्वयः ।
 तेवैव प्रतिमं विधानविकलं पश्यसि साक्षोऽपि
 इन्द्रदंष्ट्राद्वैरमानातेत्वापि न स क्षीयते यद्यन्यथा ॥ ९० ॥
 किलैकवृत्तेन यो मिनरपरमादेव पणौ
 सहेत्समापि वस्मरो विक्रते एवं तेषां प्रियते ।
 स संभवति किञ्चिदन्तरविकामिवासा विना
 सवल्पमदिव स्थितं स्फुरितमन्तरोज्ज्वलनम् ॥ ९१ ॥
 आवाणोऽत्र विमेषणं विजगता मयादया स्थूयते
 नन्वद्वैव विषयः स्थिता हि विविधाः संभयं पूर्णोद्योगः ।
 दोते चोद्धतनामिपद्याविलसकस्येदे देवः स्वयं
 दूवादेव गतः स्वकीक्षिर्भयतस्य सोऽप्यन्वेषिर्निजगः ॥ ९२ ॥
 अनीर्ण्यः श्रोतारो मम वचसि च्छेदित्वा तद्वदे
 स्वपदाङ्कितव्यं न तु वद्वि विपक्षोत्पन्नमतः ।

१. 'किपदपि' इति सुभा० २. 'यदस्मादपि' इति सुभा० ३. 'शौः' इति सुभा० ४. 'गते ह्येत्यजितम्' इति सुभा० ५. 'मतिः' इति सुभा० ६. 'विषयते न त-दितः' इति सुभा० ७. 'वषसि प्रिया' इति सुभा० ८. 'त एव क्षमाः' इति सुभा० ९. 'कथंचपुटम्' इति सुभा० १०. 'पदवत्' इति सुभा० ११. 'अमी' इति सुभा० १२. 'जितानुभा प्रतिमय सवाकृतिया गतिः' इति सुभा०

इदं च न नाम येन हृदयं वोढुं कर्ता कुर्यात् ॥ ९८ ॥

भाषानां सदसिद्धिवककलनाभ्यासेन जीणान्तरं

कः स्वधर्ममिदं विदितं विदितं विदितं त्वया त्वया ।

श्राव्यस्तस्यस्तत्त्वतनमनावद्वैद्यमभ्यां जनः

व्याधस्वस्य यथा भवित्वाति तथा मन्थ वनं विमुक्तम् ॥ ९७ ॥

अन्तः कर्तुमहे दोषस्य मयिरे हो होरे गेयं मुखे

विद्या सापि जितानुभवाभ्यां सौख्यं विभक्तितः ।

सुखारस्यभिवातं धनैरेवं चादीविषयाः शोराः

तन्मूलं विषमनिष्ठां भगवतः कस्यापि लोलाचितम् ॥ ९६ ॥

यथाधुमिषमिषणां विद्वंशता नानेन तत्र स्थितं

एवं गणचपुटमितिशंभया हस्तः समुच्छ्रितः ।

भूकेन कण्ठात् सरोषपकषं यत्कण्ठसर्पानेन

ब्रह्मामित्युदरिभया मयिरेहः सौहृदं क्षमाः ॥ ९५ ॥

सुखोऽद्यापि न विद्यते तदितरेतरावन्मतीक्षामहे

हंसस्यास्य मनाहं न धावति मूनः श्रौवादि पक्षे कश्चित् ।

आस्तेऽत्रैव सरस्वते वत कियान्मतीषपक्षमहे

स्तत्रोड्डीय यतो ममत्वगिनयो निद्राति नान्तः शोचा ॥ ९४ ॥

अह्निव्ययलघुविक्रियाप्रतिबलित्वान्वादीयमाने तत-

यो मुकामागिरित्यमस्त स जहः श्रुवद्वैकस्मादपि ।

एतत्तस्य मुखानिकयत्कमलिनोपञ्च कणं पायसो

स्वशोभत्या भामन्ते दिवसकति सत्वेव न पुनः ॥ ९३ ॥

तस्यैकाकान्तयो किपदिव हि तेजावयवितः

कान्तिनाथा समुद्धत. १०. 'नखपात' इति सुभा०.

- १. पवन धानवकस्त्वाननात्म' इति सुभा०. २. 'परिभन्' इति सुभा०.
- ३. 'सद्यः' इति सुभा०. अथ 'कोऽय' इत्यादिश्लोक समाध्यातवत्या सागवताद्यनन्दतनाथा समुद्धत. ४. 'आख्या' इति सुभा०. ५. 'नखपात' इति सुभा०. ६. 'इ-सु' इति सुभा०. ७. 'विद्युत्कि स्फुरति' इति सुभा०. ८. 'प्रदोतयागा' इति सुभा०. ९. 'आख्याति' इति सुभा०. अथ 'रज्ज्वा' इत्यादि श्लोकः समाध्यातवत्या स-

विवृत्यावारागणस्य देरुद्धित्याम् ।
भृङ्गन्मयैवनिष्वत्तोलोलोखानिषाल-

कं देवोसुभ्रयतु येषपतिमुपागाम् ॥ १०३ ॥

व्याधाः पदान्यनिभरानि दृष्टेतिवापाः

पाशैर्भृष्टौ हृतमेजा उखिता वनानाः ।

रज्ज्वा हिंसाः प्रतिवताः सखिलं विषण

श्रुतः अन्ययुक्कारिणां धृतिं परं वेतालं ज्ञेयम् ॥ १०२ ॥

तस्यान्तः स्थितमात्रेकण अनयश्चोवापदेरं क्षणा-

स्त्वन्धुं येन चिरं धीनाऽसि विदधे यस्ते सपयाम्पि ।

गणा येन समपूर्वास्त्वव खलहान त्वमुत्थापितः

विद्विभ्रष्टस्फुरति त्वम्यकणो खालेऽपि तेषु साति ॥ १०१ ॥

मया कान्तोर्विद्योगैर्दुःखदहने मां बोधय द्वाजानना

सोऽसिहो नवतोयपानगोर्वी सुधन्नुं नादं वनाः ।

वाता वानि कदम्बरेणुवृद्धेला मत्सन्ने सुधुद्रियः

स्ते तिष्ठन्ति मनस्विनः सुरसारितारो मनोहारिणि ॥ १०० ॥

अधुन्या विषयोपगोविहारेसुनौकारि सुरेन्दरे-

हित्वानने वरयावनाहिताविषयः कोपाङ्गवैर्वैदित्तिभः ।

एते ते विजिगीषवा यूपयद्देहारापूर्णोवक्षणाः

केनोपयुक्तं सूक्त्या वृत्तित् कर्मपतारोप एष त्वयैव ॥ ९९ ॥

आसिधित्वाप्यात्मानेन अननयनपथोपदंस्तत्सिषदंस्ते

तेनास्मिन्नानिभवतु नयसि नयसि यथासि स्रुतिमुपुं प्रतिवाम् ।

कोऽयं भानिभकारस्त्वव धृषन पदं लोकपदाद्देहाना

मष्टदेवताकम् ।

१. 'निवृत्तः' इति सुभा० अथ 'प्रेक्ष्यमान्य' इत्यादिश्लोकः सुभाषितवला जपास्याय-
 धनवधननाथा समुद्धृतः २. 'अथ वारामेका' इत्यादिश्लोकः शार्ङ्गधरपरपद्धौ मालववदनाथा
 समुद्धृतः ३. श्रीमदप्यदीक्षितसोदायुक्त्याच्चा(७५)दीक्षितस्य पौत्रो नारायणदीक्षितपुत्रः
 श्रीनीलकण्ठदीक्षितोऽयं खिलान्द्वैपसपदशशतकपूर्वाधुं द्रविडदेशमालंघकार जन्मना,

स्वभूमिश्चैवैतान्शु समा किमवभासते ॥ १ ॥

पद्दशोनीपरिदोर्नामपुत्रैरिव पाण्डुरैः ।

सभारक्षितकर्म ।

श्रीनीलकण्ठदीक्षितवर्णनं ।

इति रत्नत्रयं मञ्जेशतक समाप्तम् ।

क्षणान्नं तान्पुत्रानिममकरमापास्यात् सूनोः ॥ १०८ ॥

क एवं जानति निजकैरपुत्रीकोटरगतं

क्षितोऽस्माभिर्लब्धोऽस्ति तन्मनोनिजलनिधिः ।

धुवं वारामेकां तिल्य इति रत्नाकर इति

विपाकं वैशोऽन्तः सपद्दं मकरा सोऽप्यपहृतः ॥ १०७ ॥

इति व्याख्यापुस्तं फलमपि च द्वैवारपरिणतं

शुक्रिय्यासीद्विद्विः फलमपि भवेत्स्य सद्योम ।

विशालं शाल्मल्या नयनसिम्भं वीक्ष्य कसिम्भं -

न्सूरे तस्य मनोरमे विचरतः का नाम होनिर्वने ॥ १०६ ॥

अश्वत्थामाकपुण्ड्रकैरिदं शिखाद्य वशाङ्कुरा-

स्तं चैभुवति काननं नरपतिरिदं महान्तं गजम् ।

विषयात् विजयावद्दं रणसिद्धिं व्याप्तं शुभैर्लक्ष्यै-

मूर्ध्नाः पुनर्विकचपक्षवने चरन्ति ॥ १०५ ॥

स्वसूयं गण्डयुगमण्डनदोनिरेषा

द्वैरेकताः करिवरेण मदानववृद्ध्या ।

द्वान्निधुना मयिकया यद्दि कर्णाले-

धाव्युः धीवट इति कलमिहोद्य दृष्टम् ॥ १०४ ॥

कोटा निजसमसितद्विजट-

काली नीलकण्ठशैवाचार्युः कदाचिदयमत्र स्थाने.

नीलकण्ठाभिषया महाशैव. श्रीशंकराचार्यसमयस्यासीत्. पूर्वोक्ता अष्टमीमासाभाष्य-
शरणं प्रतिपद्येतिवान्महाशैव इत्येवमस्मिन्. महात्मनिशुः ॥ इत्यादिना वाक्यतः कश्चन
इदंशुं शिव्युः ॥, विजितो यतिभूयता स शैव. सद्ये गच्छेत् विमल्य च स्वभाष्यम् ।
रक्षितोऽखिलः. एकैकशब्दक्षकलपककण्ठः । पुरोवाचमध्यादेशैरुत्तरायात्तन्म-
न्तमन्तम् । इत्येवमस्माद्द्वैतध्यानाय स्वयंशुः. सतिरेते सम नीलकण्ठम् ॥, सितमोतित-
यवकविना शंकरविजयस्य पञ्चदशे सर्गे, तदनन्तरमागामान्निशुया प्रणालय्य प्रतिपद्यते-
कण्ठद्वेषः, इत्याद्या अन्त्यादि बहवो नीलकण्ठान्तरात्तद्वैशे काले च समभवन् श्रीमा-
निशुयायाश्च काली गीतिरसैर्ननीलकण्ठव्युत्तरः, (९) वधुतन्त्रकाली अनन्तद्वेषवैजयन्ती-
वन्तमास्त्रकाली शंकरभट्टसैर्ननीलकण्ठमदः, (८) भारतमावर्षात्तस्य मन्त्रद्वेषस्यका-
काली नीलकण्ठशैवाचार्युः, (६) अष्टमीमासाभाष्यकाली नीलकण्ठशैवाचार्युः, (७) मा-
काली नीलकण्ठः, (४) आराजादातककाली कविनीलकण्ठश्यामी, (५) नारायणगीता-
कण्ठः, (२) काशिशक्तिनीलकण्ठकाली रामभट्टसैर्ननीलकण्ठमदः, (३) कण्ठमण्डपप्रधान-
कालीपद्मेशदातकम, इत्येवास्ति. (१) आशुदातककाली शुकजानानन्दसैर्न कविनील-
निशुतन कुत न त्वप्यदोषितेनयापि कविषुद्वन्द्वेन. अस्मद्वैदुर्लभकद्वये तु, अत्यदोषित-
निशु. काव्यामलादिद्वैतयाङ्कैः श्रीमदत्यदोषितेनानासा मुद्रितसुपद्वैतशायक नीलकण्ठ-
एव काश्यां समुपेक्षेन शंकरद्वैतनिशुतन प्रणीता गङ्गावतरणचर्युः पूर्वोक्तगङ्गावतरण-
चर्युः, (५) शान्तिविलासः, (६) शिवललाटार, (७) समारञ्जनम्. वरीमानशतक-
(२) कलिचिन्तनशतकम्, (३) गङ्गावतरणम्, (४) नीलकण्ठविजय (नीलकण्ठ-
निशुतन. अस्मद्वैतनीलकण्ठद्वैतकाली अथास्ति—(१) अन्त्यापद्मेशदातकम्,
कलिचर्यु गौरीप्रधानः किल नीलकण्ठविजयश्याम ॥ इति स्वन्दन्यानिर्माणसमये
यत्तान्तेन नीलकण्ठविजयप्रारम्भः, अथान्द्वैतशैवपरकतसमशयान्निशुचर्युः सद्येभ्य (२७३८) ।

प्रकाशः कश्चिद्वैतज्ञानेऽपरञ्च स न विद्यते ॥ ५ ॥
पाषाणाः सवु पर्वते पद्मरत्नेषु को गीणः ।
वह्निः कल्पशालस्थायि लब्धं वह्निर्विषं यशः ॥ ४ ॥
वह्निर्मा वह्निं वोढुष्यं वह्निषा वह्निमासरे ।
न विना विद्विषां वाक्च्युतैरेयत्यान्यन्तरं तमः ॥ ३ ॥
उद्यन्ति शानमादित्या उद्यन्ति शानमिन्दवः ।
असुशुषोष लोकेन किं तेन विष्युण नः ॥ २ ॥
सुनिव सुविषया मर्या न सन्त्येके विपश्चितः ।

वाधिरा गयानहोना सया मवति मूर्ध्नाम् ॥ १८ ॥
 अन्धा विद्वजानहोना मूर्का कविभक्तिव्रता ।
 किमस्त्यपनोतस्य वान्धव्यादिभिरुक्तैः ॥ १७ ॥
 आशिक्षितानां काव्येषु शोकाश्रित्यासा निरुक्तैः ।
 समानं परिपश्यन्त सैमजं बुद्धिशीलिनः ॥ १६ ॥
 साहित्यविद्याहीनानां सर्वशोकाश्रितवर्धमापु ।
 स्वान्तन्यमपि तन्त्रेषु सैते काव्यपरिश्रमः ॥ १५ ॥
 आश्रित्य व्यवहराणामान्वितं परमं विद्याम् ।
 दृश्यं करगतं रत्नं दाकणं फणिमूर्धनि ॥ १४ ॥
 शोकाश्रितं दुर्भुद्धोऽप्ययुः स्वदत्तं कविभक्तिपु ।
 मूर्धानं लब्ध्वा पृथगाणि मीढितः किं कतिरप्यति ॥ १३ ॥
 संदुर्भुशक्तिहीनानां शोकाश्रित्यासां वया श्रमः ।
 अद्वयममतिशयासिद्धौ ज्ञानं महोपनमं ॥ १२ ॥
 अमलीमसमन्विद्धमकौतुभमतिमिन्दरम ।
 विद्विद्धिः शोभते दशोत्सवहोनिस्त्वमङ्गलः ॥ ११ ॥
 तत्र तत्र स्थितैर्ज्ञानकरौरेव विग्रहैः ।
 सर्वमङ्गलमज्ञानान्जानतां तु न किंचन ॥ १० ॥
 विद्युज्जलधरो यदृश्रान्दकौ सागरा इति ।
 शिव इत्यप्यसौ भर्ताश्रितकर्मनिवन्धनाः ॥ ९ ॥
 स्वधरौ अङ्गमा मत्सु वासिणां मिनयः सुराः ।
 सर्वमङ्गलं यकं वसति सर्वं करगतं सताम् ॥ ८ ॥
 किं परोक्षं किमव्यक्षं किं लभ्यं किं न दुर्लभम् ।
 पश्यतैव वरा तेषां प्रत्यवायाप्रवर्तनात् ॥ ७ ॥
 अपि मानव्यकं लब्ध्वा भवन्ति ज्ञानिनो न यु ।
 सन्ध्यागाराधिना यूनु सन्तो विज्ञानसिन्धवः ॥ ६ ॥
 वात्यन्धा ज्ञानिवधिरा ज्ञानिभूकाश्च ते जनाः ।

त्वोरुत्पत्तिरुत्पत्तौ तावत्तुत्पत्तौ ॥ ३१ ॥
 इतिः प्रतिप्रद्वेष्यैः ॥
 धन्तोऽपि विप्रो युद्धे वयोमायात्तु सान्त्वतः ॥ ३० ॥
 विधासन्तोऽपि पशोर्वा कन्दन्तोऽपि स्तनधयाः ।
 वीणाव्युत्पत्तौ दृष्ट्वा दृष्ट्वा दृष्ट्वा ॥ २९ ॥
 अथुद्धेनाऽपि मधुरः शोढो लोकप्रियकरः ।
 पक्षिणो मलिनस्तन परपुष्टि निदधुत्तम ॥ २८ ॥
 न जालिरेकमालि दृश्यन्ते मर्दुमाधिण ।
 रूयितिरित्येव दृष्यन्ते सधुष्ठा अपि देवताः ॥ २७ ॥
 ज्योतिष्टोमं किमुत्थं किं किमाज्यं किं रथन्ते ।
 तत्राद्यस्य कविर्वेषा द्वितीयस्य चतुर्थस्य ॥ २६ ॥
 नामकेपात्मक विश्व दृश्यते यदिदं द्विधा ।
 सान्त्वमेकं प्रयत्नकव्यं सर्वं तस्य वशो जगते ॥ २५ ॥
 नान्दतव्यं न दातव्यं न कर्तव्यं च किञ्चन ।
 साधारण्येऽपि यत्रैव सास्त्वतपदं यत्र ॥ २४ ॥
 सर्वसामान्यं विद्यानां साहित्यं हि कवः पदम् ।
 जानते यत्र यान्तेषु तज्जानति कविः स्वयम् ॥ २३ ॥
 जानते यत्र चन्द्रार्कौ जानते यत्र योगिनः ।
 पाण्डवनाममूर्त्तौ पाण्डवैकवर्षिण ॥ २२ ॥
 पारवश्यं देवा दस्यं पञ्चानामकदाचित् ।
 कालरा विक्रमादित्याः कविद्वयोच्चरं गताः ॥ २१ ॥
 कालाः कल्पपञ्चशः कर्दशाः कल्पशोषिनः ।
 नृन्दशाणां विदोषणं न विना कविना यथाः ॥ २० ॥
 सन्त्वस्थाः सन्त्यु मातङ्गाः सन्त्यु महेन्द्राः ।
 ततोऽपि वेदाव्ययं ततोऽपि शिवकर्तृत्वं ॥ १९ ॥
 साहित्यादापि यास्माणि विशोषितानि चन्मताः ।

अमत्याः सन्ति मत्वा वा चेतनाः सन्तव्रतनाः ।
 दानमेव परस्मैत्येन स्तवते सुवर्नास्त्रभिः ॥ ३२ ॥
 द्यूं द्यूंमिषयसावदानात्कषं न कारणम् ।
 किं त्वत्तद्विद्वेदराहित्यं धनदानवद्वयोरिव ॥ ३३ ॥
 ददानिरेतददानिश्च दानिर्वा परमाहुर्वी ।
 यथाः स्वायं च दास्यं च लीलामात्रविवर्त्तनम् ॥ ३४ ॥
 दोषा अपि गुणान्ते दानारं समुपाश्रिताः ।
 कालिमानं किञ्चिन्न्य कालमेव इति स्मृतिः ॥ ३५ ॥
 किं ददितुं विवृणुते ददौषुः किं लोभस्य विवृणुते ॥
 न लोभमादायिको दोषो न दानादायिको गुणः ॥ ३६ ॥
 अर्थाः साधारणा एव विवृण्वन्ते स्वभावातः ।
 ममतां त्यजतां तेषु महद्विषयवते यथाः ॥ ३७ ॥
 सुतोऽप्ययं न मोक्षयामि बद्धां तेषामि सुवर्ति ।
 इति चामुद्रहो लोभः पात्रं द्यूंमयोद्धृतम् ॥ ३८ ॥
 पादित्दोशान्तरे लभ्या दानं दत्त्वात्र नृणाम् ।
 पात्रं त्वेकामिहेतव्य परत्रानन्तमाच्यते ॥ ३९ ॥
 को दूरो क इवावन्तं स्वादृष्टं खेन सूचयते ।
 यामुदमात्रे दानेव विवृण्वन्ते कपर्णाः किंचित् ॥ ४० ॥
 स्वागतान्यं यदि चोरेऽपि साकं चं यदि चन्द्वि ।
 तिकषं तु भ्रमः स्वान्यं तस्यवत्त्वा लभ्यतां यथाः ॥ ४१ ॥
 न धूर्त्तान् विना लक्ष्मणं दौर्त्तान् विना जयः ।
 न दानेन विना मोक्षो न दानेन विना यथाः ॥ ४२ ॥
 स्वकीयान्मूर्च्छते मत्स्याः स्वापत्यानि फणाधराः ।
 बलावलम्बवस्त्येषु बलिनस्त्वकर्मोभयाः ॥ ४३ ॥
 युक्तिं देवता दिवं याति तेषु लिप्त्वा पतन्त्यथः ।
 बालिनां दुर्बलानां च श्रुतयोऽपि दिवा स्थिताः ॥ ४४ ॥

किं शौचोऽप्युक्तं शौचं चोक्तं ॥ ७५ ॥
 किं शौचं शौचं चोक्तं शौचं चोक्तं ॥ ७६ ॥
 किं शौचं शौचं चोक्तं शौचं चोक्तं ॥ ७७ ॥
 किं शौचं शौचं चोक्तं शौचं चोक्तं ॥ ७८ ॥
 किं शौचं शौचं चोक्तं शौचं चोक्तं ॥ ७९ ॥
 किं शौचं शौचं चोक्तं शौचं चोक्तं ॥ ८० ॥
 किं शौचं शौचं चोक्तं शौचं चोक्तं ॥ ८१ ॥
 किं शौचं शौचं चोक्तं शौचं चोक्तं ॥ ८२ ॥
 किं शौचं शौचं चोक्तं शौचं चोक्तं ॥ ८३ ॥
 किं शौचं शौचं चोक्तं शौचं चोक्तं ॥ ८४ ॥
 किं शौचं शौचं चोक्तं शौचं चोक्तं ॥ ८५ ॥
 किं शौचं शौचं चोक्तं शौचं चोक्तं ॥ ८६ ॥
 किं शौचं शौचं चोक्तं शौचं चोक्तं ॥ ८७ ॥
 किं शौचं शौचं चोक्तं शौचं चोक्तं ॥ ८८ ॥
 किं शौचं शौचं चोक्तं शौचं चोक्तं ॥ ८९ ॥
 किं शौचं शौचं चोक्तं शौचं चोक्तं ॥ ९० ॥

विद्वं विद्वममप्य न च्छिद्यति क्षमा ॥ ७० ॥
 खल्वेव तदा इानं खल्वेव तदा तपः ।
 विद्वन्तमपि वक्षः स्वच्छायया किं न रक्षति ॥ ६९ ॥
 अपकारददोषायामप्यर्कवर्तितं साधवः ।
 क्षणायप्येति लोकोऽयं क्षमा च्छि न्यच्छति ॥ ६८ ॥
 रन्ध्रेषु महतिरन्तः काले कामादयोऽस्यः ।
 न च्छिकीर्षसि वयो तिलिक्षेव महौषधम् ॥ ६७ ॥
 कालश्चालयति मयः पण्डितानप्यमरानपि ।
 बालमाकालवद्विश्वमधरोत्तरयन्क्षणात् ॥ ६६ ॥
 कालः सदागतिरपि स्थायीव परिच्छेद्यते ।
 कर्तुं जगन्ति हेतुं वा कालेन जगन्मयः ॥ ६५ ॥
 अपि कालस्य यः कालः सोऽपि कालमप्युसते ।
 करोमिति विद्वन्मिति मूर्खो मद्येति कवलयम् ॥ ६४ ॥
 कालः करोति कोयाणि काल एव तिहेति च ।
 मासं तु श्रावणं मासि मन्वेकालोऽव जाते ॥ ६३ ॥
 कः प्रसूते पुरोवातं कः प्रयति वासिदम् ।
 ते तु कालं मतीक्षन्ते कल्पवृक्षमसुदम् ॥ ६२ ॥
 दृष्टेद्वैराख्यलैश्च किपद्वैसाजिप्राप्तये ।
 नात्नन्तप्य निवर्तन्ते नरा वृष्यन्ते विषुः ॥ ६१ ॥
 अधीयते विजानन्ति विरयन्ति सुदुर्मतिः ।
 मृष्यन्ति मतिमन्तोऽपि मोक्षिभ्योऽप्यविषयव्यात् ॥ ६० ॥
 विरयन्ति विरन्तोऽपि कृपान्तं सरला अपि ।
 उन्मज्जन्ति निमज्जन्ति दिष्टस्यैकस्य च्छिया ॥ ५९ ॥
 पितृ कर्तुं न पश्यात् पितृं पितृं गोक्षिप्यधीयते ।
 मूर्ध्नि रमते लक्ष्मणरदो दिष्टस्य च्छिपम् ॥ ५८ ॥
 वरमानाः कृद्विषुं दृष्टेति विप्राश्चतः ।

॥ ६८ ॥ आहितसि फलं वाकं सुते पनसमलवते ॥ ६८ ॥
 कदलीकन्दवज्रमूर्त्तौ न रोहेति वाहेगतः ।
 ॥ ६९ ॥ सुवि यद्वेदेते विप्रद्विद्वि नद्वेदेते सुते ॥ ६९ ॥
 सुवि वक्षो दिवि च्छयाया सुवि केषु जलं दिवि ।
 मरुः सगररङ्गेषु सतिवोऽधुममज्जने ॥ ६९ ॥
 धर्मा नमुसवः कामे गुरुस्त्वोपदेयते ।
 ॥ ७० ॥ मरुर्मुसुवि द्विमिक्षे धमुसस्व महेकलम ॥ ७० ॥
 विलकदकमात्रेण धान्यमिदिव्येन वा ।
 ॥ ७१ ॥ एतान्नाप्यनलो धमुः पवुसि कौचते महेन ॥ ७१ ॥
 विपणोः पुप्यतीर्थानि विक्रतास्त्रिकवनाः ।
 ॥ ७२ ॥ अन्योन्याश्रयणं हेतवद्विभवात्पानसामधनम् ॥ ७२ ॥
 अधूनोपाज्यते धर्मा धर्मायु उपाज्यते ।
 ॥ ७३ ॥ नास्ति धर्मासो मृतः किञ्चिदकस्मि धावति ॥ ७३ ॥
 आपि मुञ्च्यते गिरा जस्यः सदा जगत्प्रादुर्भवेतः ।
 ॥ ७४ ॥ दानं तस्य कालाद्विद्ययाः दानं भूत्या अवतनाः ॥ ७४ ॥
 यत्नं महेता जस्य दाना हिजाः सुखाय नः ।
 ॥ ७५ ॥ तथादानान्तमपि स्वान्तं प्रसीदति दानैः दानैः ॥ ७५ ॥
 प्रसीदत्यपस्त्रिपान्दं पयः कञ्चिपितं यथा ।
 ॥ ७६ ॥ संभवत्यपि चानन्दः दानान्तमन्वयस्त्वतां सताम् ॥ ७६ ॥
 नायास्वन्ते शरीरगोला न ह्यन्यमववृष्यते ।
 ॥ ७७ ॥ न च निवृणोति जातिं दानान्तरि सुखमासते ॥ ७७ ॥
 आ कल्पयादा निदोषाच्च केशयुं व्यभिचयामहे ।
 ॥ ७८ ॥ क्षमयूव निगुञ्जिते धीराः संरन्भवन्तिनाः ॥ ७८ ॥
 मूर्खाः दामद्विद्वि दुःखं संरन्ते ततस्ततः ।
 ॥ ७९ ॥ क्षमास्ते निर्भृता येषु क्षमास्ते सर्वकमुख ॥ ७९ ॥
 क्षमां रक्षन्ति ये यत्नान्क्षमां रक्षन्ति ते विरम ।

समाप्तमन्यतकम् ।

द्वापयस्यैवैवमभ्युदितं तद्विद्वत्प्रवृत्तिः ॥ ९६ ॥
 निन्दन्ति च प्रशंसन्ति निगमा यद्देहाश्रमम् ।
 तस्यापि तावानानन्दः किमस्मज्जना विना ॥ ९५ ॥
 अपि यत्परम् तन्ममभून्कृतदोषोत्तरम् ।
 आतस्थे द्विःखविष्वक्मं कैवलेयं परमं मुनिः ॥ ९४ ॥
 गृहेणोद्यत्तदोषण गौतमोऽत्यन्ततापितः ।
 अतिक्रमे हि द्वापत्ये प्रतिक्रमे न किञ्चन ॥ ९३ ॥
 आहृत्य विरमः स्वर्गमपवर्गमविक्रमात् ।
 संसार इति को भारस्तं सारमनपश्यतः ॥ ९२ ॥
 गृहेणा यद्दुःखं त्वेव गृहेणा हृदयगमा ।
 तस्य गौरवमभूत्स्य तावत्तैवनिर्मायताम् ॥ ९१ ॥
 उक्तुं गच्छन्ति यं त्यक्त्वा यं गृहेति पतन्त्यथः ।
 हिरण्यगामुं इत्येव ब्रह्मिणि बद्धि मान्यते ॥ ९० ॥
 लक्ष्मिणा इति गौविन्दो भक्तधन्वति शंकरः ।
 यासामेकं पदमपि न चलेत्युवाच विना ॥ ८९ ॥
 कथमभूत्तन्निषण्णै श्रितयः स्मृतयोऽपि वा ।
 अतोऽभून्नैव कैवलेयं न कैवलेयं त्वेव ॥ ८८ ॥
 कमुदात्तं च मोक्षाय कमुपयुक्तोऽधिकारिता ।
 अभुः सर्वजनान्मन्मन्तर्गोऽभूत्तन्निषण्णयः ॥ ८७ ॥
 अर्थाऽत्यूनं चैत्स्याद्यः का वाता धूमकामयोः ।
 आगामेवपि चैवमभूत्तं किं शरीरिषु ॥ ८६ ॥
 अथैवन्तः प्रशंसन्ते निन्दन्ते तद्विनाकृताः ।
 सर्वथा मज्जतावाप्यो धर्मा यवति मान्यथा ॥ ८५ ॥
 संप्रदातां वा यत्नं यदा विकीर्यतामधुम् ।
 कच्छलं वपि मम जातिं तच्छान्तिं मुनयः सुखम् ॥ ८४ ॥
 द्विःखेनोपाहृत्यै धर्माः सुखेन तु विनाश्यते ।

आगामान्निमित्तान्मन्त्रान्निमित्तान्निमित्तान्निमित्तान्निमित्तान् ॥ १ ॥
 उक्तपदेषु शीघ्रं निमित्तान्निमित्तान्निमित्तान्निमित्तान्निमित्तान् ॥

नवरत्नमाला ।

महाविष्णोर्वाशिष्ठसकला

इति श्रीमद्ब्रह्मसंहितायाः श्रीविष्णोः पञ्चमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥
 तत्र श्रीविक्रमोद्भवः पञ्चमोऽध्यायः श्रीविष्णोः पञ्चमोऽध्यायः श्रीविष्णोः पञ्चमोऽध्यायः

सुमन्त्रेण सान्निध्यतः सन्निध्यतः ॥ १०५ ॥

निमित्तं शतं शतं शतं शतं शतं ॥

सकलानां तु यान्येन पार्श्वेः सुखमेवमेव ॥ १०४ ॥

पन्था महत्त्वयोगेन पन्थासुः प्रथमे ।

पुत्रान् प्राणि कल्पान् कल्पान् कल्पान् ॥ १०३ ॥

वर्धमानं सर्वमर्थान्निमित्तं सति पार्श्वे ।

सम्पन्नवर्गाः शान्तिः सर्वे शान्तिः ॥ १०२ ॥

मातुः किञ्चिदपि किञ्चिदपि किञ्चिदपि ॥

प्राणेषुसन्ति किं दृष्टशुद्धतां यान्ति ॥ १०१ ॥

न राजानं विना राज्यं ब्रह्मण्यपि मन्त्रिणम् ।

प्रतिष्ठमानो यपतिः प्रथमैव नः श्रुतिः ॥ १०० ॥

उच्छ्रावणं जगद्गैः स्त्वयमेक एव निषथति ।

गार्हेस्त्ययमेव परमं मते नैवापि को मुनिः ॥ ९९ ॥

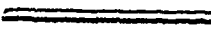
दृष्टदोषोऽपि गार्हेस्त्यु द्वावदोषोऽपि स्त्वयम् ।

स्वान्तरास्यागसः पूर्वतरपवगाडस्य निवृत्ता ॥ ९८ ॥

मुच्यते परमैव धीरप्रमत्तैरुद्दोशम् ।

अतस्त्वियुष्मत्प्रद्वैतवाक्यवाचिषसम् ॥ ९७ ॥

इति ब्रह्मसंहितायाः पञ्चमोऽध्यायः ॥

इति महाकविश्रीकाविराजिते नवरत्नमाला समाप्ता ।

यः पठति लिखति वेत्ति स भवेद्द्विगुणधरः साक्षात् ॥ १० ॥

नवरत्नमालिकाख्या विरचितमालाङ्कन्यकाभूषणम् ।

मालासूत्रं स्वल्पं मङ्गलसंगीतसौरभं मन्ये ॥ ९ ॥

भूषकमूर्तिचनकं मृदुयादृष्टिगतमप्यभयम् ।

यौवनवनससरङ्गी संगीताभ्यो कहे नृमवमङ्गलम् ॥ ८ ॥

मणिमङ्गलभूषकङ्गी मालङ्गी नौमि सिद्धमालङ्गीम् ।

ककणापूरैरङ्गं कलय मालङ्गकन्यकापाङ्गम् ॥ ७ ॥

वीणारवगुणङ्गं विक्रमदामोदमधुरीर्यङ्गम् ।

वीणाबादनवलकाङ्कनपतादोरसं नमामि मालङ्गीम् ॥ ६ ॥

अवदत्तवटवटितवर्णमालां तालिमालायाताङ्गीम् ।

शान्तां मूर्दलस्वराणां कृष्णमरुतानां नमामि शिवकान्ताम् ॥ ५ ॥

सूरिसंगमपवनानरां तां वीणासंकांतकान्तहस्तान्ताम् ।

भूषणमन्त्र मोदयति मां मुक्ताताटङ्गभूषणहस्तिनां ॥ ४ ॥

नखसुखसुखविरितवीणाणां दारुसास्वादनवनवोज्ज्वासम् ।

तकालमककणोपूरां मद्वलकङ्किलोचनां वन्दे ॥ ३ ॥

श्यामालिमसूक्तिमधुमानन्दमन्दमन्दमन्दमभूषणम् ।

वामकृष्णनिहारेवीणां वरदां संगीतमार्तिकां वन्दे ॥ २ ॥

दयमानन्दधुनयनां द्विदोकाङ्कणं द्विदोताङ्क्युद्धयम् ।

